

**İLKÖĞRETİM TÜRKÇE 6. SINIF
DERS KİTAPLARINDA YER ALAN
ÖYKÜ TÜRÜNDEKİ METİNLERİN
GREİMAS'IN EYLEYENLER ÖRNEKÇESİNE
GÖRE İNCELENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)
Ali Cemal GÜNDÜZ
2012**

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

**İLKÖĞRETİM TÜRKÇE 6. SINIF DERS KİTAPLARINDA YER
ALAN ÖYKÜ TÜRÜNDEKİ METİNLERİN GREİMAS'IN
EYLEYENLER ÖRNEKÇESİNE GÖRE İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Ali Cemal GÜNDÜZ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Zeynep ÇETİNKAYA EDİZER

Çanakkale – 2012

TAAHHÜTNAME

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Ders Kitaplarında Yer Alan Öykü Türündeki Metinlerin Greimas’ın Eyleyenler Örnekçesine Göre İncelenmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Ali Cemal GÜNDÜZ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼'ne

Ali Cemal G¼ND¼Z'e ait "İlköğretim T¼rkçe 6. Sınıf Ders Kitaplarında Yer Alan Öyk¼ Tür¼ndeki Metinlerin Greimas'ın Eyleyenler Örnekçesine Göre İncelenmesi" adlı çalışma, j¼rimiz tarafından T¼rkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Aziz KILINÇ
¼ye

Yrd. Doç. Dr. Zeynep ÇETİNKAYA EDİZER
¼ye
(Danışman)

Doç. Dr. Çavuş ŞAHİN
¼ye

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : 10/02/2012

ONAY
Doç. Dr. Aziz KILINÇ

Enstit¼ M¼d¼r¼
10.02.2012

ÖZET

İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Ders Kitaplarında Yer Alan Öykü Türündeki Metinlerin Greimas'ın Eyleyenler Örnekçesine Göre İncelenmesi

Bu araştırma, 2009-2010 eğitim-öğretim yılı içerisinde okutulan 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan öykü türündeki metinleri Algirdas Julien Greimas'ın eyleyenler örnekçesine göre çözümlmek ve çözümlenen bu metinlerdeki ortak yapıları saptamak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini 2009-2010 eğitim-öğretim yılında yayımlanan 6. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Tarama modeli kullanılarak yapılan bu araştırmanın örneklemini ise Koza ve MEB yayınlarına ait 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sekiz adet öykü oluşturmaktadır. Koza Yayınları'na ait ders kitabında "Eskici, Süpermen İstanbul'a Düştü, Çocuk ile Geyik, Prensi Olmayan Masal Kitabı" adlı metinler; MEB Yayınları'na ait ders kitabında ise "Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması, Kitap Kuşum Uçuverdi, Ömür Boyu Mutluluk, İstanbul Liseli Küçük Hasan, Eskici" adlı öyküler çözümlenmiştir.

Araştırmanın ilk aşamasında 6. Sınıf Türkçe ders kitapları taranarak öykü türündeki metinler saptanmıştır. Bu öyküler; zamansal, biçimsel, uzamsal ve anlamsal ayrıklara göre kesitlere ayrılmıştır. Kesitlere ayrılan öyküler, Greimas'ın göstergebilimsel çözümlme yöntemiyle incelemeye tabii tutulmuştur. Anlatı boyunca eyleyenlerin gerçekleştirdiği genel dönüşümler ise anlatı izlenceleriyle tablolaştırılmış; bu anlatılarda eyletim, edinç, edim, tanıma ve yaptırım aşamalarının ne ölçüde yer aldığı ve bu durumun anlatıya etkileri araştırılmıştır. Tüm metinler incelendikten sonra söz konusu anlatılara yönelik genel bir anlatı izlencesi oluşturulmuş; oluşturulan tabloda eyleyenlerin durum, edim ve dönüşümleri gösterilmiştir. Böylelikle metinlerin anlam yapıları arasında ne gibi ortaklıklar bulunduğu saptanmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde göstergebilimsel okumanın metin okumaya olumlu etkileri belirtilerek ders kitaplarındaki metinlerde öğrenciler için hazırlanan etkinliklerin bu doğrultuda hazırlanabileceğine ve eyleyenler modelinin pek çok anlatıya uygulanabileceğine yer verilmiştir.

ABSTRACT

Analysis of the texts in the story style included in the 6th Grade Turkish Course Books of Primary Education according to Greimas' Actants Model

This research has been carried out so as to analyze the texts in the story style included in the 6th grade Turkish course books studied within the school year 2009-2010 according to Algirdas Julien Greimas' Actants Model and to determine the common structures in these analyzed texts. The research population consists of the 6th grade Turkish course books. The model of this research, which has been made through the screening model, consists of eight stories in the 6th grade Turkish course books published by Koza and MEB Publications. The texts entitled "Eskici, Süpermen İstanbul'a Düştü, Çocuk ile Geyik, Prensi Olmayan Masal Kitabı" in the course book of Koza Publications and the texts entitled "Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması, Kitap Kuşum Uçuverdi, Ömür Boyu Mutluluk, İstanbul Liseli Küçük Hasan, Eskici" in the course book of MEB Publications were analyzed.

In the first stage of the research, the texts in the story style were determined by scanning the 6th grade Turkish course books. These stories were divided into sections according to temporal, stylistic, spatial and semantic differences. These stories divided into sections were subject to analysis with Greimas' semiotic model. General transformation realized by actants during narrative were tabulated by means of narrative syllabus and it was researched that to what extent manipulation, competence, performance, recognition and sanction phases occur in flow sheet of narrative and its effect son narrative. Pursuant to analysis of all the texts, a general narrative syllabus was formed for the narratives in question and the position, performance and competence of the actants were displayed in this table. Thus, the common points between semantic structures of the texts were determined.

In the conclusion part of the research, positive effects of semiotic reading on text reading are stated and it is suggested that the activities for the students in the course books can be prepared accordingly and the actants model can be applied to many narratives.

ÖNSÖZ

İnsan, sosyal bir varlıktır ve çevresiyle sürekli iletişim, etkileşim halindedir. Dil ise insanın çevresiyle iletişimini sağlayan bu araçlardan en önemlisidir. Bizler tüm edimlerimizi açıklamak için dili kullanırız. Dili kullanma yetisi, tüm canlılar içinde yalnız insanoğlunun gerçekleştirebildiği bir edimdir. Bu sebeptendir ki insanoğlu sevinçlerini, üzüntülerini, hayallerini, isteklerini ve buna benzer daha pek çok şeyi dil aracılığıyla ifade eder. Dil öğrenimi, doğumdan ölüme kadar süregelen bir durumu ifade eder. Dünyaya yeni adım atmış bir bebek için dil, gelecekte yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlar kadar önemli olacaktır.

Dil, temel becerilere dayanmaktadır. Bu becerilerden ilki dinlemedir. Çocuk, bu beceriyi anne karnından itibaren edinmeye başlar. Temel dil becerilerinden ikincisi ise konuşmadır. Bebek, kendini ifade etmenin, diğer bir ifadeyle konuşmanın ilk belirtilerini ağlayarak verir. Sonrasında çıkarılan anlamsız sesler ve bu seslerin anlamlı yapılara dönüşmesiyle birlikte çocuk; isteklerini, rahatsızlıklarını sözcüklerle ve cümlelerle ifade etmeye başlar. Çocuğun büyüüp olgunlaşmasıyla birlikte dili kullanmadaki becerisi, kelime haznesi, kendini ifade kabiliyeti de artar.

Dilin dayandığı diğer iki temel beceri ise okuma ve yazmadır. Bu iki beceri çocuğa okulda kazandırılır ve geliştirilir. Bilindiği gibi ana dili eğitimi ve öğretimi okulların temel amaçları arasında yer almaktadır. İlköğretimde Türkçe dersinin amacı; okuma, dinleme/izleme, konuşma ve yazma becerilerinin dilin kurallarına uygun bir şekilde geliştirilmesidir. Fakat günümüzde Türkçe öğretiminden beklenen sadece bu dil becerilerinin geliştirilmesi değil; bunların yanında anlama, sınıflama, sıralama, sorgulama, eleştirme, analiz-sentez yapma, değerlendirme gibi zihinsel becerileri de geliştirmedir.

Eğitime yeni bir bakış açısı getiren yapılandırıcı yaklaşım, öğrenciyi bilgiyi araştıran, bulan, yorumlayan ve analiz eden kişi olarak görür. Bu yaklaşımda, öğrenciden bilgiyi ezberlemesi ya da kabul etmesi yerine sorgulaması beklenir. Bu yaklaşımdan yola çıkarak Türkçe derslerinde öğrenci, metne yönelik farklı okuma yöntemleri kullanır. Öğrenci metni okuyup anlam ilişkilerini bulur, kahramanların geçirdiği dönüşümleri belirler. Metindeki bilgileri, olayları ve metnin anlamını sorgular. İlköğretimde çocuğun soyut düşünme yeteneği kazanmasıyla birlikte öğrenciye karmaşık anlam yapısına sahip edebî ürünler

okutulur ve öğrenciden bu karmaşık yapıdaki anlam ilişkilerini fark etmesi, metni sorgulaması, anlamlandırması ve çözümlemesi beklenir.

Edebî nitelik taşıyan metinler pek çok açıdan okunup değerlendirilebilir. Her okumada anlatının farklı yönleri görülebilir. Göstergebilimsel okuma yöntemi de okuyucunun metni sorgulamasını, metindeki dönüşümleri belirlemesini, eyleyenler arasındaki anlamsal ilişkileri fark etmesini amaçlar. Göstergebilimsel okuma, okuyucunun metni sorgulamasını sağlayan, metni yeniden üreten ve anlamlandıran bir kuramdır. Bu çalışmada, tarama modeli kullanılarak ders kitaplarında yer alan öykü türündeki metinler belirlenmiş; göstergebilimsel çözümleme yöntemi olan A. J. Greimas'ın eyleyenler örnekçesi yöntemi kullanılarak söz konusu metinler çözümlenmeye çalışılmış; çözümleme sonuçlarına ilişkin bulgular yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde “Problem”, “Amaç”, “Önem”, “Sayılılar”, “Sınırlılıklar” a yer verilmiştir. “Problem” bölümünde araştırmanın kuramsal temelleri açıklanmıştır. Kuramsal çerçeve, “Göstergebilimsel Metin Çözümlemesinde Temel Kavramlar, Göstergebilim, Vladimir Propp ve Masalın Biçimbilimi, Algirdas Julien Greimas'ın Yaşamı ve Yapıtları, Algirdas Julien Greimas'ın Göstergebilim Anlayışı, Göstergebilimsel Çözümleme Düzeyleri” şeklindeki başlıklarla verilmiş; bu başlıklar da kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünü “Yöntem” başlığı oluşturmaktadır. Bu bölümde “Araştırma Modeli”, “Evren ve Örneklem”, “Verilerin Toplanması”, “Verilerin Analizi” başlıkları bulunmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünü ise “Bulgular ve Yorum” başlığı oluşturmaktadır. Bu bölümde belirlenen sekiz adet öykü, Greimas'ın eyleyenler örnekçesi yöntemiyle çözümlenmiştir. Metinler, kesitlere ayrılarak her kesit için eyleyenlerin dönüşümünü gösteren bir örnekçe oluşturulmuş, son olarak da her anlatı için bir anlatı izlencesi çizilerek metne yönelik anlamsal yapılar, edimler ve dönüşümler saptanmıştır. Tüm metinler çözümlendikten sonra bu metinlerin anlatı izlenceleri tablolştırılmış, aralarındaki ortak yapılar belirlenmiştir. Araştırmanın dördüncü ve son bölümünü “Sonuç ve Öneriler” bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümde araştırma sonucunda ortaya çıkan sonuçlar ve buna ilişkin önerilere yer verilmiştir. Araştırma sürecinde yararlanılan kaynaklar da “Kaynakça” başlığı altında sunulmuştur.

Bu araştırmanın her aşamasında, bilgi ve deneyimlerinden faydalanmamı sağlayan, tüm sorularımı ve sorunlarımı sabırla dinleyen, öneri ve eleştirileriyle çalışmama yön veren

değerli danışman hocam Yard. Doç. Dr. Zeynep ÇETİNKAYA EDİZER'e; manevî desteğini benden esirgemeyen aileme; üzerimdeki emeğini asla ödeyemeyeceğim sevgili annem Hediye KANMAZ'a; araştırma süresince desteğini bir an olsun benden esirgemeyen Berfin'e teşekkürü bir borç bilirim.

Ali Cemal GÜNDÜZ

ÇANAKKALE, 2012

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME	
JÜRİ ONAY SAYFASI	
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar	x
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1. Problem	1
1.1. Göstergibilimsel Metin Çözümlemesinde Temel Kavramlar	3
1.1.1. Anlatı.....	3
1.1.2. Sözce – Sözcelem(e)	6
1.1.3. Sözce – Tümce	7
1.1.4. Kurmaca (Öykü) - Öyküleme.....	7
1.1.5. Eyleyen.....	7
1.2. Göstergibilim.....	8
1.2.1. Göstergibilimin Özerkleşmesi	9
1.2.2. Göstergibilimin Edebiyata Uygulanması.....	9
1.3. Vladimir Propp ve Masalın Biçimbilimi	10
1.4. Algirdas Julien Greimas’ın Yaşamı ve Yapıtları	14
1.5. Algirdas Julien Greimas’ın Göstergibilim Anlayışı	18
1.6. Göstergibilimsel Çözümleme Düzeyleri.....	21
1.6.1. Göstergibilimsel Bir İşlem: Kesitleme	22
1.6.1.1. Basımsal Ayrılığa Göre Kesitleme.....	22
1.6.1.2. Zamansal ve Uzamsal Ayrılığa Göre Kesitleme	23
1.6.1.3. Kişi Ayrılığına Göre Kesitleme.....	23
1.6.1.4. Mantıksal Ayrılığa Göre Kesitleme	23
1.6.2. Söylem Çözümlemesi.....	24

1.6.2.1. Zamansallaşma	25
1.6.2.2. Uzamsallaşma.....	26
1.6.2.2.1. Açık Uzam / Kapalı Uzam	26
1.6.2.2.2. Kapsayan Uzam / Kapsanan Uzam	27
1.6.2.2.3. Gerçek Uzam / Kurmaca Uzam.....	27
1.6.2.2.4. Burası / Başka Bir Yer (Orası)	27
1.6.2.3. Kişileşme (Oyunculaşma)	28
1.6.2.4. Figürler ve İzleksel Roller.....	28
1.6.3. Anlatı Çözümlemesi	29
1.6.3.1. Eyleyenler Örnekçesi	30
1.6.3.1.1. Özne ile Nesne Arasındaki İlişki: İsteyim Eksenini	32
1.6.3.1.2. Gönderici ile Alıcı Arasındaki İlişki: İletişim Eksenini	33
1.6.3.1.3. Yardımcı ile Engelleyci Arasındaki İlişki: Güç- İktidar Eksenini	33
1.6.3.2. İşlevler Örnekçesi.....	34
1.6.3.2.1. Anlatı İzlenesi.....	35
1.6.3.2.1.1. Sözleşme ya da Eyletim	36
1.6.3.2.1.2. Edinç.....	36
1.6.3.2.1.3. Edim	37
1.6.3.2.1.4. Tanıma ve Yaptırım.....	37
1.6.4. Temel Yapı (Mantıksal-Anlamsal Yapı) Çözümlemesi	37
1.7. Problem Durumu	41
1.8. Araştırmanın Amacı	44
1.9. Araştırmanın Önemi	44
1.10. Araştırmanın Varsayımları	45
1.11. Araştırmanın Sınırlılıkları	46
1.12. Tanımlar	46
İKİNCİ BÖLÜM.....	48
YÖNTEM.....	48
2.1. Araştırma Modeli	48
2.2. Çalışma Grubu.....	49

2.3. Verilerin Toplanması.....	50
2.4. Verilerin Çözülmesi ve Analizi.....	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	52
BULGULAR VE YORUM.....	52
3.1. İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Kesitlere Ayrılması	52
3.2. İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Çözümlemesi.....	57
3.3. Çocuk ile Geyik Metninin Kesitlere Ayrılması.....	69
3.4. Çocuk ile Geyik Metninin Çözümlemesi	72
3.5. Ömür Boyu Mutluluk Metninin Kesitlere Ayrılması	80
3.6. Ömür Boyu Mutluluk Metninin Çözümlemesi	82
3.7. Eskici Metninin Kesitlere Ayrılması.....	90
3.8. Eskici Metninin Çözümlemesi	94
3.9. Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Kesitlere Ayrılması	103
3.10. Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Çözümlemesi.....	108
3.11. Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması Metninin Kesitlere Ayrılması	117
3.12. Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması Metninin Çözümlemesi	121
3.13. Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Kesitlere Ayrılması.....	127
3.14. Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Çözümlemesi	131
3.15. Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Kesitlere Ayrılması.....	144
3.16. Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Çözümlemesi	146
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	156
SONUÇ VE ÖNERİLER	156
4.1. Sonuçlar.....	156
4.2. Öneriler	159
KAYNAKÇA.....	161

KISALTMALAR

A	: Alıcı
Aİ	: Anlatı İzlenesi
Akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
E	: Engelleyici
Ed	: Edim
G	: Gönderici
Haz.	: Hazırlayan
İng.	: İngilizce
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
N	: Nesne
Ö	: Özne
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
Vol.	:Volume
vs.	: Ve saire
Y	: Yardımcı
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

TABLOLAR

Tablo 1.1: Greimas'a Göre Üretici Süreç.....	21
Tablo 1.2: Günay'a Göre Anlatıda Zamansallaşma.....	25
Tablo 1.3: Propp'un Eyleyenler Şeması.....	30
Tablo 1.4: Greimas'a Göre Eyleyenlerin Eylem Alanı.....	32
Tablo 1.5: Greimas'a Göre Eyleyenlerin Dönüşüm Durumu.....	35
Tablo 1.6: Anlatı İzlencesinin Aşamaları.....	36
Tablo 1.7: Göstergebilimsel Dörtgen.....	38
Tablo 1.8: Göstergebilimsel Dörtgendeki Mantıksal Dönüşümler.....	40
Tablo 1.9: Göstergebilimsel Dörtgende Yer Alan Karşıt Terimler Arasındaki İlişkiler.....	40
Tablo 3.1: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	59
Tablo 3.2: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	61
Tablo 3.3: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	62
Tablo 3.4: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Dördüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	63
Tablo 3.5: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Beşinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	64
Tablo 3.6: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Altıncı Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	65
Tablo 3.7: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Yedinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	66
Tablo 3.8: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Anlatı İzlencesi.....	69
Tablo 3.9: Çocuk ile Geyik Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	73
Tablo 3.10: Çocuk ile Geyik Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	75
Tablo 3.11: Çocuk ile Geyik Metninin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	76

Tablo 3.12: Çocuk ile Geyik Metninin Dördüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	77
Tablo 3.13: Çocuk ile Geyik Metninin Anlatı İzlenesi.....	80
Tablo 3.14: Ömür Boyu Mutluluk Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi..	84
Tablo 3.15: Ömür Boyu Mutluluk Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi...	85
Tablo 3.16: Ömür Boyu Mutluluk Metninin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.	86
Tablo 3.17: Ömür Boyu Mutluluk Metninin Dördüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	88
Tablo 3.18: Ömür Boyu Mutluluk Metninin Anlatı İzlenesi.....	89
Tablo 3.19: Eskici Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	95
Tablo 3.20: Eskici Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	97
Tablo 3.21: Eskici Metninin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	99
Tablo 3.22: Eskici Metninin Dördüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	100
Tablo 3.23: Eskici Metninin Anlatı İzlenesi.....	102
Tablo 3.24: Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	110
Tablo 3.25: Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	111
Tablo 3.26: Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	112
Tablo 3.27: Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Dördüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	114
Tablo 3.28: Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Beşinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	115
Tablo 3.29: Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Anlatı İzlenesi.....	117
Tablo 3.30: Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	124
Tablo 3.31: Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	125
Tablo 3.32: Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması Metninin Anlatı İzlenesi.....	127
Tablo 3.33: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler	133

Örnekçesi.....	
Tablo 3.34: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	134
Tablo 3.35: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Üçüncü Kesitinin Prenses Açısından Eyleyenler Örnekçesi.....	135
Tablo 3.36: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Üçüncü Kesitinin Bora Açısından Eyleyenler Örnekçesi.....	136
Tablo 3.37: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Dördüncü Kesitinin Prenses Açısından Eyleyenler Örnekçesi.....	137
Tablo 3.38: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Dördüncü Kesitinin Bora Açısından Eyleyenler Örnekçesi.....	138
Tablo 3.39: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Beşinci Kesitinin Prenses Açısından Eyleyenler Örnekçesi.....	139
Tablo 3.40: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Beşinci Kesitinin Bora Açısından Eyleyenler Örnekçesi.....	140
Tablo 3.41: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Genel Anlatı İzlenesi.....	142
Tablo 3.42: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Alt Anlatı İzlenesi.....	143
Tablo 3.43: Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	147
Tablo 3.44: Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi..	148
Tablo 3.45: Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	149
Tablo 3.46: Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Dördüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi.....	150
Tablo 3.47: Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Anlatı İzlenesi.....	152
Tablo 3.48: Greimas'ın Eyleyenler Örnekçesi Yöntemiyle Çözümlenen Öykülerin Genel Anlatı İzlenesi.....	155

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın kuramsal temellerine, problem durumuna, amacına, önemine, sayıltılarına ve araştırma sürecinde kullanılan kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1. Problem

Pek çok dilcinin de belirttiği üzere ana işlev olarak dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan temel yapı, ilk olarak nasıl oluştuğunu bilemediğimiz, kendine özgü kuralları olan, seslerden örülü, çok yönlü ve gelişmiş bir sistemdir (Ergin2005: 3; Özbay 2006: 1; Aksan 2007: 11-12). Dil, bu özelliklerinin yanı sıra canlı bir varlık gibi sürekli bir gelişim ve değişim göstermektedir. Bu değişim ve gelişmeler ona, uzun tarihi boyunca daima serpilen ve zaman içinde akıp gelen bir görüntü vermiştir. Aynı zamanda dil, kültürün temel aktarıcısı konumundadır. İnsanlık tarihi boyunca üretilen, kültüre dair ne varsa dil vasıtasıyla nesilden nesile aktarılmıştır. İnsanoğlu bugünkü gelişimini; duygu, düşünce ve isteklerini aktarabildiği bu mucizevi araca borçludur.

Dil, insan hayatında önemli bir yere sahip olup, temel gereksinimiz olan iletişim, aktarım ihtiyacını tam olarak karşılayan yegâne varlıktır. İnsanı diğer canlılardan ayıran ve ilk olarak kullandığı yetilerden biridir dil. Bu yüzden pek çok araştırmacı, insan davranışlarında dil gelişiminin kritik bir öneme sahip olduğunu ve bu dönemin mutlaka sorunsuz bir şekilde aşılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Dil gelişimi, anne karnında başlayan, sonrasında aile ve okulda devam eden bir süreçtir. Okulla birlikte devam eden dil öğretimi sürecinde amaç, öğrencilere okuma, dinleme, konuşma, yazma temel dil becerilerini eksiksiz bir şekilde kazandırıp, bu beceriler ışığında öğrencinin dil kullanımının gerektirdiği özelliklere ve dilin gelişimsel özelliklerine tam olarak sahip olmasını sağlamaktır. Bu gözle bakıldığında okulda öğrencilere sunulan yazınsal ürünler, çocuğun dil gelişimine katkıda bulunmalı ve desteklemelidir. Bu bakımdan Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla amaçlanan; dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan;

eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesidir (MEB 2006).

Türkçe öğretiminde kabul edilen yapılandırıcı yaklaşımla birlikte öğrenme; öğrencinin bilgiyi zihinde yapılandırarak yeni bilgiler üretmesi temeline dayanmaktadır. Bu çerçevede öğrenciden beklenen sadece dinleme, konuşma, okuma ve yazma temel dil becerilerini kazanma değil; bunun yanı sıra anlama, sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişki kurma, eleştirme, tahmin etme, analiz-sentez yapma ve değerlendirme becerilerini de kazanmaktır. Bu bilgiler doğrultusunda Türkçe öğretiminde öğrenme; anlam kurmaya dayanmaktadır. Öğrencilerden beklenen, dinledikleri ya da okudukları metinlerde aktif bir şekilde anlam aramaları ve bunları yapılandırarak yeni bir anlam kurmalarınıdır (Öz 2006: 44-47).

Türkçe derslerinde ele alınan metinlerde öğretmen, yazınsal bir metnin nasıl okunması, anlamlandırılması ve çözümlenmesi gerektiğiyle ilgili yöntemlerden haberdar olmalıdır. Öğretmen, bu yöntemler ışığında öğrencinin önüne bir inceleme planı koyabilmelidir. Aksi takdirde metnin anlamsal yapısıyla ilgili nesnellikten uzak, öznel yargılar ortaya çıkacaktır. Uçan (2008: 110-114), Batı’da eğitim kurumlarında öğrencinin dikkatinin daha çok dile ve söyleme yöneltildiğini; bu çerçevede metin çözümlemelerinde, dilbilim, göstergebilim ve diğer yazınsal kuramların ortaya koyduğu kavramlardan ve çözümleme araçlarından yararlandığını belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında metni, dili, söylemi, yorumu ve anlamı öne çıkaran göstergebilimsel metin çözümlemesi ile yapılandırıcı yaklaşım örtüşmektedir. Çünkü göstergebilim; anlatılarda, metinlerde anlamların nasıl birbiriyle eklenerek üretildiğini araştıran ve bu üretim sürecini ortaya koyan bir düşünme modeli geliştiren bilimsel bir tasarıdır. Greimas’a göre göstergebiliminin temel konusu “anlam”, “anlama” ve “anlamın üretilmesi”yle ilgilenmektedir (Rifat 2007: 29). Bu noktada göstergebilimsel yöntemin özelliklerinin yapılandırıcı yaklaşımla hazırlanmış Türkçe programının amaçlarıyla örtüştüğü gözlenmektedir.

Türkçe dersinde işlenen metinlerin okunması ve anlaşılması, metne ilişkin kavrama sorularının cevaplanması, yapılan metin incelemelerinin bir yazın kuramı çerçevesinde belirlenmesinin metnin anlaşılabilirliğini arttıracak düşünülmemektedir. Öğrencinin metni okuma

esnasında metnin konusunu ve ana fikrini belirlemesi, metne ilişkin sorular oluşturarak bu sorulara cevaplar bulması, metnin altında yatan asıl anlamı kavranması ve buna bağlı yeni anlamlar üretmesi, öğrenciye istenen davranışı kazandırma amacına ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. İlköğretim ders kitaplarında yer alan metinlerin incelenmesi ve işlenecek metinlerin belirlenmesi sırasında dilbilimsel bir kuram olan eyleyenler örnekçesine başvurulması, metnin konu, ana fikir, şahıs ve varlık kadrosunun bu modele göre incelenmesi metnin temel anlam ekseninin kavranmasına önemli katkı sağlayacak ve okuduğunu anlamlandıran, yorumlayan, eleştiren, değerlendiren öğrencilerin yetişmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde göstergebilimsel bir çözümleme yöntemi olan A. J. Greimas'ın eyleyenler örnekçesinin kuramsal temellerine; araştırmanın problem durumuna, amacına, önemine, sayılıtlarına ve araştırma sürecinde kullanılan kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Göstergebilimsel Metin Çözümlemesinde Temel Kavramlar

Bu bölümde göstergebilimsel metin çözümleme yaklaşımında kullanılan temel kavramlar ve bu kavramların açıklamalarına yer verilecektir.

1.1.1. Anlatı

Adalı (2009: 261), anlatının bir olayın ya da olayların anlatımına dayanan söylem türü olduğunu belirtir. Ayrıca bu çerçevede destan, söylence, masal, öykü, roman, tiyatro türlerinin birer kurgusal anlatı olduğunu; anı, günlük, yaşamöyküsü, haber, röportaj gibi yazı türlerinin de anlatı söyleminde geliştiğini belirtir. Anlatının bu genel ve kapsayıcı özelliğinin yanı sıra bu bölümde anlatı kavramının farklı tanımları verilerek “Anlatı nedir?” sorusuna yanıt aranacaktır.

Türkçe sözlükte (TDK 2005: 102) anlatı terimi “ayrıntılıyla anlatma; roman, hikâye, masal vb. edebi türlerde bir olay dizisini anlatma biçimi, hikâyeleme, hikâye etme, tahkiye” şeklinde tanımlanmaktadır. Bununla birlikte anlatı kavramı pek çok kaynakta, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu kaynakların pek çoğu anlatı kavramının farklı yönlerine vurgu yapmaktadır.

Anlatı kavramını genel olarak inceleyen araştırmacılardan Gérard Genette, 1972’de yazdığı Anlatının Söylemi (Narrative Discourse) adlı kitabında anlatım tekniklerini inceler

ve kitabın giriş bölümünde anlatı, yani edebiyat metni teriminden anladıklarını şöyle açıklar (Genette 1983; Akt. Fatma Erkman Akerson):

- I. Öykü (story): anlatılan olaylar;
- II. Anlatı söylemi (narrative discourse): olayların nasıl anlatıldığı ve o anlatıya özgü dışavurum;
- III. Anlatma edimi (narrating): olayların anlatılıyor olması.

Akerson (2005: 161), Genette'in belirlediği bu düzlemlerin birbiriyle ilişki içerisinde olduğunu ve düzlemlerin herhangi birinin var olabilmesinin öteki düzlemlere bağlı olduğunu belirtir. Bir anlatıdaki olayları (öyküyü) öğrenmek için söylemin (II. düzlem) aracılığına ihtiyaç vardır. Öte yandan bir söylemin edebiyat söylemi sayılabilmesi için anlatılacak olaylara (öyküye) ihtiyaç vardır. Aynı zamanda III. düzlem olan anlatma edimi olmaksızın söylemden bahsedilemez. Yani anlatıda bu üç evre (öykü, anlatı söylemi ve anlatma edimi) için birbirini var eden, tamamlayan düzlemler olarak söz etmek doğru olacaktır.

Kıran (2007: 100) ise anlatıyı kısaca “bir olayın yeniden sunumu” biçiminde tanımlar. Bu tanımdan yola çıkılacak olursa öncelikle herhangi bir olayın “anlatı” olabilmesi için bir kişi tarafından anlatılıp aktarılması gerekir. Yeniden sunulmamış bir olay anlatı değildir. Böylelikle anlatının oluşması için olay ve bu olayın aktarılma süreci gereklidir. Bu olay biri tarafından anlatılabilir, filme alınabilir ya da sahnelenebilir. Her yeniden sunum, bir yorumlamadır. Trafik kazası geçiren biri için bu kaza birkaç saniye sürmüştür fakat bu kaza anlatıya dönüştüğü zaman birkaç dakika veya on beş yirmi dakikayla da anlatılabilir. Anlatının bu yeniden sunum süreci içerisinde olayın yeniden üretimi, yeniden sunumu söz konusu olur.

Günay (2007: 135), herhangi bir metnin anlatsal bir metin olabilmesi için “bir olay örgüsünün, anlatıcı tarafından belirli bir bakış açısı ile belirli bir zaman kesiti içinde ve anlatıcının belirleyeceği bir sıralama düzeni içinde” anlatılmasının gerekli olduğuna değinmektedir. Bu görüşe Uçan (2008: 132) da katılarak olay ve sunumu anlatının iki zorunlu şartı olarak görür.

Barthes (2009: 101) ise anlatıyı insanlık tarihiyle birlikte başlatır ve dünyada sayılamayacak kadar anlatı olduğunu belirtir. Buna göre bir öyküde, mitte, efsanede, fablda, komedide, pantomimde, destanda, trajedide, dramda, tabloda, karikatürlerde, bir konuşmada ya da sinemada anlatı hep olmakla birlikte bu anlatıların sonsuz sayıda varyasyonu vardır. Rifat (2009: 20), anlatıların kurmaca olabilecekleri gibi, durumları

saptayıcı, dönüştürücü, insanları ayartıcı, ikna edici, yönlendirici, yasaklamalar koyucu ya da buyurucu olabileceğini de belirtir. Anlatı yaratmak düşünsel anlamda dönüştürücü bir edimi kapsar. Çünkü anlatılar yaratıldıkları an itibarı ile yine başka insanlar tarafından algılanmaya ve kavranmaya başlar.

Anlatıyı tanımlayan en önemli ölçüt; “önce” ile “sonra” arasında gerçekleşen olumsuzdan olumluya ve olumludan olumsuzu doğru giden bir dönüşümdür. Courtes (1991: 72; Akt. N. T. Öztokat) de bu noktada anlatıyı “birbirini izleyen iki durum arasındaki dönüşüm; bir durumdan ötekine geçiş” olarak ele alır. Örneğin, bir öyküde parası olmayan bir adam banka soymaya karar verir ve bankayı soyar. Bu anlatıda “önce” suçsuzluğu gösterirken geçirilen dönüşümle “sonra” suçluluk olmuştur.

Söz konusu tanımlardan yola çıkarak anlatının genel bir tanımını yapmak gerekirse anlatı, önce ile sonra arasında gerçekleşen bir olayın ya da olaylar bütünüünün bir anlatıcı tarafından, belirli bir bakış açısıyla yeniden sunumudur.

Anlatının ve anlatısal metinlerin araştırmalara konu oluşuna değinilecek olursa V. Propp’un Rus Halk Masalları üzerine yaptığı çalışmadan bu yana anlatı biçimleri kuramsal ve uygulamalı araştırmaların ayrıcalıklı konusu olur. 1966 yılında Fransa’da yayınlanan Communications dergisinin 8. sayısının anlatının yapısal çözümlemesine ayrılması anlatıbilim için dönüm noktası olur. Sonrasında anlatıbilim yazınbilimciler, etnologlar, tarihçiler, dilbilimciler vb. pek çok konudaki araştırmaya da yardımcı olur (Kıran 2007: 100).

Günümüzde anlatıları açıklayan, inceleyen ve anlamlarını değerlendiren pek çok “okuma”, “eleştiri”, “yorumlama”, “çözümleme” yöntemi bulunmaktadır. Göstergebilimsel çözümleme yaklaşımı da bunlara eklenebilir. Bu yaklaşım, anlamın benzer öğelerden değil, karşıt öğeler arasındaki ilişkilerden doğduğunu ve anlatıda her şeyin birbiriyle bağıntı içinde olduğunu belirtir (Rifat 2009: 22). Bununla birlikte göstergebilim, anlatılarda ve metinlerde anlamların birbirine eklenerek üretilmesini araştırır ve bu üretim sürecini ortaya koyabilecek bir düşünme modeli tasarlar. Yani insanın içinde bulunduğu dünyayı anlamlandırmasını sağlayacak bir model geliştirir. Göstergebilimsel çözümlemeyle anlatıda yer alan anlamsal bağıntılar bulunur, anlatı derin yapısında yer alan ve anlatıyı oluşturan temel karşıtlıklar saptanır, bu doğrultuda anlatı çözümlemesi kuramsal bir çerçeveye oturtulur.

1.1.2. Sözce – Sözcelem(e)

Vardar (2007: 181), sözceyi “bir konuşucunun ürettiği iki susku arasında yer alan söz zinciri parçası; sözceleme edimiyle ortaya çıkan söylem” olarak tanımlarken sözcelemeyi de “sözce üretme edimi, bireyin sözceleri belirli bir bağlam ve durum içinde gerçekleştirmesi” şeklinde açıklamaktadır. Kıran (2007: 122) da bu konuda sözcenin sözceleme edimiyle ortaya çıkan söylem olduğunu, sözceleme süreci sonucunda üretilen somut dilsel iletiye de “sözce” adı verildiğini belirtir.

Sözce ve sözcelem kavramları, dilbilim terimlerinden anlatı çözümlemelerine aktarılmış kavramlardır. Sözcelem kuramı, ilkin metin çözümlemesi alanında kullanılmış, daha sonra göstergebilim alanında (1980’lerde) kuramsal ve uygulamalı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Öztoğat 2005: 40).

Beneviste, kuramının konusu olan sözcelemi “sözcedeki öznellik” olarak tanımlayıp sözcelemi, sözcenin önkoşulu saymıştır (Öztoğat 2005: 40). Buna göre sözce, sözcelem ediminin bir ürünü ya da sonucudur. Sözce, kısa bir cümle, bir paragraf ya da metin de olabilir. Sözce bir metin içinde yer alır. Belirli bir amaçla sözceleyen özne tarafından üretilmiş olup bir söylem türünü örnekler. Burada önem taşıyan, sözcenin uzunluğundan ziyade bir sözcelem etkinliğinin sonucu olmasıdır.

Greimas’ın ise altını sıklıkla çizdiği, sözcelemi belirten en önemli özellik “amaçlılık”tır. Sözceleyen öznenin “niyeti” sözceye yansır. Bu da onun dünyaya bakışını yansıtan bir amaçlılık içermektedir (Öztoğat 2005: 41). Bu çerçevede sözcede yer alan kişi, yer, zaman belirten öğeler, öznellik belirten sıfatlar bizi sözcelem boyutuna ulaştırır.

Kıran (2007: 122) bir sözcenin gerçek amacının belirlenebilmesi için sözceleme durumunun bilinmesi gerektiğini belirtir. Sözceleme durumuysa “bir gönderen (konuşan özne) ile alıcının (dinleyen özne) varlığının üretilen sözcede kendini değişik biçimlerde göstermesidir. Örneğin, sınıfa giren öğretmenin “Bu sınıf ne kadar temiz.” tümcesini duyan öğrenciler, sınıfın asıl durumuna bakarak öğretmenin vermek istediği mesajı alacaklardır. Ya sınıfın kirli olduğunu düşünerek temizleyecekler ya da bu tümcenin bir övgü cümlesi olduğunu anlayacaklardır.

1.1.3. Sözcce – Tümce

Sözcenin tanımı yapılırken sözcce-tümce ayırımına da dikkat etmek gerekir. Sözcceleme kuramları, sözcce ile tümceyi birbirinden farklı kavramlar olarak görür ve bu kavramların birbirlerinin yerine kullanılamayacaklarını belirtir (Kıran 2007: 125).

Sözcce, somuttur ve sözcceleme durumuna bağlıdır. Fakat tümce, sözcceleme durumuna bağlı değildir, doğrudan dilbilgisini ilgilendirir. Tümcede önemli olan dilin sözdizimi kurallarına uygun tümceler üretmektir (Kıran 2007: 125).

Tümceler, içinde buldukları sözcceleme durumlarından kopuk oldukları takdirde tek bir anlam içerirler. Örneğin, “Saat zamanı gösteren araçtır.” tümcesi sözcceleme durumu olmadığı için tek anlam içerir. Oysa “Saatim bozuldu.” sözccesinde sözcceleme durumuna “-im” iyelik ekiyle göndermede bulunmaktadır.

1.1.4. Kurmaca (Öykü) - Öyküleme

Kıran (2007: 97) kurmacayı “belirli bir zamansal, uzamsal evrende, kişiler tarafından gerçekleştirilen eylemler” olarak tanımlar. Öyküleme ise “anlatıdaki öykünün anlatılış biçimi”dir. Yani öyküleme, “konusu anlatılan kurmaca öykünün kim tarafından, hangi bakış açısıyla, hangi sıra, ritim ve biçim ile anlatıldığı”dır. Örneğin, Kül Kedisi kurmaca öyküsü çeşitli bakış açılarıyla, çeşitli sırayla (sondan başa, baştan sona) anlatılabilir. İşte bu kurmaca öykünün sunuluş biçimine öyküleme denir.

1.1.5. Eyleyen

Berke Vardar (2002: 98) eyleyen (actant) kavramını, “eylemin belirttiği oluşa etken ya da edilgen biçimde katılan varlık ya da nesnelere her biri” olarak tanımlamaktadır.

Eyleyen kavramı ilk olarak dilbilimci Lucien Tesnière tarafından kullanılmıştır (Yücel 2005: 147; Vardar 2002: 98). Sonrasında pek çok dilbilimci Tesnière’in kuramından etkilenmiş, Greimas da bu kuramdan eyleyen kavramını alarak anlatı sözdiziminde kullanmıştır. Greimas, Propp’un “Masalın Biçimbilimi”nde belirlediği 31 işlevi altı eyleyen alanına indirgeyerek bir “eyleyenler örnekçesi” de oluşturmuştur (Yücel 2005: 148).

Tesnière, her tümceyi bir tiyatro oyununa benzetir. Buna göre tümcedeki, yüklem olay örgüsünü gösterir. Bu olaya “etken ya da edilgen şekilde katılanlar” eyleyenlerdir. Olayın çevresinde yer alanlar ise tümleyenlerdir. Tümcede eyleyenler ad ya da adın yerini

alabilirken; tümleyenler, belirteç veya belirtecin eş değerlileri olabilirler. Eyleyenler ve tümleyenlerin her ikisi de doğrudan doğruya eyleme bağlıdır. Eyleyenlerin sayısı sınırlıdır fakat yer, zaman, neden vb. belirten tümleyenler sınırsızdır (Rifat 2008: 89).

Göstergebilimde eyleyen kavramı genellikle “sözcenin belirim düzleminde yer alan kişi” kavramının karşılığı olarak kullanılır. Bununla birlikte gözden kaçırılmaması gereken nokta, Tesnière ve Greimas’ın kuramlarında varlık ya da nesnenin gerçekleştirdiği eylem önem taşır. Bu yüzden eyleyen kavramı, bir kişiden çok daha fazlasını kapsar. Eyleyen kavramı “bir insan da olabilir, nesne de, tekil veya çoğul da olabilir ya da soyut veya somut da” olabilir (Yücel 2008: 147). Nihayetinde eyleyen kavramını bir varlıktan öte, belirli bir bağının ögesi olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.

1.2. Göstergebilim

Göstergebilim, temellerini dilbilimden alan bir bilim dalıdır (Uçan 2008: 115). Saussure (2001: 46), *Genel Dilbilim Dersleri*’nde göstergelerden ve göstergebilimden (*sémiologie*) bahsetmiş, göstergebilim adlı bir bilim dalı olmadığını fakat ileride kurulacağını ve kurulmasının da gerekli olduğunu belirtmiştir. Saussure, dilbilimin bu genel nitelikli bilimin ancak bir bölümünü oluşturabileceğini söyleyerek göstergebilimin, dilbilimi de içine alacak bilim dalı olması gerektiğini açıklamıştır.

Gösterge kavramı ve göstergebilime Saussure’dan başka değinen diğer bir bilim adamı Charles Sanders Peirce’dür. Peirce, Saussure’dan farklı olarak göstergebilimi “sèmiotique” şeklinde adlandırır ve göstergebilimi mantık bilimine eş değer görür (İşgüven 1996: 20). İki bilim adamının göstergebilim alanında temel farklılıkları ise Saussure’un sınırlarını çizmiş olduğu göstergebilimin dilbilimce yönlendirilmiş olmasıdır. Peirce’ün göstergebilimsel kuramı ise süreç odaklı olup farklı alanlara da uygulanabilen büyük ve yaygın bir dağarcık içermektedir. Bir başka deyişle belirtilecek olursa “*sémiologie*”, genel bir göstergebilimi ve her türlü dili kapsayan disiplini ifade ederken; “*sèmiotique*”, bu disiplinin meşgul olduğu nesnelere birini, bu disiplinin çeşitli dallarını (müzik göstergebilimi, yazınsal göstergebilim, fotoğraf göstergebilimi, mimari göstergebilim) ifade eder (Uçan, 2008: 114).

Göstergebilim, daha sonra A. J. Greimas, R. Barthes, J. Kristeva, J. C. Coquet, G. Genette gibi araştırmacıların çalışmalarıyla bir disiplin olarak kendini kabul ettirir. Özellikle A. J. Greimas, göstergebilimin kuramsal çerçevesini ve uygulamasını birlikte

yürüterek göstergebilimi kendi kendine yeten bilim dalı haline getirmiştir. Greimas, Yapısal Anlambilim (*Sémantique structurale*) adlı yapıtında bir yandan doğal dilin anlambilim ilke ve ögelerini ayrı bir kuramsal düzenek içinde belirlerken bir yandan da, uygulamalı bir göstergebilimin olabilirliğini ortaya koymuştur (Guiraud, 1994: 11).

1.2.1. Göstergebilimin Özerkleşmesi

Göstergebilim ve gösterge kavramları, son dönem araştırmalarının ayrıcalıklı konusu haline gelerek dilbilimin sınırlarını aşmış; diğer pek çok alanda da etkili olmuştur. Aslında gösterge kavramı ve göstergebilim ile eski çağlardan beri ilgilenilmiştir. Fakat göstergebilim, 20. yy'ın başlarında özerk bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. Bu bilim dalının asıl yaygınlaşması ise 20. yy'ın ikinci yarısında gerçekleşmiştir (Akerson 2005: 72).

İletişimin gelişmesi ile toplumlar arasındaki bilimsel alışverişin artması, dil öğrenmeye olan ilgiyi yoğunlaştırmıştır. Bu da dilbilimin önem kazanmasını sağlamıştır. Dilbilimsel yöntemler edebiyat, reklam vb. alanlarında kullanılmaya başlanmış; bazı dilbilimciler (Propp, Todorov), çağlar boyunca özelliklerini yitirmemiş metinlerin özelliklerini çıkarmışlardır. Bu metinlerin yineledikleri konuların neler olduğu, öykülerin akış planlarının nasıl geliştiği araştırılmıştır. “Acaba böylesine dünyanın her yerinde etkili olan metinlerde, genel geçer bazı edebiyat (anlatı) dizgeleri olabilir miydi?” sorusuna yanıt aranmıştır (Akerson 2005: 79).

Zamanla göstergebilimin, dilbilim ve edebiyat araştırmacılarının tekeline çıkarak, moda, mimari, şehir planlaması, toplumsal davranış kalıpları, reklam, sinema, mitoloji alanlarına uygulanabileceğini Umberto Eco ve Levi Strauss göstermiştir. Göstergeyi dil dışı alanlarda da inceleyen Charles Sanders Peirce, Umberto Eco aracılığıyla, tanınmaya başlanmıştır (Erkman- Akerson, 2005: 79).

1.2.2. Göstergebilimin Edebiyata Uygulanması

Akerson (2005: 134), edebiyatın göstergebilimin uygulandığı en temel alanlardan biri olduğunu belirtmektedir ve edebiyat çözümlemelerinde iki temel yaklaşım olduğunu saptamıştır: Bunlardan ilki, Auerbach ve Spitzer'e dayanan dilsel çözümlemelerdir. Sonraları Barthes tarafından geliştirilen bu yaklaşım, biçim-içerik ilişkisini dilsel göstergelere dayanarak açıklar. İkinci yaklaşım ise, metni bir bütün olarak ele alan ve kurgusal yapıyı çözümleyen Vladimir Propp tarafından ortaya konan yaklaşımdır. Propp'la

başlayan bu yaklaşım, dilde, özellikle de sözdiziminde geçerli olan evrensel yapıların, edebiyat metninde de karşımıza çıkıp çıkmadığını, evrensel bir metin kurgusu bulunup bulunmadığını araştırır. Sonrasında Greimas ve Genette gibi araştırmacılar bu iki yaklaşımı birbiriyle kaynaştırma yolunu seçmişlerdir.

Vladimir Propp, Rus halk masallarını inceleyip bu masallarda temel 31 işlev ve yedi temel rol saptamıştır. Propp'un amacı yazın türüne özgü genel geçer bir dizge oluşturmaktır. Greimas da Propp'un belirlediği işlevleri de göz önünde tutarak altı eyleyenli bir eyleyenler örnekçesi oluşturur. Greimas, "Maupassant. Metin Göstergebilimi: Uygulama Çalışmaları (*Maupassant le sémiotique du texte: exercices pratiques*)" kitabında Maupassant'ın "İki Dost (Deux Amis)" hikâyesini oluşturduğu göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle incelemiş ve bu inceleme yazınsal anlatı çözümlemesi için başvurulan temel kaynaklar arasında yerini almıştır (Rifat, 2008: 198; Akerson, 2005: 144-145).

Edebiyatı oluşturan şey yaşamın kendisidir. Edebiyat, bize yaşamın deneyimlerini ve dinamiklerini anlatır. Akerson (2005: 134), bu noktada karşımıza Aristoteles'in taklit etme (mimesis) anlayışının çıktığına değinmektedir. Bu anlayışta, edebiyatın yaşama benzediği belirtilir. Böylelikle evrensel bir dizge arayışının yolu açılır. Bu şekilde bakıldığı zaman, insanların yaşamı ve temel güdeleri pek çok yerde birbirine benzediği için edebiyat yapıtlarında ortak öğelerden, bu yapıtları oluşturan evrensel bazı kurgulardan söz edilebilir. Kurgudaki yapıların ortaklığı sayesinde pek çok edebiyat yapıtı, dünyanın her yerinde anlaşılabilme imkânı bulur. Göstergebilimsel açıdan bakıldığında ise yazınsal anlatı çözümlenmeleri için bulunan bu ortak değerler ve kurgusal yapılar, ortak bir çözümleme düzeyi oluşturur.

1.3. Vladimir Propp ve Masalın Biçimbilimi

Rus Biçimciliği, 1915- 1930 yılları arasında Moskova Dilbilim Çevresi ve Şiirsel Dil Araştırmaları Derneği çerçevesinde Leningrad ve Moskova'da yaşayan on kadar dilbilimciden oluşmuştur. Oldukça kısa sürede büyük bir gelişme gösteren topluluğa, Mayakovski, Pasternak, Mandelchtam gibi yazarların da katılması ve bu işbirliğiyle grubun etkinliği iyiden iyiye artmıştır. (Yücel 2008: 121)

On dokuzuncu yüzyılda edebiyat incelemesi ve eleştirisi esere dönük değildi. Ya sanatçıyı merkeze alarak sanatı, duyguların anlatımı şeklinde ele alan ya da sanat dışı

dünyayı yansıttığını farz ederek edebiyatı açıklamak için tarih, sosyoloji ve politikaya yönelen bir bakış açısına sahipti (Moran 2007:178). Rus Biçimcileri'nin farkı, eserden hareket etmekten yana oluşlarıydı. Bu araştırmacılar, yazını, şiiri incelemek ve bu konuları bilimsel ilkeler bütünüyle değerlendirmek istiyorlardı. Aynı zamanda yazını inceleyecek yöntemin de özerk olması gerektiğini düşünüyorlardı. Bir başka deyişle “yazını, dinbilim, estetik ve toplumsal etkenlerle açıklamak yerine doğrudan bu alana yönelik olarak düzenlenmiş bilimsel nitelikli ilkelerle ele almanın yararına ve gereğine inanıyorlardı.” Moskova Dilbilim Çevresi'nde faaliyet göstermiş, Rus biçimcileri olarak değerlendirilebilecek araştırmacılar arasında şunlar yer alıyordu: Osip Brik, Boris Eyhenbaum, Roman Jakobson, Vladimir Propp, Viktor Şklovski, Yuri Tinyanov, Boris Tomaşevski, Viktor Vinogradov (Rifat 2008: 175-176).

Bu yazarlardan Roman Jakobson 1920'de Rusya'dan ayrılmış, Çekoslovakya'ya giderek Prag Dilbilim Topluluğu'nu kuranlara katılarak bir bakıma Rus Biçimciliği'ni Avrupa'da devam ettirmiştir (Moran 2007: 177). Jakobson, çalışmalarında dilbilime ağırlık vermiş, aynı zamanda da Rus Biçimciliği'nden yapısalcılığa köprü vazifesi görmüştür.

Vladimir Propp da bu toplulukla birlikte çalışmalarını sürdüren dilbilimcilerden biridir. Bu dilbilimcilerden V. Propp'un dışında V. Şklovski ve B. Tomaşevski de anlatı olgusu üzerinde durmuşlardır. Fakat araştırmacılar arasında özellikle Propp, ünlü yapıtı “*Masalın Biçimbilimi*”yle (1928) anlatı kurgusuna yönelik çalışmalarda neredeyse devrimsel bir atılımın başlatıcısı olmuştur (Yücel 2008: 122).

Propp (2008: 3), söz konusu kitabında biçimbilim (morfoloji) sözcüğünün, biçimlerin incelenmesi anlamına geldiğini ve halk masalı alanında, biçimlerin incelenmesinin ve yapıyı düzenleyen kuralların ortaya konulmasının olanaklı olduğunu belirtir. Ayrıca araştırmacı, yazınsal anlatının kendine has yasaları olduğunu ve bu açıdan, masalın özel ve özgül yasalara sahip olup olayların dizilişinin incelenen masalarda aynı olduğunu savunmaktadır.

Propp (2008: 11-24)'a göre bir masalın oluşturucu bölümlerinin hiçbir değişikliğe uğratılmadan, başka bir masala aktarılması mümkündür. Bu düşünceden yola çıkarak V. Propp 100 olağanüstü Rus halk masalını incelemiştir ve bu masalarda ortak diyebileceğimiz otuz bir (31) işlev ve yedi eylem alanı (rol) saptamıştır. Araştırmacı, incelemesi sonucunda masalarda şu temel gözlemlere ulaşmıştır:

1. Kişiler kim olursa olsun ve işlevler nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, masalın değişmez, sürekli öğeleri, kişilerin işlevleridir. İşlevler masalın temel oluşturucu bölümleridir.
2. Olağanüstü masalın içerdiği işlevlerin sayıları sınırlıdır.
3. İşlevlerin dizilişi her zaman aynıdır.
4. Bütün olağanüstü masallar yapıları açısından aynı tipe bağlanırlar.

Propp, masalların, genellikle girişteki durumun birdenbire değişmesiyle başladığını belirtir. Giriş bölümünden sonra işlevlerin sıralanışı gelir. Fakat bu işlevlerin sırası her zaman aynı olmayabilir. Ama genellikle bu işlevler öykü, roman, tiyatro gibi anlatısal türlerde de yer alırlar (Kıran 2007: 169). Propp (2008: 28- 65), incelemiş olduğu olağanüstü halk masallarında saptadığı bu 31 işlevi aşamalandırırken öncelikle işlevin gösterdiği eylemin kısa bir betimlemesi; olabildiğince kısa bir tanım ve bu işlevi belirtmek için kullanılan simge şeklinde sıralamıştır. Söz konusu işlevler şunlardır:

- I. Aileden biri evden uzaklaşır (tanımı: **uzaklaşma**, simgesi: β).
- II. Kahraman bir yasakla karşılaşır (tanımı: **yasaklama**, simgesi: γ).
- III. Yasak çiğnenir (tanımı: **yasayı çiğneme**, simgesi: δ).
- IV. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır (tanımı: **soruşturma**, simgesi: ε).
- V. Saldırgan kurbanıyla ilgili bilgi toplar (tanımı: **bilgi toplama**, simgesi: ζ).
- VI. Saldırgan, kurbanını ya da servetini ele geçirmek için, onu aldatmayı dener (tanımı: **aldatma**, simgesi: η).
- VII. Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmana yardım etmiş olur (tanımı: **suça katılma**, simge: θ).
- VIII. Saldırgan aileden birine zarar verir (tanımı: **kötülük**, simgesi: A).
- VIII-a. Aileden birinin bir eksikliği vardır; aileden biri bir şeyi elde etmek ister (tanımı: **eksiklik**, simgesi: a).
- IX. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır, bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da gitmesine izin verilir (tanımı: **aracılık, geçiş anı**, simgesi: B).
- X. Arayıcı kahraman eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir (tanımı: **karşıt eylemin başlangıcı**, simgesi: C).
- XI. Kahraman evinden ayrılır (tanımı: **gidiş**, simgesi: ↑).
- XII. Kahraman büyü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, sorgulama, saldırı, vb. ile karşılaşır (tanımı: **bağışçının ilk işlevi**, simgesi: D).
- XIII. Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin (bağışçının) eylemlerine tepki gösterir (tanımı: **kahramanın tepkisi**, simgesi: E).
- XIV. Büyü nesne kahramana verilir (tanımı: **büyülü nesnenin alınması**, simgesi: F).
- XV. Kahraman aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir (tanımı: **iki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk**, simgesi: G).
- XVI. Kahraman ve saldırgan bir çatışmada karşı karşıya gelir (tanımı: **çatışma**, simgesi: H).
- XVII. Kahraman özel bir işaret edinir (tanımı: **özel işaret**, simgesi: I).
- XVIII. Saldırgan yenik düşer (tanımı: **zafer**, simgesi: J).
- XIX. Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır (tanımı: **giderme**, simgesi: K).

- XX. Kahraman geri döner (tanımı: **geri dönüş**, simgesi: ↓).
- XXI. Kahraman izlenir (tanımı: **izleme**, simgesi: Pr).
- XXII. Kahramanın yardımına koşulur (tanımı: **yardım**, simgesi: Rs).
- XXIII. Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine döner ya da bir başka ülkeye gider (tanımı: **kimliğini gizleyerek gelme**, simgesi: O).
- XXIV. Düzmece bir kahraman asılsız savlar ileri sürer (tanımı: **asılsız savlar**, simgesi: L).
- XXV. Kahramana güç bir iş önerilir (tanımı: **güç iş**, simgesi: M).
- XXVI. Güç iş, yerine getirilir (tanımı: **güç işi yerine getirme**, simgesi: N).
- XXVII. Kahraman tanınır (tanımı: **tanı(n)ma**, simgesi: Q).
- XXVIII. Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar (tanımı: **ortaya çıkarma**, simgesi: Ex).
- XXIX. Kahraman yeni bir görünüm kazanır (tanımı: **biçim değiştirme**, simgesi: T).
- XXX. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır (tanımı: **cezalandırma**, simgesi: U).
- XXXI. Kahraman evlenir ve tahta çıkar (tanımı: **evlenme**, simgesi: w[%]).

Araştırmacı, kitabında sadece olağanüstü olarak nitelendiren masalları incelediğini, incelediği bu olağanüstü masalarda değişen ve değişmeyen değerlere rastladığını; masalın yapısını, sayıları sınırlı işlevlerin, değişmeyen ögelerin ve bunların birbiriyle bağlantısının oluşturduğunu belirtir. (Propp 2008: 23; Kıran 2007: 171)

V. Propp, bu genel anlatı örgüsünde otuz bir işlev saptarken bu işlevlerin yedi anlatı kişinin eylem alanı içinde dağıldığını belirler. Bu eylem alanları ise şunlardır:

1. SALDIRGAN'ın (ya da kötü kişinin) eylem alanı.
2. BAĞIŞÇI'nın (ya da sağlayıcının) eylem alanı.
3. YARDIMCI'nın eylem alanı.
4. PRENSES'in (aranan kişinin) ve BABASI'nın eylem alanı.
5. GÖNDEREN'in eylem alanı.
6. KAHRAMAN'ın eylem alanı.
7. DÜZMECE KAHRAMAN'ın eylem alanı.

Görüldüğü gibi masalda yedi kişi ya da eylem alanı vardır. Propp (2008: 81), söz konusu otuz bir işlevi belirtilen eylem alanlarına ayırmış, bu eylem alanlarını da kişiler arasında bölüştürme esnasında su olasılıkları saptamıştır: 1. Eylem alanı doğrudan doğruya kişiye uygun düşer. 2. Bir kişi birçok eylem alanını kaplar. 3. Bir eylem alanı birçok kişi arasında dağılır.

Vladimir Propp Rus halk masallarını incelerken, bu masalarda iki temel özellik dikkatini çekmiştir: bu masalların olağanüstü çeşitliliği ve tekdüzeliği (Kıran 2007: 167). İncelenen masalarda değişen değerler, kişi adları ve özel nitelikleri olurken değişmeyen

yukarıda belirtildiği üzere kişilerin eylemleri ve işlevleridir. Bu da masalarda aynı eylemlerin değişik kişiler tarafından yapıldığı sonucuna ulaşılmasını sağlamaktadır. Propp'a göre bu işlevlerin gerçekleşmesini sağlayan yol değişebilir fakat işlev, işlev olarak değişmez bir değerdir.

Propp, incelemeyi yaparken öncelikle Rus masallarının oluşturucu bölümlerini belirlemiş, bu bölümleri göz önüne alarak masaları birbiriyle karşılaştırmıştır (Kıran 2007: 167). Ayrıca Propp (2008: 25), her masalda aynı işlevlerin bulunmayabileceğini, fakat bu durumun işlevlerin diziliş sırasına hiçbir şekilde etki etmediğini açıklamıştır.

Vladimir Propp, masal çözümlemeleriyle yazınsal anlatı çözümlemesinde çığır açmıştır. Kitap, ilk yayınlandığı tarihten yaklaşık otuz yıl sonra Paris Göstergibilim Okulu çevresinde toplanan araştırmacılar için anlatı çözümlemesinde başvuru kaynağı niteliği kazanmıştır. Greimas da göstergibilimsel anlatı çözümlemesinde Propp ve işlevlerinden faydalanmış, oluşturduğu işlevler örnekçesi ve eyleyenler örnekçesiyle kuramını temellendirmiştir (Rifat 2008: 174-180; Propp 2008: VII-XIII)

1.4. Algirdas Julien Greimas'ın Yaşamı ve Yapıtları

Fransa'da edebiyata göstergibilimsel açıdan bakan ve Paris Göstergibilim Okulu'nun en önemli temsilcisi sayılan Algirdas Julien Greimas 1917 yılında Rusya'nın Tula şehrinde dünyaya geldi. Litvanyalı bir anne babanın oğlu olan Greimas, 1934 yılında bakaloryasını verdikten sonra Litvanya'da (Kaunas) hukuk öğrenimine başladı. 1936 yılında Fransa'ya giderek 1939 yılına kadar Grenoble Edebiyat Fakültesi'nde okudu. Bir süreliğine Litvanya'ya döndü fakat sonrasında Fransa'ya tekrar giderek dilbilim alanında çalışmalarını ilerletmeye başladı (Rifat 2008: 193).

1948 yılında Sorbonne'da 1830'da Moda. Dönemin Moda Dergilerine Dayanarak Giyimsel Sözcük Dağarcığını Betimleme Denemesi (*La Mode en 1839. Essai de Description du vocabulaire vestimanteire d'après les journaux de mode de l'époque*) adlı edebiyat doktorasını savundu. Greimas'ın bu çalışması sözcükbilimin (leksiyoloji) gelişmesinde önemli bir aşama olarak görülür. Greimas, 1948'de 1830'daki Toplumsal Yaşamın Dönemin Moda Dergilerindeki Sözcük Dağarcığına Bazı Yansımaları (*Quelques reflets de la vie sociale en 1830 dans le vocabulaire des journaux de mode de l'époque*) adlı ikinci bir tez çalışması daha yaptı (Rifat 2008: 193).

1948- 1958 yılları arasında Mısır'daki İskenderiye Edebiyat Fakültesi'ne doçent olarak kabul edildi. Burada Fransız dili tarihi dersleri verdi. Aynı dönemde İskenderiye'de ders veren Roland Barthes'la dost oldu. O yıllarda yaptığı çalışmalarda “sözcük” kavramının dilbilimsel bir birim olmadığını, dilin yüzey yapısının altında anlamsal bir yapı olduğunu fark etti (Rifat 2008: 194). Bu doğrultuda Saussure'un ortaya attığı genel bir dil kuramı oluşturma çabalarının sözcükbilim doğrultusunda kalınmasından ziyade anlambilim doğrultusunda gerçekleşeceğini anlayan Greimas sözcükbilimden uzaklaşarak daha çok anlabilime yöneldi (Rifat 2008: 194).

Greimas'ın Genel Dilbilim Dersleri'nin yayımlanışının 40. yılında (1956) yazdığı “Saussure'cülüğün Güncelliği (L'Actualité du Saussurisme)” yazısında ileride kuracağı kendine özgü genel anlambilim ve göstergebilimin temel kaynaklarını verdi. Bu inceleme kimi bilim adamları tarafından göstergebilimin ana yönelişlerini içeren bir kalkış noktası olarak da gösterilmiştir. Greimas da Saussure gibi temelde, kendine özgü dünya görüşüne dayalı bilim kuramı ve yöntembilimin başka bilim dallarına yayılmasını amaçlıyordu. Nitekim yazısında bahsettiği de “Saussure düşüncesinin dilbilimin sınırlarını aştığı ve insan bilimlerinin genel bilimkuramı tarafından alınarak kullanıldığı”ydı (Rifat 2008: 194-195).

A. J. Greimas 1958 yılında Türkiye'ye geldi. Profesör olarak 1958- 1960 yılları arasında Ankara Üniversitesi'nde, 1960- 1962 arasında İstanbul Üniversitesi'nde dilbilim ve anlambilim dersleri verdi (Rifat 2008: 195). Bu yıllarda bir zamanlar Hans Reichenbach'ın asistanlığını yapmış olan Nusret Hızır'la tanıştı. Hızır'ın etkisiyle simgesel mantık çalışmalarına yöneldi. Daha sonra İstanbul'da verdiği derslerle yapısal anlambilim yöntemini geliştirmeye çalıştı (Rifat 2008: 195).

Greimas, 1962 yılında tekrar Fransa'ya giderek Poitiers Üniversitesi'nde dilbilim dersleri verdi. 1963-1964 yılları arasında Paris Bilimler Fakültesi'nde yapısal anlambilim konusunda öğretim yaptı ve seminerler düzenledi (Rifat 2008: 195).

1965 yılında École pratique des hautes études'ün dilbilim/anlambilim konularına yönelik VI. Bölüm'ünün başına getirildi. 1966'da R. Barthes, J. Dubois, B. Pottier, B. Quémada, N. Ruwet ile birlikte Langages adlı dergiyi kurdu. Bu dergi dilbilim ve göstergebilim dergisi olarak Fransa'da büyük etki yarattı. Greimas, aynı yıl R. Jakobson yönetiminde Polonya'da düzenlenen göstergebilim kolokyumuna (bilimsel toplantı) katılarak Uluslararası Göstergebilim Derneği'nin genel yazmanı seçildi (Rifat 2008: 195).

1966 yılında C. Levi-Strauss'un desteği ve R. Barthes'in da katılımıyla Fransa'daki ilk dilbilim ve göstergebilim araştırmaları topluluğunu kurdu. Toplulukta J.-C. Coquet, O. Ducrot, G. Genette, J. Kriseva, Ch. Metz, F. Rastier, T. Todorov, A. Zemsz yer alıyordu. Aynı yıl "Yapısal Anlambilim. Yöntem Araştırması (*Sémantique structurale. Recherche de méthode*)" adıyla anlambilim konusundaki ders notlarını yayımladı. Greimas, yapıtında incelenecek konu dilden ayrı bir üst dilin düzenlenmesi gerektiğini vurguluyordu. Bu üst dil, kuramsal açıdan insanbilimleri alanındaki bütün dallara örnek olacak nitelikte hazırlanmalıydı. Genel dilbilim alanında Sussure, L. Hjelmslev'in kuramsal tasarılarından; sesbilim alanında N. Trubetskoy, R. Jakobson'un yöntemlerinden faydalandı. Greimas, salt doğal dillere yönelik bir anlambilim düşünmediği için tümce düzeyinde kalan dilbilimin sınırlarını aşmak istedi. Bu amaçla tümce ötesi birimler üzerinde çalışan araştırmacıların yöntemlerinden de esinlendi. Greimas, V. Proop'un masal çözümlemede kullandığı yöntemden, M. Merlau-Ponty'nin dil yetisinin anlamsal boyutuna yaklaşım biçiminden, C. Lévi-Strauss'un insanbilimi alanındaki çalışmalarından yararlandı (Rifat 2008: 196).

Dilbilim tarihinde bir dönüm noktası sayılan *Sémantique Structurale* yöntemsel açıdan göstergebilimin başlangıç noktası konumundadır. (Rifat 2008: 197) Greimas bu çalışmasıyla, dilbilim, toplumbilim, insanbilim, halkbilim, simgesel mantık gibi yöntemleri kaynaştırarak anlam sorunlarıyla ilgilenen insanbilimlerinin çeşitli dallarına örnek bir göstergebilim kuramı ortaya koymuştur.

1969 yılında Eski Fransızca'nın Sözlüğü (*Dictionnaire de l'ancien français*), 1970 yılında Anlam Üstüne. Göstergebilim Denemeleri (*Du sens. Essais sémiotiques*) adlı kitaplarını yayımladı. Bununla birlikte anlam araştırması en soyut katmanlardan en somut katmanlara, mantıksal bağıntılardan söylemsel bağıntılara doğru ilerleyen üretici; anlamsal öğelerin birbiriyle eklemlenerek söylemleri nasıl ürettiklerini araştıran sözdizimsel; yalnızca doğal dilleri değil, bütün gösterge dizgelerini kapsayan genel bir kuram oluşturulmuş oluyordu (Rifat 2008: 197).

1970'te Urbino'da kurulan Uluslararası Göstergebilim ve Dilbilim Merkezi'nin yöneticiliğini bir yıl süreyle yaptı. 1972 yılında Fransa'da çevresinde çalışan araştırmacılarla birlikte Şiirsel Göstergebilim Denemeleri (*Essais de sémiotique poétique*) adlı ortak bir yapıt yayımladı. Bu yapıtta göstergebilimin şiire uygulanmasına yönelik çözümler yer almaktaydı (Rifat 2008: 197).

1973'te Anlatısal ve Metinsel Göstergebilim (*Sémiotique narrative et textuelle*) adlı yapıtında kuramsal açıdan önemli bir yazı yayımladı: “Eyleyenler, Kişiler ve Figürler (*Les actans, les acteurs et les figures*)” Bu incelemesinde özellikle anlatıların sözdizimsel boyutundaki birimlerle (Gönderen/Gönderilen; Özne/Nesne; Yardımeden/Karşıçikan eyleyenleri) bu birimlerin söylem boyutundaki değişik biçimlerini (kişiler, fügürler) ele aldı (Rifat 2008: 198).

A. J. Greimas 1975'te École des hautes études en sciences sociales'in (Paris) Genel Anlambilimi Bölümü'nün başına getirildi. Greimas, bu okula bağlı bir Dilbilim-Göstergebilim araştırma topluluğu kurarak her hafta belirli günlerde seminerler düzenledi. Bu seminerlere dış ülkelerden gelen bilim adamları da sunuşlarıyla katılabiliyorlardı. Seminer çalışmalarının yanı sıra grubunu değişik alanlara yönelik çalışmalara yöneltti. Bu sayede çeşitli alanlarda (din, hukuk, siyaset, toplumsal bilimler, masal, resim, yazın, sözlü yazın, resim, görüntü vb.) söylemlerin incelenmesi ve yöntemin gelişmesi sağlandı (Rifat 2008: 198).

1976 yılında Greimas, “Maupassant. Metin Göstergebilimi: Uygulama Çalışmaları (*Maupassant le sémiotique du texte: exercices pratiques*)” ve “Göstergebilim ve Toplumsal Bilimler (*Sémiotique et sciences sociales*)” adlı göstergebilim kuramında yeni bir dönem açacak olan iki kitap yayımladı. Bu kitaplardan ilki yazınsal göstergebilimin uygulamasıydı. Bu yapıtta Greimas, Maupassant'nın “İki Dost (Deus Amis)” adlı yaklaşık 5,5 sayfa olan öyküsünü 287 sayfalık bir çözümleme kitabıyla ele alıyordu (Rifat 2008: 198). Bu yapıt Greimas göstergebilimin kuramsal bir tasarıdan ziyade somut bir uygulama olduğunu kanıtlar nitelikteydi. Greimas'ın 1976'da yazdığı ikinci kitap ise toplumsal bilimlerdeki söylemlere yönelikti.

Greimas, 1975-1976 yıllarından başlayarak J. Courtés ile birlikte göstergebilim kuramının bir sözlüğünü yapmaya girişti. 1979 yılında sözlük yayımlandı: Göstergebilim. Dilyetisi Kuramının Açıklamalı Sözlüğü (*Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*). Sözlükte 645 terimin tanımlamasına, terimlerin göstergebilim tarihi içindeki anlamlarına ve terimler arasındaki bağlantıya yapılan göndermeler yer alıyordu. Greimas ve J. Courtés yedi yıl sonra 1986'da 38 araştırmacının da katkılarıyla sözlüğün yeni kavramlarla zenginleştirilmiş ikinci cildini yayımladılar (Rifat 2008: 199).

Göstergebilimin gerçekleştirdiği önemli aşamalardan biri yöntemin toplumsal bilimlerde yazılmış değişik metinlere uygulanmasıdır. Bu konuda Greimas ve E.

Landowski yönetiminde 1979'da hazırlanmış “Toplumsal Bilimlerdeki Söylem Çözümlemesine Giriş (*Introduction à l'analyse du discours en sciences sociales*)” adlı yapıt bulunmaktadır (Rifat 2008: 200).

Yukarıda bahsedilen eserlerin dışında Greimas, 1983'te Anlam Üstüne 2 (*Du sens II*), 1985'te Tanrılar ve İnsanlar Üstüne (*Des dieux et des hommes*), 1987'de göstergebilimsel bir deneme olan Yetkin Olmama Üstüne (*De l'imperfection*), 1991'de J. Fontaille ile birlikte Tutkuların Göstergebilimi Denemeleri (*Essais de sémiotique des passions*) adlı kitapları yayımladı. 1992'deyse T. M. Keane ile birlikte hazırladığı Orta Fransızca'nın Sözlüğü (*Dictionnaire du moyen français*) çalışması çıktı (Rifat 2008: 200).

Greimas, École des hautes études en sciences sociales'deki görevinden emekliye ayrıldıktan sonra da bu kurumdaki araştırma topluluğunu onursal olarak yönetti. A. J. Greimas 27 Şubat 1992'de Paris'te öldü. Greimas'ın yapıtlarının dışında tuttuğu birçok yazısı da *Langages*, *Le français moderne*, *Romanische Forschungen*, *Arguments*, *Actes sémiotiques* vb. dergilerde yayımlanmıştır (Rifat 2008: 201).

1.5. Algirdas Julien Greimas'ın Göstergebilim Anlayışı

Algirdas Julien Greimas özellikle 1960'lı yıllardan sonra yaptığı çalışmalarla göstergebilimi kendi kendine yeten bir bilim dalı haline getirmiştir. Oluşturduğu çalışma grubuyla birlikte geliştirdiği göstergebilimsel çözümleme yöntemini her çeşit anlatıya (öykü, şiir, tiyatro, hukuk, siyaset, dinsel söylem, reklam dili vb.) uygulayarak, insanoğlunun yarattığı anlam taşıyan yapıtlardaki ortak özellikleri saptamaya çalışmıştır (Kıran 2006: 324).

Greimas'a göre göstergebiliminin temel konusu anlam, anlama ve anlamın üretilmesiyle ilgilenmektir (Rifat 2007: 29). Bu noktada özellikle üzerinde durulan konu “dünyanın insan için ve insanın insan için taşıdığı anlam ve anlamları” görebilmedir. Göstergebilimsel inceleme, metni çevreleyen metin dışı bilgileri bir yana bırakarak metnin içeriğini anlamlandırmaya çalışır. Greimas göstergebilimi, bir yandan incelediği metinlerdeki anlamlar dünyasını yeniden kurmaya çalışırken öte yandan insan düşüncesinin değişen ve değişmeyen özelliklerini; bu özellikler arasında olan ilişkileri saptayacak bilimsel tasarı ya da kuramsal modeli tutarlı bir biçimde geliştirmeye çalışır (Rifat 2007: 31-32).

Greimas, göstergebilimi kendine özgü ve kendi kendine yeten bir bilim dalı haline getirirken yapısal dilbilim bağlamında Saussure, Hjelmslev ve Tesnière'in; halkbilim bağlamında Vladimir Propp'un, söylenbilim bağlamında Georges Dumézil ve Claude Lévi-Strauss'un kuramlarından faydalanmıştır. Bunlara Maurice Merleau-Ponty'i ve kuramını Nusret Hızır aracılığıyla öğrendiği bilinen ünlü mantıkçı Hans Reichenbach da eklenebilir (Yücel 2008: 127).

Greimas'ın bilimsel tasarısı, sürekli gelişmeye açık ve aşamalardan oluşan bir "üst dil"dir. Bu noktada "konudil" ve "üstdil" kavramlarını açıklamak önem taşımaktadır. Konudil, üstdilin konusu olması bakımından ele alınan doğal dildir. Konudilin olağan göndermeleri, dil dışı özellik taşır ve dil dışı gerçekliğe göndermede bulunur. Üstdil ise, doğal dili ya da konudili inceleyip betimlemek için oluşturulmuş araç dildir. Bu dil, gündelik yaşamda bildirişimde bulunmak için kullandığımız doğal dillerin yapısından bağımsız olarak oluşturulmuş "yapma" ve "bilimsel" bir dildir. Kısaca özetlemek gerekirse Greimas göstergebilimi, konudili inceleyecek bir üstdildir (Vardar 2007; Rifat 2007: 32-33). Bu aşamada her gösterge dizgesi (yazınsal bir yapıt, bir film, bir resim, bir müzik yapıtı vb.), çözümleme sürecinin içine alındığı andan itibaren göstergebilimin inceleme konusu olur, diğer bir ifade ile konudile dönüşür.

Rifat (2007; 2008: 201-203), üstdilin oluşum açısından birbirini içeren, birbirini tamamlayan ve birbirini destekleyen üç ayrı düzeyi içerdiğini belirtir. Bu düzeyler sırasıyla şunlardır:

1. *Betimsel dil*: Bu düzey konudili betimlemeye yarayan kavramların (öge, birim, sınıf, kategori vb.) ve işlemlerin (belirleme, kesitleme, değiştirme vb.) kullanıldığı düzeydir. Bu aşamada konudil açıklayıcı bir dil aracılığıyla üstdile aktarılır.

2. *Yöntembilimsel dil*: Bu düzey, betimleme düzeyinde kullanılan kavram ve işlemlerin gözden geçirildiği ve tutarlılığının sağlandığı aşamadır. Kavramlar arasında ortaya çıkabilecek tutarsızlıklar veya aksaklıklar bu düzeyde yapılan yöntemsel denetim sonucunda çözüme kavuşturulur.

3. *Bilimkuramsal dil*: Bu aşama göstergebilim kuramının kalkış noktasını oluşturmaktadır. Betimsel ve yöntembilimsel düzey bu kalkış noktası üzerinde temellenirler. Göstergebilim kuramı öncelikle tanıtlanmamış kavramları ortaya atarak işe başlar. Aynı zamanda bu kavramları oluşturulacak kuramın temel ilkesi ve ön dayanağı olarak görür. Göstergebilim kuramının temelinde belitlerden (aksiyomlar) oluşan tutarlı bir

belitsel dizge (aksiyomatik) yer almaktadır. Bilimkuramsal düzeydeki belitler arasında “bağıntı” ve “ilişki” kavramları önemli yer tutar. Bunun nedeni ise göstergelimin “Anlam bağıntılardan ve ayrılıktan doğar.” ilkesini benimsemesidir. Göstergebilim bağıntının ancak ögeler arasında kurulabileceği görüşünü benimser ve bu ögelerin karşılıklı tanımlanmasıyla da anlamlamanın temel yapısı ortaya çıkar. Bu noktada yapıyı kuran bağıntı türleri de mantıksal olarak saptanır: karşıtlık, içerme, çelişkinlik vb.

Greimas’a göre her şey bir anlamlama ve anlamlandırma sorununa dayanır. Göstergebilim, üretilmiş bir sunuşun (Bu, ya bir yazınsal metin ya bir resim ya da bir film vb. olabilir.) içindeki anlamlar dünyasını kavrayıp üstdil (göstergebilim kuramı) aracılığıyla yeniden üretme edimidir (Rifat 2007: 33).

Greimas’ın göstergebilim anlayışı, üretici bir süreç içerir ve bir söylemin temelden yüzeye doğru gelen üç ana katmanda gerçekleştiğini belirtir. Bu şekilde anlamın, “söylemin değişik ögelerinin eklemlenmesi ile derin yapılardan başlayarak, yüzey yapılarla birleşerek oluştuğunu” söyler (Kıran 2007: 183). Bu noktada soruna gösterge dizgelerinin üretilmesi açısından bakılacak olursa üretici sürecin katmanları derin düzey ve yüzeysel düzey olmak üzere iki ayrı düzeyden oluşur.

Derin yüzey, anlam oluşumunun temellendiği en soyut, en temel aşamadır. Bu düzey: “temel sözdizim ve temel anlam bileşenleri” olmak üzere iki bileşene ayrılır. Yüzeysel düzey ise derin yüzeyde yer alan gücül değerlerin edimselleşmeye başladığı düzeydir. Bu aşama “anlatısal sözdizim bileşeni ve anlatısal anlam bileşeni” olmak üzere ikiye ayrılır. Bu aşamada temel anlam yapıları, anlatı izlenceleri içinde yer alarak, işlevsel birimlere yani eyleyenlere dönüşür.

Üretici sürecin üçüncü aşamasında ise söylemsel yapılara ulaşılır. Bu aşama işlevsel birimlerin yani eyleyenlerin kişiler haline dönüşerek belli bir uzam ve zaman içinde yer aldığı aşamadır. Bu aşama “söylemsel sözdizim bileşeni” ve “söylemsel anlam bileşeni” olmak üzere iki aşamadan oluşur. Bu üç düzeyden sonra ele alınan göstergebilim “yüzeysel dil düzeyi” ya da “anlatım düzlemi” (metin haline dönüşme, metinselleşme) gelir (Rifat 2007; Kıran 2007).

Belirtilen bu noktalar metnin üretim sürecini ve bu üretici sürecin aşamalarını belirtmektedir. Yazar tarafından üretilmiş bir metin ya da anlam bütünüünün çözümlemesinde ise tam tersi bir süreç işlenir. Yüzey yapıdan derin yapıya doğru bir çözümleme yöntemi geliştirilir.

Greimas, söylemin ve anlamın oluştuğu süreci “Üretici Süreç” adını verdiği çizelgede aşamalar halinde şu şekilde göstermiştir. (Kıran 2007: 184; Rifat 2007: 101)

Tablo 1.1: Greimas’a Göre Üretici Süreç

ÜRETİCİ SÜREÇ			
	Sözdizimsel bileşen		Anlamsal bileşen
Anlatısal yapılar	Derin düzey	TEMEL SÖZDİZİM	TEMEL ANLAM
	Yüzeysel düzey	ANLATISAL SÖZDİZİM	ANLATISAL ANLAM
Söylemsel yapılar	<p style="text-align: center;">SÖYLEMSEL SÖZDİZİM</p> <div style="text-align: center;"> <p>Söylemselleşme</p> <p>↓ ↓ ↓</p> <p>Kişileşme Zamansallaşma Uzamsallaşma</p> </div>		<p>SÖYLEMSEL ANLAM</p> <p>İzlekselleşme</p> <p>Betiselleşme</p>

1.6. Göstergibilimsel Çözümleme Düzeyleri

Rifat (2007: 33), insan ve dünya, insan ve insan ilişkilerinde, her şeyin anlamlama sorununa dayandığının kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu durumda, kuramsal boyutun oluşturulmasında da her şeyin çözümleme eyleminden geçeceğini ifade etmektedir.

Yapıtın yaratıcısı, düşünsel düzlemde çözümlenmelerle anlamlandırma eyleminin kendisini ortaya koyar. Birinci üretim aşamasından sonraki çözümlenmeler kuramsal nitelik taşır ve bu çözümlenmeler konudile yöneliktir Rifat (2007: 35). Göstergibilimcinin anlamlı bütünleri, metni çözümlerken hem “söylediği şeyler”i (anlamlama evrenini) görmeye hem de “söylenenlerin biçimini”, düzenini (içeriğin biçimini) kavramaya ve yeniden yapılandırmaya çalışacağını belirtir. Yani göstergibilimsel çözümleme, anlamlı bütüne (metne) yaklaştığında anlatım düzleminin özelliklerini değil, doğrudan doğruya içerik düzleminin biçimine odaklanır.

Göstergebilim içerik düzlemindeki biçimin üç değişik düzeyde düzenlendiğini ve oluştuğunu, bu nedenle çözümlemenin üç düzeyde yapılacağını belirtir. Bu düzeyler düzeyden derine doğru şöyle sıralanabilir: söylemsel düzey, anlatsal düzey ve mantıksal-anlamsal düzey (Rifat 2007: 35). Göstergebilimci anlamlı bütünü (metni) çözümlerken öncelikle anlatım düzlemini kesitleyip söylemsel düzeye yaklaşır. Yani kişilerin zaman ve uzam içinde yer alma şekillerini inceler. Ardından anlatsal düzeye geçerek kişilerin anlatı izlenceleri içindeki işlevlerini değerlendirir. Çözümlemenin son aşamasında ise mantıksal-anlamsal düzeye geçip içeriğin temel yapısını araştırır. Göstergebilimci çözümlemeyi üç düzeyde sürdürürken bu düzeyleri de ana çizgileriyle şöyle adlandırır: söylem çözümlemesi, anlatı çözümlemesi ve temel yapı (mantıksal-anlamsal yapı) çözümlemesi.

1.6.1. Göstergebilimsel Bir İşlem: Kesitleme

Göstergebilimsel bir çözümlemede anlamlı bir bütün olan metni kesitlere ayırarak incelemek gerekmektedir. Günay (2007: 183), kesitlemeyi metnin ayrıntılı okunmasına bağlı olarak yapılabilecek bir bölümlenme işi olarak görür ve metni doğru bir yaklaşımla kesitleyebilmek için, ayrıntılı okumaya girişilmesi gerektiğine değinir.

Metni kesitlere ayırma, kendi içinde bir çözümlemeyi oluştururken bu işlem metnin düzenlenişini ortaya koyar. Rifat (2007: 104), metni kesitlere ayırmanın anlam kavşaklarını gösterecek okuma birimlerini saptamaya yarayacağını ifade eder. Uçan (2006: 99) ise metni kesitlere ayırmak için öncelikle grafik düzenlemeye bakılmasının gerektiği; ardından uzamsal belirtkelerin, zamansal belirtkelerin ve dönüşümlerin de metni kesitlere ayırmada çözümlemeyi yapan kişiye yardımcı olacağını belirtir. Buna ek olarak metne yeni giren bir eyleyenin de metnin kesitlenmesinde önemli yeri olduğuna değinir.

Rifat (2007: 104), çeşitli uygulamalarla geçerliliği saptanmış kesitleme ölçülerini: basımsal ayrılığa, zamansal ve uzamsal ayrılığa, kişi ayrılığına ve mantıksal ayrılığa göre olmak üzere dört bölümde incelemiştir.

1.6.1.1. Basımsal Ayrılığa Göre Kesitleme

Bu kesitleme ölçütü metnin grafik düzenine göre yapılır. Çözümlenecek metnin sayfada yer alış düzeni, kullanılan semboller ve noktalama işaretleri bu kesitleme türünde önemli rol oynar. Örneğin metin basımsal ayrılığa göre kesitlere ayrılacaksa paragraf ayrımlarına göre kesitleme yapılabilir.

1.6.1.2. Zamansal ve Uzamsal Ayrılığa Göre Kesitleme

Zamansal ve uzamsal ayrılığa göre kesitleme anlatı çözümlemelerinde sıklıkla kullanılan kesitleme ölçülerinden biridir. Bir metinde hem şimdiki zaman, hem gelecek zaman, hem de yakın ve uzak geçmiş zaman anlatıları iç içe bulunabilir. Metinde bu zamansal bütünlük belirli bir sırayla yer alır. Buna bağlı olarak başlangıç durumundan sonuç durumuna uzanan anlatı içinde zamansal ve uzamsal değişimler ve dönüşümler olabilir. Rifat (2007: 107) da zamansal ayrılığa göre yapılacak kesitlemelerde, her zaman kesiti içerisindeki anlatı izlencelerinin süredizimsel oluşum çizgisinin saptanabileceğini ve bir zamandan başka bir zamana dönüşümlerin de belirlenebileceğini belirtir ve romanda zamansal kesitlemenin “önce-şimdi-sonra” şeklindeki üçlü karşıtlığa göre yapılabileceğine değinir.

Uzamsal ayrılığa göre yapılacak kesitlemelerde ise anlatının dönüşümü süresince değiştirilen uzamlara göre kesitlemelerde bulunulabilir. Örneğin ele alınan metinde kahramanın anlatı izlencesi içerisinde değiştirdiği her yeni uzam başka bir kesiti oluşturabilir.

1.6.1.3. Kişi Ayrılığına Göre Kesitleme

Kesitlemenin diğer bir seçeneği de kişi ayırımına göre yapılan kesitlemedir. Metne dâhil olan her yeni eyleyen yeni bir kesitin başlangıcını oluşturabilir. Günay (2007: 183) da metin içindeki eyleyensel ayrışmaların ve yeni bir anlatı kişinin anlatıya dâhil olmasının kesitlemelerde kullanılabileceğini belirtir.

Örneğin, kahramanın (özne) nesneyi bulma sürecinde kahramana yardım edecek bir yardımcı eyleyenin anlatıya dâhil olması ya da bir karşı-öznenin, engelleyici eyleyenin anlatıya dâhil olması metni kesitlemede araştırmacıya yardım edebilir.

1.6.1.4. Mantıksal Ayrılığa Göre Kesitleme

Metni kesitlemede kullanılacak diğer bir yol da mantıksal ayrılıkları saptamaktan geçer. Günay (2007: 183) mantıksal ayrışmanın kesitlemede temel alınabileceğini, cümlede “fakat”, “ama”, “bununla birlikte”, “öte yandan”, “bunun yanında”, “ama yine de”, “böyle olmakla birlikte”, “buna karşılık”, “hâlbuki”, “ne var ki”, “oysa”, “tam tersine”, “yine de” vb. türü anlatımlarda bu tür ilişkileri bulmanın olası olduğuna değinmektedir.

Bu tür anlatımlar metinde dönüşümler, karşıtlıklar yaratabileceği için metinlerin kesitlenmesi aşamasında mantıksal ayrımlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Metinlerin kesitlere ayrılmasıyla incelemede büyük kolaylıklar elde edilir. Belirlenen kesitleme yöntemleri göz önünde tutularak kesitleme işleminin yapılmasıyla birlikte araştırmacı söylem çözümlemesine geçebilir.

1.6.2. Söylem Çözümlemesi

Bu aşama, anlatının ilk okunma aşamasında fark edilebilecek göstergebilimsel yapıların betimlendiği ve söylemsel yapının ortaya konduğu aşamadır.

Rifat (2007: 37), incelenecek metinde sözcüklerin sözcüklerle, tümcelerle tümcelerle, bütün bunları kapsayan ya da aşan sözcüklerin de sözcüklerle bir bağıntı içinde olduğunu savunur. Ardından bir metnin gerçekleşme düzeyine ulaştığını gösteren bu bağıntılar düzeninin “söylem” şeklinde adlandırılması durumunda, bu söylemin okunması ve çözümlenmesinin, söylemsel birimler ve birim öbekleri (sözcükler) arasındaki bağıntıların izlenmesi anlamına geldiğini belirtir.

Bu aşamada söylem çözümlemesine girişecek göstergebilimci, metindeki kişileri, kişilerin üstlendikleri “rol”leri, bu kişilerin davranışlarını ve davranışların gerçekleştirildiği zaman ve uzamı belirleyebilir. Günay (2007: 191) da bu aşamada kişilerle ilgili olarak onların fiziki ve ruhsal durumunun, yaptığı eylemlerin ve etkileşimde bulunduğu diğer anlatı kişilerinin değerlendirileceğini belirtir. Zaman açısından; olayın zamanının saptanması, anlatı zamanı ve öykü zamanı arasındaki farklar yahut benzerliklerin ele alınması, süre, tarihsel zaman, anlatıdaki olayların zaman içindeki gelişimi incelenir. Uzamsal açıdan ise olayın geçtiği uzam ve yer değiştirmeler, nesnenin uzamda kapladığı yer, boyutu ve sınırları gibi durumlar ele alınır.

Anlatının söylemsel çözümlemesi diğer çözümleme düzeylerinin de sağlıklı bir şekilde yürütülmesine olanak tanır. Söylem çözümlemesinde yapılan kesitleme, sınıflama, gruplama vb. işlemler anlatı çözümlemesi ve temel yapı çözümlemesi düzeylerinin sorunsuz bir şekilde yürütülmesini sağlar.

Söylem düzeyinde, anlatı düzeyindeki eyleyenlerin nasıl oyuncu haline geldiği saptanır. Anlatı düzeyinde sadece eylemler dikkate alınır, fakat söylem düzeyinde “etiyle, kemiğiyle, karakteriyle anlatıda bir figür, görünen, elle tutulan, bir varlık olan oyuncular ve

bu oyuncuların izleksel rolleri” açığa çıkartılır (Uçan 2008: 199). Söylem düzeyinde, yapısal bir çözümlemenin temelinde yer alan figüratif karşıtlıklar saptanır.

1.6.2.1. Zamansallaşma

Metin yapısal olarak çözümlenirken zamansal ayrımların da göz önünde tutulması gerekmektedir. Günay (2007: 157) anlatıda, “anlatma zamanı” ve “öykü zamanı” olmak üzere iki zaman türünden söz eder. Bunlardan anlatma zamanı, anlatıcının daha önce gördüğü, tanık olduğu ya da duyduğu olayı anlatması süresince geçen zamandır. Öykü zamanı ise anlatıdaki olayların geçtiği varsayılan zamandır. Öykü zamanı kurmaca dünyaya aittir. Bu zaman anlatıdaki kişiler tarafından yaşanılan zamandır. Anlatma zamanı ise, kurmaca dünyayı aktaran söylemin zamanıdır.

Günay (2007: 158), bu iki zamandan ayrı olarak bir de “dış zaman” ya da “gerçek zaman”dan söz edilebileceğini belirtir. Dış zaman, anlatının, üretiminin, yayınlanmasının okunmasının olduğu zamandır.

Günay (2007: 158), anlatıda zamansallaşmayı şu şekilde tabloştürmüştür:

Tablo 1.2: Günay’a Göre Anlatıda Zamansallaşma

Gerçek zaman (dış zaman)	Kurmaca zaman (iç zaman)	
(Üretim, yayınlanma ve okunma zamanı)	<i>Öykü zamanı</i> (anlatıdaki olayların geçtiği varsayılan ve genellikle anlatma zamanından daha uzun olan zaman)	<i>Anlatma zamanı</i> (Anlatıcının daha önce gördüğü, tanık olduğu ya da duyduğu olayı anlatması süresince geçen zaman)

Anlatıda sunulan olaylar belirli bir sıra içerisinde bir süredizime (kronoloji) bağlı olarak verilir. Bu yüzden anlatıda sunulan olayların zamanı da gerçek dünyadaki zamanla benzerlikler gösterir.

Çözümenecek anlatıda gelişen olaylar bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşir. Öykü zamanını, yani diğer bir deyişle sözce zamanını betimleyebilmek için sözceyi oluşturan ve zaman belirten her tür dilsel öge (eylem zamanı, zaman belirteçleri, vb.) saptanır. Anlatma zamanı yani sözcelem zamanında ise ayrı bir zamansallık söz konusudur. Sözcelem zamanında dikkat çeken, anlatıcının olayı öyküleme zamanıdır (Öztoğat 2005: 126-127).

1.6.2.2. Uzamsallaşma

Uzam, anlatıda değişik işlevler edinebilir. Örneğin kişilerin yer değiştirmelerini (yolculuk, göç, arayış) gösterir ya da bir eyleyen rolünü üstlenebilir (özne, gönderici, engelleyici, vb. gibi).

Anlatıda yazar gerçek uzama benzer şekilde kurmaca bir uzam tasarlayabilir. Bu uzam, anlatı içerisinde gidilecek yolu, yer değiştirmeleri ve güzergâhı belirler. Anlatı kahramanları bir uzamdan diğerine geçerken devinir, dönüşüm geçirir ve yeni serüvenler yaşar. Anlatıcı uzamı sunarken ayrıntılı betimlemeler yapabilir ya da uzamın sadece adı geçerek kısaca sunulur (Günay 2007: 170).

Uzamdan yola çıkarak kahramanların özellikleri de saptanabilir. Anlatıdaki kişiler ile içinde buldukları uzam arasında doğrudan ilişki vardır. Bu ilişki, kişileri olayın geçtiği uzamlara bağlar. Örneğin Yusuf Atılgan'ın "Anayurt Otelinde" anlatı kahramanı "Zebercet", oteli işleten kişidir. Otel uzamını incelediğinde, kahramanın ruhsal durumunun, karakter özelliklerinin uzamla bağıntı içerisinde olduğunu görülür. "Zebercet" hayatı boyunca, askere gitmek dışında, otelden ayrılmamıştır. Kahraman, içine kapanık, uzamla bütünleşmiş bir kişiliğe bürünmüştür.

Anlatıda doğrudan doğruya uzamı belirtmeye yarayan sözcükler olabilir. Bunlar, bir şehir, mahalle, ülke vb. nin özel ya da cins isimleri olabilirler. Bunun dışında betimlenen uzamı nitelermeye yarayan sıfatlar da olabilir. Büyük bir bina, dar bir sokak, geniş bir ova, vb. bunlara örnek verilebilir. Bunların dışında bazı ilgeçler de uzamı belirtebilir: önünde, sağında, arkasında vb.

Kıran (2007: 250-267), değişik uzam türlerinin belirlenen karşıtıklara göre şöyle gruplandırılabilceğini belirtmiştir: açık uzam/kapalı uzam, kapsayan uzam/kapsanan uzam, gerçek uzam/kurmaca uzam, burası/başka bir yer (orası).

1.6.2.2.1. Açık Uzam / Kapalı Uzam

Açık uzamlar, kahramanlara rahatça hareket etme imkânı tanıyan uzamlardır. Bu uzamlar: kır, deniz, orman, ova, park, ada, vb. olabilir. Kapalı uzamlar ise kahramanların hareket imkânını sınırlayan, belli bir sınırlılık içinde olan uzamlardır. Bu tür uzamlara: ev, oda, köşk, hastane, vb. örnek olarak verilebilir.

1.6.2.2.2. Kapsayan Uzam / Kapsanan Uzam

Anlatıda yer alan uzamların birbirlerine göre konumları bu şekilde belirlenebilir. Örneğin, anlatıdaki bir ev onu çevreleyen sokağa ya da mahalleye göre bir kapsanan uzam olabilir. Bir başka örnekte de bir ada, onu çevreleyen denize göre kapsanan uzam; çevrelediği sokaklara, mahallelere göre de kapsayan uzam olabilmektedir.

1.6.2.2.3. Gerçek Uzam / Kurmaca Uzam

Anlatıdaki uzamlar genellikle yazar tarafından yaratılmış kurmaca uzamlardır. Diğer bir ifadeyle bu uzamlar kâğıt üzerinde, okuma sırasında okurun zihninde betimlenen metinsel uzamlardır. Gerçek uzamın kullanılmasında nesnel bilgiler göze çarpar. Bu uzamın kullanıldığı metinde “göndergesel işlev (bilgi verme)” vardır (Kıran 2007: 253). Kurmaca uzamda ise gerçek dünyanın eksiksiz yeniden sunumu yoktur. Anlatıcı, okurun düş gücünde canlandırabileceği, öznel betimlemelerle örülü bir anlatı sunar.

1.6.2.2.4. Burası / Başka Bir Yer (Orası)

Anlatıların bazılarında anlatıcı olayın geçtiği uzamı açık bir şekilde betimler. Bu tür anlatılarda burası, yazarın kahramanı konumlandığı yerdir. Kıran (2007: 258) “Burası”nın kahramanın ya da kahramanların, bildiği tanıdığı alışık olduğu bir uzam olduğunu belirtir. “Orası” ise bilinmezliği, uzaklığı ve yeniliği işaret eder. Bu uzam kahraman(lar)a yabancı bir uzamdır. Örneğin anlatıda kahraman, evinden, sokağından, yaşadığı kentten sürgün edilir. Kahraman için ev, sokak ve yaşadığı kent “burası”dır. Kahraman sürgün edildikten sonra yeni bir kente, yeni bir sokağa ve eve gitmek zorundadır. Bunlar da kahraman için “orası” kavramını karşılar.

Kimi anlatılarda ise öykülemenin uzamına dair ipuçları bulunamaz. Yalnız bu tür anlatılarda burada, şimdi konuşan bir sözcelem öznesinin varlığı duyumsanır. Bu tür anlatılarda, anlatıcı “burada” anlatıyor gibi duran bir anlatma tekniğini kullanır. Bir de öykü içerisinde yer alan “orası” kavramı vardır ki bu kavram, öykü içinde geçen uzamları belirtir. Kısaca belirtilecek olursa, anlatıcının anlatma edimi “burası”nı karşılar, öykü içinde geçen olayların yer aldığı uzam da “orası”nı karşılar (Öztokat 2005: 128).

Kıran (2007: 251) bu uzam türlerine özel uzamlar (banyo, yatak odası...) ve herkese açık uzamlar (okul, hastane, park...); aileye ait uzamlar (ev, bahçe, daire...) ve yabancı uzamların (sinema, okul, mezarlık...) da eklenebileceğini belirtir.

1.6.2.3. Kişileşme (Oyunculaşma)

Yücel (1979: 11), “uzam” ve “zaman”ın yanı sıra “kişi”yi de anlatının temel öğelerinden biri sayar ve bu üç öge olmaksızın anlatının varlığından bahsedilemeyeceğini belirtir. Bu üçlünün bir araya gelmesiyle ancak bir anlatı oluşabilir. Anlatıda bir öznenin, belirli bir zaman kesitinde ve uzamda gerçekleştirdiği edim, dönüşüm ele alınır.

Oyunculaşma aşamasında dikkat çeken nokta, eyleyenlerin işlev olmaktan çıkarak anlatıda kahraman olarak yer alması ve kişilik kazanmasıdır. Bu noktada kahramanların kişilik özellikleri saptanır. Kahramanların adları, fiziksel özellikleri, ruhsal durumları, toplumdaki statüleri, vb. pek çok açıdan incelenir (Kıran 2007: 60; Rifat 2007: 98).

Anlatılarda işlenen olaylar kurgusal dünyaya aittir fakat bu kahramanların bir ada, toplumsal statüye, yaşa, cinsiyete sahip olması gerçek dünyaya gönderimde bulunarak anlatıya gerçeklik izlenimi katar (İşeri 2008: 132).

Anlatıda kişilerin özelliklerinin saptanması; bizi, kişilerin üstlendikleri izleksel ve betisel rollere götürür. Kişilerin izleksel rolleri ve metindeki figüratif karşıtlıklar, anlatıda temel mantıksal yapıyı çözümlemede kolaylık sağlar.

1.6.2.4. Figürler ve İzleksel Roller

Metinde öznenin, nesnenin ya da gödericinin rolleri figürlerle kaplıdır. Uçan (2006: 106), bu figürlerin kendi aralarında ilişki kurduğuna değinir ve bu figürlerin değişik bağlamlarda değişik anlamlar ürettiği gibi, bütün figürlerin birleşerek metni tek bir anlama götürebileceğini de belirtir. Bu figür, kimi yazarda “cinsellik”, kimisinde “Anadolu”, kimisinde “İstanbul” kimisinde de “ölüm” olabilir. Söylem düzeyinde bu figürlerin incelenmesi ya da figüratif karşıtlıkların saptanması ile metindeki anlam bütünlüğü yakalanmaya çalışılır.

Söylem düzeyinde yapılabilecek başka bir inceleme ise eyleyenlerin anlatıda büründüğü karakterlerin, yani oyuncuların (acteur) oluşumunu, davranışlarını, karakter özelliklerini ve fiziki yapılarını öğrenmektir. Uçan (2006: 107)’a göre izleksel rollerde söz konusu olan şey; bir kişinin sınıflandırılması, bir kişilik çözümlemesidir. Diğer bir ifade ile kişi ahlaki, ruhsal, toplumsal yapısına; yaşına, cinsiyetine ve karakterine göre incelenir. Oysa eyleyenlerin rollerinde eylem söz konusudur. Eyleyen bir kişi olabilirken bir nesne, soyut bir düşünce de olabilir.

Rifat (2007: 39), izleklerin belirginleşmesi aşamasında kişilerin şu türden ikiliklerle sınıflandırılabileceğini belirtmiştir: “iyiler/kötüler; yönetenler/yönetilenler; yardım edenler/karşı çıkanlar; özgürler/tutsaklar; güçlüler/güçsüzler; güzeller/çirkinler; kurnazlar/saflar; büyükler/küçükler; aldatanlar/aldatılanlar; ezenler/ezilenler; görünenler/gizlenenler vb.”. Belirlenen izleklere göre kişilerin izleksel rolleri de saptanmış olacaktır.

1.6.3. Anlatı Çözümlemesi

Anlatı çözümlemesi, yüzey yapının ikinci aşamasında yer almaktadır. Anlamlı bütün göstergebilimsel çözülemeye tabi tutulurken söylem çözümlemesi, anlatı çözümlemesiyle bütünlenmelidir. Anlatı çözümlemesinde dikkati ilk çeken nokta Greimas'ın, kuramında anlatsal sözdizimini bir eyleyen sorunu olarak ele alması ve çözümleme yöntemini geliştirme aşamasında eyleyenlere ve bu eyleyenlerin işlevlerine önem vermesidir. Greimas, eyleyensel örnekçe ve işlevsel örnekçe adını verdiği iki model geliştirmiş, bu örnekçeleri anlatı çözümlemesinde kullanmıştır (Rifat 2009: 73-76; Kıran 2007: 271-324).

Yücel (2008: 150), anlatıda eyleyensel bir düzenekten söz edilebilmesi için, en az iki temel eyleyenin, yani bir özneyle bir nesnenin varlığının zorunlu olduğunu belirtir. O zaman anlatı çözümlemesinde de yapılacak olan şey, bu eyleyenler arasındaki temel sözceleri saptamaktır. Temel sözcce, en az iki eyleyen (özne ve nesne) arasındaki ilişkiden doğar ve özne ile nesnenin karşılıklı konumlarına göre iki tür temel sözceden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi “durum sözcüsü” ikincisi ise “edim sözcüsü”dir. Bu sözcelerden birincisi bir durumu, ikincisi ise bir edimi dile getirir. Durum sözcelerinde bir durağanlık, nitelik söz konusuken; edim sözcelerinde bir devingenlik, eylem durumu göze çarpar.

Durum sözceleri de “bağlaşımsal ve ayrışimsal” durum sözceleri olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bağlaşımsal durum sözcüsünde (Ö $\cap$ N) bir nesnenin belirli bir özelliğe sahip olması ya da öznenin değer nesnesine sahip olması söz konusudur. Bu sözcce bir bağlaşım, birliktelik ya da niteliğe sahip olma durumunu ifade eder. Ayrışimsal durum sözcüsü (Ö $\cup$ N) ise nesnenin belirli bir özelliği taşıması, özne ile nesnenin birliktelik ilişkisi içinde olmaması ya da öznenin değer nesnesine sahip olmaması durumudur (Uçan 2008: 133; Kıran 2007: 274-275).

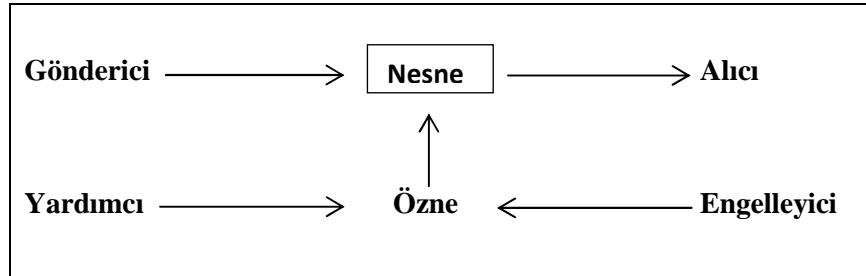
Kıran (2007: 275)'a göre bir durum sözcüsinden başka bir durum sözcüsüne geçiş bir dönüşüm gerektirir. Bu dönüşüm de bir edim sözcüsü biçimini alır ve edim sözcüsünün müdahalesini gerektirir. Edim sözcüsünün görevi bir durum sözcüsünü başka bir durum sözcüsüne dönüştürmektir. Edim sözcüsü, belirli bir eylem yoluyla bağlaşım durumundan ayrışım durumuna ya da ayrışım durumundan bağlaşım durumuna geçişi ifade edebilir.

1.6.3.1. Eyleyenler Örnekçesi

V. Propp, Rus Halk Masallarında 31 işlev saptayıp kahramanları bu işlevlere göre, eylem alanlarıyla tanımladıklarını belirttikten sonra, söz konusu masaları yedi tür kahraman içeren bir anlatı olarak tanımlamaktadır. Fransız yazar Etienne Souriau da *Les 200 000 situations dramatiques* adlı yapıtında Propp'a benzer bir yolla oyunları altı "oyunsal işlev"de tanımlar (Kıran 2007: 272; Yücel 2008: 147).

Büyük oranda V. Propp'tan esinlenen Greimas ise işlevleri öncelikle bir eyleyen sorunu olarak ele alır. Propp ve Souriau'nun elde ettikleri sonuçları geliştirerek işlevleri bir biriyle ilişkili 6 eyleyene (özne, nesne, alıcı, yardımcı, gönderici, engelleyici) indirger ve eyleyensel bir örnekçe oluşturur (Kıran 2007: 272; Yücel 2008: 148).

Tablo 1.3: Propp'un Eyleyenler Şeması

Greimas eyleyenler ile oyuncuları birbirinden ayırır. Eyleyen genellikle insan olabilir. Fakat bazı durumlarda eyleyenler, soyut (toplum, namus, şeref, zenginlik vb.) kavramlar da olabilmektedirler (Kıran 2007: 272).

Eyleyenler örnekçesi doğrudan doğruya öznenin (kahramanın) ulaşmaya çalıştığı, gönderici ile alıcı arasında bir iletişim birimi olarak konumlanan nesne çevresinde odaklanır. Eyleyenler modelinde yer alan kavramlar tek tek şöyle açıklanabilir (Rifat 2008: 204):

Gönderici: Anlatıyı harekete geçiren eyleyendir. Gönderici, arayışın nesnesini belirleyerek, eksikliği duyulan nesneyi bulması için özneyi (kahramanı) göreve çağırır.

Nesne: Anlatıda aranan eyleyen, arayışın konusudur. Bu bir kişi, soyut bir şey ya da somut bir nesne olabilir. Aynı zamanda nesne, öznenin ulaşmaya, sahip olmaya çalıştığı eyleyendir.

Özne: Göndericiyle bir sözleşme yaparak arayışın konusu olan nesneyi bulup getirmekle görevli eyleyen (kahraman)'dir. Özne, anlatı izlencesinde belirli dönüşümlerden geçerek nesneye ulaşır. Özne ve nesne anlatının temel eyleyenleridir.

Alıcı: Arayışın konusu olan nesneyi anlatının sonunda elde eden ve özneyi ödüllendiren eyleyendir. Öznenin başarısız olması durumunda, özneyi anlatının başında yapılan sözleşme gereği cezalandıracak olan eyleyendir.

Yardımcı: Özne'nin nesneyi arayışı sırasında ona yardım eden yol gösteren eyleyendir. Yardımcı, özne ile nesne arasındaki iletişimi kolaylaştırır.

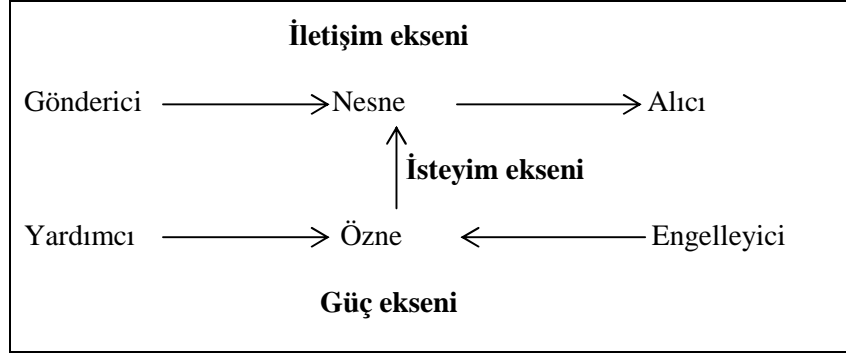
Engelleyici: Öznenin arayışını durdurmaya çalışan, engelleyen eyleyendir. Bu eyleyen aynı zamanda karşıt-öznedir. Anlatıda karşıt-özne olma durumu değer nesneye ulaşmaya çalışan iki eyleyen için de geçerlidir. Herhangi bir kahraman açısından yapılacak her eyleyensel örnekçede, diğer kahraman karşıt-özne görevine geçer. Bir anlatıda üç tür karşıt-özne olabilir (Kıran 2007: 276- 278):

1. İki Özne (Ö1 ve Ö2) aynı nesnenin peşindedirler. Ö1 nesneyi ele geçirirse Ö2 başarısız olur. Eğer Ö2 nesneyi ele geçirirse Ö1 başarısız olur. Bu durumda Ö1 ve Ö2 birbirlerine karşı birer karşıt-öznedirler.
2. İki özne (Ö1 ve Ö2) karşılıklı olarak birbirlerini nesne olarak kabul ederler.
3. Bir özne (Ö1) bir nesnenin (N2) peşinde olan bir başka özneyi (Ö2) nesne (N1) olarak alır.

Eyleyenler anlatı sürecinde her zaman aynı tutumu korumayabilirler. Örneğin herhangi bir eyleyen duruma göre gönderici iken özne, yardımcı iken engelleyici olabilir (Kıran 2007: 272). Anlatının başı ve sonu arasında bu eyleyenler çeşitli dönüşümlerden geçip bambaşka görevler üstlenebilirler.

Greimas, anlatıda kişiyi “kim olduğuyla değil ne yaptığıyla” nitelendirir. Bu amaçla eyleyenlerin eylem alanını bir tabloyla belirlemiştir. Bu eyleyenler üç tür eylem eksenini etrafında toplanmıştır (Yücel 2008: 148; Kıran 2007: 272):

Tablo 1.4: Greimas'a Göre Eyleyenlerin Eylem Alanı

1.6.3.1.1. Özne ile Nesne Arasındaki İlişki: İsteyim Eksenı

Burada kullanılan özne ve nesne terimleri dilbilgisel terimler olmayıp genellikle eylemlere katılan kahramanları ifade etmektedir. Özne, önemli eylemlere katılan başkahraman, nesne ise başkahramanın (özne) elde etmeyi istediği soyut veya somut varlık ya da insandır (Kıran 2007: 273).

Özne ile nesne arasındaki ilişki, isteyim eksenı üzerinde yer alır. İsteyim eksenı, istekten kaynaklanan edimlerin eksenidir (Yücel 2008: 148). Başlangıç durumundan bitiş durumuna kadar süren anlatı izlencesi boyunca özne, nesneyi arar; onu elde etmeye çalışır. Özne, önüne çıkan tüm engelleri aşarak nesnenin alıcıya ulaşmasını sağlar (Yücel 2008: 148). Nesne, bir eksikliğin giderilmesi, aranan bir ilaç, yapılmak istenen bir evlilik, sağlığa kavuşmak, kendini bulma vb. şeklinde olabilir (Kıran 2007: 273).

Her anlatıda bu roller insanlar tarafından üstlenilmeyebilir. Aranan ya da eksikliğı duyulan şey bazen bir suçlu, bazen bir define ya da zenginlik olabilir. Bazen de özne, kişiliğini arayışı esnasında olgunluk kazanır (Kıran 2007: 273).

Anlatının herhangi bir aşamasında özne ile nesne arasındaki ilişki bir anlatı sözcüsü oluşturur. Özne ile nesnenin karşılıklı konumlarına göre iki temel anlatı sözcüsü vardır: durum sözcüsü ve edim sözcüsü. Bu sözcülerden ilkinde bir nitelik, durağanlık söz konusuken ikincisinde ise bir eylem, hareketlilik bulunmaktadır (Kıran 2007: 274; Yücel 2008: 150).

Durum sözcüsü, “bağlaşım ya da bir ayrışım, yani bir nesnenin belirli bir özelliğı taşıması ya da taşınamaması, bir kişinin bir nesneyi elinde bulundurması ya da bulundurmamasıyla” tanımlanır (Yücel 2008: 151). İki tür durum sözcüsü vardır:

bağlaşımsal durum sözcüğü ve ayrışimsal durum sözcüğü. Bağlaşımsal durum sözcüğünde özne, nesneyle bağlaşım ilişkisi içindedir ($\ddot{O} \cap N$). Ayrışimsal durum sözcüğünde ise özne ile nesne ayrışım ilişkisi içindedirler ($\ddot{O} \cup N$) (Kıran 2007: 275).

Edim sözcüğü ise bir bağlaşım durumundan ayrışım durumuna ya da ayrışım durumundan bağlaşım durumuna geçişi ifade eder. Edim sözcüğü eylem yoluyla belirli bir dönüşümü gösteren sözcüktür.

1.6.3.1.2. Gönderici ile Alıcı Arasındaki İlişki: İletişim Ekseni

İletişim ekseni tüm iletimlerin, aktarımların ve alımların gerçekleştiği düzlemdir (Yücel 2008: 148). Bu ekseninde gönderici, özneyi eksik olan şeyi (nesne) aramakla görevlendirir ve sonunda onu ya ödüllendirir ya da cezalandırır. Alıcı ise bu eylemden yarar sağlar (Kıran 2007: 280).

Öznenin harekete geçmesi için her zaman bir göndericiye ihtiyaç yoktur. Kimi zaman özne kendi isteğiyle harekete geçer ve eksikliğini duyduğu nesneyi arar. Eylemi tamamladıktan sonra kendini ödüllendirir. Gönderici, özneye nazaran üstün güce sahip olmalıdır. Aksi takdirde göndericinin isteği ve öznenin görevinden söz etmek olanaksız olacaktır. Özne kendi isteğiyle harekete geçecek, bu da özneyi aynı zamanda gönderici yapacaktır ($\ddot{O} = G$) (Kıran 2007: 281).

Alıcı (A) ise göndericinin muhatabıdır. Genellikle anlatının sonunda ortaya çıkar. Özneyi tanır, onun varlığını kabul eder. Alıcı da gönderici gibi anlatıda her zaman yer almayabilir. Alıcının anlatıda yer almaması durumunda tanıma, ödüllendirme ve yaptırım söz konusu olmayabilir. Kıran (2007: 282), tıpkı özne ve nesne gibi, gönderici ve alıcının da rollerinin birbirine göre tanımlandığını belirtir.

1.6.3.1.3. Yardımcı ile Engelleyici Arasındaki İlişki: Güç- İktidar Ekseni

Güç ekseni, öznenin isteyimden gerçekleştirime geçtiği, yani güçle donandığı eksendir. Özneye bu gücü sağlayan yardımcıdır. Burada yardımcı; bir kişi, nesne, bilgi ya da bir nitelik olabilir (Yücel 2008: 149). Yardımcı eyleyen bir uçan halı olabilir, yaşlı bir bilge olabilir ya da bir rehber olabilir.

Engelleyicinin görevi öznenin nesneye ulaşmasına engel olmaktır. Engelleyici, geçilmesi zor bir nehir, bir hastalık ya da bir kişi olabilir (Kıran 2007: 285).

Anlatı içerisinde özne ve engelleyicinin birbirine karşı konumlarını açıklanırken her engelleyici eyleyenin özneye karşı bir karşıt-özne oluşturduğu belirtilmişti. Diğer bir ifade ile aynı öykü içerisinde birinci anlatı izlencesinde özne olan kahraman, ikinci anlatı izlencesinde engelleyici eyleyen olabilmektedir.

1.6.3.2. İşlevler Örnekçesi

Algirdas Julien Greimas, V. Propp tarafından belirlenen 31 işlevden yola çıkarak işlevsel örnekçesini oluşturmuştur. Greimas, Propp'un belirlediği otuz bir işlevi yeniden sınıflandırır. Buna göre “öznenin arayışında yaşadığı eylemleri üç aşamalı sınamalar bütünü olarak tasarlar ve otuz bir işlevi bu aşamalar arasında bölüştürür.” (Rifat 2008: 205).

Algirdas Julien Greimas'a göre anlatı bir başlangıç ve bitiş durumu arasında dönüşümün meydana gelmesiyle oluşur. Buna göre bu dönüşüm durumu üç aşamaya ayrılır: yetilendirici sınama, sonuçlandırıcı sınama ve onurlandırıcı sınama.

Yetilendirici sınama; öznenin arayışını gerçekleştirebilmesi için gerekli olan yetenekleri (donanımı) kazanmasıdır. Örneğin, kahramanın ejderhayı öldürebilmek için sihirli bir kılıca sahip olması.

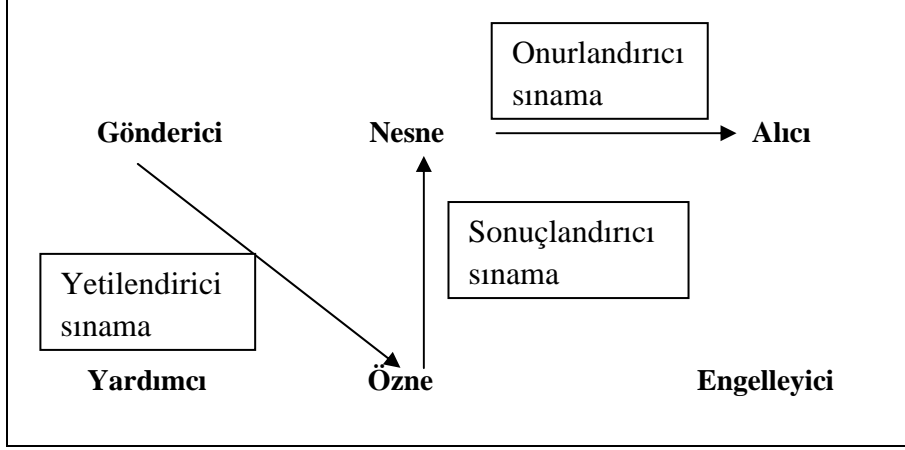
Sonuçlandırıcı sınamada özne, nesneye ulaşabilmek için gerekli edimi yerine getirir. Örneğin, kahramanın ejderhayı öldürerek ülkeyi kurtarması.

Onurlandırıcı sınama ise öznenin nesneye ulaşarak onu alıcıya teslim etmesinden sonra başarısının tanınması ve ödüllendirilmesidir. Özne, başarısız olursa ödüllendirmenin yerini cezalandırma alır. Örneğin, kahramanın ejderhayı öldürdüğünü padişaha kanıtlaması ve bunun sonucunda padişah tarafından ödüllendirilmesi (Rifat 2008: 205).

Eyleyenler başlangıç ve bitiş durumu arasında başka eyleyenleri dönüştürürken, kendileri de dönüşüm ve değişime uğrarlar (Kıran 2007: 301).

Rifat (2008: 205), eyleyenlerin anlatıda işlevleriyle belirlenmesinin eyleyenler örnekçesi ve işlevler örnekçesinin çözümleme sürecinde kaynaştıracağını belirtmektedir. Buna göre şöyle bir tablo meydana çıkmaktadır:

Tablo 1.5: Greimas'a Göre Eyleyenlerin Dönüşüm Durumu

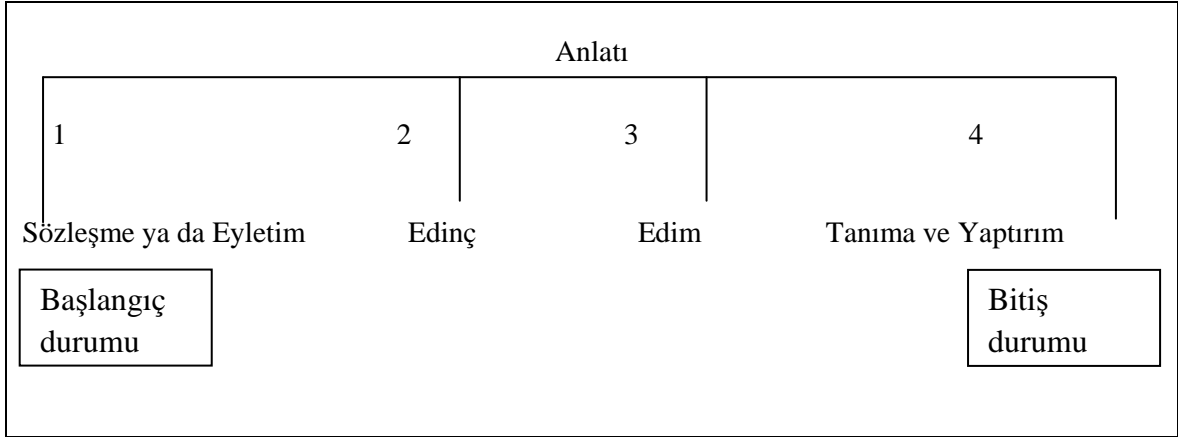
1.6.3.2.1. Anlatı İzlenesi

Uçan (2006: 100), her anlatı metninde bir “önce”, “esnasında” ve “sonra” diyebileceğimiz bölümlerlerin yer aldığını belirtir. Diğer bir deyişle belirtecek olursak, sırasıyla başlangıç durumu, gerçekleştirim durumu ve sonuç durumu içerisinde özne ve nesne kavramları bağlaşım ya da ayrışım ilişkisi içerisinde dirler. Bu durumlar, anlatı izlenesi boyunca değişim gösterebilir. Başlangıç durumunda bağlaşım ilişkisi içinde olan özne ile nesne, gerçekleşim durumunda durum sözcesinde meydana gelen dönüşümle, sonuç durumunda ayrışım durumuna geçebilirler. Bu durum, tam tersi bir süreci de barındırabilir.

Anlatı izlenesi (anlatı programı), bir edim sözcesinin bir durum sözcesini etkileyerek yeni bir durum sözcesine dönüştürme sürecidir. Anlatıyı çözümleme işine girişen göstergebilimci, durum sözcelerini saptar, ardından bu durum sözcelerinin dönüşümlerini izler. Greimas, anlatı izlenesini herhangi bir özne (Ö1) tarafından gerçekleştirilen ve herhangi bir özneyi (Ö2) etkileyen durum değişimi olarak görür (Yücel 2008: 152).

Greimas, anlatının gelişimi ve eyleyenlerin dönüşümünü gösteren bir anlatı izlenesi geliştirmiştir. Dört evreden oluşan bu anlatı izlenesini ve aşamalarını şu şekilde gösterebiliriz:

Tablo 1.6: Anlatı İzlencesinin Aşamaları

1.6.3.2.1.1. Sözleşme ya da Eyletim

Bu aşamada gönderici, özneyi belli bir amaç doğrultusunda koşullandırır ve edimle ilgili bilgilendirir. Gönderici ile kahraman arasında sözleşme yapılır. Kıran (2007: 305), eyletim aşamasının bir “yaptırma” eylemi olduğunu belirtir. Örneğin Şirin’in babasının Ferhat’a dağı delip şehre su getirmesi halinde kızını vereceğini açıklaması ya da padişahın kızını iyileştirecek ilacı getirene kızını vereceğini söylemesi.

1.6.3.2.1.2. Edinç

Bu aşama, anlatı şemasının ikinci aşamasıdır. Kahramanın (özne) eyleme geçebilmek için gereksinin duyduğu yetenekleri kazandığı aşamadır. Anlatı göstergebilimi bu yetenekleri kiplik kavramına bağlayarak dörde ayırır (Kıran 2007: 305):

- Yapmak **zorunda** olmak
- Yapmayı **istemek**
- Yapabilmek (**güç**)
- Yapmayı bilmek (**bilgi**)

Örneğin özne padişahın isteği ile görevlendiriliyorsa bu eylemi yapmak zorunda olmak kipliğiyle açıklarız. Sonrasında öznenin nesneye ulaşmayı istemesi gerekir. Öznenin nesneye ulaşabilmesi için güce (para, kılıç, at) gereksinimi vardır. Son olarak da öznenin gerekli eylemi gerçekleştirebilmesi için bilgiye (prensesin esir tutulduğu yerin adresi) ihtiyacı vardır.

1.6.3.2.1.3. Edim

Bu aşamada gerekli kipsel edinçten yararlanan kahraman (özne) eylemi yerine getirir. Bu aşamada öznenin isteği, bilgisi ve gücü birleşerek yapılması gereken eylemi gerçekleştirmesini sağlar. Bu aşamada özne ile nesne arasında iletişim kurulur. Gerekli edimi yerine getiren özne, nesnesine kavuşur. Edim aşaması öznenin dönüştürücü eylemleri yerine getirerek bir durum sözcüsinden başka bir durum sözcüsüne geçildiği aşamadır.

1.6.3.2.1.4. Tanıma ve Yaptırım

Bu aşamada gönderici, kahramanın gerçekleştirdiği eylemlerin doğruluğunu değerlendirip, yapılan sözleşme uyarınca kahramanı ödüllendirir. Kahramanın (özne) eylemleri gerçekleştirememesi durumunda gönderici tarafından cezalandırılır (Uçan 2008: 198; Kıran 2007: 306).

Kıran (2007: 306), bu dört aşamanın dördünün de her metinde karşımıza çıkamayacağını belirtir. Bazen sözleşme yapılmadan eyleme geçilebilir ya da sözleşme yapıldığı halde eyleme geçilmeyebilir.

1.6.4. Temel Yapı (Mantıksal-Anlamsal Yapı) Çözümlemesi

Rifat, Greimas'a ve Rus biçimcilerine dayanarak yazınsal bir edebiyat metninin üç ana boyutu olduğunu belirtir. Bunlar yüzeysel boyut, sözdizimsel anlatı boyutu ve temel anlamsal boyut (derin yapı)'tur (Akerson 2005: 148).

Yüzeysel boyuttan kasıt metnin biçimsel ve dilsel yapısıdır. Metnin türü (roman, öykü) bu boyutla ilgilidir. Metnin türüne özgü özellikler yüzeysel boyutta yer alır. Masallardaki tekerlemeler, tiyatro türündeki kalıplar bunlara birer örnektir.

Anlatının sözdizimsel boyutu ise metnin kurgusu ile ilgilidir. Akerson (2005: 146), Propp türü yaklaşımların anlatının akış planı ve kurgusuyla ilgili olduğunu, bunun da anlatının sözdizimsel boyutunda yer aldığını belirtir.

Greimas, tüm kültür nesnelere (edebiyat, mitoloji, resim) derin yapı (derin anlam) düzleminde yaşamla hesaplaştığını savunur (Akerson 2005: 148). Bu noktada Greimas tarafından yorumlanan temel anlamsal boyut yani derin yapı metnin edebiyat dışındaki dünyayla yani yaşamla ilişki kurmasını sağlar. Derin yapıda her metin temel karşıtlıklar üzerine kuruludur ve metin bu karşıtlıkların değişim ve dönüşümüne dayalıdır.

Temel yapı çözümlemesi, göstergebilimsel çözümleme düzeylerinin son aşamasını oluşturmaktadır. Rifat (2007: 45), bu düzeyin anlam evreninin en soyut, en derin yüzeyi olarak görür ve bu aşamada temel yapıda yer alan sözdizimsel ögeler arasındaki mantıksal ve soyut bağıntılar saptanır.

Temel yapı çözümlemesinde daha önce söylem çözümlemesinde saptanan figüratif karşıtlıkların da yardımıyla, temel anlamsal karşıtlıklar saptanır. Anlam bu karşıtlıklar, çelişiklikler üzerine kurulur (Uçan 2008: 129; Rifat 2007: 45).

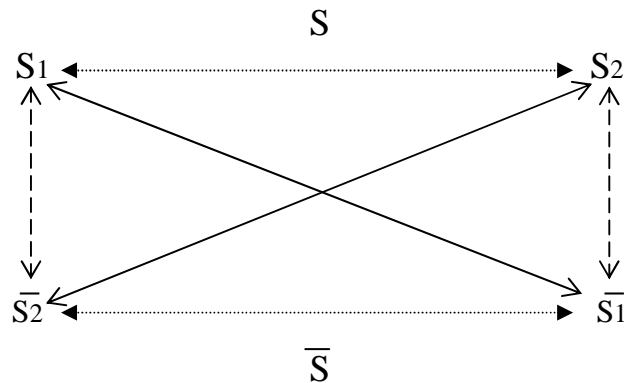
Greimas, derin yapıyı oluşturan şeylerin “insanın bireysel ve toplumsal varoluş sorunları” olduğunu belirtir (Akerson 2005: 147). İşte bu sorunlar, metnin temel yapısının kurulmasını sağlar ve metin bu yapılar üzerine inşa edilir. Örneğin, zenginlik temel anlamı, fakirlik karşıtlığıyla bir anlam bulur ya da güzellik temel anlamı, karşıt yapı olarak çirkinlik sorununu doğurur.

Metnin derin yüzeyinde yapılan çözümlemede temel karşıtlıkların saptandığı şemaya göstergebilimsel dörtgen denir. Göstergebilimsel dörtgen, tüm kavramsal karşıtlıkları zorunlu kılan ilişkilerin görsel biçimde yeniden sunumudur. Göstergebilimsel dörtgenin oluşturulması aşamasında, metindeki temel bağıntılar ve bu bağıntıların birbiriyle ilişkileri irdelenir. Yücel (2008: 136), derin düzeyi anlamlamanın temel yapısı olarak görür ve derin yapının göstergebilimsel dörtgen adı verilen bir örnekçe ile şekillendiğini belirtir.

Greimas, yaşamdaki temel karşıtlıkları ve edebiyatın bunlarla derin yapıda hesaplaşmasını göstergebilimsel dörtgen şemasıyla göstererek “Anlam Üstüne (Du Sens)” adlı yapıtındaki edebiyat bölümünü göstergebilimsel dörtgenle başlatır ve bu bölümde derindeki temel anlamsal boyutu inceler (Akerson 2005: 147).

Göstergebilimsel dörtgeni şu şemayla göstermek mümkündür:

Tablo 1.7: Göstergebilimsel Dörtgen

Burada,

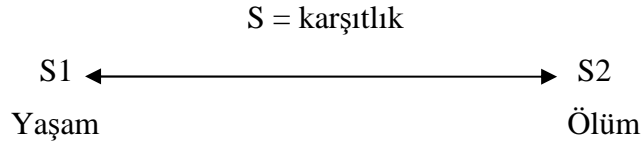
←.....→ : karşıtlığı,

←————→ : çelişikliği,

←-----→ : içerim ya da bütünleyimi ifade etmektedir (Yücel 2008: 137).

Göstergebilimsel dörtgendeki kavramlar arasında karşıtlık, çelişkinlik, içerme gibi temel mantıksal anlamsal ilişkiler yer alır. Bu mantıksal anlamsal ilişkileri açıklamak gerekirse karşıtlık bağıntısı yaşam/ölüm, zayıf/güçlü, güzel/çirkin gibi aynı anlambilimsel ekseninde yer alıp birbirlerini zorunlu bir şekilde varsayan karşıt iki terim arasında; çelişiklik bağıntısı ise olma/olmama, yaşama/yaşamama gibi uzlaşmaz terimler arasında; içerme bağıntısı ise iyi/kötü olmayan, kötü/iyi olmayan gibi aynı düzlemde yer alan terimler arasında kurulur (Yücel 2008: 137).

Göstergebilimsel dörtgende derin yapının tanımlanabilmesi için öncelikle “anlam eksenlerine” ihtiyaç vardır. En derin yapıda, iki ucunda karşıt terimler bulunan bir S eksenini bulunur. S eksenini, iki ucunda karşıt iki terim bulunduran bir çeşit üst kavramdır.

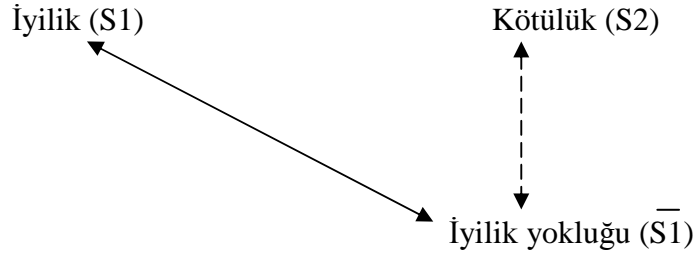

Öte yandan $S1 \longleftrightarrow S2$ karşıtlık ilişkisiyle bağlanan terimler çelişiklik ve içerme ilişkisi taşıyan alt kavramlar oluştururlar. Örneğin, “yaşam ($S1$)” — “ölüm ($S2$)” karşıtlığında yaşam, “ölüm olmayan ($\bar{S2}$)” kavramını içerir; ölüm ise “yaşam olmayan ($\bar{S1}$)” kavramını içermektedir. Aynı zamanda “yaşam ($S1$)” ve “yaşam olmayan ($\bar{S1}$)” kavramları çelişkili anlamsal yapılardır. “Ölüm ($S2$)” kavramı ise “ölüm olmayan ($\bar{S2}$)” kavramıyla çelişiklik ilişkisi kurmaktadır. “Çelişkin terimler birbirini bütünlemez. Aralarında ya o, ya da bu ilişkisi vardır.” (Kıran 2007: 329). Temel anlamsal yapılar arasındaki ilişkileri açıkladıktan sonra göstergebilimsel dörtgeni çizilebilir.

Göstergebilimsel dörtgen aynı zamanda bir değerden ötekine geçişi de gösterir. Böylece ortaya anlamsal değerlerin dönüşüme uğradığı bir işlemler ağı çıkar. Örneğin karşıt bir terime ulaşabilmek için öncelikle çelişkin terime, sonrasında karşıt terime geçilmesi gerekir (Kıran 2007: 333). “İyilik” teriminden öncelikle “iyilik yokluğu” çelişkin

terimine, oradan “kötülük” karşıt terimine geçilmesi gerekir. Bu da metnin derin yapısındaki mantıksal dönüşümleri gösterir.

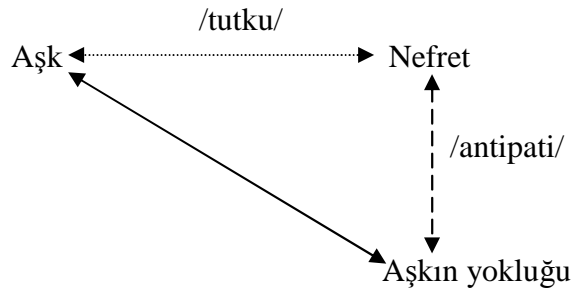
Tablo 1.8: Göstergebilimsel Dörtgendeki Mantıksal Dönüşümler

Kıran (2007: 334) göstergebilimsel dörtgenle ilgili her metnin kendi anlamsal dönüşüm ve ilişkilerini kendine özgü biçimde yaratacağını; dikdörtgeni oluşturan sözcüklerin aynı sözcük grubundan olması gerektiğini (isim, fiil, sıfat, adıl...); terimlerin bir anlam eksenini oluşturabilmesi için aynı anlam alanından seçilmesi gerektiğini ve göstergebilimsel dörtgen oluşturulurken belli bir bakış açısının benimsenmesi gerektiğini belirtir.

Kıran (2007: 334), karşıt terimlerin birbirini bütünleyeceğini ve bunun ilişkinin niteliğini göstereceğini ifade eder. Örneğin, aşk + nefret = tutku, nefret + aşkın yokluğu = antipatidir.

Tablo 1.9: Göstergebilimsel Dörtgende Yer Alan Karşıt Terimler Arasındaki İlişkiler

Yücel (2008: 139) “bir anlam evreninin tek bir göstergebilimsel dörtgenle değil, birbirinden türeyen ve birbirini bütünleyen bir dizi göstergebilimsel dörtgenle çözümlenebileceğini” belirtir. Bu da göstergebilimsel anlam çözümlemesinin özelden genele, genelden özele, bütünden parçaya, parçadan bütüne doğru sürekli bir açılım içinde olduğunu gösterir.

Göstergebilimsel dörtgen, metnin var olmasını sağlayan temel yapıları anlamayı sağlar. Böylece metin içinde oluşan anlamın yapısı ortaya çıkar. Metin içinde

gerçekleştirilen dönüşümler, anlatıyı oluşturan temel kavramlar hep bu dörtgende yer alır. Uçan (2006: 112), göstergebilimsel dörtgen sayesinde anlatı metinlerinin “önce”, “esnasında”, “sonra” evrelerinin özetlenebileceğini, öykü ve roman kişilerinin yaşadığı dönüşümlerin bu şema ile saptanabileceğini belirtir.

1.7. Problem Durumu

Göstergebilim, edebiyat ve dilbilim araştırmalarının yanı sıra mimari, endüstri ürünleri tasarımı, moda, mitoloji, sinema, reklam vb. toplumsal alana dair pek çok araştırmaya konu olabilmektedir. Erkman-Akerson (2005: 79-80); Pierce, Umberto Eco, Roland Barthes ve Levi-Strauss gibi ünlü araştırmacıların dil ve edebiyat dışı alanlara yönelerek bu alanlara göstergebilimsel bir gözle bakılabileceğine dair araştırmalar yaptıklarını belirtmektedir. Göstergebilimsel yöntemi kullanarak anlamlı bütünlüleri çözümlenmek ülkemizde de araştırmacıların ilgisini çekmiştir.

Göstergebilimsel inceleme modeli, pek çok tezin inceleme konusunu oluşturmaktadır. Bu araştırmacılar arasında yer alan Uzun (2006), hukukun göstergebilimsel analizi konusunda bir çalışma yapmıştır. Çalışmasında, eylemsel örnekçenin ilk başta edebi metinler için hazırlandığını fakat her türlü anlamlı bütünün bu modelle çözümlenebileceğini belirtmektedir. Araştırmacı, bu çerçevede hukuku ve hukuk dilini göstergebilimsel yaklaşımla ele almıştır.

Göstergebilimsel çözümlenme yönteminin kullanıldığı diğer bir alan da tiyatro, sinema ve televizyon yapıtlarıdır. Çöğür (2007), göstergebilimsel yöntemleri kullanarak bir tiyatro oyununun metin incelemesi ve sahne yorumunu ele almıştır. Bunun yanı sıra Aygün (2007), “Yüklerin Efendisi” sinema filmini inceleyerek film anlatısında özne sorununa değinmiştir. Araştırmacı, eyleyenler modelini kullanarak öznenin film anlatısı süresince gerçekleştirdiği eylemleri ve geçirdiği dönüşümleri incelemiştir. Bir başka araştırmacı olan Taş (2006), araştırmada “Bir İstanbul Masalı” televizyon dizisinin anlatı çizgesini incelemiştir. Araştırmacı, Greimas tarafından geliştirilen anlatı çizgesini (izlencesi) kullanarak televizyon dizisinin anlam yapısını çözümlenmiştir. Yengin (2006), araştırmada “Kurtlar Vadisi Irak” sinema filminin anlatı çözümlenmesini ele almıştır. Araştırmacı, film anlatısında yer alan eyleyenleri belirleyerek filmin anlatı çözümlenmesini yapmıştır.

Alanyazında edebiyat ürünleri üzerine yapılmış göstergebilimsel incelemeler yer almaktadır. Bu araştırmalardan birini yapan Civelek (2007), araştırmasında Nobel ödüllü yazar Le Clézio'nun "Göçmen Yıldız" adlı romanını göstergebilimsel inceleme yöntemini kullanarak çözümlenmiştir. Araştırmacı, göstergebilimsel kişi çözümlemesini araştırma konusu olarak belirlemiştir. Göstergebilimsel çözümleme yöntemini kullanarak edebi metin incelemesini konu olarak belirleyen bir başka araştırmacı da Dicle (2004)'dir. Araştırmacı, Haldun Taner'in benzetmecî oyunları üzerine göstergebilimsel bir çözümleme yapmıştır.

Göstergebilimsel çözümlemeyi iletişim, resim ve eğitim alanında kullanan araştırmalar da bulunmaktadır. Ulusavaş (2005), kişilerarası iletişimde öğretmen, öğrenci ve veli açısından eyleyenlerin ilişkisini araştırma konusu olarak ele almıştır. Araştırmada, eğitimde kişiler arası iletişim ve bu iletişimde eyleyenlerin yeri incelenmiştir. Söz konusu çalışma, eğitime göstergebilimsel bir bakış açısı getiren sayılı çalışmalardan biridir. Bayav (2006), resim alanında göstergebilimsel çözümleme yöntemini kullanmıştır. Araştırma, çocuk resimlerinin göstergebilimsel incelemesine dayanmaktadır. Araştırmacı, resim ve göstergebilim ilişkisini açıklamış; göstergebilim açısından sanat eğitime, resimsel elemanların göstergesel niteliği ve çözümlenmesine incelemesinde yer vermiştir. Bu çalışma, göstergebilim ile sanat eğitiminin ilişkisine yer vermesi bakımından alanyazında önem taşımaktadır. Demir (2008), ilköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar ders kitaplarındaki öyküleri metindilbilimsel yöntemlerle incelemiş ve bu metinlerin öğrencilerin anlama düzeyine etkisini uygulamalı olarak araştırmıştır. Araştırmacı, dokuz adet öyküyü metindilbilimsel yöntemleri kullanarak söylemsel düzey, anlatsal düzey ve mantıksal-anlamsal düzeyde çözümlenmiştir. Bu çalışma, metindilbilimsel yöntemlerin Türkçe öğretiminde kullanılması açısından önem arz etmektedir.

Göstergebilimsel çözümleme yöntemi pek çok makalenin de araştırma konusunu oluşturmuştur. Bu alanda inceleme yapan araştırmacılardan biri olan Soydan (2007), Yavuz Turgul'un "Gönül Yarası" filmini eyleyenler örnekçesini kullanarak çözümlenmiştir. Bir başka araştırmacı Çebi (2007), siyasal reklam filmlerini ele almış, bu filmleri eyleyenler örnekçesini kullanarak çözümlenmiştir. Reklam filmlerini araştıran bir başka araştırmayı yapanlar da Sinan ve Demir (2010)'dir. Araştırmacılar, göstergebilimsel çözümleme yöntemini kullanarak "Denizbank" reklamını çözümlenmişlerdir. Eyleyenler örnekçesi, fabl ve şiir türlerinin çözümlenmesinde de kullanılmıştır. Gökalp (1998), Behçet

Necatigil'in "Bir Sözlükte Kitap Adları" isimli şiirini göstergebilimsel yöntemleri kullanarak çözümlenmiştir. Varışoğlu (2007), Şeyh Galib'in "Hüsni ü Aşk" adlı mesnevisini eyleyenler örnekçesi yöntemiyle çözümlenmiştir. Atan (2008), "Tilki ile Yılan" adlı fablâ, göstergebilimsel okuma yöntemiyle söylemsel, anlamsal ve mantıksal-anlamsal düzeylerde çözümlenmiştir.

Roman ya da öykü türündeki edebi ürünleri de göstergebilimsel çözümleme modelinin kullanılarak çözümlenen makaleler mevcuttur. Tökel (2007), "Sevdâkâr Şah ile Gülenaz Sultan" hikâyesini; Sinan ve Demir (2009), Tahsin Yücel'in "Ayna" adlı öyküsünü; İşeri (2008), Ömer Seyfettin'in "Yüz Akı" adlı öyküsünü eyleyenler örnekçesi çözümleme yöntemini kullanarak göstergebilimsel açıdan çözümlenmişlerdir. Kuzu (2004), Greimas'ın eyleyenler örnekçesinin bir durum-kesit öyküsüne işlerliğini incelemek için Ferit Edgü'nün "Çılgılık" adlı öyküsünü çözümlenmiştir. Özen (2010), Elif Şafak'ın "Aşk" romanı üzerine göstergebilimsel bir çözümlemeye bulunmuştur.

Çocuk yazınında göstergebilimsel okuma yöntemini araştırma konusu olarak ele alan sayılı araştırmacılardan biri Çetinkaya (2011)'dir. Araştırmacı, "Gökçen Kız" adlı çocuk öyküsünü Greimas'ın eyleyenler örnekçesi yöntemini kullanarak çözümlenmiştir. Bu araştırma, Türkçe öğretiminin ilk ve ikinci kademesinde kullanılan çocuk yazını ürünlerinin eyleyenler örnekçesine göre çözümlenebileceğini belirtmesi açısından önem taşımaktadır.

Çağdaş eğitim sisteminde kabul edilen yapılandırıcı yaklaşım, öğrenciyi merkeze alan bir anlayışı kabul eder. Buna göre öğrenci, sadece kendisine sunulan bilgiyle yetinmemeli, araştırmalı, sorgulamalı ve bilgiyi yeniden üretmelidir. Göstergebilimsel anlatı çözümlemesi de anlamlı bütünü yüzey yapıdan derin anlam katmanlarına doğru çözümlenen inceleme modelidir. Bu açıdan bakıldığında göstergebilimsel çözümleme anlamlandırıcı, sorgulayan, analiz eden, değerlendirmede bulunan ve yeniden anlam üreten bir okur ister. Göstergebilimsel okumayı seçen okuyucu metnin tüm anlam katmanlarını çözmekle kalmaz. Metni yeniden kurar, yeniden yapılandırır. Bu yol, üretici bir süreci içinde barındırır.

Alanyazında yapılan araştırmalara bakıldığında göstergebilimsel çözümleme yöntemini Türkçe öğretimi, çocuk yazını ve eğitime uygulayan araştırmaların, diğer alanlarda yapılan araştırmalara göre sayısının az olduğu görülmektedir. İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan öykü türündeki metinlerin Greimas'ın eyleyenler

örnekçesini kullanarak çözümlenmesi ile göstergebilimsel okuma yönteminin Türkçe eğitiminde kullanılabileceği ve bu yöntemin çocuk yazını ürünlerinin incelenmesine kuramsal bir temel oluşturabileceği düşünülmektedir.

1.8. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2009-2010 eğitim-öğretim yılında okuttuğu, farklı yayınevlerine ait Türkçe 6. Sınıf ders kitaplarında bulunan öykü türündeki metinlerin, Algirdas Julien Greimas'ın eyleyenler örnekçesine göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Greimas'ın eyleyenler örnekçesi kullanılarak Türkçe dersinde metin incelemesini, dile dayalı bilimsel bir kurama oturtmak; Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlere dair önerilerde bulunmak araştırmanın diğer amaçları arasında yer almaktadır. Bu amaçlara bağlı olarak araştırmanın üzerinde durduğu alt amaçlar, şu şekilde ifade edilebilir:

1. Çözümlenen öykülerde yer alan ortak anlam yapıları nelerdir?
2. Çözümlenen öykülerin anlatı izlencelerindeki durumları ve dönüşümleri nelerdir?
3. Anlatı izlencesinin tüm aşamaları öykülerde yer almakta mıdır?
4. Çözümlenen öykülerin anlatı izlencelerinin aşamaları arasında ortak yapılar bulunmakta mıdır?
5. Eyleyenler örnekçesi 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan tüm öykülere uygulanabilmekte midir?

1.9. Araştırmanın Önemi

Dilbilimsel yöntemler günümüzde pek çok uygulamaya temel oluşturmaktadır. Dilbilimin uygulama alanlarının başında, dili en ince ayrıntılarına dek işleyen edebi metinler, tiyatro metinleri, sinema yapıtları gelmektedir. Bunun yanı sıra dil dışı göstergeler de dilbilimin inceleme alanına girmektedir. Herhangi bir resim, sembol veyahut belirti dilbilimin konu alanını oluşturabilmektedir.

Toplumsal hayatta yer alan pek çok disiplinle ilişki içinde olan dilbilimin, temel dil becerilerini kazanmanın yanı sıra metnin derin yapısındaki anlamları fark etmede, buna ilişkin yorum geliştirmede ve yeni anlamlar üretmede kullanılması mümkündür. Greimas da göstergebiliminin temel konusunun anlam, anlama ve anlamın üretilmesiyle ilgilenmek

olduğunu belirtmektedir (Rifat 2007: 29). Bu çerçevede A. J. Greimas tarafından ortaya konan göstergebilimsel çözümleme modeli, anlamlı her bütünün –Bu bir metin, sinema filmi, dinsel metin, hukuk metni, resim, afiş vb. olabilir.- göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılarak anlamlandırılıp dilbilimsel bir kuram çerçevesinde incelenebileceğini belirtir (Rifat 2007: 33).

Greimas'ın kuramında, tüm metinlerde anlamın ortaya çıkışını sağlayan ortak bir anlam ekseninin olduğu ifade edilmektedir (Erkman-Akerson 2005: 149). Araştırmacı, buna dayanarak anlatı çözümlemesinde altı eyleyenden oluşan bir inceleme modeli ortaya koymuştur. Bu inceleme modelinde eyleyenler, metnin olay örgüsüne etken ya da edilgen bir şekilde katılır ve bu eyleyenler tüm yapılarda ortak olarak bulunmaktadır (Rifat 2008: 89). Eyleyenlerin içinde bulunduğu durum ya da geçirdiği dönüşümler anlatının konusuna, olay örgüsüne ve anlatıda iletilmek istenen mesajın anlaşılmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu çerçevede geliştirilen eyleyenler örnekçesi, metin incelemelerinin kuram temelli yapılmasına önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Alanyazın incelendiğinde Türkçe öğretiminde, Greimas'ın eyleyenler örnekçesi kullanılarak yapılan metin inceleme çalışmalarının yeterli sayıda olmadığı görülmektedir. Bilhassa çocuk öykülerini Greimas'ın eyleyenler örnekçesine dayanarak inceleyenlerin sayısı pek sınırlıdır. Bu çalışmanın, Türkçe dersinde okutulan metinlerin incelenmesine bilimsel bir bakış açısı kazandırması ve öğrenciyi merkeze alan Türkçe öğretimine uygun bir inceleme modeli getirmesi sebebiyle önem taşıdığı düşünülmektedir.

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulguların ilköğretimin ikinci kademesinde bulunan öğrenciler için gelecek yıllarda hazırlanacak Türkçe ders kitaplarına metin seçimi, seçilen metinlerle ilgili öğrenci çalışma kitabına konacak etkinliklerin belirlenmesi, metnin kavranması ve anlamlandırılmasıyla ilgili soruların hazırlanmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.10. Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırmada yer alan örneklemin evreni temsil eder nitelikte olduğu varsayılmıştır.
2. Anlatı çözümlemesinde kullanılan eyleyenler örnekçesinin incelenen tüm öykülere uygulanabildiği varsayılmıştır.

1.11. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okutulan 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sekiz adet öykü türündeki metnin Greimas'ın eyleyenler örnekçesi kullanılarak çözümlenmesi ile sınırlıdır.

1.12. Tanımlar

Alıcı: Alıcı, arayışın konusu olan nesneyi anlatının sonunda elde eden ve özneyi ödüllendiren eyleyendir. Öznenin başarısız olması durumunda, onu anlatının başında yapılan sözleşme gereği cezalandıracak olan eyleyendir (Rifat 2008: 204).

Anlatı: Anlatı, bir olayın yenedensunumudur (Kıran 2007:100). Bir yazınsal ürünün anlatı sayılabilmesi için öykü, anlatının söylemi ve anlatma edimi öğelerine sahip olması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile anlatıda bir olay, bu olayın nasıl anlatıldığı ve bu olayın anlatılıyor olması gereklidir (Genette 1983).

Anlatı izlencesi: Bir anlatıda, başlangıç durumu ile bitiş durumu arasında meydana gelen dönüşümleri açıklayan programdır. Anlatı izlencesi, “herhangi bir öznece (Ö1) gerçekleştirilen ve herhangi bir özneyi (Ö2) etkileyen durum değişimi” olarak tanımlanabilir (Greimas 1979).

Anlatısal düzey: Anlatısal düzey, kişilerin olay örgüsü içindeki işlevlerini, bu kişilere bağlı eylem, olay ve duyguların düzenlenişini, tüm bunların anlatı izlencesi içine eklenişini ortaya koyan düzeydir (Rifat 2007: 35-36).

Dönüşüm: “Anlatıda yer alan kahramanın bahtındaki değişim. Anlatıda çözüme götüren olay”dır (Günay 2007:483). Dönüşüm, anlatı izlencesinde edinç ve edim aşamalarını kapsayan yapı şeklinde de tanımlanabilir.

Durum sözcüğü: Durum sözcüğü, bağlaşım ya da ayrışım, bir nesnenin belirli bir özelliği taşıması ya da taşıması, bir kişinin bir nesneyi elinde bulundurması ya da bulundurmaması durumunu ifade eden sözcük olarak tanımlanabilir (Yücel 2008: 151).

Edim: Anlatıda öznenin kipsel edinçten yararlanarak dönüştürücü işlemlere yönelmesi, edim aşamasını oluşturur. Bu aşamada öznenin isteği, bilgisi ve gücü birleşerek onun dönüştürücü eylemi yapmasını sağlar (Kıran 2007: 305-306).

Edim sözcüğü: Belirli bir eylem yoluyla, bağlaşım durumundan ayrışım durumuna ya da ayrışım durumundan bağlaşım durumuna geçişi ifade eden sözcüktür (Yücel 2008:151)

Edinç: Öznenin göndericiyle yaptığı sözleşme gereği dönüştürücü eylemleri gerçekleştirebilmek için istek, bilgi, güç vb. kipsel durumları kazanmasıdır (Kıran 2007: 305).

Engelleyici: Öznenin arayışını durdurmaya çalışan, engelleyen eyleyendir. Bu eyleyen aynı zamanda karşıt-öznedir (Rifat 2008: 204).

Eyletim: Eyletim aşaması, gönderici eyleyenin özneyi belirli bir amaç doğrultusunda koşullandırdığı aşamadır. Bu aşamada, gönderici ile özne arasında dönüştürücü edimin gerçekleştirilmesine dair bir sözleşme yapılıdır (Kıran 2007: 305).

Eyleyen: Eyleyen, metinde kişi kavramından çok eylemi ifade eder. Bu sebeple eyleyen kavramı; bir nesneyi, kişiyi, bir varlığı ya da duyguyu karşılayabilir.

Gönderici: Anlatıyı harekete geçiren eyleyendir. Gönderici, arayışın nesnesini belirleyerek, eksikliği duyulan nesneyi bulması için özneyi (kahramanı) göreve çağırır (Rifat 2008: 204).

Kesit: “Mantıksal olarak birbirini izleyen olaylar dizisi” (Günay 2007: 490); anlam kavşaklarını gösteren okuma birimleri şeklinde tanımlanabilir (Rifat 2007: 104).

Nesne: Öznenin ulaşmaya, sahip olmaya çalıştığı eyleyendir (Rifat 2008: 204).

Özne: Göndericiyle bir sözleşme yaparak arayışın konusu olan nesneyi bulup getirmekle görevli eyleyendir (Rifat 2008: 204).

Tanınma: Bu aşamada gönderici, öznenin yapmış olduğu eylemleri değerlendirir ve doğruluğunu denetler (Kıran 2007: 306).

Uzam: Anlatıda olayların geçtiği mekân ya da mekânlar. Kıran (2007: 249), uzamın dekor işlevi görmesinin yanında bir ilişkiler dizgesi olabileceğini de belirtir. Buna göre uzamı oluşturan tüm ögeler karşılıklı bağımlılık ilişkindedirler. Anlam da bu ilişkilerden doğar.

Yaptırım: Öznenin dönüştürücü edimi gerçekleştirememesi durumunda gönderici tarafından cezalandırıldığı aşamadır (Kıran 2007: 306).

Yardımcı: Öznenin nesneyi arayışı sırasında ona yardım eden, yol gösteren eyleyendir (Rifat 2008: 204).

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma modeli, çalışma evreni ve örnekleme, verilerin toplanması, toplanan verilerin çözümlenmesi ve analizi yer almaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, 2009-2010 eğitim-öğretim döneminde ilköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan öykü türündeki metinleri, Greimas'ın eyleyenler örnekçesi yöntemiyle incelemek amacıyla yapılmış, tarama modeline dayanan betimsel bir araştırmadır.

Karasar (2008: 77-79), tarama modellerinin geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımları olduğunu belirtir. Bu modellerde araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme ve etkileme çabası gösterilmez. Bu modelde önemli olan, bilinmek istenen şeyi uygun biçimde gözleyip belirleyebilmektir. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir. Bu araştırmada evreni temsil edebileceği varsayılan öyküler, ders kitaplarından seçilerek incelenmiştir.

Bu araştırmada kullanılan göstergebilimsel inceleme yönteminde metnin çözümlenmesi, kuramsal temele dayalıdır. Bu da çözümlenmeyi belirli bir sistematik çerçeveye oturtmaktadır. Mil (2007: 115), göstergebilimsel incelemenin bu özelliğini avantaj olarak görür ve göstergebilimsel çözümleme sürecinde nitel olarak elde edilen verilerle nesnel verilere dayalı anlam çıkarmanın avantaj yaratan bir durum olduğunu belirtir.

Göstergebilimsel inceleme, insanlar arası iletişimin nasıl işlediğini de sorgular. Bu da incelenen anlamlı ve karmaşık yapıda, ilk aşamada göze çarpmayan ve görünmeyen noktaların açığa çıkmasını sağlar (Bilim 2007: 125). Çözümlemede ele alınan metin,

sistematik bir incelemeye tabi tutulur. İncelenen metin, örnekçeler aracılığıyla tablollaştırılarak analiz edilir. Bu analiz sonucunda metinde yer alan açık veya gizili iletiler ortaya konur. Böylelikle ele alınan metin her yönüyle incelenmiş olur. Metnin göstergebilimsel olarak incelenmesi sürecinde kavramlar, çeşitli sembollerle ifade edilir. Aşağıda araştırma süreci içerisinde göstergebilimsel çözümlemede kullanılan sembollere yer verilmiştir. Araştırma süresince kullanılan kavramlar ve bu kavramların sembol olarak karşılıkları şu şekildedir (Yücel 2008: 152):

Aİ : anlatı izlencesi

Ö1 : edim öznesi

Ö2 : durum öznesi

G : gönderici

N : nesne

A : alıcı

[ ] : edim sözcüğü

( ) : durum sözcüğü

→ : edim işlevi veya dönüşüm

∩ : bağlaşım

U : ayrışım

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma evrenini, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan ilköğretim 6. Sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunan öykü türündeki metinler oluşturmaktadır.

Araştırmanın evreninde yer alan bütün ders kitaplarına ulaşılmıştır. Öyküleri incelemeyi temel alan bu çalışmada, ders kitaplarında bulunan 8 (sekiz) adet öykü belirlenmiştir. Çalışma grubunda yer alan öyküler şunlardır:

1. Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması, Mehmet Güler.
2. Kitap Kuşum Uçuverdi, Nurefşan Çağlaroğlu.

3. Ömür Boyu Mutluluk, Fadime Çetin.
4. İstanbul Liseli Küçük Hasan, İsmail Bilgin.
5. Eskici, Refik Halit Karay.
6. Süpermen İstanbul'a Düştü, Muzaffer İzgü.
7. Çocuk ile Geyik, Şennur Sezer - Adnan Özyalçiner.
8. Prensi Olmayan Masal Kitabı, Fatih Erdoğan.

İncelemeye Koza ve MEB yayınlarına ait 6. sınıf Türkçe ders kitapları alınmıştır. Koza yayınlarına ait ders kitabı Ahmet Kapulu, Süheyla Dedeoğlu Okuyucu, Şükran Kaplan ve Aliyar Karaca tarafından yazılmıştır. MEB Yayınlarına ait ders kitabı ise Dr. Abdullah Erol, Abdulkadir Altan, Serdar Arhan, Sema Başar, Bahadır Gülbahar, Sedat Kansu, Zeynep Gökben Kazancıoğlu, Songül Özaykut, Gülderen Öztürker, Aslıhan Serin, Derya Yılmaz, Mihriban Yurt ve Yavuz Yüksel tarafından yazılmıştır.

Koza yayınlarına ait ders kitabından “Eskici, Süpermen İstanbul'a Düştü, Çocuk ile Geyik, Prensi Olmayan Masal Kitabı” adlı metinler seçilmiş; MEB yayınlarına ait ders kitabından ise “Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması, Kitap Kuşum Uçuverdi, Ömür Boyu Mutluluk, İstanbul Liseli Küçük Hasan, Eskici” adlı metinler seçilmiştir. “Eskici” adlı metin Koza ve MEB yayınlarının ders kitaplarında yer alan tek ortak metindir. Bu metne MEB yayınlarının kitabında dinleme metni olarak yer verilmiştir. Metinlerde herhangi bir farklılık olmadığı için “Eskici” öyküsü için tek çözümleme yeterli görülmüştür. MEB yayınlarına ait ders kitabında “Kitap Kuşum Uçuverdi, Eskici” metinleri; Koza yayınlarına ait ders kitabında ise “Çocuk ile Geyik” adlı metin, dinleme metni olarak yer almaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada öncelikle alanyazın taraması yapılarak hem Greimas'ın kuramına ilişkin bilgiler edinilmiş hem de bu kurama göre incelenen metinler belirlenmiştir. Bu kuramın öykü türündeki metinlere uygulanabilirliği belirlendikten sonra 2009-2010 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 6. sınıf Türkçe ders kitapları taranmıştır. İncelenen kitaplarda, öykü türünde 8 adet metin belirlenmiştir. Bu metinlerden Greimas'ın kuramına göre veriler toplanmıştır.

2.4. Verilerin Çözülmesi ve Analizi

Bu araştırmada toplanan veriler, araştırmanın amaçları ve alt amaçları çerçevesinde çözümlenmiştir. Metinler öncelikle kuramın gerektirdiği inceleme yöntemine bağlı olarak kesitlere ayrılmıştır. Sonra her bir kesitte yer alan özne, nesne, gönderici, alıcı, destekleyici ve engelleyici ilişkileri belirlenmiştir. Bu aşamadan sonra her öykünün anlatı izlenceleri oluşturulmuştur. Belirlenen anlatı izlenceleri, son aşamada bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Verilerin çözülmesi ve analizinde daha önce uygulanmış olan göstergebilimsel çözümlene yöntemleri de göz önünde tutulmuştur.

Çözümlene sonucunda elde edilen veriler ve metinlerin çözümlenmesi aşamaları bulgular bölümünde belirtilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, metinlerin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgulara ve bu bulguların yorumlarına yer verilmiştir. Öncelikle her bir metnin kesitleri sunulmuş, Greimas'ın eyleyenler örnekçesine göre metnin çözümlemesi yapılmıştır.

3.1. İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Kesitlere Ayrılması

I. Kesit

İstanbul Lisesi binasının sıvaları dökülmeye başlamıştı. Uzun zamandır boyanmayan okul binası, kir içinde kalmıştı. Yağmur ve kar, duvarlara nüfuz etmiş, bir romatizmalı hasta gibi nem ve rutubet duvarlarda ilerlemişti. Bu durum öğretmen ve öğrencileri üzüyordu.

Her gün okula gidip gelen öğrenciler, okullarının içler acısı hâlini görünce “Bir şeyler yapmalıyız.” diye düşündüler. Okullarını kendileri boyamaya karar verdiler ve para toplamak için sözleştiler. Öğretmenleri de onların bu fikirlerine katılıp ellerinden geleni yapacaklarını ifade ettiler. Baharın bütün coşkusu ile geldiği bir anda, ilk önce duvarları bir güzel temizlediler. Kabaran yerleri kazıdılar. Dökülen yerleri çimentoyla sıvadılar. Artık sıra boyaya gelmişti. Bunun için boyanacak renk hakkında karar verilmesi gerekiyordu. Bazıları mavi olsun dedi, bazıları yeşil, bazıları beyaz, bazıları da sarı. Sarı olmasını en çok Küçük Hasan istiyordu. Lise birinci sınıfa giden Hasan:

– Okulun her yanını sarıya boyayalım, dedi.

Diğer arkadaşları ise:

– Neden, diye sordular.

– Güneş sarıdır. Bir düşünün, biz gençler de bu vatanın parıldayan güneşleri değil miyiz? Karanlığı boğan yıldızları değil miyiz? Eğer bizler gelecek isek bizlere ve okulumuza en çok sarı renk yakışır. Sarı berekettir, ışıktır, yol göstericidir...

Onun bu duygulu konuşması öğrenciler ve öğretmenler tarafından benimsendi. Neticede okulun sarıya boyanmasına karar verildi ve işe başlandı. Sarı boya bulunarak

öğrencilerin ve öğretmenlerin el birliği ile İstanbul Lisesi kısa sürede sarıya boyandı. Eski binanın yerinde şimdi yepyeni bir bina vardı.

2. Kesit

Çanakkale Savaşı başlamış ve bütün hızıyla devam ediyordu. Kendilerini güneşe benzeten İstanbul Lisesi öğrencileri ve diğer gönüllüler vatan güneşinin batmaması için topraklara bir güneş gibi, bir yıldız gibi düşmeye karar vermişler, kuyrukta bekliyorlardı. Elbette gönüllü yazılan sadece İstanbul Lisesi öğrencileri değildi. Tıbbiyeliler de gönüllüydü.

İstanbul Lisesinden elli kadar öğrenci gönüllü olarak kabul edilmişti. Ancak birisi vardı ki yaşının küçük olması sebebiyle kapıdan geri çevrilmişti. Bu öğrenci Küçük Hasan'dan başkası değildi. Hasan bundan dolayı büyük üzüntü duyuyordu. Sonra okuluna döndüğünde, koca okulda sadece beş altı kişi kaldıklarını görünce hayret etmişti. Kendisi de arkadaşlarıyla, ağabeyleriyle beraber cepheye gitmeyi istemişti.

Gerçekten Hasan yaşından da küçük gösteriyordu. Sarı saçları ve mavi gözleriyle, zayıf elleri ve kollarıyla hemen dikkati çekiyordu. Belki biraz daha yapılı olsaydı onu da alabilirdi ama ne yazık ki geri çevrilmişti.

Küçük Hasan yine de her gün okula gidiyor, birkaç öğretmeni ile birlikte ders işlemeye çalışıyordu. Öğretmenlerin tek düşüncesi cepheye giden öğrencilerdi. Onların boş sıralarına hüznle bakıyorlardı.

3. Kesit

Çok geçmeden şehit haberleri gelmeye başladı. Gelen kara haberlerle sarsılan öğrenciler ve öğretmenler onların anısına bir şeyler yapmayı planlıyorlardı. Ama dua etmekten başka ellerinden başka bir şey gelmiyordu. Şehit haberlerini duydukça Küçük Hasan “Kapıları ve pencerelerin çerçevelerini siyaha boyayalım.” diye bir teklifte bulundu. Onun bu teklifi diğer öğrenci ve öğretmenleri tarafından da beğenildi. İlk önce okulun ana kapısı siyaha boyanmaya başlandı. Daha sonra da giriş kapıları. Derken sıra pencerelere gelmişti. Birinci ve ikinci kattaki pencereler de siyaha boyandı. İstanbul Lisesi binası artık sarı siyahtı...

4. Kesit

Bir süre sonra siyaha boyanacak yer de kalmadı. İşte bu arada Çanakkale'den gelen yaralıları hastaneler almaz oldu. İstanbul Lisesinin de hastaneye çevrilme zarureti doğdu. Kısa sürede sıralar birleştirilip yatak hâline getirildi.

Bu duruma en çok Küçük Hasan üzüldü. Şehit arkadaşlarının anısını yaşatmak istedikleri okulları hastaneye çevrilmişti. O da yaralılara yardım etmeye başladı. Çanakkale'ye hâlâ asker yollanıyordu.

Küçük Hasan, arkadaşlarını ve ağabeylerinin hatta öğretmenlerinin şehit düştüğü cepheye gitmek, orada çarpışmak, cephede diğer öğrenciler gibi şehit düşmek istiyordu.

Ne zamandan beri tekrar gönüllü yazılmayı düşünüyordu. Bunun için sık sık Harbiye Nezaretinin olduğu Beyazıt'a gidiyor, son durum hakkında bilgi almaya çalışıyordu. Kendisine, "Çanakkale'de savaş olanca hızıyla devam ediyor. Yeni asker alımına yakında başlanacak." deniyordu.

Küçük Hasan ise ne yapıp edip Çanakkale'ye gidecekti. Bu duygu sadece Küçük Hasan'da değil, cepheye gidememiş ve askerliğe alınmamış öğrencilerin hepsinde vardı.

Küçük Hasan günlerdir düşünüp duruyordu. Artık ne olursa olsun gönüllü olarak kabul edilmeliydi. Yaşı artık gönüllülük için uygundu. Bir gönüllülük dilekçesi yazdı:

"Ben İstanbul Lisesi öğrencilerinden Küçük Hasan. Yaşım tutmadığı için beni arkadaşlarımdan ayırmış, gönüllü olarak kabul etmemişsiniz. Şimdi ise yaşım gönüllü olmama engel değildir. Bu kez de beni gönüllü olarak almazsanız tek başıma Çanakkale'ye gitmeye kararlı olduğumu bildiririm.

Gönüllü olarak alınmam hususunda gereğinin yapılmasını arz ederim."

Çok geçmeden Küçük Hasan'a cevap geldi. Gönüllü olma isteği kabul edilmişti. Küçük Hasan o gün çok sevindi. Hemen öğretmenlerine gitti ve durumu bildirdi. Bu habere öğretmenleri hem üzülmüş hem de sevinmişlerdi.

5. Kesit

Küçük Hasan öğretmenlerinden ayrılırken:

– Hocam, sizlerden bir istirhamım var, dedi

Öğretmeni şaşırıldı ve merakla sordu.

– Nedir Hasan'ım?

– Efendim, ben hastane olarak kullanılan okulumuzu bir kez daha ziyaret ettim. İkinci katta yolun arkasına gelen bir yerde küçük bir pencerenin çerçeveleri siyaha boyanmamış.

– Yani?

– Eğer benim şehit haberimi alırsanız o pencerenin çerçevelerini siyaha boyar mısınız?

Bu istek öğretmeni çok şaşırtmıştı. Ne diyeceğini bilemedi. Âdeta gönlü titredi. Zorlukla;

– Boyarım tabii Hasan, dedi.

– Üzerimizde hakkınız vardır. Helal ediniz.

– Helal olsun Hasan'ım! Bizim hakkımız sizin gibi cepheye koşan öğrencilerin hakkı yanında çok küçük kalır. Asıl siz hakkınızı helal ediniz.

– Helal olsun!

Küçük Hasan uzaklaşırken onun arkasından bakan öğretmenin gözleri dolu dolu olmuştu. Âdeta kimsenin duymamasını istercesine mırıldandı.

– Güle güle... Büyük işler yapmak için büyük vazifeye soyunan Küçük Hasan, güle güle...

6. Kesit

İstanbul Liseli Küçük Hasan, Kilye Koyu'na gelmişti. Bu koyda birçok asker durmadan cepheye akıyor, yaralananlar Akbaş'ta toplanma yerinde bekletiliyordu. Daha sonra gemilerle İstanbul'a yollanıyordu.

Küçük Hasan ise temmuz ayının sıcağında birliği ile Maydos'a doğru yürüyordu. Oradan da Kirte'ye (Alçitepeye) geçecekti. Alınan haberlere göre birlik Zığındere Muharebesi'nde ihtiyat kuvveti olarak görev yapacaktı.

Küçük Hasan hızlı yürümeye çalışıyordu. Giydiği botlar ayağını vuruyordu. Elinde tuttuğu tüfeği neredeyse boyu kadardı. Bu yüzden tüfeğin ucu yürürken taşlara sürtüyordu ama yine de yürümeye devam ediyordu.

Küçük Hasan'ın başındaki enveriye bol geliyor, en hafif rüzgârda başında sağa sola dönüp duruyordu. Küçük Hasan hem tüfeğini tutmaya hem de sağa sola dönen enveriyesini düzeltmeye çalışıyordu. Yoruluyordu ama diğer askerler gibi hızla yürümeye gayret ediyordu. Fakat topuğuna vuran botlar hızla yürümesine her seferinde mâni oluyordu.

Birliğe on dakika mola verilmesi emredildi. Erler hemen sırtlarındaki çantalarını yere koydular. Tüfekleri çattılar. Mataraları içinde sıcaktan kaynamış suları içtiler. Bazı erler gibi Küçük Hasan'sa botlarını çıkarmış, ayağındaki yaraya bakıyordu. Yarasını bir bezle güzelce sardı. Sonra bir ağacın altında dinlenmeye başladı.

7. Kesit

Küçük Hasan yürüyüşe başlayacakları sırada çantasında özenle sakladığı sarı kurdeleyi çıkardı ve sağ koluna bağladı. Sırasına girerek yürümeye başladı. Uzun bir yürüyüşten sonra Kirte'ye vardılar. Oradan da hiç dinlenmeden hemen sargı yerine yakın bir yerde siperlere girdiler.

Türklerin On Birinci Tümeni Fransızların hücumuna karşı koymaya çalışıyordu. Ancak durum gittikçe kritik hâle geliyordu. Bu yüzden de ihtiyat olarak belirlenen askerlerin de muharebeye sokulması icap etti. Küçük Hasan'ın içinde bulunduğu birlik de ileri hatlara sokuldu.

Fransızların üstüne doğru hızlı bir hücumla kalkmışlardı. Küçük Hasan da diğer erlerle taarruz ediyor, o cılız ayaklarının bastığı yerlerin âdeta titrediğini hissediyordu. Olanca gücüyle, süngüsü ileride olduğu halde "Allah!... Allah!..." diye bağırıp duruyordu. Şimdi Türk askerleri dağdan inen kayalar gibi Fransızlara karşı hücumla kalkmışlardı. Her erin sinirleri gerilmiş, saçları diken diken olmuş ve kalpleri sanki duracakmış gibi çarparcasına Fransızların üzerlerine atılıyordu. Haykırışlar toz duman içinde kayboluyordu sanki. Küçük Hasan ise bu hengâme içinde olanca gücüyle koşuyordu. İlk önce çekingen bir şekilde tetiğe giden eli daha sonra alışmıştı. Gücü yettiği kadar vuruşmaya gayret ediyordu.

Ancak yanında patlayan bir misket bombasından sıçrayan misketler bir bir vücuduna yapıştı. Küçük Hasan, vücudunun çeşitli yerlerine sıcaklıklar yayıldığını hissediyordu. Gücü azalıyordu. Kalkmak istiyor, ancak kalkamıyordu. Gözlerini aralamak, aydınlığa bakmak istiyordu ama karanlık gittikçe artıyordu. Etrafındaki seslerin azaldığını duyuyordu. Sonunda tüfeği cılız ellerinden düştü. Sonra da düştüğü yerde toprak ve barut

kokusu duydu. Sarı çiçeklerin nefis kokusunu hissetti. Gözleri bir daha açılmamacasına kapandı. Şimdi geri püskürtülen Fransızların çekildiği meydanda, şehitlerin arasında, kolunda sarı kurdele bağlı küçük bir asker yatıyordu. Bu asker, İstanbul Liseli Küçük Hasan'dı.

Çok geçmeden İstanbul'a Küçük Hasan'ın şehit olduğu haberi ulaştı. Bu haber üzerine öğretmeni Hasan'a söz verdiği gibi ikinci kattaki küçük bir pencerenin çerçevesini gözyaşları içinde siyaha boyadı.

İsmail BİLGİN

3.2. İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Çözümlemesi

1. Kesit

Metnin birinci kesitinde öykünün başkahramanı Hasan (Özne), İstanbul Lisesi'nde lise birinci sınıfta okumaktadır. Bu kesitte Hasan'ın fiziksel özellikleri ve yaşı hakkında okuyucuya bilgi verilmemiştir. Yalnız İstanbul Lisesi'nin hangi renge boyanmasıyla ilgili yaptığı konuşmada Hasan'ın kalbi vatan sevgisiyle dolu bir öğrenci olduğu ve vatan için canını tehlikeye atmaktan çekinmeyecek karakterde biri olduğu gözlenmektedir. Metnin ilk kesitinde İstanbul Lisesi'nin sarıya boyanmasını en çok o istemiştir. Küçük Hasan, bu isteğinin gerekçesini de metnin ilk kesitinde "Güneş sarıdır. Bir düşünün, biz gençler de bu vatanın parıldayan güneşleri değil miyiz? Karanlığı boğan yıldızları değil miyiz? Eğer bizler gelecek isek bizlere ve okulumuza en çok sarı renk yakışır. Sarı bereketdir, ışıktır, yol göstericidir..." sözleriyle arkadaşlarına ve öğretmenlerine açıklamaktadır.

Metnin ilk kesitinde yer alan diğer kahramanlar ise İstanbul Lisesi öğrencileri ve öğretmenleridir. İstanbul Lisesi öğrencileri okulun harap haline üzülmedirler ve bunun için ellerinden ne geliyorsa yapmak istemektedirler. Sonunda aralarında para toplayarak okulu kendileri tamir etmeye ve boyamaya karar verirler. Ürettikleri bu çözümü de öğretmenleri ile paylaşırlar. İstanbul Lisesi öğretmenleri de öğrencilerin bu fikirlerine katılıp ellerinden geleni yapacaklarını ifade ederler. Metnin birinci kesitinde İstanbul Lisesi öğrencileri ve öğretmenleri çalışkan, fedakâr, okulunu çok seven, sahiplenen kişiler olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadırlar.

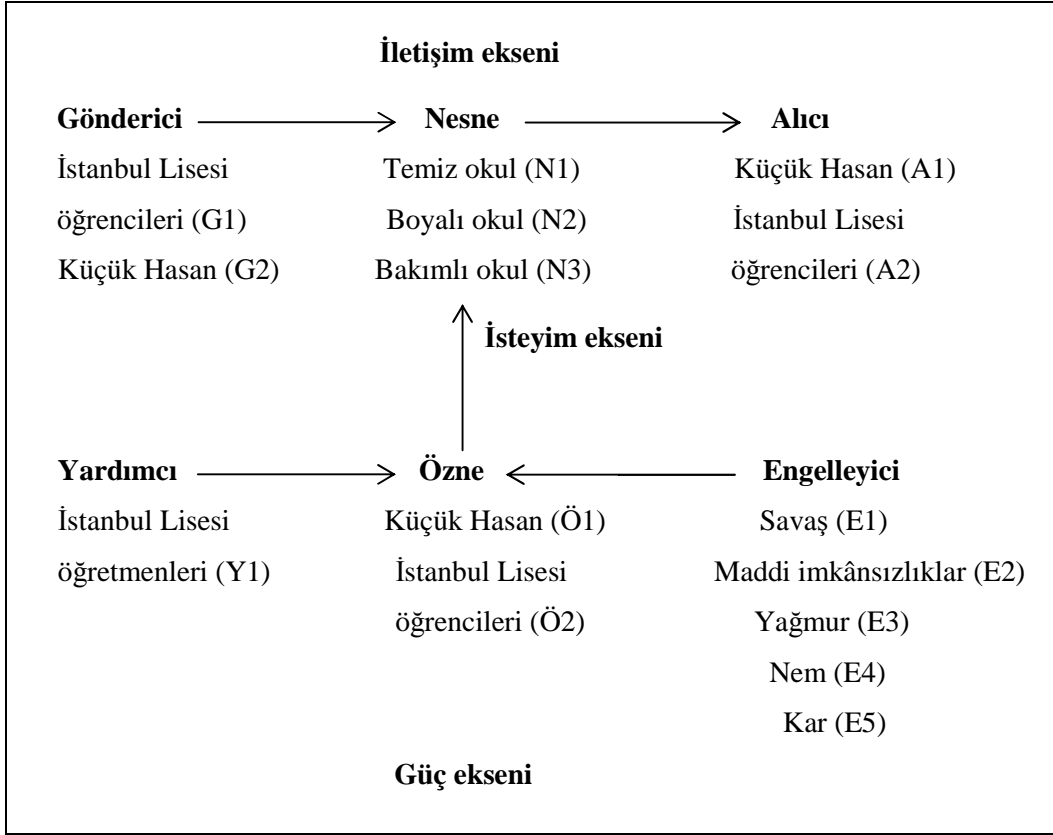
Metnin girişinde "İstanbul Lisesi'nin sıvaları dökülmeye başlamıştı." cümlesiyle başlayan paragraf ve birinci kesitin tamamında İstanbul Lisesi uzamı tanımlanmaktadır. İlk

kesitte İstanbul kapsayan uzamı içerisinde kapsanan uzam olarak İstanbul Lisesi'ne yer verilmiştir.

Metnin ilk kesiti zamansal olarak Küçük Hasan'ın İstanbul Lisesi'nde okuduğu dönemi kapsar. Metnin ne ilk kesitinde de ne de takip eden kesitlerde anlatma zamanı ile ilgili herhangi bir ipucuna yer verilmemiştir. Diğer bir ifade ile metinde anlatıcının daha önce gördüğü ya da duyduğu bir olayı anlatan ifadeler yer almamaktadır. Metnin öykü zamanına bakılacak olursa öykünün bu kesitinde Küçük Hasan lise birinci sınıfa gitmektedir. Ayrıca “Baharın bütün coşkusu ile geldiği bir anda, ilk önce duvarları bir güzel temizlediler.” cümlesi de okuyucuya öykünün başlangıç durumunun bahar aylarında olduğunu gösterir.

Metnin ilk bölümünde İstanbul Lisesi binası sıvaları dökülmüş, kir içinde kalmış, içler acısı bir haldedir. Bu durum Küçük Hasan'ı, diğer öğrencileri ve öğretmenleri üzmektedir. Küçük Hasan (Ö1), İstanbul Lisesi öğrencileri (Ö2) ve okul öğretmenleri (Y1) okulu tamir etmek ve tadilattan geçirmek için bir sözleşme yaparlar. Buna göre metnin ilk bölümündeki başlangıç durumu şöyle açıklanabilir: Metnin başkahramanı Küçük Hasan (Ö1), değer nesnesi olan temiz (N1), boyalı (N2) ve bakımlı (N3) bir okuldan yoksundur ($\text{Ö1} \cup \text{N1}, \text{N2}, \text{N3}$). Sonrasında Hasan (Ö1), öğretmenleri (Y1) ve diğer öğrenciler (Ö2) bir sözleşme yaparak okul binasını onarımdan geçirmeye ve boyamaya karar verirler. Hasan'ın, öğrencilerin ve öğretmenlerin çabasıyla İstanbul Lisesi tamir edilir. Başlangıç durumunda harap halde olan okul, sonuç durumunda dönüşüm geçirerek Hasan'ın ve diğer öğrencilerin istediği gibi bir bina olmuştur. Diğer bir ifade ile Hasan, değer nesnesi olan bakımlı, yeni ve temiz okula kavuşmuştur ($\text{Ö1} \cap \text{N1}, \text{N2}, \text{N3}$). Buna göre Metnin ilk kesitinin eyleyenler örnekçesi şöyle yapılabilir:

Tablo 3.1: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

Gönderici: Anlatıyı harekete geçiren eyleyendir. Gönderici, arayışın Nesne'sini belirleyerek, eksikliği duyulan Nesne'yi bulması için Özne'yi (kahramanı) göreve çağırır.

Nesne: Anlatıda aranan eyleyen, arayışın konusudur. Bu bir kişi, soyut bir şey ya da somut bir nesne olabilir. Aynı zamanda Nesne, Özne'nin ulaşmaya, sahip olmaya çalıştığı eyleyendir.

Özne: Gönderici'yle bir sözleşme yaparak arayışın konusu olan Nesne'yi bulup getirmekle görevli eyleyen (kahraman)'dir. Özne, anlatı izlencesinde belirli dönüşümlerden geçerek Nesne'ye ulaşır. Özne ve Nesne anlatının temel eyleyenleridir.

Alıcı: Arayışın konusu olan Nesne'yi anlatının sonunda elde eden ve Özne'yi ödüllendiren eyleyendir. Özne'nin başarısız olması durumunda, Özne'yi anlatının başında yapılan sözleşme gereği cezalandıracak olan eyleyendir.

Yardımcı: Özne'nin Nesne'yi arayışı sırasında ona yardım eden yol gösteren eyleyendir. Yardımcı, Özne ile Nesne arasındaki iletişimi kolaylaştırır.

Engelleyici: Öznenin arayışını durdurmaya çalışan, engelleyen eyleyendir. Bu eyleyen aynı zamanda Karşıt-Özne'dir.

2. Kesit

Metnin ikinci kesiti, “Çanakkale Savaşı başlamış ve bütün hızıyla devam ediyordu.” cümlesiyle başlamaktadır. Bu cümleyle birlikte öyküde zamansal bir değişim olduğu gözlenmektedir. Öykünün bundan sonraki dönemi, Çanakkale Savaşı'nın olduğu zamanı kapsayacaktır. Öyküde kurmaca zaman, gerçek zamanla paralellik göstermektedir. Çanakkale Savaşı döneminin öykü zamanı olarak gösterilmesi bunu kanıtlamaktadır. Bu da okuyucuda zamansal olarak gerçeklik duygusunun uyanmasında etkilidir. Metnin ikinci kesitine ait uzamda herhangi bir değişiklik yoktur. Olaylar, İstanbul kapsayan uzamı içerisinde İstanbul Lisesi'nde cereyan etmektedir.

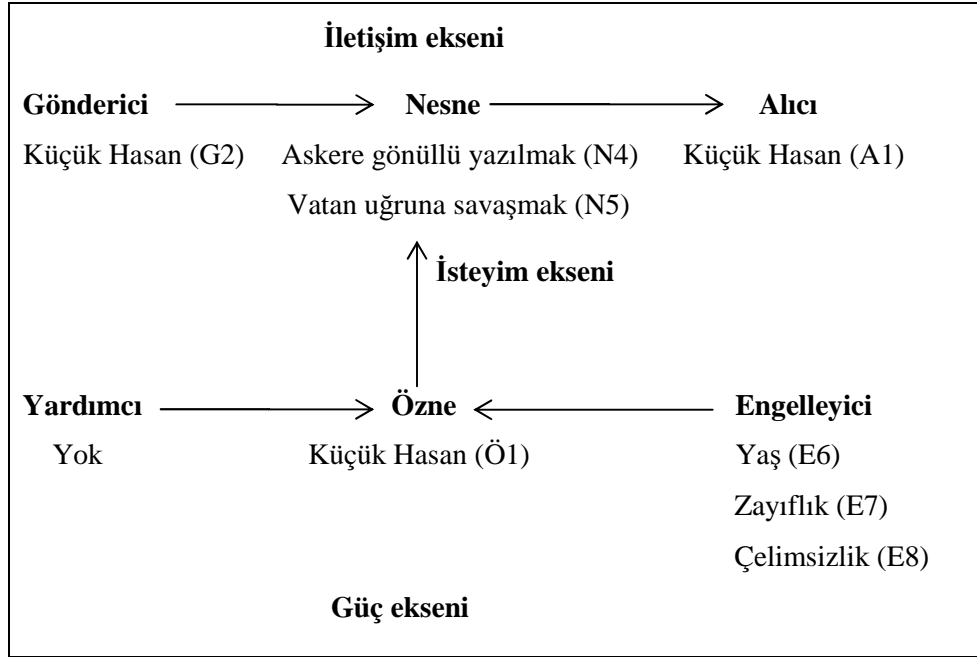
Metnin bu kesitinde başkahraman Hasan'ın (Ö1) fiziksel özellikleri de betimlenmektedir. Buna göre Hasan, fiziki görünüşü bakımından yaşından küçük gösteren, sarı saçlı, mavi gözlü, çelimsiz bir çocuktur. Zaten ona Küçük Hasan denmesinin sebebi de ufak tefek görünüşüdür. Bu özelliklerine rağmen Küçük Hasan, yaşından olgun davranışlar sergileyen, cesur, kalbi vatan sevgisiyle dolu, vatani için canını ortaya koymaktan çekinmeyecek bir gençtir. Bunu da Çanakkale Savaşı'na gönüllü olarak yazılmak için başvuruda bulunması göstermektedir.

Metnin ikinci kesitinde Küçük Hasan (Ö1), Çanakkale Savaşına gönüllü olarak katılmak için başvuruda bulunmuştur. İstanbul Lisesi'nden elli kadar öğrenci, gönüllü olarak kabul edilmiştir. Fakat kabul edilen öğrenciler arasında Küçük Hasan yoktur. Hasan'ın askere kabul edilmemesinin gerekçesi de “Gerçekten Hasan yaşından da küçük gösteriyordu. Sarı saçları ve mavi gözleriyle, zayıf elleri ve kollarıyla hemen dikkati çekiyordu. Belki biraz daha yapılı olsaydı onu da alabilirlerdi ama ne yazık ki geri çevrilmişti.” cümleleriyle açıklanmaktadır. Metinde Küçük Hasan'ın (Ö1) değer nesnesi askere gönüllü yazılmak (N4), vatan uğruna savaşmak (N5) olarak ortaya konulmaktadır. Hasan'ın (Ö1) yaşının küçük olması (E6), zayıf (E7) ve çelimsiz olması (E8) engelleyici eyleyen olarak belirtilmektedir.

İkinci kesitin başlangıç durumunda Küçük Hasan (Ö1), değer nesnesi olan askere gönüllü yazılmak (N4), vatan uğruna savaşmak (N5)'tan yoksundur (Ö1 $\cup$ N4, N5). Bunun için gönüllü olarak askere başvurur fakat kabul edilmez. Bu kesitin sonuç

durumunda Küçük Hasan (Ö1) için geçirilen bir dönüşüm yoktur. Başlangıç durumundaki ayrışimsal durum sözcüğü sonuç durumunda da değişmemiştir (Ö1 $\cup$ N4, N5). Bu bilgiler ışığında metnin ikinci kesitinin eyleyenler örneği şu şekilde yapılabilir:

Tablo 3.2: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örneği

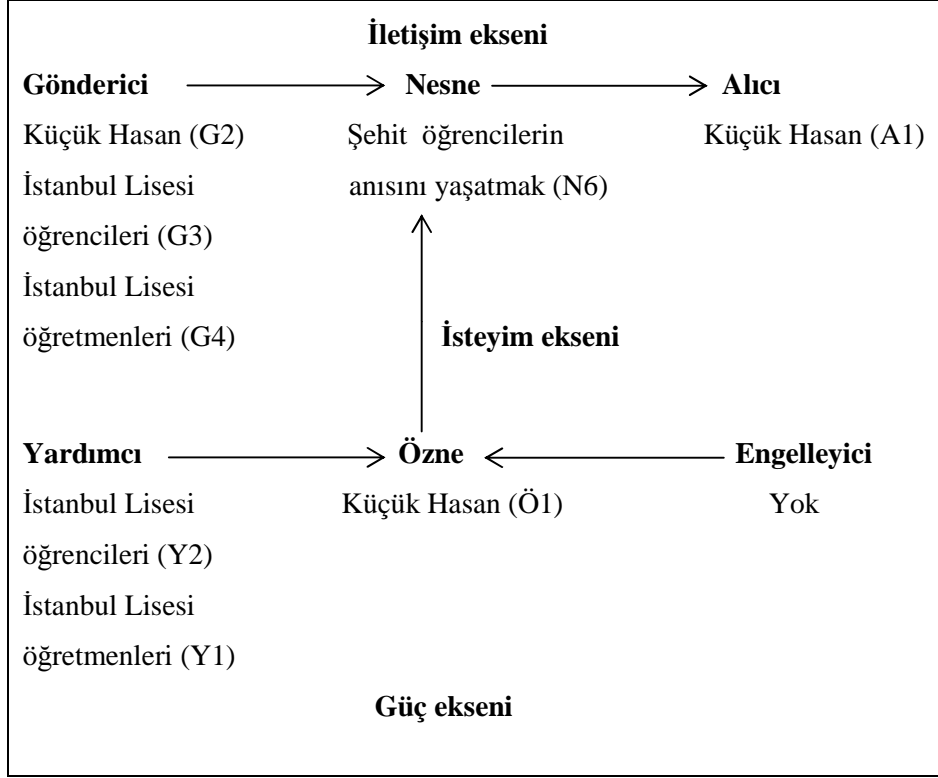

3. Kesit

Metnin üçüncü kesitinde uzamsal olarak herhangi bir değişim olmamıştır. İstanbul Lisesinde eğitime devam eden Küçük Hasan (Ö1) ve onun gibi çeşitli sebeplerle savaşa gidemeyen 5-6 öğrenci kalmıştır. Öğretmenler bu öğrencilerle ders yapmaktadırlar. Bir yandan da cepheden şehit haberleri gelmektedir. Şehit olan askerler arasında İstanbul Lisesi öğrencileri de bulunmaktadır. Küçük Hasan (G2), diğer öğrenciler (G3) ve öğretmenler (G4) şehit öğrencilerin anısına bir şeyler yapmayı planlamaktadırlar. Bu sırada Küçük Hasan (Ö1), “Kapıları ve pencerelerin çerçevelerini siyaha boyayalım.” şeklinde bir teklifte bulunur ve bu teklif diğer öğrenciler ve öğretmenler tarafından olumlu karşılanır. Bu kesitin başlangıç durumunda Küçük Hasan (Ö1), şehit arkadaşlarının anısını yaşatmak değer nesnesinden ayrıdır (Ö1 $\cup$ N6). Üçüncü kesitin sonunda ise Küçük Hasan (Ö1), okul kapı ve pencerelerinin çerçevelerini siyaha boyayarak değer nesnesine kavuşur (Ö2 $\cap$ N6). Başlangıç durumundaki ayrışimsal durum sözcüğü, sonuç durumunda dönüşüm geçirerek

bağlaşımsal durum sözcesine dönüşmüştür. Buna göre metnin üçüncü kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde yapılabilir:

Tablo 3.3: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

4. Kesit

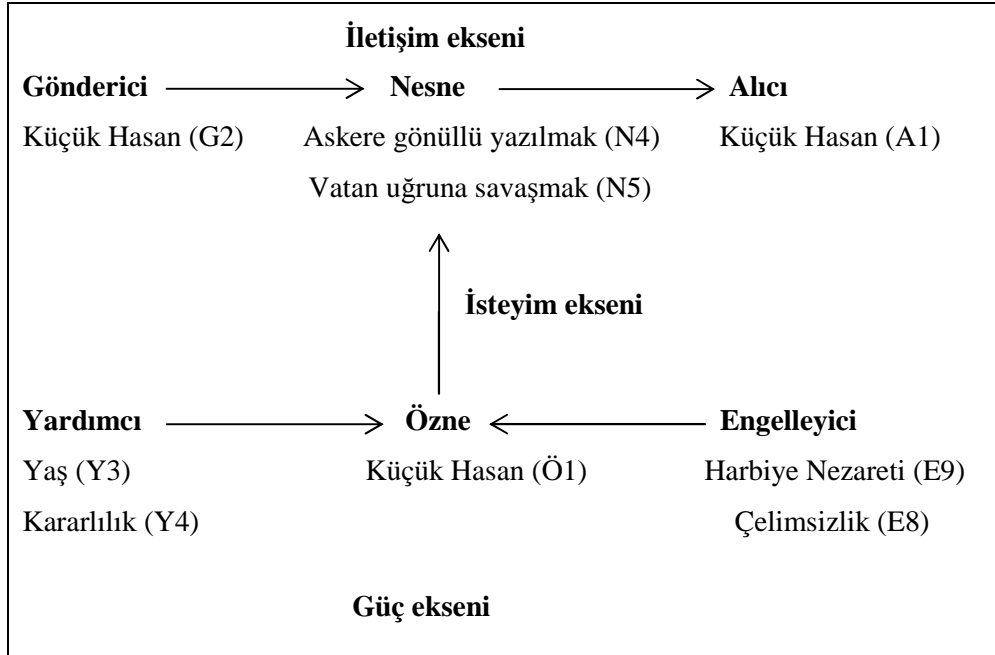
Metnin dördüncü kesitinde uzamsal olarak bir değişim yoktur fakat İstanbul'daki hastaneler Çanakkale'den gelen yaralıları kaldırmayınca İstanbul Lisesi'nin hastaneye çevrilmesi zarureti doğmuştur. Diğer bir ifade ile İstanbul Lisesi uzamı yerini hastane uzamına bırakmıştır. Dolayısıyla Küçük Hasan (Ö1) ve diğer öğrenciler için eğitim-öğretim de sona ermiştir. Bu arada okul, hastaneye çevrilince Küçük Hasan da hastanede yaralılara yardım etmeye başlamıştır.

Bu kesitte Küçük Hasan (Ö1), ne olursa olsun askere gönüllü kabul edilmek (N4) istemektedir. Bunun için Harbiye Nezareti'ne (E9) sık sık gidip savaşla ilgili son durumu öğrenir. Kendisine savaşın olanca hızıyla devam ettiği, yakında gönüllü asker alımının tekrar başlayacağı söylenir. Burada Küçük Hasan için zamansal bir dönüşüm söz konusudur. Askere alınmasın önündeki en büyük engellerden biri ortadan kalmıştır. Hasan'ın yaşı artık gönüllü olarak askere yazılmasına engel değildir. Dolayısıyla Küçük

Hasan için yaş, artık engelleyici eyleyen olmaktan çıkmış, yardımcı eyleyen durumuna geçmiştir.

Metnin dördüncü kesitinin başlangıç durumunda Küçük Hasan (Ö1), değer nesnesi olan gönüllü olarak askere alınmaktan (N4) yoksundur (Ö3 $\cup$ N4, N5). Sonrasında Hasan, askere gönüllü olarak kabul edilmesini engelleyen yaş engelini aşmıştır. Hasan'ın askere gitmek istemesindeki kararlılık (Y4) da engelleyici eyleyen olan Harbiye Nezareti'ni (E9) etkilemiştir. Çünkü Hasan (Ö1), yazmış olduğu dilekçede “Bu kez de beni gönüllü olarak almazsanız tek başıma Çanakkale'ye gitmeye kararlı olduğumu bildiririm.” demektedir. Bu kesitin sonuç durumunda Küçük Hasan (Ö1), değer nesnesine kavuşmuş, gönüllü olarak askere kabul edilmiştir. Küçük Hasan (Ö1), artık vatani uğruna düşmanla savaşabilecektir. (Ö1 $\cap$ N4, N5). Bu bilgiler ışığında metnin dördüncü kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde yapılabilir:

Tablo 3.4: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Dördüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

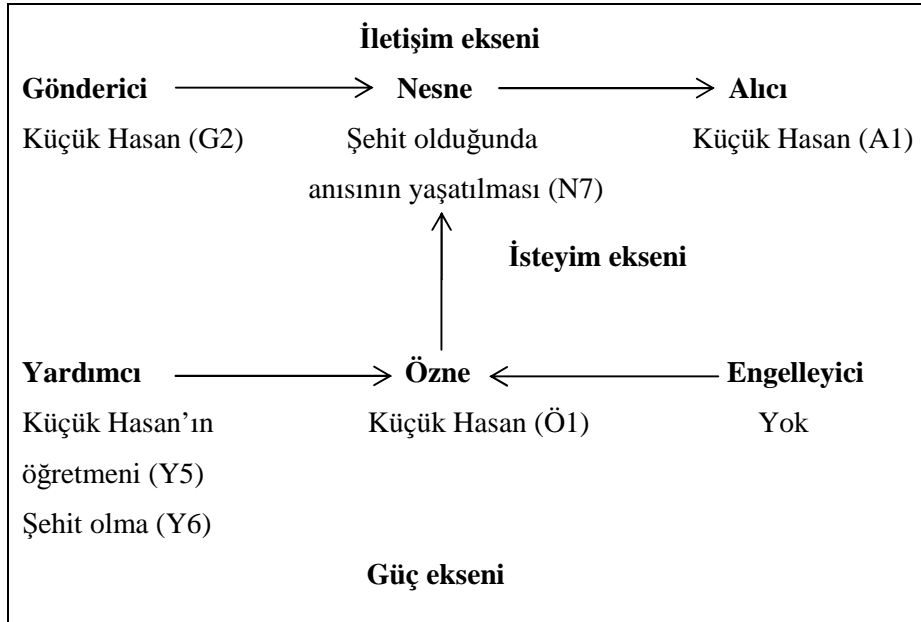
5. Kesit

Metnin beşinci kesiti, uzamsal olarak İstanbul uzamını, zamansal olarak da Küçük Hasan'ın İstanbul'dan ayrılmadan önceki son günlerini kapsamaktadır. Küçük Hasan, askere gönüllü olarak kabul edildiğini öğrendikten sonra öğretmenleriyle vedalaşmaya gider. Vedalaşmadan önce Hasan, öğretmenlerine bir isteği olduğunu söyler. Küçük

Hasan'ın arzusu, eğer şehit olursa hastaneye çevrilen İstanbul Lisesi'nin ikinci katında, yolun arkasına gelen küçük pencerenin çerçevelerinin siyaha boyanmasıdır. Hasan'ın öğretmeni, onun bu sözlerinden dolayı duygulanır ve çerçeveyi boyayacağını belirtir. Dolayısıyla Küçük Hasan ile öğretmeni arasında bir sözleşme yapılmış olur. Hasan'ın şehit haberi gelince öğretmeni verdiği sözü tutar, gözyaşları içinde pencerenin çerçevelerini siyaha boyar.

Metnin başkahramanı Hasan'ın (Ö1) değer nesnesi şehit olduğunda anısının yaşatılmasıdır (N7). Küçük Hasan (Ö1), değer nesnesine ulaşabilmek için öğretmeninden (Y5) yardım ister. Başlangıç durumunda Küçük Hasan (Ö1), değer nesnesinden ayırır (Ö1 ∪ N7). Beşinci kesitin olmasa da metnin son cümlelerinde Küçük Hasan (Ö1), şehit olmuş, anısının yaşatılması değer nesnesine kavuşmuştur (Ö3 ∩ N7). Yardımcı eyleyen olarak bu kesitte yer alan Küçük Hasan'ın öğretmeni (Y5) de gözyaşları içinde pencerenin çerçevelerini siyaha boyamıştır. Bu bilgiler ışığında metnin beşinci kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.5: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Beşinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

6. Kesit

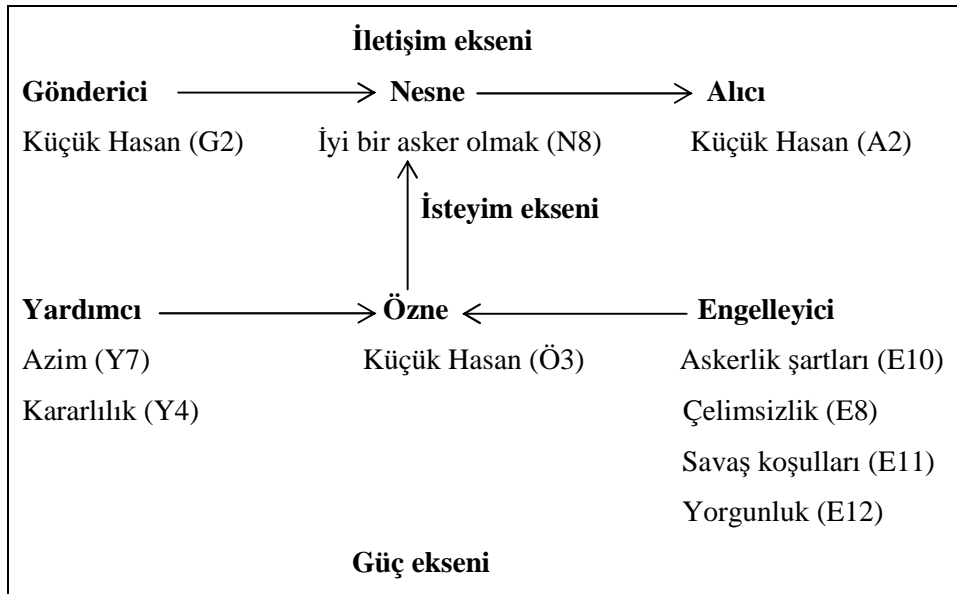
“İstanbul Liseli Küçük Hasan, Kilye Koyu'na gelmişti.” cümlesiyle başlayan altıncı kesitte Küçük Hasan'ın yeni bir uzama geçtiği görülmektedir. Küçük Hasan, askere gönüllü olarak kabul edilmiş, İstanbul uzamından Çanakkale uzamına geçmiştir. Metnin

başkahramanının yalnız uzamsal olarak değil zamansal olarak da bir değişim geçirdiği görülmektedir. “Küçük Hasan ise temmuz ayının sıcağında birliği ile Maydos’a doğru yürüyordu.” cümlesi altıncı kesit için öykü zamanının temmuz ayı olduğunu göstermektedir. Metnin ilk kesiti hatırlanacak olursa öykü zamanı, baharın başlangıcı idi. Metnin altıncı kesitine gelindiğinde, aradan 3-4 ay kadar bir sürenin geçtiği görülmektedir.

Metninde Küçük Hasan (Ö3), Çanakkale’deki birliğine katılmıştır. Hasan, zayıf ve kuvvetsiz olduğu için askerlik şartlarına uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Ona verilen tüfek, neredeyse boyu kadardır. Dolayısıyla Hasan (Ö3), bu tüfeği taşırken zorlanmaktadır. Ayrıca Hasan’ın (Ö3) ayağını vuran botlar ve kendisine bol gelen başındaki enveriye de engelleyici eyleyenler olarak yer almaktadır. Bu kesitin başlangıç durumunda Hasan (Ö3), askerliğin tüm zorluklarıyla başa çıkararak değer nesnesine ulaşmayı yani iyi bir asker olmayı (N8) istemektedir (Ö2 ∪ N8). Altıncı kesitin sonuç durumunda ise Hasan, değer nesnesi olan iyi bir asker olmak (N8) için elinden gelen tüm çabayı göstermiştir. Kesitin sonunda da bu şartlara uyum sağladığı görülmektedir (Ö3 ∩ N8). Bu veriler ışığında metnin altıncı kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolastırılabilir:

Tablo 3.6: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Altıncı Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

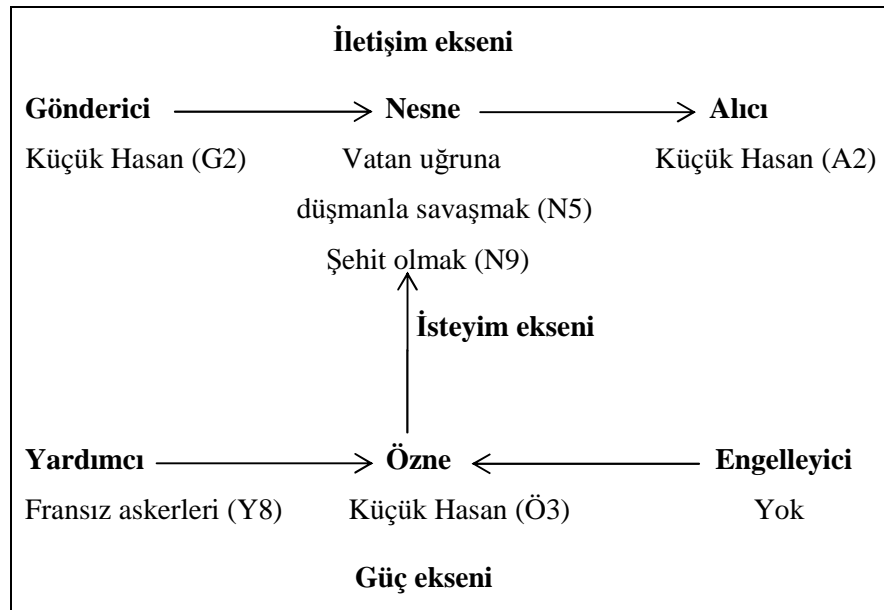
7. Kesit

Metnin son kesiti olan yedinci kesitte Küçük Hasan (Ö3), Çanakkale uzamında savaşın yapıldığı Kirte’dedir. Savaşın gittikçe kritik hale gelmesiyle Küçük Hasan’ın da

içinde bulunduğu birliğin de muharebeye girme zorunluluğu doğmuştur. Metnin yedinci kesitinde yer alan “İlk önce çekingen bir şekilde tetiğe giden eli daha sonra almıştı. Gücü yettiği kadar vuruşmaya gayret ediyordu.” cümleleri Küçük Hasan’ın (Ö3) askerliğe uyum sağladığını, bir asker gibi savaşmaya başladığını göstermektedir.

Küçük Hasan’ın (Ö3) bu kesitteki değer nesnesi vatan uğruna savaşmak (N5), şehit olmaktır (N9). Kesitin başlangıç durumunda Küçük Hasan (Ö3), değer nesnesinden ayrıdır ($\text{Ö2} \cup \text{N5}, \text{N9}$). Sonuç durumunda ise Küçük Hasan (Ö3), değer nesnesine kavuşmuş, vatani için savaşarak şehit olmuştur ($\text{Ö3} \cap \text{N5}, \text{N9}$). Verilen bilgiler ışığında metnin bu kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.7: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Yedinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

Anlatı İzlenesi

Göstergebilimde bir edim sözcüsünün bir durum sözcüsünü etkileyip onu yeni bir durum sözcüsüne dönüştürme süreci anlatı izlenesi (Aİ) şeklinde tanımlanır. (Rifat, 2007: 95). Algirdas Julien Greimas’a göre anlatı, bir başlangıç ve bitiş durumu arasında dönüşümün meydana gelmesiyle oluşur. Buna göre bu dönüşüm durumu üç aşamaya ayrılır: yetilendirici sınamaya, sonuçlandırıcı sınamaya ve onurlandırıcı sınamaya.

Yetilendirici sınamada Küçük Hasan (özne), başlangıç durumundaki eksikliği giderebilmek için gerekli yetenekleri kazanır. Metinde Küçük Hasan’ın askere gitmesinin ve vatan uğruna savaşmasının önündeki en büyük engel çelimsizliği ve yaşının askere

alınmak için çok küçük olmasıdır. Hasan (özne), çelimsizliğini değil ama yaşının küçük olması engelini ortadan kaldırmıştır. Sonuçlandırıcı sınamada ise Küçük Hasan (özne), nesneye ulaşabilmek için gerekli edimi yerine getirir. Askere gönüllü olarak kabul edilir. Düşmanlarla savaşır ve şehit olur. Onurlandırıcı sınamada ise Küçük Hasan (özne), değer nesnesine ulaşmış, şehitlik mertebesine ulaşarak ödüllendirilmiştir.

İstanbul Liseli Küçük Hasan metninin başlangıç durumunda ayrışimsal bir durum sözcüğü mevcuttur. Küçük Hasan (özne), değer nesnelere olan vatanı uğruna savaşmak (nesne), şehit olmaktan (nesne) yoksundur. Hasan'ın değer nesnesine kavuşabilmesi için belirli kipsel edimleri yerine getirmesi gerekir. Yani Küçük Hasan'ın, başlangıç durumundaki ayrışimsal durum sözcüğünden, sonuç durumundaki bağlaşımsal durum sözcüğüne ulaşması için dönüştürücü bir edim sözcüğü gerekmektedir. Hasan, metinde gerekli kipsel edimleri yerine getirir, gerekli dönüşümü gerçekleştirir ve sonuç durumunda değer nesnesine kavuşur.

Anlatı izlencesi (Aİ), “eyletim, edinç, edim ve yaptırım” olmak üzere dört temel aşamada gerçekleşir. İlk ikisinde gönderen ve özne, diğer ikisinde de özne ve nesne etkileşim halindedir. İstanbul Liseli Küçük Hasan metninde anlatı izlencesinin sözleşme ya da eyletim aşamasında Küçük Hasan'ın eyleme geçmesini sağlayan gönderici eyleyen (G) yine Hasan'ın kendisidir. Küçük Hasan'ın amacı vatanı uğruna savaşmak, şehit olmaktır. Bunu gerçekleştirmesi için askere kabul edilmesi gerekmektedir. Hasan dönüştürücü edimi gerçekleştirmek için bir nevi kendisiyle sözleşme yapmıştır. Amacını ortaya koymuştur.

Edinç aşamasında Küçük Hasan'ın askere gönüllü olarak kabul edilebilmesi için gerekli şartları taşıması gerekmektedir. Bunun için yapmak zorunda olmak, yapmayı istemek, yapabilmek, yapmayı bilmek kipliklerini yerine getirmelidir. Hasan, askere gönüllü yazıldığı için yapmak zorunda olmak kipliğini yerine getirmesi şartı yoktur. Hasan'ın öykünün ikinci kesitinden itibaren amacı askere gönüllü olarak yazılmaktır. Dolayısıyla yapmayı istemek kipliğini yerine getirmektedir. Küçük Hasan'ın yapmayı istemek kipliği ikinci kesitte yer alan “Kendisi de arkadaşlarıyla, ağabeyleriyle cepheye gitmeyi istemişti.” cümlesinde; dördüncü kesitte yer alan “Küçük Hasan, arkadaşlarının ve ağabeylerinin hatta öğretmenlerinin şehit düştüğü cepheye gitmek, orada çarpışmak, cepheye diğer öğrenciler gibi şehit düşmek istiyordu.” ve “Küçük Hasan ise ne yapıp edip Çanakkale'ye gidecekti.” cümlelerinde açıkça belirtilmektedir.

Küçük Hasan'ın askere kabul edilmesi için gerekli bilgi ve güce kavuşması gerekmektedir. Hasan'ın askere gidememesine yaşının küçük olması sebeptir. Bunun yanında çelimsiz oluşu da askere gitmesine engel olmaktadır. Askere gidebilmesi için yaşının gönüllü olmaya engel olmaması gerekmektedir. Bunun için de belli bir zamana ihtiyaç vardır. Öykünün başlangıcından sonuna kadar 3-5 aylık süreyi kapsamaması Hasan'ın edimini yerine getirmesi için fırsat tanımıştır.

Edim aşamasında Hasan, öykünün dördüncü kesitinden itibaren askere gönüllü kabul edilebilecek yaşa gelmiş, gerekli kipliği kazanmıştır. Dördüncü kesitte Küçük Hasan'ın Harbiye Nezareti'ne yazmış olduğu "Ben İstanbul Lisesi öğrencilerinden Küçük Hasan. Yaşım tutmadığı için beni arkadaşlarımdan ayırmış, gönüllü olarak kabul etmemiştiniz. Şimdi ise yaşım gönüllü olmama engel değildir. Bu kez de beni gönüllü olarak almazsanız tek başıma Çanakkale'ye gitmeye kararlı olduğumu bildiririm.

Gönüllü olarak alınmam hususunda gereğinin yapılmasını arz ederim." dilekçesi buna örnek olarak verilebilir. Hasan'ın başvurusunu değerlendiren Harbiye Nezareti Hasan'ın gönüllü olma isteğini kabul etmiştir. Hasan Çanakkale'de birliğine katılarak vatani kurtarmak için savaşmış, şehit olmuştur. Değer nesnesine kavuşmak için gerekli edimi yerine getirmiştir.

Tanıma ve yaptırım aşamasında da Küçük Hasan'ın amacı, öykünün dördüncü kesitinde "Küçük Hasan, arkadaşlarını ve ağabeylerinin hatta öğretmenlerinin şehit düştüğü cepheye gitmek, orada çarpışmak, cepheye diğer öğrenciler gibi şehit düşmek istiyordu." sözcesinde belirtilmiştir. Öykünün son kesitinde Hasan amacına ulaşmış, savaşta şehit düşmüştür. Öğretmeni de Hasan'ın son isteğini yerine getirmiş, okulun yola bakan küçük penceresinin çerçevelerini siyaha boyamıştır. Hasan, eylemini yerine getirdiği için isteği yerine getirilmiş, ödüllendirilmiştir. Ayrıca Hasan'ın şehitlik mertebesine yükselmesi de ödüllendirilmesine örnek teşkil etmektedir. Bu bilgiler ışığında öykünün anlatı izlencesi şu şekilde yapılabilir:

Tablo 3.8: İstanbul Liseli Küçük Hasan Metninin Anlatı İzlenesi

İstanbul Liseli Küçük Hasan			
Başlangıç Durumu	Dönüşüm		Bitiş Durumu
Eyletim	Yetilendirici Deneyim: Edinç	Sonuçlandırıcı Deneyim: Edim	Onurlandırıcı Deneyim: Tanınma ve Yaptırım
Aynı zamanda gönderici görevinde olan öznenin askere gönüllü olarak katılmayı, vatani uğruna savaşmayı, hatta şehit olmayı istemesi.	Öznenin askere gönüllü olarak gitmeyi istemesi (yapmayı istemek), öznenin askere gönüllü yazılabilmesi için belirli bir sürenin geçmesi. Yaşının gönüllü olması için engel olmaktan çıkması. (yapmayı bilmek), (yapabilmek)	Öznenin Çanakkale Savaşı'na katılarak vatani uğruna savaşması ve şehit olması.	Öznenin başlangıçtaki eksikliğinin giderilmesi. Öznenin şehitlik mertebesine ulaşması. Hasan'ın (Özne) öğretmenin İstanbul Lisesi'nin yola bakan çerçevesini siyaha boyayarak Hasan'ı onurlandırılması.

3.3. Çocuk ile Geyik Metninin Kesitlere Ayrılması

1. Kesit

Grönland'ın deniz kıyısındaki Eskimo köylerinden birinde Amerikalı bir bilgin, ailesiyle birlikte oturuyordu. Yaz aylarıydı. Bilgin, burada yazın beliren tundralarda araştırma yapmaya gelmişti.

Bilginin, kalabalık bir çevreye alışık olan oğlu Ronny (Roni), bu Eskimo köyünde sıkıntıdan patlıyordu. Babası, bir avcı grubuyla çevre gezisine çıkmıştı. Ronny, çamaşır asmakta olan annesine:

– Hiç değilse bir köpeğim olsaydı bu kadar sıkılmazdım, dedi.

Ne zamandır bir köpeği olsun istiyordu. Ama köyde satılık köpek yoktu. Köyde yalnız yaşlı Anuk'ta, yavru bir köpek vardı. O da yavruyu kendisine ayırmıştı, satmaya yanaşmıyordu.

2. Kesit

Annesi; çaresiz, çocuğa tundralarda yetişen böğürtlen benzeri yemişleri toplayarak oyalanmasını öğütledi. Çocuk da bir kova alıp ilerdeki çalılığa yöneldi. Irmağın kıyısına geldiğinde birtakım sesler duydu. Oradaki bir tepeciğin üstüne çıkıp çevresine bakındı. Karşı kıyıda kocaman, yabani bir Ren geyiği vardı. Hayvan olduğu yerde debeleniyordu. Biraz daha dikkat edince boynuzlarının dallara takılı olduğunu gördü.

Çocuk, karşı kıyıya geçip geyiğe doğru yürümeye başladı. O yaklaştıkça hayvan yakalandığı yerden kurtulmak için büsbütün çırpınıyordu. Ronny, geyiğin yanına iyice yaklaşmaktan korktuğu için geri döndü. Ertesi gün, onu yeniden görmeye gittiğinde hayvanın durumunda bir değişiklik yoktu.

Hayvan açlıktan, susuzluktan bitkin hâldeydi. Çocuk, korkusunu bir yana bırakıp içine böğürtlen toplayacağı kovayı suyla doldurarak geyiğin önüne bıraktı. Geyik, suyu saniyesinde bitirdi. Çocuk suyu tazeledi, bir yandan da topladığı otlarla yosunları önüne koyuyor, hayvan onları da bir anda silip süpürüyordu. İki saat geyiğe ot ve yosun taşıdı. Yorulup eve döndü. Öğle yemeğinden sonra gelip hayvanı yeniden doyurmak için uğraştı. Bu arada kurtulmasına yardımcı olmak için kimi dalları kırmaya başladı. Gürültülerden ürken geyik silkinince çocuk dengesini yitirerek dalların arasından geyiğin ayaklarının dibine kaydı. Ondan korkan hayvan daha çok tepiniyordu. Ronny, tam zamanında dallardan birine tutunarak geyiğin ayakları altında ezilmekten kurtuldu.

Korkarak ayağa kalkıp titrek elleriyle hayvanın sırtını ağır ağır okşadı. Çocuğun bu sevecen davranışı hayvanı da yatıştırmıştı. Ama boynuzlarını taktığı dallara yaklaşmasını istemiyordu. Oraya elini uzattığında yeniden tepinmeye başlıyordu.

Ronny iki gün daha geyiğe yiyecek ve su taşıdı. Geyik gittikçe güçten düşüyordu. Çocuksa Eskimolara ondan söz etmekten korkuyordu. Yaşlı Anuk, o kadar yolu yürüyemezse de birini gönderip geyiği öldürtürdü. Eskimolar, son günlerde çoktandır taze et yiyemediklerini söylüyorlardı.

Ronny, bu konuda yalnızca babasına güvendiğinden o gelinceye kadar geyiği besleyecekti.

3. Kesit

Güneş batarken kurtların ulduğunu duydu çocuk. Şimdi ne olacaktı? Geyiği kurtlar bulurlarsa parçalamaları işten bile değildi. Bunu yaşlı Anuk'a sormaya gitti. Ama Anuk'un

onu, soru yağmuruna tutacağını bildiğinden vazgeçti. Anuk'un ayağının dibindeki yavru köpeği sevmekle yetindi.

Eve dönerken yeniden kurtların ulumasını duydu. Bu kez ulumalar daha yakından geliyordu. Geyiği hemen kurtarmalıydı. Eve gidip babasının av bıçağını alarak geyiğin olduğu yere koştu.

Geyiğin boynuzlarını saran dalları teker teker kesmeye başladı. Bunun kendisi için tehlikeli olduğunu biliyordu. Ama geyiği kurtarmalıydı. Son dalı keserken geyik silkinerek kendini kurtardı. Sıçrayıp arka ayakları üstünde şaha kalktı. Ronny, kendini hemen yere attı. Geyik son hızla uzaklaştı.

Çok geçmeden geyik geri dönüp ırmaktan kana kana su içti, yerdeki yosunları yemeye başladı. Ronny, mutlulukla onu seyrediyordu.

Uzaktan köpek havlamaları işitildi. Avcılar geri dönüyor olmalıydı. Ronny hemen köye koştu. Kıyıdaki kalabalık arasında babası da vardı. Sevinçle gülümsedi.

Kıyıya yaklaştığında kalabalığın yüzüne tuhaf tuhaf baktığını gördü. Avcılar silahlarını kaldırmış üstüne doğru geliyordu. Babası, kalabalık arasından, tiz bir sesle:

– Dikkat Ronny, arkanda! diye bağırdı.

Çocuk, başını hızla çevirince kocaman, yabani Ren geyiğinin peşinden geldiğini gördü. Avcılar, geyiği vurmak için hazırды. Çocuk kollarını, heyecanla havaya kaldırarak avcılarla geyiğin arasına durdu.

– Vurmayın onu, diye olanca gücüyle bağırdı. Görmüyor musunuz o beni korumak için arkamdan geldi.

Avcılar çocuğa yaklaşırken geyik, onun çevresinde bir daire çizerek geri dönüp geldiği çalılıkların arasına doğru koştu.

Babası oğlunu kucaklarken:

– Sana saldıracak diye korktuk, onun için vurmaya kalktık, dedi.

4. Kesit

Çocuk başından geçenleri olduğu gibi anlattı. Ronny'nin cesareti ve iyi yürekliliği herkesi etkilemişti. Hepsi onu kutladı.

Ronny, geyiğin uzaklaşmasını hüznle seyretti. Gene yalnız kalmıştı işte. Hâlbuki bir can yoldaşı bulduğu o üç günün nasıl geçtiğini anlamamıştı bile. Yalnız başına ne yapacaktı şimdi?

Eve dönüşlerinden bir saat sonra kapı çalındı, çocuk kapıyı açtığında yaşlı Anuk’la karşılaştı. Anuk, kucağındaki yavru köpeği Ronny’e uzattı.

– Bunu sana getirdim, dedi.

Ronny, çok sevinmişti. Demek yaşlı adam onu satmaya razı olmuştu.

– Kaça, diye sordu.

Yaşlı Anuk, dişsiz ağzıyla gülümsedi:

– Satılık değil, dedi. Ona senin gibi iyi yürekli bir sahip gerek.

Şennur SEZER- Adnan ÖZYALÇINER

3.4. Çocuk ile Geyik Metninin Çözümlemesi

1. Kesit

Metnin ilk kesitinde başkahraman Ronny (Ö1), Amerikalı bilginin oğludur. Amerikalı bilgin, ailesi ile birlikte Grönland’ın deniz kıyısındaki Eskimo köylerinden birinde tundralarla ilgili araştırma yapmaya gelmiştir. Metnin bu kesitinde Grönland kapsayan uzamında, kapsanan uzam olarak Eskimo köyüne yer verilmiştir. Ayrıca öznenin (Ronny) yaşadığı ev kapalı uzam, böğürtlen toplamak için çıktığı nehir kenarı diğer bir ifadeyle dışarıyı açık uzamdır. Metnin ilk paragrafında yer alan “Yaz aylarıydı. Bilgin, burada yazın beliren tundralarda araştırma yapmaya gelmişti.” cümlelerinde öykü zamanının yaz aylarını kapsadığı görülmektedir. Öyküde sadece öykü zamanı yer almaktadır. Bunun dışında bir anlatma zamanı yoktur.

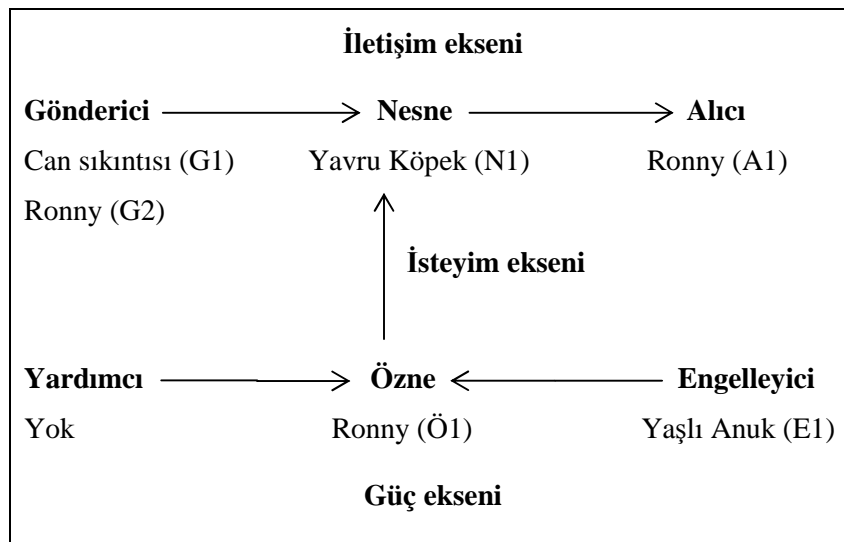
İlk kesitte metnin başkahramanı Ronny’nin (Ö1) yaşı ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır fakat kalabalıkta yaşamaya alıştığı için bu Eskimo köyünde sıkıldığı anlaşılmaktadır.

Metnin başlangıç durumu şu ayrışimsal durum sözcüğü ile başlamaktadır: “Bilginin, kalabalık bir çevreye alışık olan oğlu Ronny (Roni), bu Eskimo köyünde sıkıntıdan patlıyordu.” Ronny’nin (Ö1) canı sıkılmaktadır. Canının sıkılmaması için de bu köyde bir şeylerle uğraşması gerekmektedir. Bu durumda da can sıkıntısını gidermek için Ronny şu

değer nesnenin olmasını istemektedir: yavru bir köpek (N1). Metnin başlangıç durumunda Ronny değer nesnesi olan yavru köpekten (N1) ayırır (Ö1 $\cup$ N1). Köyde sadece bir yavru köpek bulunmaktadır. O da Yaşlı Anuk'un köpeğidir. Yaşlı Anuk, bu yavru köpeği kendisine ayırdığı için satmaya ya da Ronny'ye vermeye yanaşmamaktadır. Metnin ilk kesitinde engelleyici eyleyen olarak Yaşlı Anuk (E1) verilmiştir. Çünkü Ronny'nin değer nesnesi olan yavru köpeğe (N1) ulaşmasını engellemektedir. Ronny, kesitin sonunda bir engelleyici (E1) ile karşılaştığı için değer nesnesine ulaşamamıştır. Metnin ilk kesitinin sonuç durumu da ayrışmsal durum sözcüğü ile sona ermektedir (Ö1 $\cup$ N1). Diğer bir ifade ile ilk kesitte Ronny (Ö1), gerekli dönüştürücü edimi gerçekleştirememiş, değer nesnesine ulaşamamıştır. Bu bilgiler ışığında metnin birinci kesitinin eyleyenler örneği şu şekilde çizilebilir:

Tablo 3.9: Çocuk ile Geyik Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örneği

2. Kesit

Metnin ikinci kesitinde başkahraman Ronny'nin (Ö1) eksikliği, can sıkıntısı, devam etmektedir. Annesi (G3), Ronny'ye çıkıp tundralarda yetişen böğürtlen benzeri yemişleri toplamasını öğütler. Böylelikle Ronny'nin (Ö1) can sıkıntısı biraz olsun geçecektir. Bu kesitte Ronny'nin ev uzamından ayrılarak dışarı, nehrin kıyısına kadar gittiği belirtilmektedir. Ronny, yeni kesitle birlikte ev uzamından dışarı uzamına geçmiştir. Zamansal olarak bir değişim yoktur. Öykünün başlangıç durumundaki zamansal durum devam etmektedir.

Metnin ikinci kesitindeki oyunculaşmaya bakılacak olursa metnin ilk kesitinde yer alan Ronny, annesi ve Yaşlı Anuk'a ek olarak metne hem eyleyen olarak hem de kahraman olarak Ren geyiğinin katıldığı gözlenmektedir. Ronny (Ö1), can sıkıntısının (G1) etkisi ve annesinin (G3) tavsiyesiyle dışarıya böğürtlen benzeri yemişler toplamaya çıkmıştır. Nehrin kıyısına geldiğinde nehrin karşı tarafında yabancı bir Ren geyiği görür. Dikkatli bakınca Ren geyiğinin boynuzlarının dallara takılmış olduğunu görür. Ronny (Ö1) geyiği o halde görünce ona yardım etmek amacıyla karşı kıyıya geçip Ren geyiğine doğru yürümeye başlar fakat geyik, Ronny'yi (Ö1) görünce daha fazla debelenir. Ronny, korkup gerisin geri eve gider. Ronny'nin (Ö1) amacı geyiğe yardım etmektir fakat geyiğin ürkekliği (E3) ve korku (E4) engelleyici eyleyenleri kahramanın (Ö1) amacına ulaşmasını engeller.

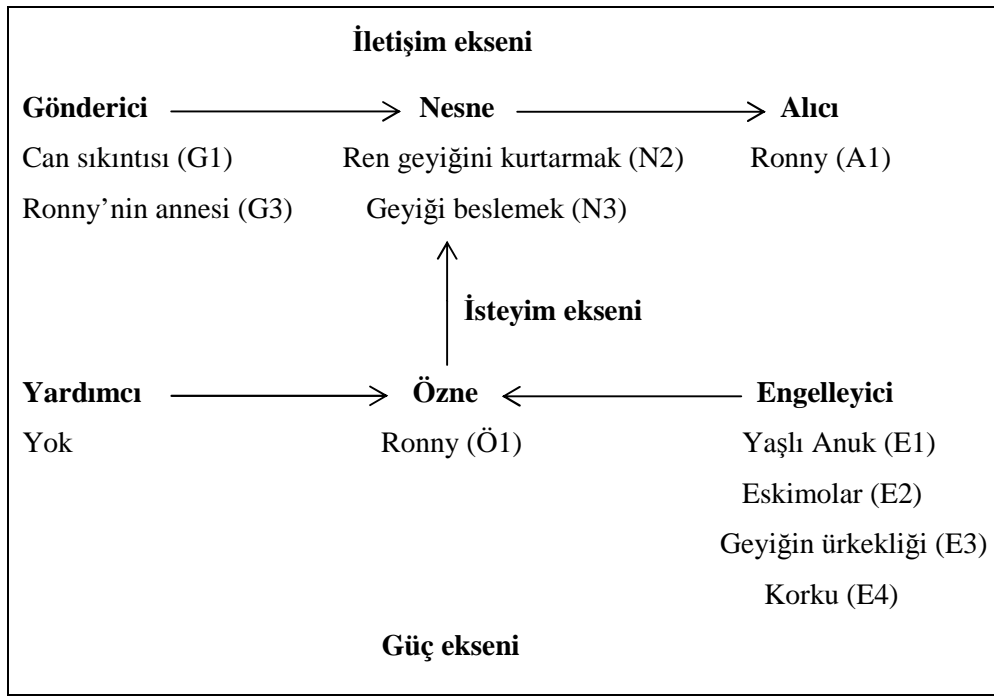
Ertesi gün Ronny (Ö1), tekrar aynı yere, nehrin kıyısına, gider. Ren geyiğini açlıktan, susuzluktan bitkin hâlde bulur. Tüm cesaretini toplayıp böğürtlen toplayacağı kovayı suyla doldurup Ren geyiğinin önüne bırakır. Burada özne (Ronny), engelleyici eyleyen durumunda olan korkusunu (E4) yener ve yardım eylemini gerçekleştirmek için harekete geçer. Kahraman (Ö1), iki saat boyunca yabancı Ren geyiğini besler ve ona su verir. Ronny (Ö1), kesitin bu bölümünde gerekli edim sözcüsünü yerine getirerek geyiğe yardım etmek ve onu beslemek (N3) değer nesnesine kavuşmuştur (Ö1 → N3).

Ronny (Ö1), diğer değer nesnesi olan geyiği kurtarmak (N2) için girişimde bulunmuştur fakat engelleyici eyleyen olan geyiğin ürkekliği (E3) öznenin edimi gerçekleştirmesine engel olmuştur. İkinci kesitte yer alan “Ama boynuzlarını taktığı dallara yaklaşmasını istemiyordu. Oraya elini uzattığında yeniden tepinmeye başlıyordu.” cümlelerinde geyiğin tedirginliği öznenin (Ronny) dönüştürücü edimi gerçekleştirmesine engel olmuştur.

Metnin ikinci kesiti üç günlük bir süreyi kapsamaktadır. Üç gün boyunca Ronny (Ö1), Ren geyiğine su ve yiyecek taşımıştır. Bu süre zarfında Ronny'nin (Ö1) aklına başka birinden yardım almak da gelir fakat Yaşlı Anuk'un (E1) ve diğer Eskimoların (E2) geyiği öldürmelerinden korktuğu için onlara haber veremez. Ronny'nin (Ö1) çekincesi metnin bu kesitinde şu cümlelerle açıklanmıştır: “Yaşlı Anuk, o kadar yolu yürüyemezse de birini gönderip geyiği öldürtürdü. Eskimolar, son günlerde çoktandır taze et yiyemediklerini söylüyorlardı.” ikinci kesitin sonuç durumunda Ronny (Ö1), Ren geyiğini kurtaramamış,

dolayısıyla değer nesnesine ulaşamamıştır ($\ddot{O}1 \cup N2$). Bu bilgiler ışığında metnin ikinci kesitinin eyleyenler örnekçesini şu şekilde çizmek mümkündür:

Tablo 3.10: Çocuk ile Geyik Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

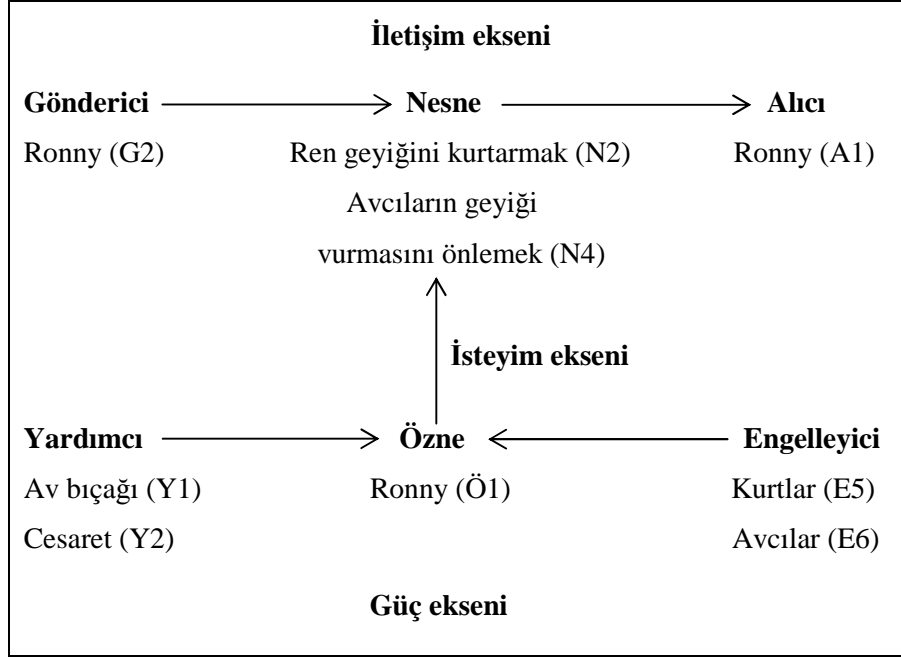
3. Kesit

Metnin üçüncü kesitinde zamansal olarak Ronny'nin (Ö1) Ren geyiğiyle karşılaşmasının üzerinden üç gün geçmiştir ve Ronny (Ö1), hâlâ geyiği kurtaramamıştır. Gün geçtikçe geyik güçsüz düşmektedir. Ayrıca metnin bu kesitinde kurtlar (E5) metne engelleyici eyleyen olarak dâhil olmuşlardır. Ronny (Ö1), kurt ulumalarını duymuştur. İlk önce Yaşlı Anuk'tan yardım istemeye karar verir. Yaşlı Anuk'un yanına gider fakat cesaret edip konuyu açamaz. Eve dönerken tekrar kurt ulumalarını duyar. Geyiği kurtarmak (N2) için evden babasının av bıçağını (Y1) alır. Yabani Ren geyiğinin bulunduğu yere gelir. Geyiğin boynuzlarını saran dalları av bıçağının yardımıyla keser ve geyiği kurtarır. Metnin üçüncü kesitinin başlangıç durumunda değer nesnesinden (N2) ayrı olan Ronny (Ö1 $\cup$ N2), kesitin sonuç durumunda değer nesnesine kavuşmuş, geyiği kurtarmıştır (Ö1 $\cap$ N2).

Ronny (Ö1), Ren geyiğini kurtardığı için mutlu olmuştur. O sırada köpek havlamaları duyulur. Ronny (Ö1), köye doğru yürür. Fakat avcılarının (E6) silahlarını kaldırmış hâlde üstüne doğru gelmekte olduğunu görür. Arkasına döndüğünde Ren geyiğinin onu takip ettiğini fark eder. Avcılar (E6), silahlarını Ren geyiğine doğrultmuştur.

Ronny (Ö1), cesaretle (Y2) avcılarla geyiğin arasında durur. Avcıların geyiği vurmasını engeller. Böylelikle üçüncü kesitin sonuç durumunda Ronny (Ö1), hem Ren geyiğini sıkıştığı yerden kurtarmış (N2) hem de onu avcılarının vurmasını engellemiştir (N4). Diğer bir ifade ile özne (Ö1), değer nesnesine ulaşmıştır (Ö1 $\cap$ N2, N4). Bu bilgiler ışığında metnin üçüncü kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.11: Çocuk ile Geyik Metninin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

4. Kesit

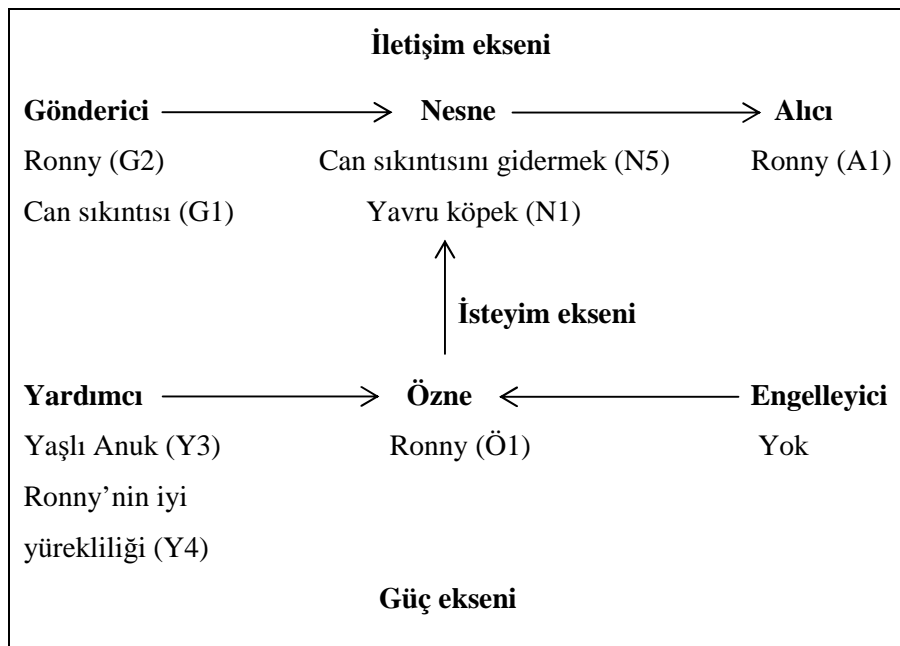
Metnin son kesitinde Ronny (Ö1), Ren geyiğini kurtardığı için mutlu olmuştur fakat metnin başlangıç durumundaki temel eksiklik (yalnızlık, can sıkıntısı) devam etmektedir. Önceki kesitlerde engelleyici eyleyen olan Yaşlı Anuk, metnin son kesitinde dönüşüm geçirerek Ronny'yi değer nesnesine kavuşturan, ona yardım eden eyleyen olarak okurun karşısına çıkmaktadır.

Metnin dördüncü kesitinde Yaşlı Anuk (Y3), Ronny'ye yavru köpeği hediye eder. Ronny (Ö1), başından beri çok istediği değer nesnesi olan yavru köpeğe (N1) kavuşur. Metnin ilk kesitinde Ronny (Ö1) can sıkıntısını giderecek şeyi “Hiç değilse bir köpeğim olsaydı bu kadar sıkılmazdım.” cümlesiyle açıklamıştır. Metnin son kesitine gelindiğinde ilk kesitteki eksiklik, yardımcı eyleyen Yaşlı Anuk tarafından giderilir (Ö1 $\cap$ N1).

Yavru köpeğin (N1) Ronny'ye (Ö1) hediye edilmesinde Ronny'nin iyi yürekliliği (Y4) de yardımcı eyleyen olarak rol almıştır. Metnin dördüncü kesitinde Yaşlı Anuk, “Ona

senin gibi iyi yürekli bir sahip gerek.” cümlesiyle yavru köpeği Ronny’ye hediye etmesinin sebebini açıklamıştır. Yavru köpeğin (N1) Ronny’ye hediye edilmesi onun can sıkıntısını da giderecektir. Dolayısıyla Ronny (Ö1), can sıkıntısını gidermek (N5) değer nesnesine de kavuşmuştur (Ö1 $\rightarrow$ N5). Metnin sonuç durumunda başlangıç durumundaki eksiklik böylelikle giderilir. Bu bilgiler ışığında son kesitin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolaştırabilir:

Tablo 3.12: Çocuk ile Geyik Metninin Dördüncü Kesitin Eyleyenler Örnekçesi

Anlatı İzlenesi

Göstergebilimde bir edim sözcüğünün bir durum sözcüğünü etkileyip onu yeni bir durum sözcüğüne dönüştürme süreci Anlatı izlenesi (Aİ) şeklinde tanımlanır. (Rifat 2007: 95). Algıgas Julien Greimas’a göre anlatı bir başlangıç ve bitiş durumu arasında dönüşümün meydana gelmesiyle oluşur. Buna göre bu dönüşüm durumu üç aşamaya ayrılır: yetilendirici sınama, sonuçlandırıcı sınama ve onurlandırıcı sınama.

Çocuk ile Geyik metninin başlangıç durumunda Ronny (Ö1), Grönland adasındaki bir Eskimo köyüne babasının araştırmaları dolayısıyla gelmek zorunda kalmıştır. Metnin başlangıç durumu, ayrışimsal durum sözcüğüyle başlamaktadır. Ronny’nin (Ö1) Eskimo köyünde canı sıkılmaktadır. Anlatı izlenesinin ilk aşaması olan yetilendirici sınamada Ronny (Ö1), başlangıç durumundaki eksikliği gidermek için annesinin (G3) de tavsiyesiyle dışarıya böğürtlen benzeri yemişleri toplamaya gider. Dışarıda dolaşırken boynuzları

çalılıklara takılmış yabancı bir Ren geyiği görür. Metnin ikinci kesiti itibariyle Ronny'nin amacı, Ren geyiğini kurtarmaktır (N2). Geyiği kurtarmak için öznenin gerekli kiplikleri kazanması gerekmektedir. Yetilendirici sınamada Ronny (Ö1) gerekli kiplikleri kazanır. Sonuçlandırıcı sınamada ise -üç gün sonra- Ronny (Ö1), geyiği sıkıştığı yerden kurtarır. Özne, sonuçlandırıcı edimi yerine getirdikten sonra onurlandırıcı sınamada ise iyi yürekliliği sayesinde Yaşlı Anuk tarafından onurlandırılır. Böylelikle değer nesnesine kavuşur, kendisine yavru bir köpek hediye edilir.

Anlatı izlencesi (Aİ), “eyletim, edinç, edim ve yaptırım” olmak üzere dört temel aşamada gerçekleşir. İlk ikisinde gönderen ve özne, diğer ikisinde de özne ve nesne etkileşim halindedir. Çocuk ile Geyik metninde anlatı izlencesinin (Aİ) aşamaları şu şekilde gerçekleşmektedir:

Sözleşme ya da eyletim aşamasında Ronny'nin eyleme geçmesini sağlayan gönderici eyleyen Ronny'nin kendisi (G2) ve can sıkıntısıdır (G1). Metinde öznenin can sıkıntısını gidermesi için diğer bir gönderici olan Ronny'nin annesi (G3) kahramandan dışarı çıkıp böğürtlen benzeri yemişler toplamasını öğütler. Böylelikle Ronny (Ö1) ile annesi (G3) arasında sözleşme yapılır.

Ronny (Ö1), Ren geyiğini çalılıklara sıkışmış halde bulur. Ren geyiğini kurtarmayı kendisine amaç edinir. Hem gönderici (G2) hem de özne (Ö1) Ronny'nin kendisidir. Dolayısıyla özne, kendi kendine bir sözleşme yapmıştır.

Eyletim aşamasında ise bir yaptırma söz konusu değildir. Çünkü Ronny (Ö1)'nin canı sıkılmaktadır (G1) ve bu can sıkıntısını gidermek (N5) için eyleme geçmeyi isteyen yine kendisidir. Aynı şekilde Ren geyiğini kurtarması (N2) için gönderici eyleyen yine Ronny (G2)'nin kendisidir. Dolayısıyla metinde yaptırmaktan ziyade yapmayı isteme öne çıkmaktadır.

Edinç aşaması, öznenin eyleme geçmek için gereksinim duyduğu yetenekleri kazandığı aşamadır. Bu kiplikler de sırasıyla şunlardır: yapmak zorunda olmak, yapmayı istemek, yapabilmek (güç), yapmayı bilmek (bilgi) (Kıran 2007: 305).

Metinde özne (Ö1), kendi iradesiyle eyleme geçmiştir. Yabancı Ren geyiğini kurtarmayı (N2) kendi kendine amaç edinerek özerk özne görevini üstlenmiştir. Bu yüzden metinde yapmak zorunda olmak kipliği yoktur. Bunun yerine yapmayı istemek kipliği vardır. Ronny (Ö1), can sıkıntısını gidermek istemektedir. Bunun için dışarıya böğürtlen

toplamaya gider. Nehrin karşısında yabancı bir Ren geyiğinin çalılıklara sıkıştığını görür ve onu kurtarmak ister.

Metnin ilk kesitlerinde Ronny (Ö1), geyiği kurtaracak güce sahip değildir. Bunun için üç gün boyunca geyiği beslemekle yetinir. Ronny (Ö1)'nin geyiği kurtarabilmesi için nasıl davranacağını bilmesi gerekmektedir. Ronny (Ö1), öncelikle yabancı Ren geyiğinin güvenini kazanmalıdır. Sonrasında dalları kesmek için babasının av bıçağını almalıdır.

Edim, anlatı izlencesinin (Aİ) üçüncü aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamada bir durum sözcüsünden başka bir durum sözcüsüne geçilir. Öznenin isteği, bilgisi ve gücü birleşir ve özne, dönüştürücü edimlere girer (Kıran 2007: 306).

Çocuk ile Geyik metninde özne (Ö1) gerekli kipliklerle donanır ve Ren geyiğinin yaşamını kurtarır. Ronny (Ö1), bu edimi gerçekleştirirken, üç gün süresince, temel sorunu ve eksikliği can sıkıntısından da kurtulur. Başlangıç durumunda Ronny'nin canı sıkılmaktadır ve değer nesnesinden ayrıdır (Ö1 $\cup$ N1,N5). Sonrasında metinde çeşitli dönüşümler meydana gelir ve sonuç durumunda Ronny (Ö1) tüm değer nesnelere ulaşır (Ö1 $\cap$ N1, N2, N3, N4, N5). Metnin başlangıç durumundaki ayrışimsal durum sözcüsü, sonuç durumunda bağlaşımsal durum sözcüsüne dönüşür.

Tanıma ve Yaptırım aşaması ise öznenin eyleminin tanındığı ve gönderici tarafından ödüllendirildiği aşamadır. Metnin son kesitinde başkahraman Ronny (Ö1), yabancı Ren geyiğini kurtarır fakat bu edimin sonrasında metnin başlangıç durumundaki can sıkıntısı tekrar başlar. Bu sırada metnin son kesitine kadar engelleyici eyleyen olarak okurun karşısına çıkan Yaşlı Anuk (E1), elindeki yavru köpeği Ronny'ye hediye eder. Özne (Ö1), geyiği kurtardığı için Yaşlı Anuk (Y3) tarafından ödüllendirilmiştir. Ronny (Ö1), iyi yürekli olduğu için ödül olarak değer nesnesine (N1) kavuşur. Yavru köpek (N1), Ronny'nin canının sıkılmasını engelleyecektir. Böylelikle özne (Ö1) tüm değer nesnelere ulaşmıştır. Bu bilgiler ışığında metnin anlatı izlencesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.13: Çocuk ile Geyik Metninin Anlatı İzlenesi

Çocuk ile Geyik			
Başlangıç Durumu	Dönüşüm		Bitiş Durumu
Sözleşme ya da Eyletim	Yetilendirici Deneyim: Edinç	Sonuçlandırıcı Deneyim: Edim	Onurlandırıcı Deneyim: Tanınma ve Yaptırım
Aynı zamanda gönderici konumunda olan Ronny'nin (G2) can sıkıntısını gidermek için yavru köpek istemesi. Ronny (Ö1) ile gönderici konumundaki annesi (G1) arasında sözleşme yapılması.	Öznenin can sıkıntısını gidermek istemesi. Öznenin çaresiz halde bulduğu Ren geyiğine yardım etmeyi istemesi (yapmayı istemek) . Öznenin yabancı Ren geyiğini kurtarmak için onun güvenini kazanması. Geyiği kurtarmak için babasının av bıçağını alması (bilgi) , (güç) .	Öznenin geyiği beslemesi. Babasının av bıçağını alarak geyiğin boynuzlarını saran dalları kesmesi ve geyiği kurtarması. Avcıların geyiği vuracağı sırada onlara engel olması.	Öznenin başlangıçtaki eksikliğinin (can sıkıntısı) giderilmesi. Özneye yavru köpek hediye edilerek öznenin onurlandırılması.

3.5. Ömür Boyu Mutluluk Metninin Kesitlere Ayrılması

1. Kesit

Heyecandan kalbi yerinden çıkacakmış gibi çarpıyordu. Kalbinin sesinden âdeta düşüncelerini duyamaz hâldeydi. Belki haklıydı da bu kadar heyecanlı olmakta. 21 yaşına gelmiş, eğitimini sürdürememiş ve düzenli bir iş bulamamıştı bugüne kadar. Fakat aldığı bir teklif hayatını değiştirme ihtimali taşıyordu... Geceyi bu duygularla ve hiç uyumadan geçirdi.

Ne büyük bir şans olmuştu o bir günlük işi kabul etmesi. Ertesi gün hava kararmaya başlayınca çok yorulmuş olmasına rağmen biraz para kazanmanın sevinciyle evinin yolunu tutmuştu. Aldığı gündeliği biriktirip belki küçük bir servete sahip olabileceği hayalleri ile dalgın bir şekilde yürürken aralarından geçmeye çalıştığı insan kalabalığını fark etmemişti bile...

2. Kesit

Düzenli bir şekilde sıraya geçmiş insanlardan birine çarpınca kuyruğa dikkat kesildi. Sıra çok da fazla değildi, ancak sırada gençlerin ve orta yaşlıların karışık bir şekilde beklediği hemen dikkat çekiyordu.

Kuyruğun başına doğru baktığında Türk Kızılayının aracını gördü. Kuyruğun muhtemelen bir yardım dağıtımı için oluştuğunu düşündü ve kuyruğa dâhil olmaktan kendisini alamadı. Sıra çabuk ilerlemiş ve en öne kendisi nasıl gelmişti anlayamadı. Sıranın başına gelen, hemşirenin uzattığı bir formu alıyor ve doldurmaya başlıyordu. Kendisine uzatılan formu aldığı sırada sırasının kan bağışi yapmak isteyenlerden oluştuğunu anladı. “Kan bağışlamak nasıl bir şey acaba?” diye düşündü, bu konuda hiçbir şey bilmediğini fark etti.

Duygusal bir insandı. Çevresindekilerin ne söylediklerini hep önemserdi. Çekip gitse “Korkak!” derler miydi acaba? Gözleriyle arabanın içini gizlice taradı. Doktorlar da hemşireler de güler yüzlüydü. Kan bağışlayanların hemen gitmesine izin vermiyor, ikramlarda bulunuyorlardı. Çikolatasını yiyen de meyve suyunu içen de mutluydu. Araçtan çıkan yaşlı amcanın yanındaki delikanlıya:

– 200’e kadar say, bittiğini göreceksin, bu çok kolaylaştı çok...” dediğini duydu.

Kolay mıydı acaba? Nereden bilebilirdi ki! Kan vermemişti daha önce... Tek bildiği kalbinin yerinden çıkacak gibi attığıydı.

3. Kesit

O sırada bir taksi hızla kan aracının yanına yaklaştı. İçinden rengi atmış, gözleri yaşlı bir kadın ile yanındaki birkaç erkek indi. Hızla yanından geçip doktor ve hemşirelerle konuştular. Doktor onları dinledikten sonra kapıya yanaştı:

– Bir dakika beni dinler misiniz? diye seslendi. Herkesin ona baktığını görünce de konuşmasına devam etti:

– Biraz önce gelen hanımefendinin oğlu bugün ameliyata girmiş. Çocuk hemofili hastasıymış. Ameliyatta kanama başlayınca eldeki kan yetmemiş. Bu nedenle içinizde kanı AB Rh (+) olan varsa hemen içeriye alalım!

Bu anonsla birlikte arka sıralardan iki kişi öne doğru ilerlemiş, hatta çevreden anonsu duyanlardan da kan bağışi aracına doğru yönelenler olmuştu. Gözü yaşlı anne içeri giren

herkese teşekkür ediyor; sanki ellerini, ayaklarını öpmek ister gibi hamleler yapıyor, yanındakiler kollarından tutuyorlardı.

4. Kesit

Bir an için gözü yaşlı o kadının kendi annesi olduğunu düşündü. Annesinin acısını yüreğinde hissetti. Bir anneye çocuğunu bağışlayan kan, keşke kendi kanı olsaydı. Afetlerde kan bağışlayan toplumumuz diğer zamanlarda da kan bağışlasa da bugün bu anne acılar içinde koşturmasaydı. Kan bağışlamak belki de para vermeden yapılan en büyük insanlık yardımındı.

Ne var ki kendisinin kan grubu ameliyattaki çocuğun kan grubundan değildi. Önceliği o kan grubuna sahip kişilere verdiler. Hemen aklından şunları geçirdi, “Ya benim kan grubumdan kana ihtiyaç duyan bir hasta varsa... Eve de geciktim ama buradan kan bağışlamadan gitmemeliyim.

İlk kez yaşayacağı bir deneyim için koltuğa uzandığında aklından karışık düşünceler geçiyordu. İhtiyacı olan birisine yardım etmenin manevi coşkusu yaşıyordu. Yaklaşık on dakika süren düşünceler sırasında kan alınmış ve dikkatli bir şekilde kalkabileceği kendisine söylenmişti bile...

Gece başını yastığa huzurla koyduğunda aklından kimin söylediğini hatırlamadığı şu sözler geçiyordu: “Birkaç saatlik mutluluk isteyen uykuya yatsın, bir günlük mutluluk isteyen balık avına çıksın ve ömür boyu mutluluk isteyen bir insana yardıma etsin.” Ömür boyu mutluluk... Bu duyguya sahip olmak bir servete bedel değil miydi? Kendisi bu servete hep sahip olacaktı. Keşke herkes en büyük servetin bu olduğunu bilseydi... Artık düzenli olarak kan bağışlayacağına karar vermişti ki bu mutlu düşüncelerle çoktan uyuyakaldı.

Fadime ÇETİN

3.6. Ömür Boyu Mutluluk Metninin Çözümlemesi

1. Kesit

Metnin ilk kesitinde, başkahramanın 21 yaşında bir genç olduğu belirtilmektedir. Metinde başkahraman ile ilgili ayrıntılı bir betimleme yapılmamıştır. Kahramanın ismi bilinmemektedir. Bu nedenle metnin çözümlemesinde başkahraman, “genç” olarak isimlendirilecektir. Kişi ile ilgili bilinen, 21 yaşında, işsiz ve eğitimini sürdürememiş biri

olduğudur. Metnin başkahramanının cinsiyeti ile ilgili herhangi bir bilgi ne kesitte ne de metnin bütününde yer almaktadır. Dolayısıyla kahramanın cinsiyeti de bilinmemektedir. Metnin birinci kesitinde başkahraman dışında oyuncuya yer verilmemiştir.

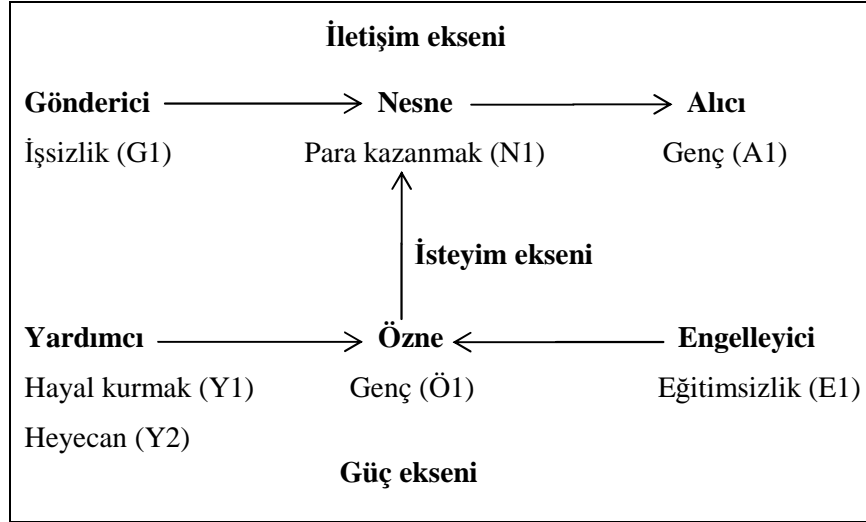
Ömür Boyu Mutluluk metni, sıfır odaklayım bakış açısıyla yazılmıştır. Sıfır odaklayım, anlatıcının her şeyi bildiği her şeyi gördüğü ve her yerde bulunduğu durumlarda kullanılır (Günay 2007: 141). Bu odaklayımda üçüncü tekil kişi adlı “o” adlı kullanılır. Buna bağlı olarak metinde, her şeyi bilen ve gören anlatıcı tipi olan dışöyküsel anlatıcı tipi kullanılmıştır.

Metnin ilk kesitinde “bugün”, “gece” ve “ertesi gün” zaman belirteçlerine yer verilmiştir. Zamansal olarak ilk kesit, öyküde “bugün” ile “ertesi gün” zarfında geçen süreyi kapsamıştır. Metnin ilk kesitinde ve tamamında öykü zamanı bir günlük süreyi kapsamaktadır. Ayrıca metnin ilk kesitinde eksilteli anlatıma başvurulmuştur. Eksilti, anlatı zamanının içinde yapılan “ertesi gün”, “ertesi hafta”, “on yıl sonra” vb. sıçramalardır (Kıran 2007: 230). Ömür boyu mutluluk metninde de kahraman, çok istediği işi bulur ve işe başlar. Kahramanın işteki ilk gününde geçirdiği süre eksilteli anlatım kullanılarak aktarılır. Diğer bir ifadeyle kahramanın işte neler yaptığı belirtilmemiştir fakat işten dönüşte yaşadığı olay okuyucuya aktarılmıştır. Metnin birinci kesiti uzamsal olarak evde, işte ve eve dönüş yolunda geçmektedir. Fakat bu uzamlar kesitte ayrıntılı olarak betimlenmemiştir. Öykünün başlangıcında genç (Ö1), yatak odasında işe gitmenin ve para kazanmanın hayallerini kurarak uyumuştur. Ertesi gün işe gitmiş ve akşama kadar çalışmıştır. İşten sonra da eve dönmek için yola çıkmıştır.

Metnin ilk kesitinin başlangıç durumu ayrışimsal durum sözcüyle başlamaktadır. Genç (Ö1), değer nesnesi olan para kazanmaktan ayırır (Ö1 ∪ N1). Özne (Ö1), eğitimini tamamlayamadığı ve düzenli bir iş tutturamadığı için para kazanamamaktadır. Eğitimsizlik (E1), ilk kesitte engelleyici eyleyen durumuna geçmiştir. Genç (Ö1) için gönderici, diğer bir ifadeyle eyleme geçmesini sağlayan şey, işsizliktir (G1). Genç (Ö1), sonunda aradığı fırsatı yakalamıştır. Kendisine bir iş teklifi gelmiştir. O da işi kabul etmiş ve başlamak için ertesi günü beklemiştir. Bu esnada da işle ve gelecekle ilgili hayaller kurmuştur. Hayal kurmak (Y1) ve heyecan (Y2), gencin (Ö1) eylemi yerine getirmesinde yardımcı eyleyen konumundadır. Metnin sonuç durumunda ise genç (Ö1), ilk günkü çalışmasının karşılığını almış, para kazanmıştır (N1). Sonuç durumunda özne (Ö1), değer nesnesine (N1) ulaşmış, gerekli edimi yerine getirmiştir. Metnin ilk kesitinin sonuç durumu bağlaşımsal durum

sözcesiyle sonlanmaktadır (Ö1 n N1). Bu bilgiler ışığında metnin birinci kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolastırılabilir:

Tablo 3.14: Ömür Boyu Mutluluk Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

2. Kesit

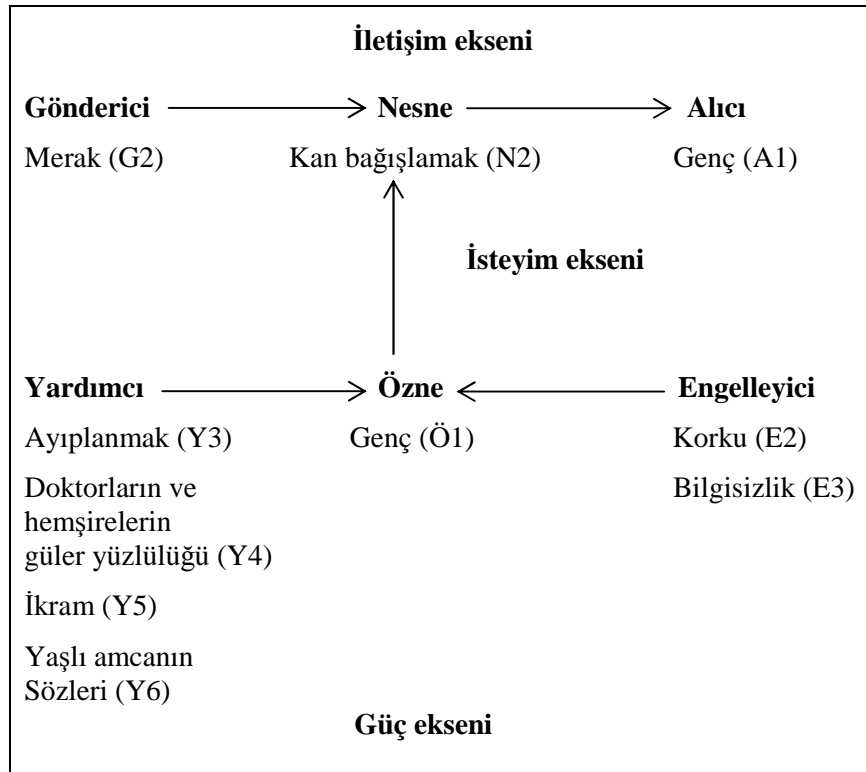
Metnin ikinci kesitinde uzamsal ve zamansal olarak bir dönüşüm yoktur. Öykünün başkahramanı genç (Ö1), işten eve dönüş yolundadır. Öykünün ikinci kesiti, zamansal olarak akşam işten eve dönüş saatlerini kapsamaktadır. Bu kesitte, metne yeni kahramanlar dâhil olmuştur. Bu yeni kahramanlar; Türk Kızılayının kan alma aracındaki doktorlar, hemşireler ve kan vermek için sırada bekleyen insanlardır. Kan alan hemşireler ve doktorlar güler yüzlü, kan verenlere yardımcı olan çalışanlardır. Kan vermek için bekleyen genç ve yaşlı insanlar ise başkalarına yardım etmek için kan bağışlayan insanlardır.

Metnin ikinci kesitinde başkahraman gencin (Ö1) değer nesnesi değişikliğe uğramıştır. Bu kesitte, genç (Ö1) için gönderici eyleyen meraktır (G2). Genç, işten eve dönerken kuyrukta bekleyenlerden birine çarpınca düzenli bir şekilde sırada bekleyen insanları görmüştür ve insanların neden sırada beklediğini merak (G2) etmiştir. Kuyruğun baş tarafına bakınca Türk Kızılayının aracını görmüştür. İlk aracın önünde insanların yardım almak için beklediğini sanmış ve kuyruğa dâhil olmaktan kendini alamamıştır. Fakat sonrasında kuyruk biraz ilerleyince kuyruğun kan bağışlamak için sıraya giren insanlardan oluştuğunu görmüştür. Bu aşamadan itibaren kan bağışlamak (N2), gencin (Ö1) değer nesnesi durumuna gelmiştir. Genç (Ö1), kuyruğun kan bağışlayanlardan oluştuğunu görünce içini bir korku sarmıştır. Korku (E1), özne (Ö1) için engelleyici

eyleyendir. Ayrıca gencin (Ö1) kan bağışlamak ile ilgili daha önce ne bir deneyimi ne de bilgisi vardır. Gencin kan bağışlamakla ilgili bilgisizliği (E3) özne için diğer engelleyici eyleyendir.

Genç (Ö1), kan bağışlamaktan korkmaktadır fakat duygusal bir insan olduğu için insanlar tarafından ayıplanmaktan (Y3) da korkmuştur. Ayrıca kan bağı yapılan araçtaki hemşirelerin ve doktorların güler yüzlülüğü (Y4), kan bağışlayanlara çikolata ve meyve suyu ikram etmesi (Y5), kan bağışlayanların söyledikleri (Y6) gencin (Ö1) dönüştürücü edimi (kan bağışlamak) yerine getirmesinde yardımcı eyleyen konumundadır. Fakat ayrışimsal durum sözcüğüyle (Ö1 ∪ N1) başlayan kesit tekrar ayrışimsal durum sözcüğüyle sona ermiştir. Genç (Ö1), gerekli edimi (kan bağışlamak) yerine getirememiş ve kesit ayrışimsal durum sözcüğüyle sonlanmıştır (Ö1 ∪ N1). Bu bilgiler ışığında metnin ikinci kesitinin eyleyenler örneği şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.15: Ömür Boyu Mutluluk Metnin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örneği

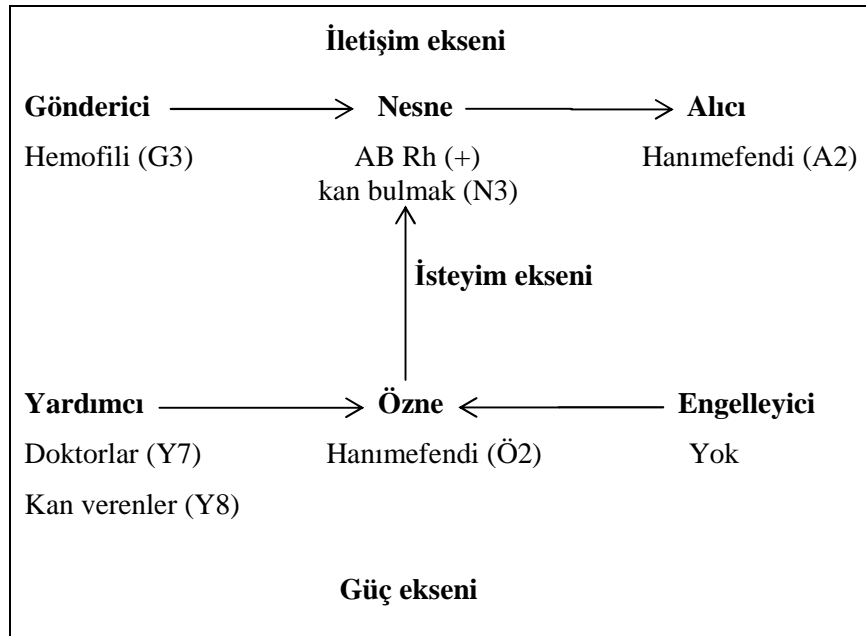
3. Kesit

Metnin üçüncü kesitinde, uzamsal ve zamansal olarak bir değişim yoktur. Metnin önceki kesitlerinde yer alan kahramanlara ek olarak üçüncü kesitte öyküye hemofili hastası oğlu için kan arayan hanımefendi (Ö2) ve yanındaki birkaç erkek dâhil olmuştur. Öykünün

üçüncü kesitinde metne egemen olan asıl olayın dışında yeni bir olay meydana gelmiştir. Üçüncü kesitte, ilk iki kesitte özne olarak yer alan gencin (Ö1) yerini, oğlu için kan arayan hanımefendi (Ö2) almıştır.

Metnin üçüncü kesiti ayrışimsal durum sözcüğüyle başlamaktadır. Özne durumunda olan hanımefendi (Ö2), değer nesnesi olan AB Rh (+) kan grubundan ayırıcıdır (Ö2 $\cup$ N3). Hanımefendinin oğlu hemofili hastasıdır. Ameliyatta kanama başlayınca kan sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Hanımefendi ve yanındakiler Türk Kızılayının aracına AB Rh (+) kan bulmak için gelmişlerdir. Hanımefendi (Ö2), gözü yaşlı bir şekilde oğlu için kan aramaktadır. Üçüncü kesitte doktorlar (Y7) ve kan bağışlayanlar (Y8) hanımefendiye yardımcı olmuşlardır. Hanımefendinin oğluyla aynı kan grubuna sahip kişiler (Y8), sıranın önüne geçip kan bağışında bulunarak öznenin (Ö2) değer nesnesine kavuşmasını sağlamışlardır. Kesitin sonuç durumunda hanımefendi (Ö2), oğlu için gerekli kanı bulmuş, değer nesnesine kavuşmuştur (Ö2 $\cap$ N3). Bu bilgiler ışığında metnin üçüncü kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.16: Ömür Boyu Mutluluk Metninin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

4. Kesit

Metnin son kesitinde, zamansal ve uzamsal olarak bir dönmüşüm geçirilmiştir. Kesitte, zamansal olarak işten dönülen zaman ve gece yer almaktadır. Genç (Ö1), kan bağışında bulunmuştur ve sonrasında ev uzamına geri dönmüştür. Yatağa uzandığı zaman

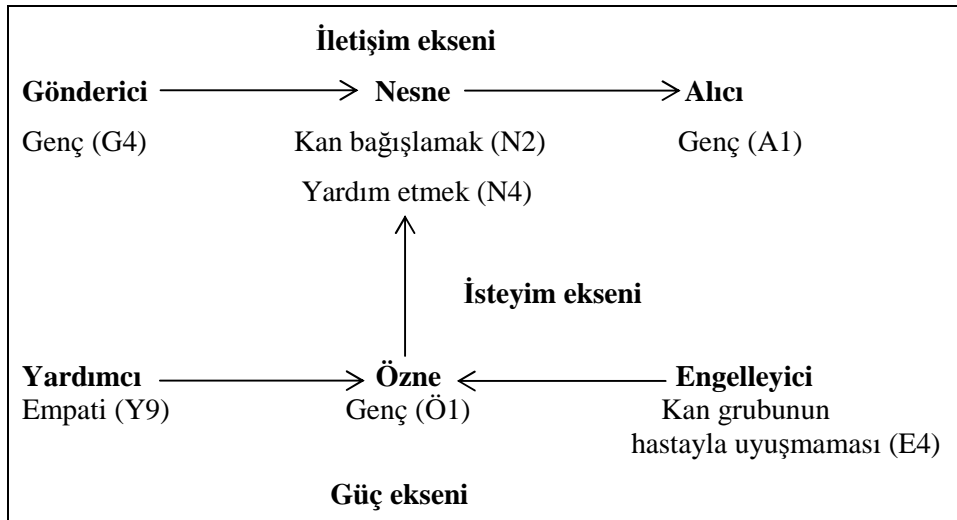
ise gece sularıdır. Metnin dördüncü kesitinde, anlatıya herhangi bir kahraman dâhil olmamıştır.

Dördüncü kesitte, öykünün başkahramanı gençtir (Ö1). Kesitin giriş durumunda genç (Ö1), oğluna kan aramak için gelen hanımefendiye yardım etmek istemiştir fakat kendisinin kan grubu, hemofili hastasının kan grubuyla uyuşmamaktadır. Bu yüzden genç (Ö1), hanımefendinin oğluna kan bağışlayamamıştır. Gencin (Ö1), hemofili hastasına kan bağışlayamaması (E4), kesitte engelleyici eyleyen konumundadır.

Genç (Ö1), dördüncü kesitte oğluna kan arayan hanımefendinin yerine kendi annesini koymuştur ve annesinin acısını yüreğinde hissetmiştir. Diğer bir ifade ile gencin empati kurması (Y9), dönüştürücü edimi yerine getirmesi için ona yardımcı olmuştur. Bu andan sonra genç (Ö1), mutlaka kan bağışlamaya karar vermiştir. Bunu da şu cümleleriyle açıklamaktadır: “Ya benim kan grubumdan kana ihtiyaç duyan bir hasta varsa... Eve de geciktim ama buradan kan bağışlamadan gitmemeliyim.”

Metnin dördüncü kesitinin başlangıç durumunda genç (Ö1), değer nesnelere olan kan bağışlamak (N2) ve yardım etmekten (N4) ayrıdır. Kesit, ayrışimsal durum sözcesi ile başlamaktadır (Ö2 $\cup$ N2, N4). Kesitin sonuç durumunda özne, gerekli edimi yerine getirerek değer nesnelere ulaşmıştır. Özne (Ö1), kan bağışladıktan sonra bir insana yardım etmenin manevi mutluluğunu yaşamıştır. Meninin son kesiti, bağlaşımsal durum sözcesiyle sonlanmaktadır (Ö2 $\cap$ N2, N4). Bu bilgiler ışığında metnin dördüncü kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.17: Ömür Boyu Mutluluk Metninin Dördüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

Anlatı İzlenesi

Bir anlatının oluşması için en az bir başlangıç durumu (durum sözcüğü) ile bir sonuç durumu (bir başka durum sözcüğü) ve bu iki durum arasındaki temel dönüşümü (edim sözcüğü) gerçekleştirecek bir dönüştürücü öznenin varlığı gereklidir (Rifat 2007: 41). Göstergibilimde bir edim sözcüğünün bir durum sözcüğünü etkileyip onu yeni bir durum sözcüğüne dönüştürme süreci anlatı izlenesi (Aİ) şeklinde tanımlanır (Rifat 2007: 95). Anlatı izlenesi, “eyletim, edinç (yetilendirici sınama), edim (sonuçlandırıcı sınama) ve yaptırım (onurlandırıcı sınama)” olmak üzere dört temel aşamada gerçekleşmektedir. İlk ikisinde gönderen ve özne, diğer ikisinde de özne ve nesne etkileşim halindedir.

Ömür boyu mutluluk metninde başkahraman gençtir. Genç (Ö1), değer nesnesi olan para kazanmak (N1) eyleminden ayrıdır (Ö1 $\cup$ N1). Özne, işsizdir ve para kazanmayı istemektedir. Kıran (2007: 305), sözleşme ya da eyletim aşamasının bir yaptırma eylemi olduğunu belirtir. Bu aşamada gönderici, özneyi belli bir amaç doğrultusunda koşullandırır ve edimle ilgili bilgilendirir. Gönderici ile kahraman arasında sözleşme yapılır. Ömür Boyu Mutluluk metninde özneyi dönüştürücü eyleme iten gönderici eyleyen, işsizlik (G1), merak (G2) ve gencin kendisidir (G4). Eylemi yapmayı isteyen öznenin kendisi olduğu için metinde bir yaptırma eyleminden söz edilemez.

Edinç aşaması, kahramanın (Özne) eyleme geçebilmek için gereksinin duyduğu yetenekleri kazandığı aşamadır. Kahraman, eyleme geçebilmek için yapmak zorunda olmak, yapmayı istemek, yapabilmek (güç) ve yapmayı bilmek (bilgi) kipliklerini yerine getirir (Kıran 2007: 305). Metinde genç (Ö1), dâhil olduğu kuyruğun kan bağışlayanlardan oluştuğunu görünce kan bağışlamaktan korkmuştur fakat insanların onu ayıplayacağını düşünerek kuyruğu terk etmekten vazgeçmiştir. Metnin bu bölümünde yapmak zorunda olmak kipliği vardır. Sonrasında genç (Ö1), kan bağışıyla ilgili hiçbir şey bilmediğini fark etmiştir. Özne daha önce hiç kan vermemiştir ve kan bağışlamanın nasıl bir şey olduğu hakkında bilgi sahibi değildir. Genç (Ö1), kuyrukta beklerken kan bağışlayan kişilerin konuşmalarına şahit olmuştur. Bu kişilerin söylediklerini dinlerken kan bağışının nasıl yapıldığı ile ilgili bilgi sahibi olmuş ve yapmayı bilmek (bilgi) kipliğini yerine getirmiştir. Özne (Ö1), kan bağışının hayat kurtardığını ve herkesin bu sorumluluğu yerine getirmesi gerektiğini öğrendikten sonra kan bağışlamayı istemiş, yapmayı istemek kipsel edincini de yerine getirmiştir.

Edim aşamasında, gerekli kipsel edinçten yararlanan kahraman (özne), eylemi yerine getirir. Bu aşamada öznenin isteği, bilgisi ve gücü birleşerek yapılması gereken eylemi gerçekleştirmesini sağlar. Ömür Boyu Mutluluk metninde genç (Ö1), gerekli kipsel edinçleri kazanmıştır. Metnin sonuç durumunda özne (Ö1), kan bağışında bulunmuş ve birine faydalı olmanın manevi tatminine ulaşmıştır. Metin, bağlaşımsal durum sözcüğüyle sonlanmıştır (Ö2 N2, N4).

Tanıma ve yaptırım aşamasında kahraman (özne), göndericinin istekleri doğrultusunda gerekli edimi yerine getirir ve gönderici tarafından ödüllendirilir ya da cezalandırılır. Ömür Boyu Mutluluk metninde, gönderici eyleyen genç olduğu için ödüllendirici de gencin kendisidir. Kan bağışlayan genç (Ö1), gece yastığa başını koyduğunda yardıma ihtiyacı olan birisine yardım etmenin verdiği mutluluğu sahip olabileceği en büyük servet olarak nitelendirmiştir. Bu bilgiler ışığında Ömür Boyu Mutluluk metninin anlatı izlencesi şu şekilde tablolaştırılabilir:

Tablo 3.18: Ömür Boyu Mutluluk Metninin Anlatı İzlencesi

Ömür Boyu Mutluluk			
Başlangıç Durumu	Dönüşüm		Bitiş Durumu
Eyletim	Yetilendirici Deneyim: Edinç	Sonuçlandırıcı Deneyim: Edim	Onurlandırıcı Deneyim: Tanınma ve Yaptırım
Öznenin bir işe girip para kazanmayı istemesi. Öznenin meraklan (G2) kuyruğa dâhil olup sonrasında kan bağışında bulunmayı istemesi.	Öznenin ayıplanmak korkusuyla kan bağış kuyruğundan çıkamaması (yapmak zorunda olmak) Öznenin başkalarının hayatını kurtaracağını düşünerek kan bağışında bulunmayı istemesi (yapmayı istemek) . Öznenin kan bağışının nasıl yapıldığını öğrenmesi (yapmayı bilmek) .	Öznenin dönüştürücü edimi yerine getirerek kan bağışında bulunması.	Öznenin ihtiyacı olan bir insana kan bağışında bulduktan sonra birisine yardım etmenin manevi mutluluğunu yaşaması ve bununla onur duyması.

3.7. Eskici Metninin Kesitlere Ayrılması

1. Kesit

Vapur rıhtımından kalkıp da Marmara'ya doğru uzaklaşmaya başlayınca yolcuyu geçirmeye gelenler, üzerlerinden ağır bir yük kalkmış gibi ferahladılar. “Çocukcağız Filistin’de rahat eder.” dediler. Hayırlı bir iş yaptıklarına herkesi inandırmış olanların uydurma neşesiyle, fakat gönülleri isli, evlerine döndüler.

Zaten babadan yetim kalan küçük Hasan, anası da ölünce uzak akrabaları ve konu komşunun yardımıyla halasının yanına, Filistin’in ücra bir kasabasına gönderiliyordu.

Hasan vapurda eğlendi; gırıl gırıl işleyen vinçlere, üstleri yazılı cankurtaran simitlerine, kurutulacak çamaşırlar gibi iplere asılı sandallara, vardiya değiştirirken çalınan kampanaya bakarak çok eğlendi. Beş yaşındaydı; peltek, şirin konuşmalarıyla da güverte yolcularını epey eğlendirmişti.

Fakat vapur şuraya buraya uğrayıp bir sürü yolcu bıraktıktan sonra sıcak memleketlere yaklaşınca kendisini bir durgunluk aldı. Kalanlar bilmediği bir dilden konuşuyorlardı ve ona İstanbul’daki gibi “Hasan gel!”, “Hasan git!” demiyorlardı; ismi değişir gibi olmuştu. “Hassen” şekline girmişti.

– Taal hun ya Hassen, diyorlardı, yanlarına gidiyordu.

– Ruh ya Hassen, derlerse uzaklaşıyordu.

Hayfa’ya çıktılar ve onu bir trene koydular. Artık ana dili büsbütün işitilmez olmuştu. Hasan köşeye büzüldü, Bir şeyler soran olsa da susuyordu, yanakları pençe pençe, al al olarak susuyordu. Portakal bahçelerine dalmış, göğsünde bir katılık, gırtlığında lokmasını yutamamış gibi bir sert düğüm, daima susuyordu. Fakat hem baştanbaşa çiçek açmış hem yemişlerle donanmış güzel, ıslak bahçeler de tükendi; zeytinlikler de seyrekleşti.

Yamaçlarda keçiler otlayan kuru, yalçın, çatlak dağlar arasından geçiyorlardı. Bu keçiler kapkara, beneksiz karaydı; tüyleri yeni otomobil boyası gibi aynamsı bir cilayla kızgın güneş altında, pırıl pırıl yanıyordu.

Bunlar da bitti; göz alabildiğine uzanan bir düzlüğe çıkmışlardı, ne ağaç vardı ne dere ne ev! Yalnız ara sıra kocaman kocaman hayvanlara rast geliyorlardı; çok uzun bacaklı, çok uzun boylu, sırtları kabarık, kambur hayvanlar trene bakmıyorlardı bile...

Ağızlarında beyazımsı bir köpük çiğneyerek dalgın ve küskün arka arkaya, ağır ağır yumuşak yumuşak, iz bırakmadan ve toz çıkarmadan gidiyorlardı.

Çok sabretti, dayanamadı, yanındaki askere parmağıyla göstererek sordu; o güldü:

– Gemel! Gemel! Dedi.

2. Kesit

Hasan'ı bir istasyonda indirdiler. Gerdanından, alnından, kollarından ve kulaklarından biçim biçim, sürü sürü altınlar sallanan bir kadın göğsüne bastırdı. Anasınınkine benzemeyen, tuhaf kokulu, fazla yumuşak, içine gömülüveren cansız bir göğüs...

– Ya habibi! Ya aynı!

Halasının yanındaki kadınlar da sarıldılar, öptüler, söyleştiler, güleştüler. Birçok çocuk da gelmişti; entarilerinin üstüne hırka yerine elbise ceket giymiş, saçları perçemli, başları takkeli çocuklar...

Hasan durgun, tıkanıktı; susuyor, susuyordu.

Öyle haftalarca sustu.

Anlamağa başladığı Arapçayı, küçücük kafasında beliren bir inatla konuşmayarak sustu. Daha büyük bir tehlikeden korkarak deniz altında nefes almaya çalışan bir adam gibi tıkanıldığını duyuyordu, yine susuyordu.

Hep sustu.

Şimdi onun da kuşaklı entarisi, ceket, takkesi, kırmızı ayakkabıları vardı. Saçlarının ortası, el ayası kadar sıfır makineyle kesilmiş, alnına perçemler uzatılmıştı. Deri gibi sert, yayvan tandır ekmeğine alışmıştı; yer sofrasında bunu hem kaşık hem çatal yerine dürümleyerek kullanmayı beceriyordu.

3. Kesit

Bir gün halası sokaktan bağırarak geçen bir satıcıyı çağırdı.

Evin avlusuna sırtında çuval kaplı bir yayvan torba, elinde bir ufacık iskemle ve uzun bir demir parçası, dağınık kıyafetli bir adam girdi. Torbasında da mukavva gibi bükülmüş bir tomar duruyordu.”

Konuştular, sonra önüne bir sürü patlak, sökük, parça parça ayakkabı dizdiler.

Satıcı iskemlesine oturdu. Hasan da merakla karşısına geçti. Bu dört yanı duvarlı, tek kat, basık ve toprak evde öyle canı sıkılıyordu ki... Şaşarak eğlenerek seyrediyordu: Mukavvaya benzettiği kalın deriyi iki tarafı keskin incecik, sapsız bıçağıyla kesişine, ağzına bir avuç çivi dolduruşuna, sonra bunları birer birer, İstanbul'da gördüğü maymun gibi avurdundan çıkarıp ayakkabıların altına çabuk çabuk mıhlayışına, deri parçalarını, pis bir suya koyup ıslatışına, pis çanakdaki macuna parmağını daldırıp tabanlara sürüşüne, hepsine bakıyordu. Susuyor ve bakıyordu.

Bir aralık nerede ve kimlerle olduğunu keyfinden unuttu, dalgınlığından ana diliyle sordu:

– Çiviler ağzına batmaz mı senin?

Eskici başını hayretle işinden kaldırdı. Uzun uzun Hasan'ın yüzüne baktı:

– Türk çocuğu musun be?

– İstanbul'dan geldim.

– Ben de o taraflardan... İzmit'ten!

Eskicide saç sakal dağınık, göğüs bağı açık, pantolonu dizlerinden yamalı, dişleri eksik ve suratı sarı, sapsarıydı; gözlerinin akına kadar sarıydı. Türkçe bildiği ve İstanbul taraflarından geldiği için Hasan, şimdi onun sade işine değil yüzüne de dikkatli bakmıştı. Göğsünün ortasında, tıpkı çenesindeki sakalı andıran kırçıl, seyrek bir tutam kıl vardı.

Dişsizlikten peltek çıkan bir sesle tekrar sordu:

– Ne diye düştün bu cehennem bucağına sen?

Hasan anladığı kadar anlattı.

Sonra Kanlıca'daki evlerini tarif etti; komşunun oğlu Mahmut'la balık tuttıklarını, anası doktora giderken tünele bindiklerini, bir kere de kapıya beyaz boyalı hasta otomobili geldiğini, içinde yataklar serili olduğunu söyledi. Bir aralık da kendisi sordu:

– Sen niye buradasın?

Öteki başını ve elini şöyle salladı, uzun iş anlamına... Ve mırıldandı:

– Bir kabahat işledik de kaçtık!

Asıl konuşan Hasan'dı, altı aydan beri susan Hasan... Durmadan, dinlenmeden nefes almadan, yanakları sevincinden pembe pembe, dudakları taze, gevrek, billur sesiyle

biteviye konuşuyordu. Aklına ne gelirse söylüyordu. Eskici hem çalışıyor hem de ara sıra “Ha! Ya? Öyle mi?” gibi dinlediğini bildiren sözlerle onu söyletiyordu; artık erişemeyeceği yurdunun bir dersini, bir rüzgârını, bir türküsünü dinliyormuş gibi hem zevkli hem yaşlı dinliyordu; geçmiş günleri, kaybettiği yerleri düşünerek sarsıla sarsıla dinliyordu.

Daha çok dinlemek için de elini ağır tutuyordu.

4. Kesit

Fakat nihayet bütün ayakkabılar tamir edilmiş, iş bitmişti. Demiri topraktan çekti, kösesini dürdü, çivi kutusunu kapadı, çiriş çanağını sarmaladı. Bunları hep aheste aheste yaptı.

Hasan yüreği burkularak sordu:

- Gidiyor musun?
- Gidiyorum ya, işimi tükettim.

O zaman gördü ki, küçük çocuk, memleketlisi minimini yavru ağlıyor... Sessizce, titreye titreye ağlıyor. Yanaklarından gözyaşları birbiri arkasına, temiz vagon pencerelerindeki yağmur damlaları dışarının rengini, geçilen manzaraları içine alarak nasıl acele acele, sarsıla çarpışa dökülürse öyle, bağrının sarsıntılıyla yerlerinden oynayarak vuruşarak içlerinde güneşli mavi gök, pırıl pırıl akıyor.

- Ağlama be! Ağlama be!

Eskici başka söz bulamamıştı. Bunu işiten çocuk hıçkıra hıçkıra, katıla katıla ağlamaktadır; bir daha Türkçe konuşacak adam bulamayacağına ağlamaktadır.

- Ağlama diyorum sana! Ağlama!

Bunları derken onun da katı, nasırlaşmış yüreği yumuşamış, şişmişti. Önüne geçmeye çalıştı ama yapamadı, kendisini tutamadı; gözlerinin dolduğunu ve sakallarından kayan yaşların, Arabistan sıcağıyla yanan kızgın göğsüne bir pınar sızıntısı kadar serin ürpertici, döküldüğünü duydu.

Refik Halit KARAY

3.8. Eski Metnin Çözümlemesi

1. Kesit

Anlatının ilk kesitinde başkahraman Hasan (Ö1), yolculuğa çıkmaktadır. Kesitte Hasan ile ilgili çeşitli bilgiler verilmiştir. Hasan (Ö1), beş yaşında “peltek, şirin konuşmalarıyla” vapur yolcularını eğlendiren bir çocuktur. Bunun yanında ilk kesitte yer alan “Zaten babadan yetim kalan küçük Hasan, anası da ölünce uzak akrabaları ve konu komşunun yardımıyla halasının yanına, Filistin’in ücra bir kasabasına gönderiliyordu.” cümlesinde Hasan’ın küçük yaşta hem yetim hem de öksüz kaldığı, birinci derecede akrabasının bulunmadığı belirtilmektedir. Hasan’ı uğurlamaya gelenler (G1), onun Filistin’de, yani halasının yanında rahat edeceğini düşünürler ya da bunu Hasan’ın (Ö1) gönderilmesinin gerekçesi olarak öne sürerler. Hasan (Ö1) da ilk kesitte -yolculuğun başında- yolculuğa çıkmayı eğlenceli bulur. Vapurda “gırıl gırıl işleyen vinçlere, üstleri yazılı cankurtaran simitlerine, kurutulacak çamaşırlar gibi iplere asılı sandallara, vardiya değiştirirken çalınan kampanaya bakarak” çok eğlenir. Gemideki yolcularla konuşur, şakalaşır.

Eski metni, sıfır odaklayımla, diğer bir ifade ile sınırsız bakış açısıyla yazılmıştır. Sıfır odaklayımda anlatıcı, üçüncü tekil kişi adlı “o”yu kullanır. Anlatıcı, roman kahramanları ile ilgili her şeyi; kahramanların düşüncelerini, niyetlerini bilir. Bu odaklayıma “tanrı bakışı” da denir (Günay 2007: 142; Kıran 2007: 144). Metnin anlatıcısı sıfır odaklayıma bağlı olarak dış öyküsel anlatıcı tipidir. Dışöyküsel anlatıcı metinde her şeyi bilen, gören anlatıcı tipidir (Günay 2007: 142).

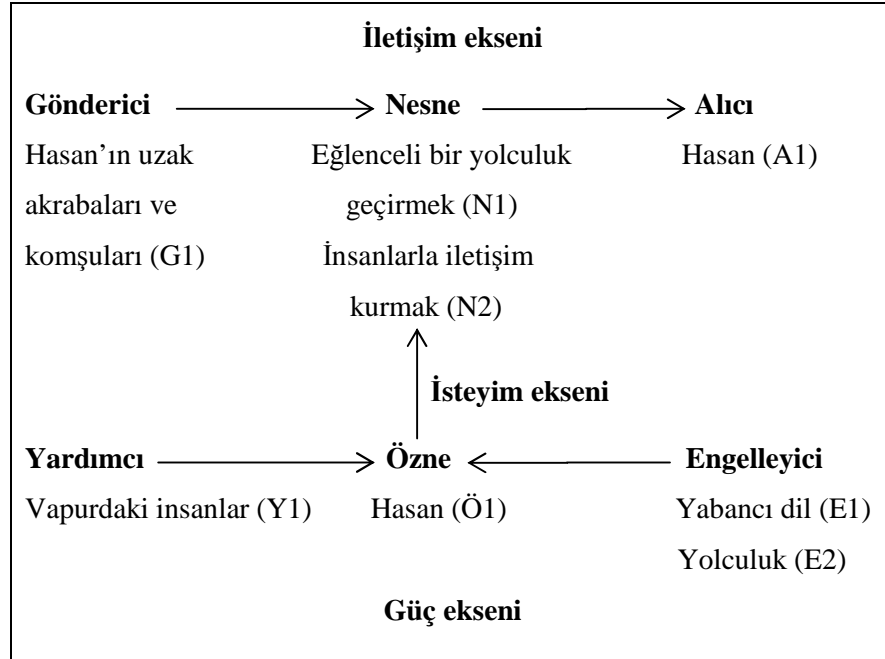
Metnin birinci kesitinde öykü zamanını gösteren herhangi bir cümle yer almamaktadır. Dolayısıyla öykü zamanı, sadece yolculuğa çıkılan zaman olarak bilinmektedir. Metnin ilk kesiti yolculuk zamanına bağlı olarak vapur ve tren uzamında geçmektedir. Vapur, İstanbul’dan çıkıp güneye, Filistin’e, yol almaktadır. Vapur yolculuğunun sonrasında Hasan (Ö1), Hayfa’da trene bindirilmiştir. Hayfa uzamından Hasan’ın halasının yaşadığı kente kadar geçen süre tren uzamında geçmiştir.

Metinde Hasan’ın yanı sıra Hasan’ı Filistin’e uğurlayan uzak akrabalar ve komşular (G1), vapurdaki ve trendeki yolcular (Y1) kesitte yer alan diğer kahramanlardır. Metinde gönderici eyleyen konumunda olan uzak akrabalar ve komşular, Hasan’ın sorumluluğunu

üstlenmekten kaçınmışlardır. Bu yüzden Hasan'ı, Filistin'deki halasının yanına göndermeyi kararlaştırmışlardır. Vapurdaki yolcular, vapurda Hasan'la (Ö1) ilgilenmişlerdir. Yolcular, kesitte yer alan fakat üzerinde durulmayan, betimlenmeyen kahramanlardır.

Metnin giriş bölümü bağlaşımsal durum sözcüğü ile başlar. Hasan (Ö1), vapura bindiği için mutludur. Eğlenceli bir yolculuk geçirmektedir (Ö1 $\cap$ N1). Vapurdaki yolcuları (Y1) peltek, şirin konuşmasıyla eğlendirmiştir. Onlar da Hasan'ı çok sevmişlerdir. Sonrasında Hasan (Ö1), dönüşüm geçirir. Yolculuğun ilerleyen bölümlerinde çocuk durgunlaşır, suskunluğa bürünür. Hasan (Ö1), aslında bu ayrılışın zorunlu bir gönderiliş olduğunu sezmiştir. Dilini, kültürünü bilmediği bir ülkeye gitmiştir. Hasan (Ö1) için yabancı dil (E1) engelleyici eyleyendir. Çünkü konuşulanları anlamamaktadır ve bu yüzden yolculuk esnasındaki mutluluğu, mutsuzluğa dönüşmüştür. Hasan (Ö1), bu yolculukla bildiği dilden uzaklaşmış, İstanbul'dan Filistin'e gönderilmiştir. Hasan (Ö1), İstanbul'dan uzaklaştıkça kendini bilmediği bir kültürün içinde bulur. Yabancılık hissine kapılır. Konuşabileceği herhangi birini bulamaz. Kesit ayrışimsal durum sözcüğüyle biter (Ö1 $\cup$ N2). Kesitin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.19: Eskici Metnin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

2. Kesit

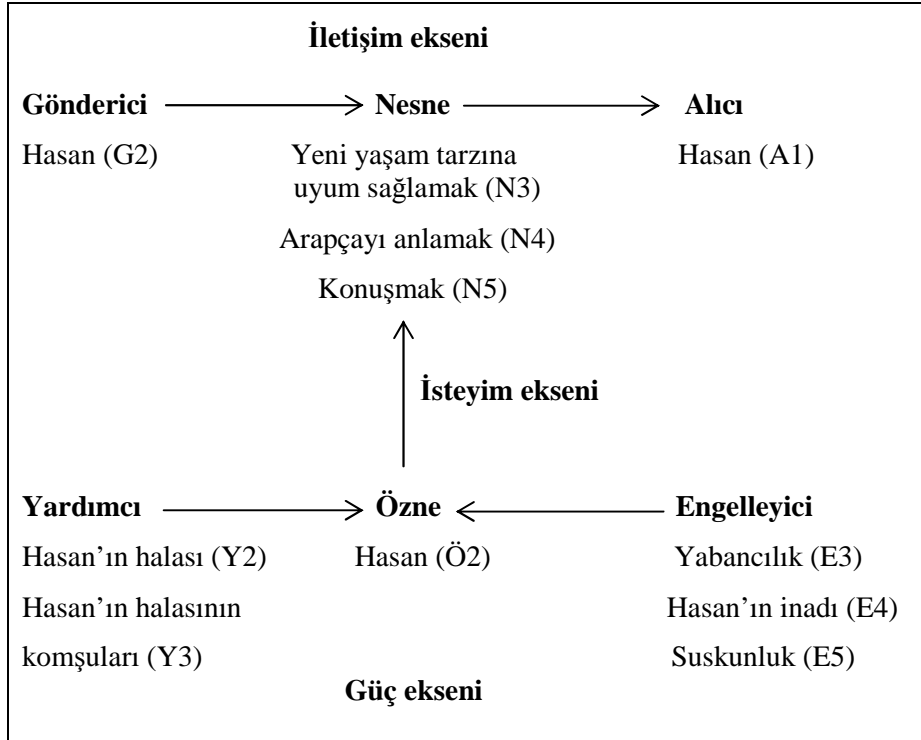
Metnin ikinci kesitinde anlatıya yeni kahramanlar dâhil olmuştur. Söz konusu kahramanlar, Hasan'ın halası (Y2) ve halasının komşularıdır (Y3). İkinci kesit “Hasan'ı bir istasyonda indirdiler.” cümlesiyle başlamaktadır. Kesitte uzamsal olarak bir değişim söz konusudur. Başkahraman Hasan (Ö2), vapur ve tren uzamlarından, bundan sonra yaşamını sürdüreceği, halasının yaşadığı kente gelmiştir. Kesitte Hasan'ın halasının yaşadığı kentle ilgili bilgi verilmemektedir. Bu kent, Filistin kapsayan uzamı içerisinde kapsanan uzam olarak yer almaktadır. Metinde zamansal olarak yolculuğun ne kadar sürdüğü ya da ne zaman bittiği ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. İkinci kesitin ilerleyen bölümlerinde yer alan “Öyle haftalarca sustu.” ve “Hep sustu.” cümleleri, metinde zamansal açıdan bir eksiltinin olduğunu göstermektedir. Kıran (2007: 230), eksiltiyi anlatı zamanının içinde yapılan “ertesi gün”, “ertesi hafta”, “on yıl sonra” vb. sıçramalar olarak tanımlamaktadır. Eski metnin ikinci kesitinde aradan haftalar geçer fakat bu süre zarfında geçen olaylar metinde anlatılmaz.

Hasan (Ö2), trenden inince diline, kültürüne yabancı olduğu bir yerde bulmuştur kendini. O, bu yeni yerdeki insanların giyinişine, konuşmasına yabancıdır (E3). Hasan'ın halası (Y1), onu kucaklar, sıcak davranır ve onu göğsüne bastırır. Fakat ikinci kesitteki “Anasınıninkine benzemeyen, tuhaf kokulu, fazla yumuşak, içine gömülüveren cansız bir göğüs...” cümlesi Hasan'ın, halasını annesiyle karşılaştırdığını fakat kabullenemediğini göstermektedir. Metnin başlangıç durumunda Hasan (Ö2), bu yeni yaşam tarzına uyum sağlayamamıştır. Kendisine yabancı bu dili bilmemektedir. Geçirdiği bu şok karşısında uzun sürecek bir sessizliğe bürünür. Diğer bir ifadeyle Hasan (Ö2), tüm değer nesnelere ayırır (Ö2 ∪ N3, N4, N5). Metnin ikinci kesitinde Hasan (Ö2), dönüşüm geçirir. Kesitte yer alan “Şimdi onun da kuşaklı entarisi, ceketi, takkesi, kırmızı ayakkabıları vardı. Saçlarının ortası, el ayası kadar sıfır makineyle kesilmiş, alnına perçemler uzatılmıştı. Deri gibi sert, yayvan tandır ekmeğine alışmıştı; yer sofrasında bunu hem kaşık hem çatal yerine dürümleyerek kullanmayı beceriyordu.” cümleleri Hasan'ın (Ö2) yabancı olduğu yaşam tarzına alıştığını göstermektedir (Ö2 ∩ N3). Artık o da Araplar gibi giyinip yaşamaktadır. Hasan (Ö2), bilmediği Arapçayı da artık anlamaya başlamıştır (Ö2 ∩ N4). O, bu yaşam tarzına alışmıştır fakat Arapçayı öğrendiği halde konuşmama konusunda diretmektedir. Hasan'ın konuşmasına mani olan, kendini yabancı hissetme (E3), Hasan'ın inadı (E4) engelleyici eyleyenleridir. Hasan'ın halası ve komşuları onu çok

iyi karşılaşmışlardır. Fakat o, kendini bulunduğu bu yere ait hissetmemektedir. Kesitin sonuç durumunda Hasan (Ö2) yeni yaşam tarzına uyum sağlamak (N3) ve Arapçayı anlamak (N4) nesnelere kavuşmuştur (Ö2 $\cap$ N3, N4). Fakat öğrendiği bu dili konuşmamaktadır (Ö2 $\cup$ N5). Bu bilgiler ışığında ikinci kesitin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.20: Eskici Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

3. Kesit

Metnin üçüncü kesitinde anlatıya yeni bir kahraman dâhil olmuştur. Bu kahraman, bir eskicidir. Hasan'ın halası (Y2), bir gün yoldan geçen bir eskiciyi eve çağırır. Eskiciyle konuşup anlaşılır ve Hasan'ın halası (Y2) eskicinin önüne bir sürü patlak, yırtık ayakkabı koyar. Eskici bu ayakkabıları tamir etmeye başlar. Halasının evinde Hasan'ın canı çok sıkılmaktadır. Kesitte Filistin kapsayan uzamı içerisinde Hasan'ın halasının evi uzamı “dört yanı duvarlı, tek kat, basık ve toprak ev” şeklinde betimlenmektedir. Evde canı sıkılan Hasan (Ö2), merakla eskicinin karşısına geçip onu izlemeye başlar.

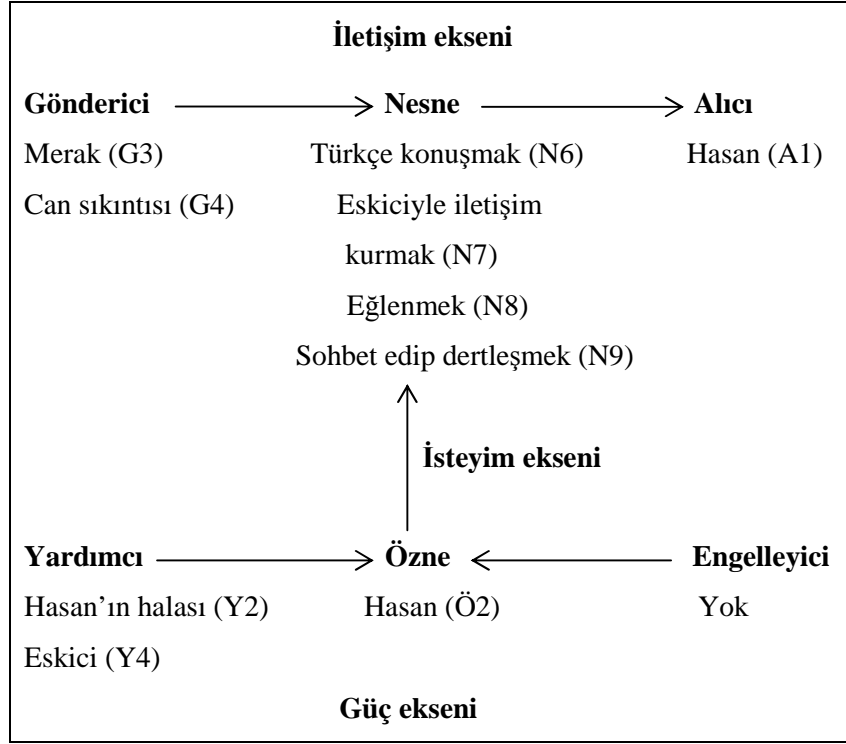
Metnin üçüncü kesitinde zamansal olarak da büyük bir değişimin meydana geldiği görülmektedir. “Asıl konuşan Hasan'dı, altı aydan beri susan Hasan...” cümlesinde Hasan'ın halasının evine gelişinin üzerinden tam olarak altı ay geçtiği belirtilmektedir. Öykü zamanında eksilteli anlatım vardır. Öykünün ilk kesitinden üçüncü kesitine kadar

geçen kurmaca zaman altı ayı kapsamaktadır. Fakat metinde eksilti yapılarak zamanın tümü anlatılmamıştır. Metinde geçen bu altı ay zarfınca Hasan (Ö2) tek kelime dahi etmemiştir.

Üçüncü kesitte anlatıya dâhil olan eskici (Y4) kahramanı da ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. Eskicinin Türkçe bilmesi ve İstanbul taraflarından gelmesi Hasan'ın (Ö2) onunla daha fazla ilgilenmesine sebep olmuştur. Metinde geçen “Evin avlusuna sırtında çuval kaplı bir yayvan torba, elinde bir ufacık iskemle ve uzun bir demir parçası, dağınık kıyafetli bir adam girdi.” ve “Eskicide saç sakal dağınık, göğüs bağır açık, pantolonu dizlerinden yamalı, dişleri eksik ve suratı sarı, sapsarıydı; gözlerinin akına kadar sarıydı.” cümlelerinde eskici (Y4) ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmektedir. Eskici (Y4), üçüncü kesitte yardımcı eyleyen olarak yer almıştır. Altı aydır konuşmayan Hasan (Ö2), sadece eskiciyle (Y4) konuşup eğlenceli vakit geçirmiştir.

Metnin üçüncü kesiti, ayrışimsal durum sözcüyle başlar. Hasan (Ö2) mutsuzdur ve canı sıkılmaktadır. Altı aydan beri kimseyle tek laf etmemiştir (Ö2 ∪ N6, N7, N8, N9). Tam bu sırada eskici (Y4), yırtık ayakkabıları tamir etmek için eve gelir. Hasan (Ö2), ilgiyle eskiciyi izlemeye başlar. Hasan'ı (Ö2) eyleme geçiren can sıkıntısı ve biraz da meraktır. O halde gönderici eyleyen olarak can sıkıntısı (G3) ve merak (G4) belirlenebilir. Sonrasında Hasan (Ö2), kendini eskiciyi (Y4) izlemeye kaptırdığı için dalgınlıkla ağzından “Çiviler ağzına batmaz mı senin?” cümlesi dökülmüştür. Eskici (Y4), Hasan'ın Türkçe konuşmasına şaşırılmıştır. Hasan'a (Ö2), “Türk çocuğu musun be?” cevabını verir. Böylelikle Hasan (Ö2) ile eskici (Y4) arasında iletişim başlamıştır. Kesitin sonuç durumunda özne dönüştürücü edimi yerine getirerek Türkçe konuşmak (N6), eskiciyle iletişim kurmak (N7), eğlenmek (N8) ve sohbet edip dertleşmek (N9) değer nesnelere ulaşmıştır (Ö2 ∩ N6, N7, N8, N9). Bu bilgiler ışığında kesitin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolştırılabilir:

Tablo 3.21: Eskiçi Metninin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

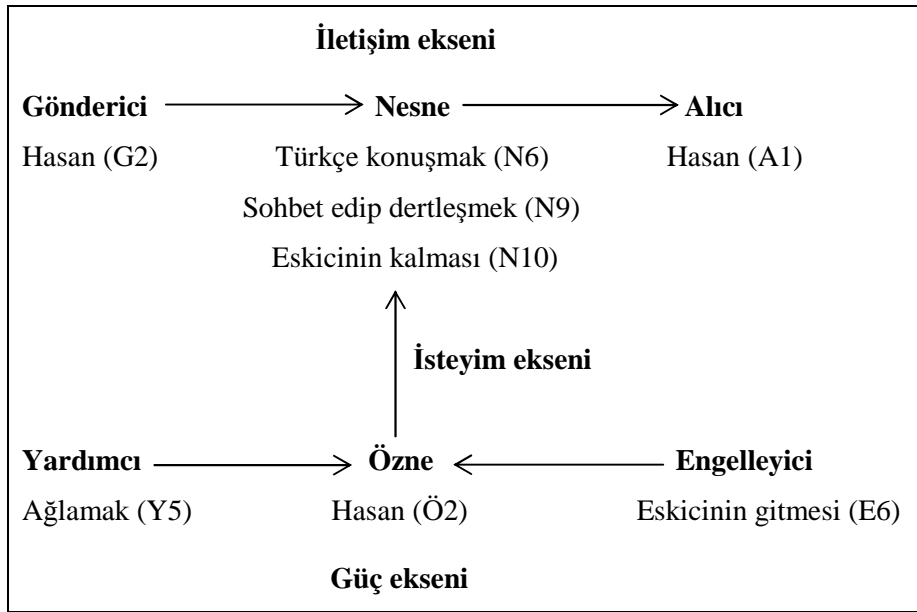
4. Kesit

Metnin dördüncü kesiti “Fakat nihayet bütün ayakkabılar tamir edilmiş, iş bitmişti.” cümlesiyle başlamaktadır. Eskiçi (Y4), ne kadar ağırdan almaya çalışsa da sonunda işini bitirmiştir. Eskiçi için artık gitme vakti gelmiştir. Metnin bu kesitinde uzamsal olarak bir dönüşüm yoktur. Hasan'ın halasının evi uzamı anlatının bu kesitinde de olayların geçtiği yerdir. Zamansal olarak eskiçinin işini bitirdiği an yaklaşmıştır. Eskiçi (Y4), evden ayrılmak için hazırlanmaktadır. Metnin dördüncü kesitinde anlatıya farklı herhangi bir kahraman dâhil olmamıştır. Anlatının bu bölümünde de kahramanlar Hasan (Ö2) ve eskiçidir (Y4).

Metnin dördüncü kesitinin başlangıç durumu, bağlaşımsal durum sözcüğüyle başlamaktadır. Hasan (Ö2), aylar sonra ilk defa Türkçe konuşup sohbet edebileceği birini bulmuştur. Bu yüzden de çok mutludur (Ö2 → N6, N9). Fakat eskiçi (Y4) için artık ayrılma vakti gelmiştir. Hasan (Ö2), eskiçinin gitmesini istememektir. Eskiçinin gitmek zorunda olması (E6), Hasan'ı (Ö2) çok üzümüştür. Hasan (Ö2), eskiçinin gitmek için hazırlık yaptığını görünce ona, yüreği burkularak “Gidiyor musun?” diye sorar. Eskiçinin onaylayan cevabı karşısında Hasan'ın (Ö2) gözleri dolar, hıçkırığa hıçkırığa ağlar. Çocuğun sessizce, titreye titreye ağlaması (Y5), üzüntüsünün dışavurumudur. Kesitin sonuç

durumunda Hasan (Ö2), değer nesnelere tümünden ayrılmak zorunda kalmıştır. Eskicinin gitmek zorunda olması; Hasan'ın bir daha Türkçe konuşacak, içten bir şekilde sohbet edip dertleşecek birini bulamaması anlamına gelmektedir (Ö2 ∪ N6, N9, N10). Eskici gidince Hasan (Ö2), yabancı olduğu bu kültürün içinde yalnız ve mutsuz kalacaktır. Bu bilgilerin ışığında metnin dördüncü kesitinin eyleyenler örneği şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.22: Eskici Metninin Dördüncü Kesitinin Eyleyenler Örneği

Anlatı İzlencesi

Bir anlatının oluşması için en az bir başlangıç durumu (durum sözcüğü) ile bir sonuç durumu (bir başka durum sözcüğü) ve bu iki durum arasındaki temel dönüşümü (edim sözcüğü) gerçekleştirecek bir dönüştürücü öznenin varlığı gereklidir (Rifat 2007: 41). Göstergibilimde bir edim sözcüğünün bir durum sözcüğünü etkileyip onu yeni bir durum sözcüğüne dönüştürme süreci anlatı izlencesi (Aİ) şeklinde tanımlanır (Rifat 2007: 95). Anlatı izlencesi, “eyletim, edinç (yetilendirici sınamaya), edim (sonuçlandırıcı sınamaya) ve yaptırım (onurlandırıcı sınamaya)” olmak üzere dört temel aşamada gerçekleşmektedir. İlk ikisinde gönderen ve özne, diğer ikisinde de özne ve nesne etkileşim halindedir.

Eskici metninde eylemi yerine getiren dönüştürücü özne Hasan'dır. Metnin başlangıç durumunda bağlaşımsal durum sözcüğü mevcuttur. Diğer bir ifade ile Hasan (Ö1), bir yolculuğa çıkacaktır ve mutludur. İlk aşamada Hasan (Ö1) için yolculuk eğlenceli geçer. Vapurdaki yolcular Hasan'ı (Ö1) severler ve onunla konuşurlar. Fakat vapur yabancı

memleketlere doğru yol aldıkça Hasan (Ö1) suskunluğa bürünür. Hasan'ın susmasının nedeni kendini yabancı bir kültürün içinde bulması ve Türkçe konuşup anlayacak birini bulamamasıdır.

Sözleşme ya da eyletim aşamasında gönderici özneyi belli bir amaç doğrultusunda koşullandırır ve edimle ilgili bilgilendirir. Gönderici ile kahraman arasında sözleşme yapılır. Eskici metninde, gönderici eyleyen konumunda Hasan'ın İstanbul'daki uzak akrabaları ve komşuları yer almaktadır. Metnin başlangıç durumunda göndericiler, özneyi Filistin'e göndermek için vapura bindirirler. Vapur, Hasan'ın (Ö1) ilgisini çeker. Vapurda yolcularla konuşur, eğlenip şakalaşır. Metnin başlangıç durumunda özne ile gönderici arasında Filistin'e gidişin sözleşmesi yapılır.

Edinç aşaması, öznenin dönüştürücü edimi yerine getirebilmek için gerekli güçle donandığı aşamadır. Edinç aşamasında öznenin dönüştürücü edimi yerine getirebilmesi için gerekli şartları taşıması gerekmektedir. Bunun için yapmak zorunda olmak, yapmayı istemek, yapabilmek, yapmayı bilmek kipliklerini yerine getirmelidir. Eskici metninde Hasan (Ö1), uzak akrabaları ve komşuları tarafından Filistin'e, halasının yanına gönderilmiştir. Hasan'ın yolculuğu zorunlu bir gönderilidir. Bu gönderiliş, yapmak zorunda olmak kipliğiyle açıklanabilir. Yolculuğa çıkmak ilk aşamada Hasan'ın (Ö1) ilgisini çekmiş, onu eğlendirmiştir. Hasan yolculuk yapmayı istemiştir. Dolayısıyla yapmayı istemek kipliği de vardır. Hasan (Ö1), yolculuğa başlamıştır fakat yolculuğun ilerleyen bölümlerinde vapurda Türkçe konuşan insanların azalmasıyla Hasan (Ö1) da suskunluğa bürünmüştür. Yolculuk bitince Hasan (Ö1) kendini, yabancı olduğu bir dilin ve kültürün içinde bulmuştur. Hasan (Ö2), bu yeni insanlara, bu yere ve özellikle bu dile uyum sağlayamamıştır. Dolayısıyla özne yapabilmek kipliğini yerine getirememiştir. Hasan (Ö2), kendini bulunduğu yere yabancı hissetmiştir. Bu sebepten ötürü derin bir suskunluğa bürünmüş, altı ay boyunca kimseyle konuşmamıştır. Hasan bu altı aylık süre zarfında Arapçayı öğrenmiştir fakat konuşmamıştır. Hasanın bu yeni dili bilmesi fakat konuşmaması yapmayı bilmek kipliğiyle açıklanabilir.

Edim aşamasında gerekli kipsel edinçten yararlanan kahraman (özne), eylemi yerine getirir. Eskici metninde Hasan (Ö2), Filistin'e geldikten sonra altı ay boyunca tek kelime konuşmaz. Hasan'ın beklemediği bir anda halasının evine bir eskici (Y4) gelir. Hasan (Ö2), eskicinin yaptığı işle ilgilenir ve dalgınlıkla ona Türkçe bir soru sorar. Eskici de Türk olduğu için Hasan'la (Ö2) aralarında iletişim başlar. Altı aydır susan Hasan (Ö2), Türkçe

konuşmaya başlar ve altı aydan beri ilk defa eğlenir. Fakat eskici (Y4), işini bitirip gitmek için hazırlanır. Eskici (Y4) gitmeye hazırlanınca Hasan (Ö2), Türkçe konuşmak ve iletişim kurmak değer nesnelere ulaşamayacağını anlar ve ağlamaya başlar. Metnin sonuç durumu ayrışmsal durum sözcüğüyle biter. Hasan, değer nesnelere kavuşamaz ve mutsuz olur.

Tablo 3.23: Eskici Metninin Anlatı İzlenesi

Eskici			
Başlangıç Durumu	Dönüşüm		Bitiş Durumu
Eyletim	Yetilendirici Deneyim: Edinç	Sonuçlandırıcı Deneyim: Edim	Onurlandırıcı Deneyim: Tanınma ve Yaptırım
Göndericilerin özneyi başlarından savmak amacıyla Filistin'e göndermesi Öznenin yolculuğu eğlenceli bulması ve yolculuk esnasında mutlu olması. İnsanlarla konuşup şakalaşması, onları eğlendirmesi.	Göndericilerin özneyi Filistin'e göndermesi (yapmak zorunda olmak). Göndericilerin de etkisiyle öznenin yolculuğa çıkmayı eğlenceli bulması ve istemesi (yapmayı istemek). Öznenin yolculuğa çıktıktan sonra beklemediği bir ortama girmesi ve bu ortama, dile uyum sağlayamaması (yapabilmek). Öznenin Arapçayı anlaması fakat konuşmaması (yapmayı bilmek).	Öznenin Filistin'e geldikten sonra Arapça konuşmamak için susması. Kendini bu yeni kültüre ve dile yabancı hissetmesi. Öznenin bir gün eve gelen eskicinin Türk olduğunu öğrenince onunla Türkçe konuşması. Eskicinin de gitmesiyle öznenin bir daha Türkçe konuşacak birini bulamayacağı için ağlaması. Öznenin temel eksikliği olan yabancı kültür ve yabancı dile uyum sağlayamama eksikliğinin giderilememesi.	Eskici metninin anlatı izlenesinde özneyi ödüllendirecek ya da eyleminin sonucunda yaptırım uygulayacak kişi bulunmamaktadır. Dolayısıyla tanıma ve yaptırım aşaması da bulunmamaktadır.

3.9. Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Kesitlere Ayrılması

1. Kesit

Süpermen'in gözleri karardı, başı döndü, altındaki kent gitti geldi, gitti geldi.

– Ah düşünüyorum galiba, diye ağzından cılız bir ses çıktı.

Yerdeki insanlar bağırdılar:

– Bir şey düşüyor havadan, bakın bakın!

– Hani nerede?

– Oraya bakın, oraya...

– Aaaaa!...

Süpermen, hızını kesmek istedi ama olmadı, kolu oynamadı. “Sırtımı rüzgâra engel yapayım.” dedi, freni tutturamadı. Cumburlop denize düşüverdi; onca şişelerin, petlerin, naylon torbaların, sebze artıklarının, lahana kabuklarının, kâğıt parçalarının yazdığı denize. “Dugul, dugul, dugul!” etti, kocaman bir lahana yaprağını cankurtaran simidi sanarak ona yapıştı; ama lahana yaprağı kayıverdi gitti elinin altından. Tam bu sırada bir dalgayla eski bir postal, Süpermen'in yüzüne “şak” diye bir tokat attı. Dalganın ortasında kayak gibi bir şey gördü, onu yakalamak istedi Süpermen; ama o da kayak değil, denizde yüzen kocaman bir naylon torbaydı.

Oradakiler bağıryorlardı:

– Denize havadan biri düştü, denize havadan biri düştü!

Süpermen son gücünü harcıyordu, giysisi sırlıslıkla olmuş, saçları sudan, zamk gibi birbirine yapışmış, nasılsa giysinin içine bir patlıcan kaçmış, boş konserve kutusunun biri ayağına takılmıştı. Bunların hiçbiri önemli değildi Süpermen için, ah o koku, ah o koku... Zaten gökten de o koku yüzünden düşmüştü.

“Gurk gurk!” etti Süpermen, son bir kez gözlerini zorlukla açtı, baktı, suda pişmiş bir pırasa gördü.

– Ah, dedi, demek ki şu dünyada en son göreceğim şey pırasa olacakmış.

Gözünden akan bir damla yaş, denizin kirli suyuna karıştı, iki su birbirine karışınca Süpermen'in gözü alev alev yandı.

– Ah boğuluyorum; ama boğulmadan önce gözlerim de kör oldu, dedi.

2. Kesit

Bu arada, kıyıda bağırıyorlardı:

– Hadi ya, yetişin ha, kurtarın ha!

İşte tam bu sırada bir el uzandı Süpermen’in sırtına, çekti onu, kayığa aldı. Kıyıda dolaşan bir balıkçıydı onu kurtaran. Balıkçının üzerinde incecik bir kazağı, ayağında eski bir pantolonu vardı.

– Oh iyi, yaşıyorsun, kimsin, nesin sen, yoksa uçağın kapısı açıldı, uçaktan mı düştün? diye sordu balıkçı.

Süpermen “gurk gurk” ediyor, her gurk edişinde, ağzından naylonlu, kağıtlı, sebze sular çıkıyordu. Güçlkle:

– Ben Süpermen’im, dedi.

Balıkçı güldü; ama çok güldü:

– Sen Süpermen’sen ben de buranın valisiyim, dedi. Şu hâline bak, sende hiç Süpermen olacak yan var mı?

– Ne olur beni kıyıya çıkar, dedi, fısıltıyla Süpermen.

Balıkçı küreklere asıldı, kürekler kıyıdaki onca atık arasında zor işliyordu. Balıkçı çok güç tüketiyordu. Kıyıya varmadan bağırdı:

– Heeey, biliyor musunuz, gökten düşen Süpermen’miş.

Kahkahalarla gülüyordu balıkçı.

Kıyıda kiler iyice yaklaştılar, birkaçı taşların üzerine çıktı, kayık yanaştı, biri bağırdı:

– Aaaaa, bu gerçekten Süpermen, arkadaşlar...

– Neee?

– Aaaaa gerçekten Süpermen!..

3. Kesit

Bir anda yayılıverdi kıyıya Süpermen'in denize düştüğü haberi. Kıyıda kiler, Süpermen'in giysisinin üzerindeki havuçları, biberleri, limon kabuklarını, patates artıklarını, yosunları temizledikten sonra balıkçı bile:

– Aaaaa, yahu bu gerçekten Süpermen'miş, diye bağırdı.

Biri hemen bileğini yakaladı Süpermen'in, nabzına baktı:

– Yaşıyor yaşıyor, dedi. Nasılsın Süpermen? Hoş geldin İstanbul'a. Nasıl buldun kentimizi?

Çok az çıkıyordu Süpermen'in sesi:

– Ben bulamadım, dedi. Ters bir rüzgâr esti, rotamı yitirdim.

Hop, ağzından bir kara erik çıkıverdi. Süpermen eriğe baktı:

– Kim attı bunu ağzıma, diye sordu.

– Canım denize düştün ya, yutmuşundur oradan, dediler.

Biri, hemen elini yüzünü yıkadı Süpermen'in.

– Ah, başım dönüyor, dedi Süpermen.

– Haaa, anladım, dedi yüzünü yıkayan, havada birden başın dönünce tıngır mıngır yuvarlandın aşağıya!

– Yo, dedi Süpermen, güç soluk alarak önce başım dönmedi havadayken ilkin bir koku duydum, çok keskin bir koku, işte o kokuyu duyunca...

Biri sordu:

– Kokuyu duyduğun yerde böyle kargalar falan var mıydı?

– Bilmem, galiba vardı, bir şeyler uçuşuyordu, dedi.

– Aa, tamam, dedi yaşlı bir kadın, Süpermen evladım sen mutlaka İstanbul'un çöplüğünün üzerinden geçmişsin. A yavrum, elbette bayılıvermiştir kokudan!

Süpermen doğrulur gibi yaptı ama doğrulamadı. Yan yatarak,

– Orada bayılmadım, dedi, ondan sonra bir yerden daha geçtim, bu koku ondan da fenaydı...

Fırça bıyıklı biri:

– Deri üretim yerlerinin üzerinden geçmiştir...

– Vah evladım, dedi yaşlı kadın, ne vardı yani derilerin merilerin üzerinden geçecek? Güzelim giysini de pek fena kirletmişsin, şimdi annen sana kızmazsa çok iyi, tüh tüh, otomatik çamaşır makinesinde bile yıkansa artık bu giysi temizlenmez, onca para, annen ne denli kızsın hakkıdır...

Ak saçlı, emekli bir adam:

– Aman hanımefendi, dedi, şimdi bırakın giysiyi falan, ya ölseydi Süpermen, sonra ben torunuma ne derdim, şükür bakın yaşıyor, giysileri kurusun, hop yine uçar gider. Şimdi nasılsınız bakalım Süpermen oğlum?

– İyiyim efendim, biraz daha iyiyim, ama o koku yine az da olsa burnuma geliyor.

– Hangi koku?

– En sonuncusu beni bayıltan koku.

4. Kesit

Elli kişi mi, yoksa yüz kişi mi, “hııııı, hııııı, hııııı” havayı kokladılar. Eh biraz kıyı kokuyor lahanalı, soğanlı; biraz da kent kokuyor kükürtlü...

– Yahu ne kokuyor arkadaşlar, bir şey kokuyor mu? Alıyor musunuz bir koku? Koklayın bakalım...

“Hııııı huuuumş, hııııı huuuumş...” Yok, koku yok...

– Koku yok Süpermen.

– Var, çok var, burnuma çok geliyor...

İnce zayıf bir adam, incecik sesiyle,

– Arkadaşlar sakın Süpermen’in kokuyor dediği lahmacun olmasın, havada lahmacun kokusuyla acılı kebab kokusu var, dedi.

Nereden duydu, nasıl kulaktan kulağa saniyesinde gitti, lahmacuncu hop, lahmacunları koyduğu sepetin kapağını taklata taklata kalabalığı yardı geldi... Kim dedi ki ona, “Süpermen diyormuş ki eğer bir lahmacun yersem kendime gelirim.”

– Geldi abicim geldi, lahmacun geldi...

Lahmacunu dürüm yapıp iki maydanoz parçasıyla Süpermen'e uzatmıştı ki Süpermen lahmacunun kokusunu duyar duymaz tekrar bayıldı. Süpermen'in başındakiler lahmacuncuyu yüz metre kovaladılar. Geri döndüler, Süpermen'in yüzüne soğuk çeşme suları serptiler, yanaklarına "pat pat" vurdular, yaşlı kadının çantasından çıkardığı kolonya ile ellerini, alnını ovdular. Süpermen gözlerini açtı.

– Kok kok kok, dedi üç kez...

Kalın bir ses bağırıverdi:

– Kokoreç istiyormuş canı Süpermen'in!...

Kaç kişi birden, bağırın adamın ağzını kapatıverdiler:

– Sus bağırma be, şimdi kokoreççi koşarak gelecek, bu kez Süpermen ayılmamak üzere bayılacak, sus.

– Ah bu koku, diyordu Süpermen, işte bu koku.

5. Kesit

Başka biri bağırdı:

– Açılın, çekilin, gazeteciler geliyor! Güçlükle doğruldu Süpermen, sırtındaki patlıcanı, el attı çıkardı.

– Ah nereden girmiş buraya? dedi. Ben hemen gideyim, şimdi gazeteciler sorular sorarlar, resim çekerler, bu durumda onlara görünmeyeyim...

Yaşlı kadın:

– A Süpermen evladım, bari giysin kurusaydı da öyle gitseydin, dedi, şimdi ıslak giysiyle üşüteceksin, hasta olacaksın.

– Yo, sağ olun, benim giysim hemen kurur, dedi. Marmara'ya doğru uçmaya başladı... Sesimizin yettiğince bağırdık:

– Süpermen, o yana uçma, o yana uçma!

Süpermen, bir türlü havalanamıyordu, kuşlar gibi yalpalıyor, denize ha düştü ha düşecek, sonra birden doğruluyor, yükselmeye çalışıyordu.

Gözden yitinceye dek bağırdık:

– O yana uçma Süpermen, o yana uçma! Ah, bilmiyor ki Süpermen, uçtuğu yönde gübre fabrikası var...

Muzaffer İZGÜ

3.10. Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Çözümlemesi

1. Kesit

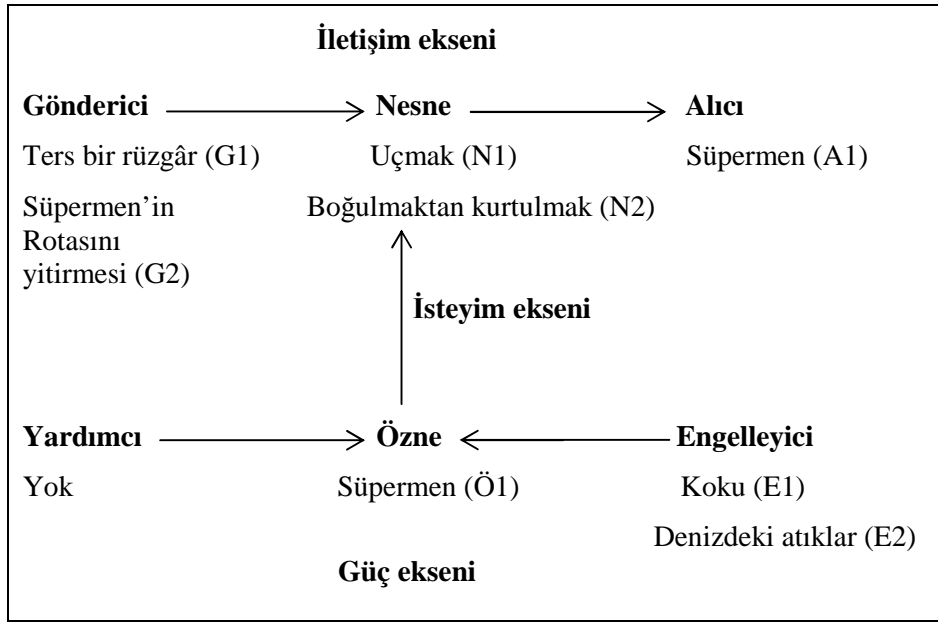
Anlatının ilk kesitinde, öykünün başkahramanı Süpermen'dir. Süpermen, doğaüstü güçlere sahip bir kahramandır. Bu kahraman; uçabilmek, insan gücünün elvermeyeceği ağırlıkta işleri yapabilmek, her şeyi duyabilmek ve görebilmek gibi özelliklere sahiptir. Fakat metnin ilk kesitinde doğaüstü güçlere sahip bu kahramanın nasıl olmuşsa yolu İstanbul'a düşmüştür ve Süpermen çaresizlik içindedir. Çünkü gökyüzünde uçarken anlayamadığı bir sebepten ötürü birden bire başı dönmüş, gözleri kararmış, sonrasında gökyüzünden Marmara'nın derin sularına düşmüştür. Metnin ilk kesitinde Süpermen'in yanı sıra yer verilen kahramanlar, kıyıda Süpermen'in denize düştüğünü gören insanlardır fakat metnin birinci kesitinde bu kahramanlar betimlenmemiştir.

Metnin ilk kesiti, İstanbul kapsayan uzamının içerisinde gökyüzü ve Marmara Denizi kapsanan uzamlarında geçmiştir. Rotasını şaşırın Süpermen'in gökyüzünde başı dönmüş, gözleri kararmış ve denize düşmüştür. Metnin ilk kesitinde yer alan gökyüzü ve deniz uzamları birer açık uzamdır. Açık uzamlar; ev, köşk, hastane vb. kahramanların hareket imkânlarını kısıtlayan uzamların yerine kahramanlara hareket imkânı sağlayan kır, orman, deniz vb. uzamlardır. Metnin birinci kesitinde öykü ya da anlatma zamanını belirten herhangi bir zamansal belirteç yer almamaktadır. Bu sebepten ötürü öyküye konu olan olayın ne zaman geçtiği tam olarak bilinmemektedir.

Süpermen İstanbul'a Düştü metninin ilk kesiti ve tamamı sıfır odaklayım bakış açısıyla yazılmıştır. Bu odaklayım tipinde anlatıcı, roman kahramanları ile ilgili her şeyi; kahramanların düşüncelerini, niyetlerini bilir. Bu odaklayım türüne "tanrı bakışı" da denir (Günay 2007: 142; Kıran 2007: 144). Öykünün anlatıcısı, sıfır odaklayıma bağlı olarak dış öyküsel anlatıcı tipidir. Dışöyküsel anlatıcı, metinde her şeyi bilen ve gören anlatıcı tipidir (Günay 2007: 142). Süpermen İstanbul'a Düştü metninin dışöyküsel anlatıcı tipi üçüncü tekil kişi adılı olan "o"yu kullanır. Metinde meydana gelen tüm olaylar okuyucuya bu kişinin bakış açısına göre aktarılır.

Metnin birinci kesitinde Süpermen'in (Ö1) gökyüzünde uçtuğu sırada birden bire başı döner, gözleri kararır ve denize düşüverir. Süpermen'in başının dönmesi (G1) ve denize düşmesi (G2) öyküdeki olayların başlangıcıdır. Süpermen'in (Ö1) İstanbul'a düşmesine neden olan gönderici eyleyen, ters bir rüzgârın esmesi (G1) ve bunun sonucunda Süpermen'in rotasını yitirmesidir. Kahramanın (Ö1), gökyüzünden denize düşmesine neden olan şey ise havadaki tuhaf kokudur (E1). Metnin başlangıç durumunda Süpermen'in (Ö1), uçmak eylemini yerine getiremeyip bunun sonucunda gökyüzünden denize düşmesi, kesitin ayrışimsal durum sözcesiyle başladığını göstermektedir (Ö1 ∪ N1). Uçmak (N1), öznenin (Ö1) değer nesnesi konumundadır ve Süpermen (Ö1), bu eylemi yerine getirememektedir. Kahramanın uçmak (N1) eylemini yerine getirememesine havada uçarken burnuna gelen koku (E1) sebep olmuştur. Kesitin ilerleyen bölümünde neye uğradığını şaşırarak Süpermen (Ö1), denizde boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Her şeye gücü yeter durumda olan bu süper kahraman (Ö1), denizde hareket edememektedir. Bunun sebebi ise denizdeki şişeler, petler, naylon torbalar, sebze artıkları, lahana kabukları ve kâğıt parçalarıdır. Süpermen'in (Ö1), boğulmaktan kurtulmak (N2) için elini her attığında karşısına denize atılmış çöplerden biri çıkmaktadır. Metnin birinci kesitinde Süpermen'in değer nesnesine kavuşmasını engelleyen eyleyenler koku (E1) ve denizdeki atıklardır (E2). Birinci kesitin sonuç durumunda özne (Ö1), değer nesnelere kavuşamamış, gökyüzünde uçmak bir yana denizde boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Kesitin sonuç durumunda Süpermen (Ö1), değer nesnelere kavuşamamıştır. Süpermen (Ö1), artık boğulacağından ve denizde geçirdiği bu dakikaların hayatının son dakikaları olduğundan neredeyse emindir. Metnin birinci kesiti, ayrışimsal durum sözcesiyle sonlanmaktadır (Ö1 ∪ N1, N2). Bu bilgiler ışığında metnin birinci kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.24: Süpermen İstanbul'a Düştü Metnin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

2. Kesit

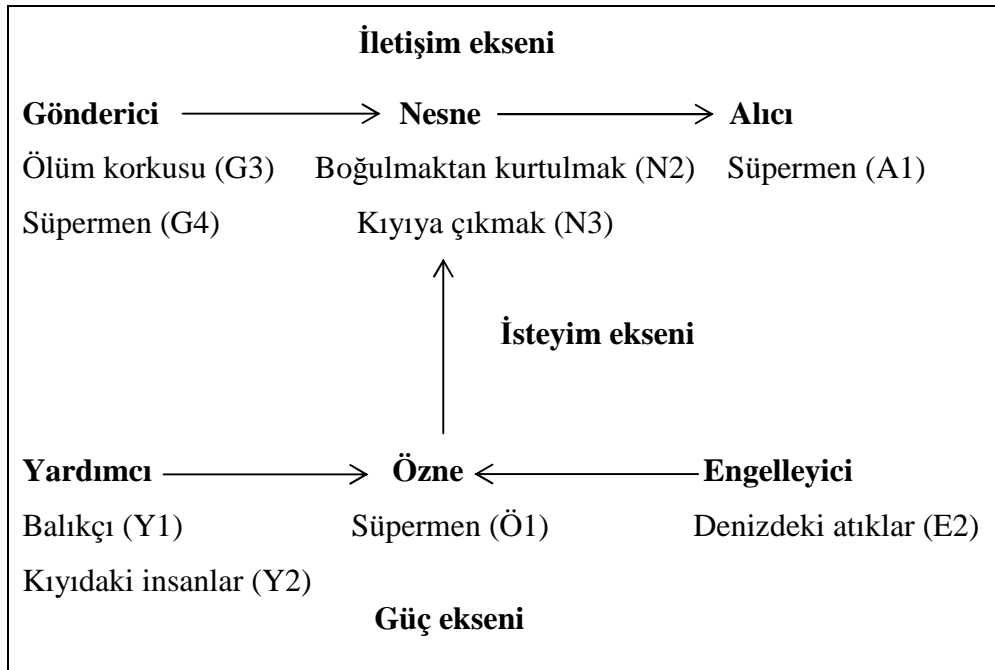
Metnin ikinci kesitinde anlatıya yeni kahramanlar dâhil olmuştur. Bu kahramanlardan biri balıkçıdır. Balıkçı (Y1), Süpermen'in denize düştüğünü görünce teknesiyle onu boğulmaktan son anda kurtarmıştır. İkinci kesitte balıkçı (Y1), "üzerinde incecik bir kazağı, ayağında eski bir pantolonla" betimlenmiştir. Balıkçı (Y1), Süpermen'i boğulmaktan kurtardığı için metnin ikinci kesitinde yardımcı eyleyen görevindedir. Bu kesitte yer alan diğer kahramanlar ise kıyıda Süpermen'in gökyüzünden düşüşünü seyreden insanlardır. Bu insanlar, o an oradan geçen kişilerdir. Kıyıdağiler (Y2), Süpermen'i fark edip yardımına koştukları için metnin ikinci kesitinde yardımcı eyleyen olarak yer almışlardır. Metnin ikinci kesitinde başkahraman Süpermen'in (Ö1) gökyüzünden düşerken ve düştükten sonra geçirdiği şokun etkisi hâlâ devam etmektedir. Bu kesitte, Süpermen'in perişanlığı ve çaresizlik içindeki durumu devam etmektedir.

Metnin ikinci kesitinde zamansal olarak bir dönüşüm yoktur. İkinci kesitte öykü zamanını belirten herhangi bir cümle yer almamaktadır. Bu kesitte, öncelikle gökyüzü daha sonra deniz uzamında yer alan Süpermen (Ö1), balıkçının (Y1) ve kıyıdağiler insanların yardımıyla deniz uzamından kıyı uzamına çıkarılmıştır.

Metnin ikinci kesiti ayrışimsal durum sözcüğüyle başlamaktadır (Ö1 ∪ N2, N3). Süpermen (Ö1), boğulmak üzeredir. Bu aşamada öznenin değer nesnelere boğulmaktan

kurtulmak (N2) ve kıyıya çıkabilmektir (N3). İkinci kesitte özneyi (Ö1) eylemi yapmaya iten gönderici eyleyen ise ölüm korkusudur (G3). Özne boğulmaktan kurtulmak (N2) için çaba harcamıştır fakat denizdeki atıklar (E2) Süpermen'in kurtulmasına engel olmuştur. Kesitin başlangıç durumunda Süpermen (Ö1) çaresizdir ve öleceğini düşünmektedir. Tam bu sırada balıkçı (Y1), Süpermen'e (Ö1) yardım elini uzatmış ve onu denizden kurtarmıştır. Süpermen'in denizde yüzmesine engel olan, onun kıyıya çıkmasını engelleyen şey denizdeki atıklardır (E2). Bu atıklar (E2), öznenin değer nesnesine ulaşmasını engellemektedir. Metnin ikinci kesitinin sonuç durumunda Süpermen (Ö1), kıyıdaki insanların ve balıkçının yardımıyla boğulmaktan kurtulmuş (N2) ve kıyıya çıkarılmıştır (N3). Kesit, bağlaşımsal durum sözcüğüyle sona ermiştir (Ö1 → N2, N3). Bu bilgiler ışığında metnin ikinci kesitinin eyleyenler örneği şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.25: Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örneği

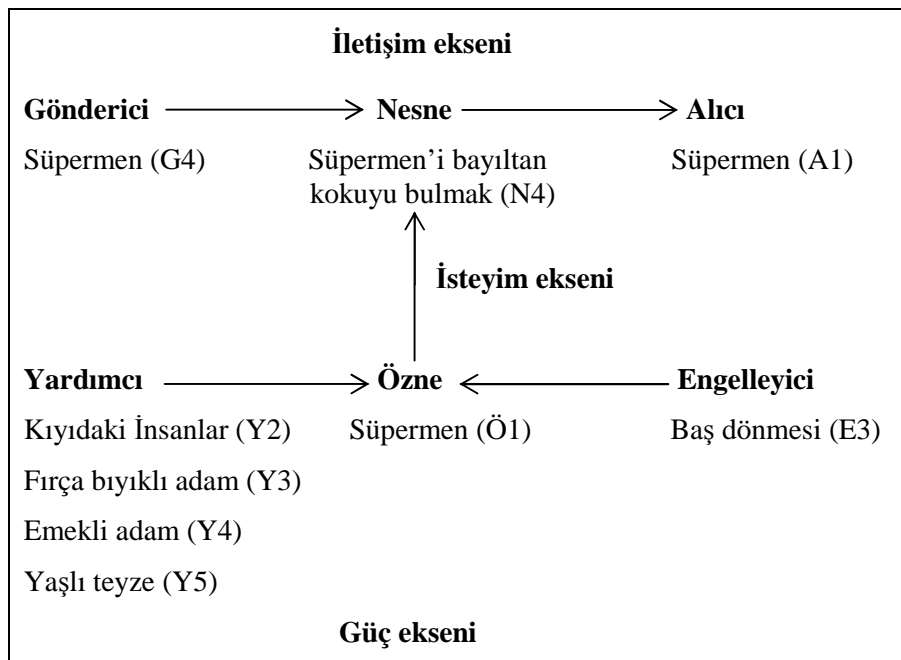
3. Kesit

Metnin üçüncü kesitinde anlatıya Süpermen (Ö1) ve balıkçı (Y1) dışında kıyıdaki insanlar (Y2) da dâhil olmuşlardır. İlk iki kesitte betimlenmeyen ve hakkında bilgi verilmeyen kıyıdaki insanlardan birkaçı, üçüncü kesitte betimlenmiştir. Bunlardan biri yaşlı bir teyzedir (Y5). Bir başkası ise fırça bıyıklı biridir (Y3). Bunların yanında ak saçlı emekli bir adam (Y4) da üçüncü kesitte yer alan kahramanlardan biridir. Fakat bu kahramanların adlarına ve haklarında ayrıntılı bilgiye anlatıda yer verilmemiştir. Söz

konusu kahramanlar, kıyıdaki diğer insanlarla birlikte Süpermen'in (Ö1) gökyüzünden düşmesine neden olan kokuyu araştırırlar. Bu kahramanlar, metnin üçüncü kesitinde, yardımcı eyleyen olarak yer almışlardır. Kesitte zamansal ve uzamsal olarak herhangi bir dönüşüm yoktur. İstanbul ve deniz kıyısı uzamı hâlâ anlatının geçtiği yerdir.

Metnin üçüncü kesitinde Süpermen (Ö1), balıkçının (Y1) yardımıyla kıyıya çıktıktan sonra kıyıdaki insanlar (Y2) kendine gelmesi için Süpermen'e (Ö1) yardım etmişlerdir. Süpermen (Ö1), kendine geldikten sonra gökyüzünden denize düşmesine neden olan kokunun sebebini merak etmiştir. Üçüncü kesitte Süpermen'in değer nesnesi, kendisini bayıltan kokuyu bulmaktır (N4). Süpermen (Ö1), bayılmasına neden olan kokunun ne olduğu hakkında bir fikre sahip değildir. Dolayısıyla metnin bu kesiti, ayrışimsal durum sözcüğüyle başlamaktadır (Ö1 $\cup$ N4). Yaşlı teyze (Y5), Süpermen'in İstanbul çöplüğünün üzerinde bayıldığını düşünmüştür fakat Süpermen'i bayıltan koku bu değildir. Fırça bıyıklı adam (Y3) ise Süpermen'in deri üretim tesislerinin üzerinden geçerken bayıldığını düşünmüştür. Lakin bu koku da Süpermen'i bayıltan koku değildir. Metnin üçüncü kesitinde Süpermen (Ö1) ve yardımcı eyleyenlerin tüm çabalarına rağmen öznenin bayılmasına neden olan kokunun ne olduğu bulunamamıştır. Kesit, ayrışimsal durum sözcüğüyle sonlanmıştır (Ö1 $\cup$ N4). Bu bilgiler ışığında metnin üçüncü kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolastırılabilir:

Tablo 3.26: Süpermen İstanbul'a Düşti Metnin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

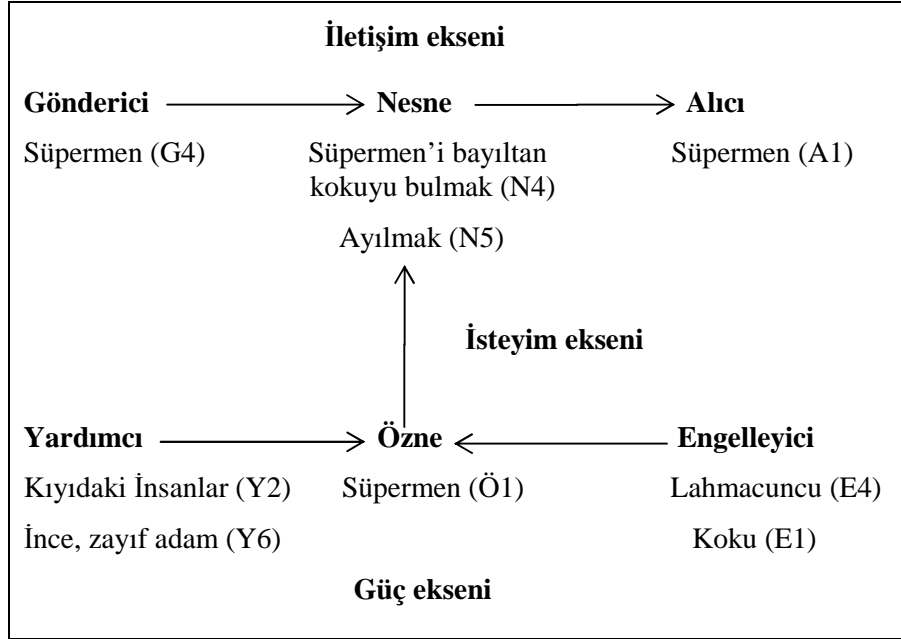

4. Kesit

Metnin dördüncü kesitinde, anlatıya yeni kahramanlar dâhil olmuştur. Bu kahramanlardan biri, ince zayıf bir adamdır (Y6). Bu adam, dördüncü kesitte Süpermen'i bayıltan kokuyu bulmak için özneye yardım etmiştir. Bu sebeple ince zayıf adam metinde yardımcı eyleyen konumundadır. Metinde bu kahramanla ilgili bilinen tek şey zayıf ve ince sesli olduğudur. Kahramanın ismi, yaşı ya da hakkında herhangi başka bir bilgi yoktur. Metnin dördüncü kesitinde anlatıya dâhil olan diğer kahraman ise lahmacuncudur (E4). Lahmacuncu (E4), Süpermen'e (Ö1) lahmacun getirmiş, öznenin tekrar bayılmasına sebep olmuştur. Metnin dördüncü kesitinde lahmacuncu engelleyici eyleyen konumundadır. Metnin dördüncü kesitinde zamansal ve uzamsal herhangi bir dönüşüm yoktur.

Dördüncü kesit, ayrışimsal durum sözcesiyle başlamaktadır ($\text{Ö1} \cup \text{N4}$). Süpermen (Ö1), bayılmasına neden olan kokuyu bulamamıştır. Özne, kendisini bayıltan kokunun burnuna az da olsa geldiğini söyleyince kıyıdağınların hepsi (Y2) havayı koklamaya başlamışlardır. Tam bu sırada zayıf, ince sesli bir adam (Y6) havada lahmacun kokusu olduğunu, Süpermen'i (Ö1) bayıltan kokunun lahmacun kokusu olabileceğini belirtmiştir. Bu sırada lahmacuncu (E4), nereden duymuşsa lahmacunu dürüm yapıp Süpermen'e (Ö1) uzatmıştır. Süpermen (Ö1), lahmacunun kokusunu alınca tekrar bayılır. Öznenin ikinci değer nesnesi ayılmaktır (N5). Kıyıdağınların (Y2) yardımıyla Süpermen (Ö1) ayılıdır. Kesitte koku (E1), kahramanın bayılmasına sebep olduğu için engelleyici eyleyendir. Süpermen ayıldıktan sonra gökyüzünden düşmesine sebep olan kokunun lahmacun kokusu olduğunu söylemiştir. Kesitin sonuç durumunda Süpermen (Ö1), kokunun kaynağını bulmuş; değer nesnesine kavuşmuştur. Metnin dördüncü kesiti bağlaşımsal durum sözcesiyle sona ermiştir ($\text{Ö1} \cap \text{N4}, \text{N5}$). Bu bilgiler ışığında metnin dördüncü kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolştırılabilir:

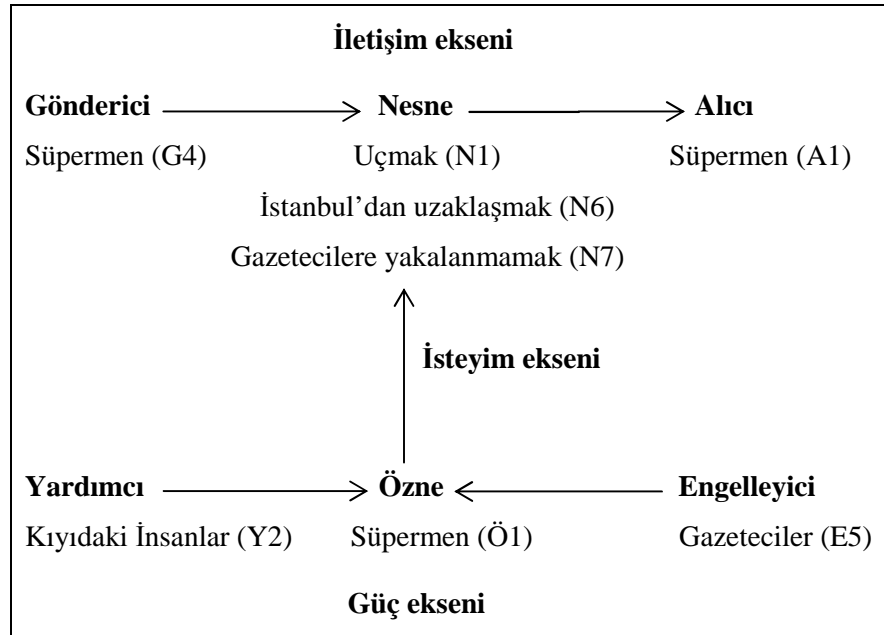
Tablo 3.27: Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Dördüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

5. Kesit

Metnin son kesitinde Süpermen (Ö1), gazetecilerin geldiğini öğrenince güçlükle doğrularak bulunduğu yerden uzaklaşmaya çalışmıştır. Beşinci kesitte zamansal olarak herhangi bir değişim yoktur. Süpermen (Ö1), anlatının sonuç durumunda İstanbul kapsayan uzamından ayrılmak için gökyüzüne uçmuştur. Beşinci kesitte, Süpermen'in (Ö1) değer nesnesi gazetecilere yakalanmamaktır (N7). Özne (Ö1), gazetecilerin onu düştüğü bu zor durumda görmesini istememektedir. Bunun için hemen doğrularak gökyüzüne doğru havalanmıştır. Süpermen'in (Ö1) değer nesnesi, gökyüzüne doğru uçup (N1) İstanbul'dan hemen uzaklaşmaktadır (N6). Metnin sonuç durumunda Süpermen (Ö1), zor da olsa değer nesnelere kavuşmuştur. Beşinci kesit, bağlaşımsal durum sözcüğüyle sonlanmaktadır (Ö1 → N1, N6, N7). Bu bilgiler ışığında metnin son kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.28: Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Beşinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

Anlatı İzlenesi

Anlatı izlenesi, bir edim sözcüğünün bir durum sözcüğünü etkileyerek yeni bir durum sözcüğüne dönüştürme sürecidir. Anlatı izlenesinde sırasıyla başlangıç durumu, gerçekleştirim durumu ve sonuç durumu içerisinde özne ve nesne kavramları bağlaşım ya da ayrışım ilişkisi içerisinde yer alırlar (Uçan 2006: 100). Söz konusu bu durumlar, anlatı izlenesi boyunca değişim gösterebilir. Başlangıç durumunda bağlaşım ilişkisi içinde olan özne ile nesne, gerçekleştirim durumunda durum sözcüğünde meydana gelen dönüşümle birlikte, sonuç durumunda ayrışım durumuna geçebilirler. Bu durum, tam tersi bir süreci de barındırabilir. Anlatı izlenesi, “sözleşme ya da eyletim, edinç (yetilendirici sınama), edim (sonuçlandırıcı sınama) ve yaptırım (onurlandırıcı sınama)” olmak üzere dört temel aşamada gerçekleşmektedir (Kıran 2007: 304-306). Bu aşamaların ilk ikisinde gönderen ve özne, diğer ikisinde de özne ve nesne etkileşim halindedir.

Süpermen İstanbul'a Düştü metninin başkahramanı Süpermen'dir (Ö1). Süpermen (Ö1), aslında bir çizgi roman kahramanıdır. Yazarın başkahraman olarak Süpermen'i seçmesi, öyküde metinlerarası bir gönderim olduğunu göstermektedir. Günay (2007: 211), “metinlerarasılık” kavramının kültürel ortam, alıntılar, şu ya da bu biçimde gönderimde bulunan metinler ve metin türleri ile ilgili bir kavram olduğunu belirtmektedir. Süpermen İstanbul'a Düştü metninde, aslında Amerikan kültürüne ait bir çizgi roman kahramanı olan

Süpermen (Ö1), anlatıya başkahraman olarak seçilmiştir. Süpermen (Ö1); çok güçlü, her şeye gücü yeten, her şeyi duyan ve gören bir kahramandır. Bunun yanında uçabilmek gibi insanlarda bulunmayan bir yeteneğe sahiptir. Fakat anlatının başlangıç durumunda üstün özelliklere sahip bu kahraman, çaresiz bir durumdadır. Süpermen, gökyüzünde uçarken ters bir rüzgârın esmesiyle rotasını yitirmiş ve İstanbul'a düşmüştür. Özne, İstanbul semalarında uçarken tarif edemediği bir koku başını döndürür. Süpermen'in gözleri kararır ve denize düşer. Öznenin uçma yetisinden yoksun kalması, anlatının başlangıç durumunda temel bir eksiklik oluşturmuştur.

Sözleşme ya da eyletim aşaması, göndericinin özneyi belli bir amaç doğrultusunda koşullandığı ve edimle ilgili bilgilendirdiği aşamadır. Metinde Süpermen'in (Ö1) İstanbul'a düşmesine neden olan gönderici eyleyenler ters bir rüzgârın esmesi (G1) ve bunun sonucunda Süpermen'in rotasını yitirmesidir (G2). Metinde sözleşme ya da eyletim aşaması yer almamaktadır. Bunun sebebi ise gönderici eyleyen ile özne arasında bir sözleşme yapılmamış olmasıdır. Başkahraman, belirli bir amaç doğrultusunda koşullanmamıştır. Diğer bir ifade ile Süpermen'in İstanbul'da olması zorunlu ve tesadüfi bir eylem olmuştur.

Edinç aşaması, kahramanın (özne) eyleme geçebilmek için gereksinim duyduğu yetenekleri kazandığı aşamadır (Kıran 2007: 305). Bu yeteneklerin kazanılması da kiplik kavramına bağlanarak şu temel kipliklerle açıklanır: yapmak zorunda olmak, yapmayı istemek, yapabilmek (güç), yapmayı bilmek (bilgi). Metnin üçüncü kesitinden itibaren Süpermen'in (Ö1) değer nesnesi, bayılmasına neden olan kokuyu bulmaktır (N4). Kahraman, onu bayıltan kokuyu bulmak istemektedir (yapmayı istemek). Sonrasında Süpermen (Ö1), kokunun sebebini araştırmıştır. Süpermen'i (Ö1) ayıltıp onun kendisine gelmesini sağlayanlar, kıyıda insanlar (Y2) olmuşlardır. Özne (Ö1), yardımcı eyleyenlerin de yardımıyla kendisini bayıltan koku ile ilgili pek çok bilgi toplamıştır (yapmayı bilmek). Yapmayı istemek ve yapmayı bilmek kiplikleriyle donanan özne, değer nesnesine ulaşmak için edim aşamasını yerine getirmiştir.

Edim aşamasında gerekli kipsel edinçten yararlanan kahraman (özne), dönüştürücü eylemi yerine getirir. Metinde özne, öncelikle balıkçının (Y1) yardımıyla boğulmaktan kurtulur (N2) ve kıyıya çıkar (N3). Sonrasında bayılmasına sebep olan kokuyu bulur (N4) ve gazetecilere perişan halde yakalanmamak (N7) için İstanbul'dan kaçarcasına uzaklaşır

(N6). Metnin sonuçlandırıcı deneyimi olan edim aşamasında özne tüm değer nesnelere kavuşur (Ö1 N1, N2, N3, N4, N5, N6, N7).

Tanıma ve yaptırım aşaması, göndericinin, kahramanın gerçekleştirdiği eylemlerin doğruluğunu değerlendirip, yapılan sözleşme uyarınca kahramanı ödüllendirdiği aşamadır. Süpermen İstanbul'a Düştü metninde gönderici ile özne arasında bir sözleşme yapılmadığı için metnin sonuç durumunda onurlandırıcı deneyim bulunmamaktadır. Metinde sadece öznenin başlangıç durumundaki eksikliği giderilmiştir. Özne (Ö1), değer nesnelere kavuşmuştur. Bu bilgiler ışığında metnin anlatı izlencesi şu şekilde tablolaştırılabilir:

Tablo 3.29: Süpermen İstanbul'a Düştü Metninin Anlatı İzlencesi

Süpermen İstanbul'a Düştü			
Başlangıç Durumu	Dönüşüm		Bitiş Durumu
Eyletim	Yetilendirici Deneyim: Edinç	Sonuçlandırıcı Deneyim: Edim	Onurlandırıcı Deneyim: Tanınma ve Yaptırım
Ters bir rüzgârın (G1) esmesi sonucu öznenin rotasını yitirip İstanbul'a düşmesi.	Öznenin (Ö1) bayılmasına neden olan kokuyu bulmak istemesi. Öznenin denizden kıyıya çıkmak istemesi (yapmayı istemek) . Öznenin (Ö1) kendisini bayıltan kokuyu bulmak için yardımcı eyleyenlerden bilgi alması (yapmayı bilmek) .	Öznenin balıkçı tarafından boğulmaktan kurtarılması. Öznenin bayılmasına neden olan kokuyu bulması. Öznenin kıyıda insanların yardımıyla kendine gelmesi ve sonrasında İstanbul'dan uçarak uzaklaşması.	Öznenin başlangıçtaki eksikliğinin yardımcı eyleyenlerin katkısıyla giderilmesi.

3.11. Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması Metninin Kesitlere Ayrılması

1. Kesit

Güneş, ufuktan kulağını daha yeni göstermişti ki Walt Disney (Volt Disney)'in mikileri uyandı. Kitapların üstünde atlayıp zıplamaya başladı.

Mikilerin sesini duyan diğer kitaplar da gözlerini açtı.

“N’oluyor?” diye gür sesiyle bağırdı Don Kişot. “Her sabah sizin gürültünüzle mi uyanacağım Allah aşkına!”

Don Kişot yine atının üstündeydi. Kılıcını sağa sola sallıyordu. Mikilerin çoğu korkmuştu.

Biri cesaretini toplayıp konuştu:

“Sen herkesi korkutsan da beni korkutamazsın şövalye dostum. O cılız atınla tahta kılıcının forsu orta çağlarda kaldı. Yel değirmenleriyle savaşır gibi davranma bizlere. Biraz kibar olmasını öğren bakalım.”

“Benim forsum hiçbir çağda geçmez ufaklık.” dedi Don Kişot.

Küçümseyerek baktı mikilere.

“Bu gece doğru dürüst uyuyamadım.” diye konuşmasını sürdürdü. “Şu kitaplıkta sayımız çoğaldıkça saygı kalmadı doğru dürüst. İcinizde en yaşlılardan biri benim. Aynı zamanda en hacimli, en kalın olanı da... Biraz saygı gösterilmez mi adama? Ne yazık ki göstermiyorsunuz. İkinci sınıf, üçüncü sınıf kitapla bir tutmaya kalkışıyorsunuz beni. Yaşlandığım için mi nedir, şu mikiler bile posta koymaya başladılar bana. Aynı yerde yatırıyor, aynı yerde ayakta tutuyorsunuz. Biliyorsunuz, ben soylu sınıftan geliyorum her şeyden önce. Sıradan bir kitapla aramızda bazı farkların olması gerekmez mi? Ben bütün dünya dillerine çevrildim. Aynı zamanda dünyanın en çok okunan kitabıyım. Zamanla yarıştım âdeta. Zaman eskidi, ben eskimedim...” Daha konuşacaktı ki orta sıralardan Gülliver’in Gezileri sözünü kesti:

“Bir kez senin çocuk romanı olup olmadığın hâlâ belli değil Don Kişot kardeş” dedi. “Ayrıca özetlenip kısaltılmışsın. Çocuklar daha kolay anlayıp sevsinler diye mi yapıyorlar bunu? Doğrusu senin durumuna düşmeyi hiç istemezdim. Olduğum gibi çıkardım okurlarımın karşısına. Sen çocuklar için yazılmadığından yapıyorlar bunu. Senin yerinde olsam çıkıp giderim şu çocuk kitaplarının arasından.”

“Kim diyor çocuk romanı olmadığını?” dedi Don Kişot. “Bütün dünya çocukları okumuyor mu beni? Okuyor. Bütün dünya çocukları zevk duymuyor mu? Duyuyor. Öyleyse, ben bir İspanyol olduğum kadar dünyalıyım da. Büyüklerin olduğu kadar çocukların da dostuyum.”

“Senin de pek özelliğin yok.” dedi Fransalı Küçük Prens. “Kendi kafana göre iki düş ülkesi yaratmışsın. Birinde Güliiver’i devlerle karşılaştırırsın, birinde de cücelerle... Hiç normal insan bulunmaz mı senin dünyanda kuzum?”

“Güleyim bari senin bu sözüne.” dedi Güliiver’in Gezileri. Bütün dünya anladı da bunu sen mi anlayamadın? Azıcık zeki sanıyordum seni. Demek ki adın gibi aklın da küçükmüş. Her insanın bir dev, bir cüce yanı bulunur. Ben bunu temsil ediyorum. Herkes kendini bende bulduğu için bunca sevildim. Filmlerim, tiyatrolarım yapıldı ayrıca. Hepsi çok çok beğenildi. Ama seni... Kitaplığımızın sahibi bile okumadı daha! Öyle değil mi?”

“Derslerden, oyundan bana zaman ayırmadıysa azıcık da tembelse bunun suçu bende mi?” dedi Küçük Prens. Baksana neredeyse güneş doğacak. Kuşlar uyandı, çiçekler, kitaplar uyandı, o hâlâ yatıp duruyor.

“Aslında sen pek anlaşılacak kitap değilsin.” dedi Güliiver’in Gezileri. Fazla okunmuyorsan bunun sorumlusu biraz da sensin kuzum. Bu giz, bu kapalılık sende oldukça hep yalnız kalacaksın çocukların yanında.

La Fontaine (La Fonten), sabahleyin erkenden kalkmış, elini yüzünü yıkamış, kahvaltısını yapmıştı.

“Tembel dediğiniz o çocuk beni üç kez okudu.” diye söze karıştı. Ayrıca defalarca arkadaşlarına anlatıp durdu. Şu koca kitaplıkta daha hiç okunmayanlar varken benim üç kez okunmuş olmam biraz düşündürmeli sizleri, bu durum dünyanın her köşesi için geçerli. La Fontaine’in adını bilmeyen, duymayan çocuk yoktur yeryüzünde. Hepsi en az bir fablını bilir. Her fablının arkasından güldükleri kadar düşünürler de. Bu yüzden ben komik olduğum kadar filozofum da. İsterseniz bir fablını anlatayım sizlere.

“Anlat anlat!” diye bağıştılar raflarda uyuklayan kitaplar. Bir iki öksürdü La Fontaine, boğazını temizledi. Yavaş yavaş anlatmaya başladı:

“Kaplumbağanın biri bıkmış, usanmış yaşadığı yerden. Uzak ülkelerin özlemini çekmeye başlamış. Derdini iki ördeğe açmış. İstersen seni dünyanın öbür ucuna uçururuz demiş ördekler. Hem gezer hem bilgini, görgünü arttırırsın. Olur, demiş kaplumbağa. İki ördek bir değnek almışlar ağızlarına. Haydi, tutun bakalım demişler. Ama sakın ağızımı açayım deme. Kaplumbağa söz vermiş konuşmamaya. Ağızıyla tutunmuş değneğe. Uçmaya başlamışlar. Aşağıdan görenler şaşırılmış. Şuna bakın, kaplumbağa uçuyor, demişler.

Kaplumbağa geveze mi geveze... Bir parça da övüngen. Elbette uçuyorum, der demez, ağzından kaçırmış değneği, düşüp karpuz gibi kırılıvermiş.”

“Anlattığın pek de komik değil.” dedi. Ev sahibi durumunda olan Nasrettin Hoca Fıkraları. “Evet, La Fontaine herkesi güldürebilir, düşündürebilir. Ama Nasrettin Hoca’nın güldürüp düşündürmesinin ayrı bir tadı vardır. İnsanları güldürüp düşündürenler biraz Nasrettin Hoca’dır. Ünüm dünyaya yayılmıştır. Size La Fontaine gibi fıkra anlatmayacağım. Adımı anmanız, komikliğimi çağrıştırmaya yeter de artar bile.”

Nasrettin Hoca, ters bindiği eşeğini sürüp giderken herkes kahkahalarla gülüyordu.

Nasrettin Hoca geriye döndü, kendine gülenlere seslendi:

– Eşeğime ters bindiğim için gülüyorsunuz değil mi? dedi.

– Evet, diye bağırdılar. Onun için gülüyoruz.

– Allah’ın saf kulları, dedi Nasrettin Hoca. Bunu otomobil mi sandınız? Üstüne bindiğim bir eşek. Otomobiller gibi dikiz aynası olsa arkamı görürdüm. Olmadığına göre, elbette ki ters bineceğim.

“Uzun zamandır sizleri dinliyorum.” dedi.” Andersen. “Bakıyorum da herkes kendini övmeye çalışıyor. Hepiniz övünürken Danimarkalı Andersen’in masallarını unutup gidiyorsunuz.”

Şöyle birkaç adım öne çıkıp gezindi. Apak sakalı, uzun cüppesi vardı. Danimarka’nın soğuk bir gününe rastladığı için midir nedir, irili ufaklı bütün masalların üstünde tilki derisinden dikilmiş kürkleri vardı. Hepsini birbirlerinden güzeldi kürklerin. Işıl ışıldı.

“Şunu soracağım size.” diye konuşmasını sürdürdü Andersen. “Yeryüzünde hiçbir çocuk kitaplığının Andersensiz olduğu görülmüş müdür? Bakmayın siz bizim üstümüzdeki kürklere. Sıcaklık, güzellik kürklerimizde tüylerinde değil, yüreklerimizdedir. İnanmazsanız gelip okuyuverin masallarımızı, ısınacaksınız. Örneğin “Kibritçi Kız” sınımsıcak bir masaldır, değil mi? Danimarka’nın karına, buzuna, fırtınasına karşı koyan o küçük kızın kibritlerinin alevi değil, yüreğinin sıcaklığıdır. Bütün Danimarkalıların o soğuklara benim masallarımınla direnip karşı koyduklarını hiç düşündünüz mü? Bana inanmazsanız bir soğuk havada açıp okuyun masallarımı. Sınımsıcak olacaktır içiniz.

Neyse, sevmediğim şeylerden birisi övünmektir. Bugün ben de istemeyerek bunu yaptım. Bu sebeple özür dilerim bütün arkadaşlardan.

2. Kesit

Belki öteki kitaplar da konuşacak övgüyle karışık üzüntülerini, sevinçlerini, umutlarını dile getireceklerdi ki kitapların sahibi çocuk birden gözlerini açtı. Güneş, kentin göğünde epeyce yükselmişti.

Yatağında bir kez gerindi çocuk. Günlerden Pazar olduğunu anımsadı. Bugün bir kitap okunurdu. Gülümseyerek baktı raflara. Elini raflardan birine doğru uzattı. Kitapların hepsi birden heyecanlandı. Birer adım öne çıkıp “Beni oku! Beni Oku!” diye bağışmaya başladılar. “Susun!” diye bağırdı çocuk. “Bugün çok yüksek çıkıyor sesleriniz!”

Her zaman duymazdı bu sesi. Kitaplar mı konuşmazdı, kendi kulakları mı sağır olurdu, anlayamazdı. O zaman tek kitap olsun okuyamazdı. İçi kararlıydı. Çoktandır böyleydi. Ama hava güzel mi, morali yüksek mi, duyardı onların sesini. Bu sesi duydu mu tamamı. Okumaya iştahı var demektir. Gelsin o zaman kitaplar. Üzerlerine kapanırdı onların. Saatlerce kendinden geçirdi. Her şeyi unutup giderdi...

Kitaplardan birini çekip aldı. Uzak ülkelerden, ta Arjantin’den yeni bir dosttu. Geçen yıl almıştı bunu. Daha bunun gibi pek çok kitabı okuyamadığını düşündü. Bu süre içerisinde de ilk sayfayı okuyup çevirdi. Bakışları yazılar üzerinde uçmaya başladı. Su sesi, müzik sesi, gibi bir şey doldurmaya başladı içini... Çocuk, çok uzaklardan gelen bu sesi dinledi. Gittikçe çoğalıyor, kendisini sarıp içine alıyordu. Çocuk bu sesin nereden geldiğini anladı: az önce tartışan kitapların gürültüsü değildi bu. Okuduğu sözcüklerden, cümlelerden gelen gizli bir sestir...

Mehmet GÜLER

3.12. Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması Metninin Çözümlemesi

1. Kesit

Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması metninde düşlemsel metin tonu kullanılmıştır. Günay (2007: 219) metin tonunu, belli bir konuyu ele alma biçimi içinde, anlatıcının duygularını, niyetlerini, duyarlılıklarını belirten öğelerin tümü olarak açıklar. Düşlemsel tonda yazılmış öykülerde imgelerin ve olağanüstü olayların anlatımı vardır. Metnin ilk kesiti, çocuk kitaplığı uzamında geçmektedir. Bu kesitte, çocuk kitaplığında yer alan

kitapların karşılıklı tartışmalarına yer verilmiştir. Kitaplıkta yer alan eserlerin konuşturulması anlatıya olağanüstülük katmıştır.

Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması metni, “Tanrı bakışı”yla diğer bir ifade ile sıfır odaklayım ile yazılmıştır. Sıfır odaklayımda anlatıcının bakış açısı sınırsızdır. Sıfır odaklayıma bağlı olarak metinde dışöyküsel anlatıcı tipi kullanılmıştır. Dışöyküsel anlatıcı, anlatıda her şeyi bilir, her şeyi görür ve her yerde bulunur. Anlatıcı, kahramanların niyetlerini, düşüncelerini ve isteklerini bir kamera objektifi gibi görür ve okuyucuya yansıtır.

Anlatının başkahramanı bir çocuktur. Metinde çocuğun fiziksel özellikleri ve yaşı ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Anlatıda öykünün başkahramanının adı da yer almamaktadır. Fakat başkahramanın okul çağında bir çocuk olduğu anlaşılmaktadır. Birinci kesitte çocuğun kişilik özellikleri, diğer kahramanların ağzından okuyucuya aktarılmıştır. Metnin ilk kesitinde yer alan “Derslerden, oyundan bana zaman ayırmadıysa azıcık da tembelse bunun suçu bende mi?” cümlesi ve “Kuşlar uyandı, çiçekler, kitaplar uyandı, o hâlâ yatıp duruyor.” cümleleri ile söz konusu başkahramanın tembel bir çocuk olduğu, bu yüzden kitap okumadığı belirtilmiştir.

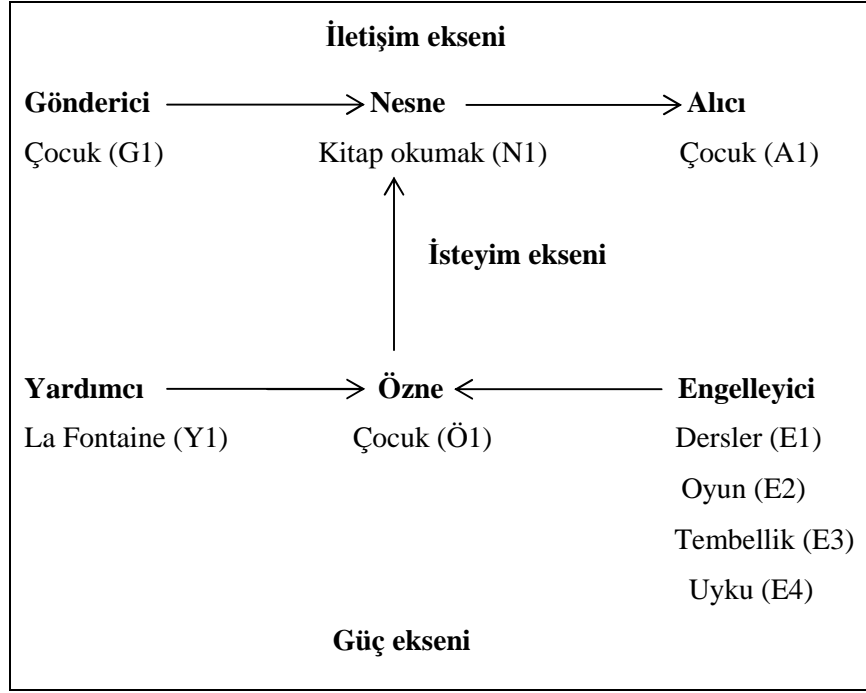
Metnin birinci kesitinde yer alan diğer kahramanlar ise Walt Disney’in hikeleri, Don Kişot, Güliiver’in Gezileri, Küçük Prens, La Fontaine, Nasrettin Hoca Fıkraları ve Andersen’dir. Anlatıda bu kahramanların yer alması, metinler arası bir gönderimi işaret etmektedir. Metinlerarasılık, bir yazarın başka bir metne, kahramana ya da edebi akıma gönderimde bulunmasıdır (Akerson 2005: 154). Bu metnin ilk kesitinde, söz konusu kahramanların hepsi aynı zamanda birer edebi yapıttır. Bu kitaplardan Don Kişot, kitaplıktaki yerinden memnun değildir. Kitaplıkta kendisine değer verilmediğinden ve diğer kitapların kendisine saygılı davranmamasından şikâyetçidir. Don Kişot, kitaplıktaki diğer kitapları küçümsemektedir. Bu kitap, yüzyıllar önce yazıldığı ve bütün dünya dillerine çevrildiği için kendisinin diğer kitaplardan üstün tutulması gerektiğini savunmaktadır. Güliiver’in Gezileri ise Don Kişot’un bu tepeden bakan tutumunu eleştirmektedir. Kendisinin filmlerinin, tiyatrolarının yapıldığını; Güliiver’in Gezileri’ni eleştiren Küçük Prens’in ise anlaşılmadığı için kitaplığın sahibi çocuk tarafından bile okunmadığını belirtmektedir. Küçük Prens ise aslında kendisinin anlaşılır bir kitap olduğunu fakat kitaplığın sahibi çocuğun tembelliğinden kendisini okumaya fırsat bulamadığını belirtir. La Fontaine ise kitaplığın sahibinin tembel bir çocuk olmadığını

belirtmiştir. Buna kanıt olarak da kendisinin çocuk tarafından üç defa okunmasını göstermiştir. La Fontaine, bu düşüncelerinden dolayı metnin ilk kesitinde özne için yardımcı eyleyen konumundadır. Nasrettin Hoca ve Andersen de kendilerini överek bir çocuk tarafından okunması gereken kitaplar arasında ilk sırada geldiklerini belirtmişleridir. Bu kahramanların hepsinde bulunan ortak özellikler, övünme, kendini beğenme ve diğer kitapları küçümsemedir.

Metnin ilk kesitinde yer alan “Güneş, ufuktan kulağını daha yeni göstermişti ki Walt Disney (Walt Disney)’in mikileri uyandı.” cümlesi, anlatı zamanının sabahın ilk saatleri olduğunu göstermektedir. Anlatının ilk kesiti, ev ve çocuğun odası kapsayan uzamları içerisinde çocuk kitaplığı kapsanan uzamında geçmektedir. Çocuk kitaplığı aynı zamanda kapalı bir uzamdır. Kapalı uzamlar, dağ, orman, kır vb. açık uzamlardan ziyade ev, oda, köşk vb. uzamları ifade etmektedir.

Metnin ilk kesiti, ayrışimsal durum sözcüğüyle başlamıştır. Anlatının başkahramanı çocuk (Ö1), kitap okumak (N1) değer nesnesinden ayrıdır (Ö1 $\cup$ N1). Çocuğun kitap okumamasının nedeni ise -diğer kahramanların belirttiğine göre- derslerden (E1) ve oyundan (E2) kitap okumaya zaman ayıramaması ve biraz da tembel olmasıdır (E3). Güneş doğduğu; tüm kitaplar, çiçekler ve herkes uyandığı hâlde küçük çocuk (Ö1) uykudadır (E4). Metnin birinci kesitindeki kahramanların arasında La Fontaine (Y1), çocuğun tembel olmadığını düşünmektedir. Bunun sebebi ise çocuğun bu kitabı tam üç kez okumuş olmasıdır. Birinci kesitin sonuç durumunda, çocuk hâlâ uykuda olduğu için dönüştürücü edimi yerine getirememiş; ilk kesit, metin başlangıç durumunda olduğu gibi ayrışimsal durum sözcüğüyle sonlanmıştır (Ö1 $\cup$ N1). Buna göre metnin ilk kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolştırılabilir:

Tablo 3.30: Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

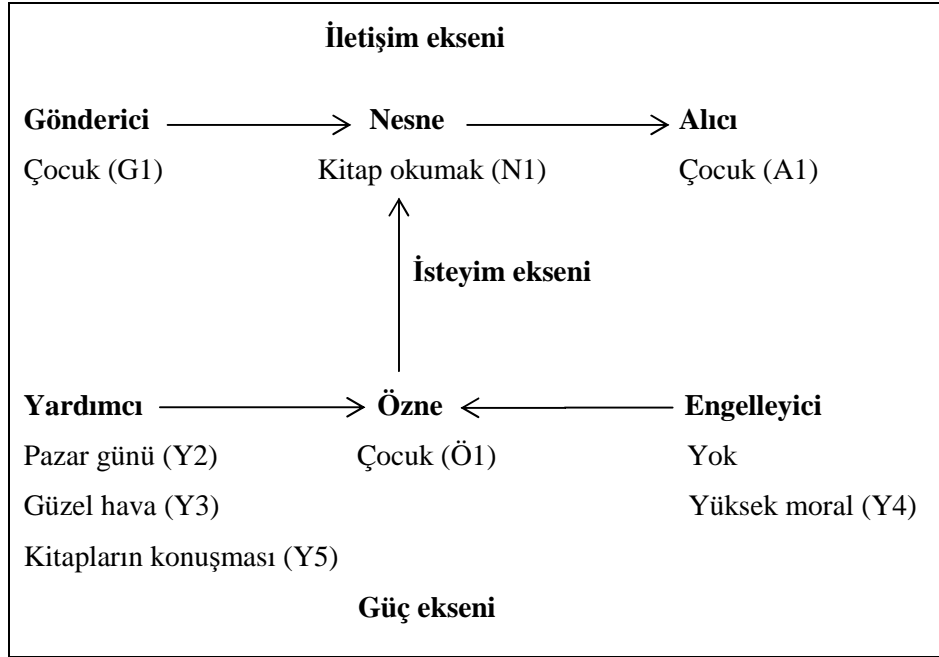
2. Kesit

Metnin ikinci kesitinde zamansal olarak bir değişim gözlenmektedir. Başkahraman çocuk (Ö1) uyanmıştır. Günlerden pazardır ve güneş, kentin göğünde epeyce yükselmiştir. Güneşin epeyce yükselmesi zamanın öğle vaktine yaklaştığını göstermektedir. İkinci kesitte uzamsal olarak herhangi bir değişim söz konusu değildir. Kesit, çocuğun odası uzamında geçmektedir. Bu kesitte, anlatıya herhangi bir kahraman dâhil olmamıştır.

Metnin ikinci kesitinin başlangıç durumunda özne (Ö1), değer nesnesi olan kitap okumaktan (N1) ayırıcıdır (Ö1 ∪ N1). Çocuk (Ö1), gözlerini açtıktan sonra günlerden pazar olduğunu anımsamıştır ve bugün bir kitap okunabileceğini düşünmüştür. Odasındaki kitaplığa yönelmiş, okumak için bir kitap aramaya koyulmuştur. Bu esnada çocuk (Ö1), kitapların “Beni oku! Beni oku!” seslerini duymuştur. Özne, kitapların sesini (Y5) duymadığı zaman içi kararmakta ve kitap okuyamamaktadır. Kitapların konuşması (Y5), çocuğun (Ö1) kitabı okuması için yardımcı eyleyen olmuştur. Bunun yanında günlerden pazar olması (Y2), çocuğun moralinin yüksek (Y4) ve havanın da güzel olması (Y3) öznenin (Ö1) dönüştürücü edimi yerine getirmesinde ona yardımcı olmuştur. Metnin sonuç durumunda çocuk (Ö1), bir yıl önce aldığı ve daha önce okumadığı bir kitabı kitaplığın raflarından almış ve okumaya başlamıştır. Böylelikle özne (Ö1), değer nesnesine (N1)

kavuşmuştur. Metin bağlaşımsal durum sözcüyle sonlanmıştır (Ö1 n N1). Bu bilgiler ışığında anlatının ikinci kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.31: Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

Anlatı İzlenesi

Anlatı izlenesi, anlatının başlangıç durumu ile sonuç durumu arasında öznenin geçirdiği dönüşümleri gösteren programdır. Bu izlenec, durum ve edim sözcelerinden oluşur. Eyleyenler, durum ve edim sözcelerinin kullanımına göre dönüşüm yaşarlar. Anlatı izlenesi boyunca özne, nesne ile bağlaşım ya da ayrışım durumuna ulaşmak için dönüştürücü bir edimde bulunur (Uçan 2008: 134). Buna göre metnin sonuç durumunda özne, değer nesnesine ulaşır ya da ulaşamaz. Anlatı izlenesi; eyletim, edinç (yetilendirici sınama), edim (sonuçlandırıcı sınama) ve yaptırım (onurlandırıcı sınama) olmak üzere dört temel aşamada gerçekleşmektedir. İlk ikisinde gönderen ve özne, diğer ikisinde de özne ve nesne etkileşim halindedir.

Eyletim aşaması, bir yaptırma eylemidir (Kıran 2007: 305). Bu aşamada gönderici, özneyi belli bir amaç doğrultusunda koşullandırır ve gönderici ile özne arasında sözleşme yapılır. Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması metninde eyletim aşaması yer almamaktadır. Bunun sebebi çocuğun anlatının başlangıç durumunda uykuda olması ve anlatıda gönderici

eyleyenin aynı zamanda öznenin kendisi olmasıdır. Diğer bir ifadeyle edimi özneye yaptırma eyleminden ziyade yapmayı isteme kipliği dikkat çekmektedir.

Edinç aşaması, öznenin gerçekleştirmesi gereken zorunlu dönüşümleri yerine getirmek için gereksindiği yetenekleri kazandığı aşamadır (Kıran 2007: 305). Bu yetenekler kiplik kavramına bağlanarak yapmak zorunda olmak, yapmayı istemek, yapabilmek, yapmayı bilmek şeklinde dörde ayrılır. Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması metninin ikinci kesitinde özne uykudan uyanınca “Bugün bir kitap okunur.” diye düşünmüştür (yapmayı istemek). Gönderici, öznenin kendisi olduğu için yapmak zorunda olmak kipliği metinde bulunmamaktadır. Öznenin okuma eylemini yerine getirebilmesi için gerekli koşulların oluşması gerekmektedir. Bu koşullar; okulun ve derslerin olmaması (Y2), havanın güzel olması (Y3), çocuğun moralinin yüksek olması ve -en önemlisi- çocuğun kitapların sesini duymasısıdır (Y5). Metnin ikinci kesitinde özne (Ö1), uyanınca kitap okuması için gerekli tüm şartların hazır olduğunu görmüştür (yapmayı bilmek). Özne (Ö1), uyandıktan sonra kitaplığından bir kitap seçmiştir ve okumaya başlamıştır (yapabilmek).

Edim aşaması, öznenin kazandığı kipsel edinçlerden yararlanarak temel dönüşümü gerçekleştirdiği aşamadır (Kıran 2007: 306). Metinde özne konumunda olan çocuk (Ö1), bir yıl önce aldığı fakat hâlâ okumadığı bir kitabı kitaplığından seçerek okumaya başlamıştır. Özne, gerekli dönüşümü yerine getirmiş ve metnin sonuç durumunda değer nesnesine ulaşmıştır (Ö1 → N1).

Tanıma ve yaptırım aşaması, gönderici tarafından koşullandırılan öznenin gerçekleştirdiği dönüştürücü edimden sonra ödüllendirilmesi ya da cezalandırılmasıdır. Bu aşamada gönderici, öznenin edimlerini değerlendirir ve yapılan sözleşme uyarınca özneyi ödüllendirir ya da cezalandırır (Kıran 2007: 306). Metinde gönderici öge çocuk olduğu için tanıma ve yaptırım aşaması bulunmamaktadır. Bu aşamada, öznenin (Ö1) başlangıç durumundaki eksikliği giderilmiş, özne kitap okuduğu için mutlu olmuştur. Bu bilgiler ışığında metnin anlatı izlencesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.32: Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması Metninin Anlatı İzlenesi

Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması			
Başlangıç Durumu	Dönüşüm		Bitiş Durumu
Sözleşme ya da Eyletim	Yetilendirici Deneyim: Edinç	Sonuçlandırıcı Deneyim: Edim	Onurlandırıcı Deneyim: Tanınma ve Yaptırım
Aynı zamanda gönderici eyleyen konumunda olan çocuğun (Ö1) kitap okuması için belli koşulların yerine gelmesi (kitapların konuşması, derslerin olmaması, havanın güzel olması).	Öznenin (Ö1) pazar günü kitap okumayı istemesi (yapmayı istemek). Öznenin kitap okuması için gerekli şartların oluşması ve kitaptan okumak için bir kitap seçmesi (yapmayı bilmek, yapabilmek).	Öznenin (Ö1) kitaptan bir kitap seçip merakla okumaya başlaması.	Öznenin (Ö1) metnin başlangıç durumundaki eksikliğinin giderilmesi ve kitap okumanın çocuğa (Ö1) mutluluk vermesi.

3.13. Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Kesitlere Ayrılması

1. Kesit

Korsanlar, prensesi gizlendiği mağarada bulmuşlardı. Zavallı kız, tir tir titreyerek gizlendiği yerde hapsirince onu yakalamışlardı. Çok acımasız adamlardı bunlar. Herhâlde onu öldüreceklerdi. Bora heyecanla sayfayı çevirdi. İşte bir resim: Korsanın biri, prensesi kolundan çekiyor. Uyduruk bir resim. Korsanın altında ütülü bir pantolon var. Bu çizerin de hiç mi aklı yok? Neyse... Prensese ne olacak şimdi? Prensese de aynı şeyi düşünüyor. Bana ne olacak şimdi? Çevresini saran ve ona tuhaf tuhaf bakan kılıksız korsanlar... Bora düşünüyor... Prensese hepsinden genç. Korsanlar ise yaşlı ve yorgunlar. Prensese kaçırerse onlardan daha hızlı koşamaz mı? Bora böyle düşünüyor. Prensese neden oradan koşarak uzaklaşmadığına şaşırıyor. Korsanların başı, sanki onun düşüncelerini okumuş gibi bağırıyor prensese; "Sakin ha kaçmaya kalkışma! Burası bir ada ve kaçabileceğin hiçbir yer yok!"

Bora şaşırıyor. Okuduğu kitabın kahramanı ona cevap veriyormuş gibi konuşuyor. Bora prensese resmine dikkatle bakıyor. Ona nasıl yardım edebilir? Edemez. Prensese ona sanki "Neden beni kurtarmıyorsun?" der gibi bakıyor.

2. Kesit

Bir imdat çağrısı: “Bora... Bora!” Çağrıldığını ancak üçüncüsünde duyuyor Bora. Başını kaldırdığında annesinin olduğu yerde zıpladığını görüyor.

“Seni çağırıyorum, duymuyor musun? Haydi, şu kuponları götür ve tabakları al.”

Bora'nın annesi bir gazetenin verdiği kuponları biriktirmiş. Onlarla tabak takımı alacak. “Haydi!” diyor annesi. “Şimdi bitiverir, herkes kapışır.”

Bora itiraz edemiyor. Annesini kızdırmak istemiyor. Öğleden sonra havuza gitmek için izin isteyecek çünkü. Ama kitabın sonunu da çok merak ediyor. Prenseler, korsanlardan kurtulacak mı? Bora çok kitap okuduğu için prenseslere genellikle bir şey olmadığını biliyor, ama yine de içinde bir kuşku var, ya bu kez bir şey olursa? Hem kurtulacaksa bile nasıl kurtulacak? Bora bunu çok merak ediyor. Annesinin elinden kuponları alıyor ama kitabı da bırakmıyor. Okumaya devam ederek sokağa çıkıyor.

Kupon karşılığı hediyeler veren gazete dağıtım bürosunda uzun bir kuyruk var. Kimi tabak alıyor, kimi ansiklopedi, kimi bardak çanak, kimi de kitap. Bora kuyruğun en sonuna gidip beklemeye başlıyor. Bir yandan da prensesin sonunu merak ettiği için kitabın sayfalarına dönüyor yine.

3. Kesit

Prenseler ağlayıp sızlamayı bırakıyor. Ağlayarak kurtulamaz çünkü. Kimse ona acıyıp “Bu prenses çok ağladı, bu nedenle onu serbest bırakalım.” demez. Tersine, ağladığını gören korsanların reisi, “Susturun şunu!” deyince bir güzel tokat yiyor prenses. Yanağında kırmızı bir el iziyle bir süre hıçkırıldıktan sonra gözyaşlarını değil, kafasını kullanması gerektiğine karar veriyor. Kafasını nasıl kullanabilir? Kurtulmak için ne yapabilir?

“Tabaklar...” diyor birisi. Bora prensesin tabaklarla ne yapabileceğini düşünmeye başlıyor. Omzu dürtülüyor. “Tabakları veriyorlar mıymış?” diyor birisi ona. Bir adam, elinde gazetenin tabak kuponları. “Evet” diyor Bora. “Ben de onun için bekliyorum.” Kitabına dönüyor.

Prenseler başını kaldırıyor. Gözlerinde bir pırıltı var. Kapatıldığı odadaki masanın üstünde bir yağın tabak çanak var. Herhâlde korsanların soydukları bir gemiden gelmiş

olmalılar. Prenses tabaklara bakıyor uzun uzun. Kurtuluşunda bu tabakların bir rol oynayıp oynamayacağını düşünüyor gibi bakıyor. “Bu tabaklar işe yarar mı?”

Bora kitabından başını kaldırıyor. Arkadaki adam sorusunu yineliyor. “İşe yarar şeyler mi bari verdikleri tabaklar?”

“Bilmem.” diyor Bora. Adamla ilgilenmek istemiyor. Prensesin nasıl kurtulacağını merak ediyor. Kitabını okumak istiyor.

Prenses tabaklara uzun uzun bakıyor. “Bunlar bir işe yarar mı acaba?” diye soruyor kendi kendine. Korsanlar merdiven altındaki büyük masaya oturmuş yiyip içiyorlar. Reisleri koca bir kazana kepçeyi doldurarak yemek dağıtıyor. Yeniden yemek isteyen kuyruğa girip tabağını uzatıyor. Bazen reis sinirlenip bağırtıyor: “Sırayla, sırayla!”

Herkesin sesi bir anda yükseliyor. Çünkü yaşlıca bir hanım sıraya girmek yerine kuponlarını yandaki pencereden uzatıyor, sıra beklemeden tabaklarını ya da ansiklopedisini her neyse alacak. Kadına çok kızıyorlar. Kadın kendi kendine mırıldandıktan sonra sıranın en arkasına geçiyor. Bora, bütün bu olanları kulağıyla izliyor yalnızca. Kitabından başını kaldırmıyor.

4. Kesit

Prenses, aşağıdakileri izliyor sessizce. Sonra ikinci katın penceresinden dışarı bir tabak fırlatıyor. Tabak şangır şungur sesler çıkararak kırılıyor.

Herkes şaşırıyor. Kahkahalar kuyruğun başından dalga dalga yükseliyor. “Hani,” diyor birisi, “Bu tabaklar kırılmazdı?” “Evet, öyle reklam yapıyorlardı.” diyor öteki. “Canım aldatıyorlar işte, amaçları bize kupon toplatacağımız derken gazete satmak.” Elinden tabakları düşüren küçük kız, utanmış ve üzgün bir yüzle bürodaki adama bakıyor, başka verir mi diye. Adamın öyle bir niyeti yok. Kız çekiliyor ama gitmiyor. Eve gidince dayak yemekten korkuyor belli ki. Bora ona bakıp yine kitabına dönüyor.

Prenses camın kenarına çekilmiş bekliyor. Korsanlar hemen dışarı çıkıyorlar. Karanlıkta kimse görünmüyor. Prenses elindeki tabakları oraya buraya fırlatmaya başlıyor. Korsanlar karanlıkta uçuşan ve kafalarına isabet ettiğinde derin yaralar açan tabakların nereden geldiğini düşünemiyorlar bile. Zaten yorgun olduklarından, az sonra hepsi yerlere serilip horul horul uykuya dalyorlar. Prenses yavaşça dışarı çıkıyor. Ağaçların arasından süzülerek sahile yöneliyor. Orada bir tekne bulabilir mi? Başka çaresi yok. En kısa zamanda bu adadan uzaklaşmalı. Çünkü korsanlar her an

uyanabilirler. Prenses bir yandan karanlık ve ürkütücü ormandan bayır aşağı koşuyor, bir yandan da gözyaşlarını tutamıyor.

“Ağlama kızım, olan oldu, git artık.” Kuyruğun başındaki kız sonunda anlıyor, kırdığı tabakların yerine yenisinin verilmeyeceğini. Hıçkırıklar atarak hatta bağıra bağıra ağlayarak uzaklaşıyor. Bora işte tam o anda ilk kez başını kaldırıp yokuş aşağı cadde boyunca koşarak inen kıza bakıyor ve bir anda kendisini kuyruktan çıkmış, kızın arkasından yürür buluyor.

“Prenses!”

Kız arkasını dönüyor şaşkınlıkla. Bora’ya bakıyor uzun uzun. Sonra da ürkererek uzaklaşıyor. Bora ne yapacağını bilmeksizin kaldırımın kenarına ilişiyor. Kitabını açıyor.

5. Kesit

Prenses oturduğu kayanın üstünden kalkıyor. Kıyıda küçük bir kayık var ama prenses o kayığa binip denize açılmayı akıllıca bulmuyor. Çünkü korsanlar ayılınca kendi gemileriyle onu hemen yakalayabilirler. Başka bir plan yapıyor. Kumsalda derin ayak izleri bırakarak kayığa biniyor. Kıyı boyunca kürek çekmeye başlıyor. Az sonra tam istediği gibi kuytu bir yer buluyor. Kayığı kıyıya çekip gizliyor. Sonra da planın en şaşılacak yanını uyguluyor, yeniden korsanların yanına dönüp kulübenin arkasına gizleniyor.

Bora, bu kez yeni baştan kuyruğunun sonuna giriyor. Kalabalık azalmış ama onun sırası çoktan gelip geçmiş. Kitabın sayfalarına dönüyor.

Korsanlar küfürler ederek uyanıyorlar ve prensesin kaçtığını birbirlerine duyuruyorlar. Hepsi sahile koşuyor.

“Kayık yok!” diye bağırtıyor birisi.

“Peşine düşmeliyiz!” diye bağırtıyor öteki. “Onu elimizden kaçırırsak paramızı alamayız.”

Hızla korsan koyuna gizledikleri tekneleriyle uzaklaşıyorlar.

Prenses yarım gün kadar bekliyor. Sonra sahile gizlediği kayığa binerek kürek çekmeye başlıyor.

Bora'nın canı sıkılıyor bir an. Prensese gideceği yönü nasıl bulacak ki? Gece olsa Kutup Yıldızı'na bakabilir. Ama öğle vakti? Hem de güneş tepedeyken?

“Müthiş sıcak var.” diyor Bora'nın önündeki adam. Bora'ya bakıyor. Bora bir şey söylemeyince soruyor: “Öyle değil mi?”

“Öyle...” diyor Bora. “Çok sıcak.” Adam rahatlamış gibi önüne dönüyor. Bora da kitabına...

Prensese aç susuz bir deniz yolculuğundan sonra babasının ülkesine ulaşıyor. Sarayda kırk gün kırk gece şenlik yapılıyor, kayıp prensese bulunduğu için.

Bora kitabı kapatıyor. Prensese bu kolay kurtuluşu ona biraz yavan geliyor. Hani prens? Yazar prensese yardım edecek bir prensi yazmayı niye akıl edememiş? Bora okuduğu kitabı baştan sona yeniden düşünüyor. Düşündükçe de prensin eksikliğini daha çok hissediyor.

Elindeki kuponları uzatıyor adama. Adam kuponları tek tek sayıyor ve Bora'ya bir paket veriyor. Bora pakete bakıyor. Bedava tabak. Ne kadar kolay bir alışveriş. Kes gazeteyi, al tabağını.

Bora eve dönmüyor. Kızı bıraktığı yere iniyor. Kız henüz eve girmemiş, kapı önündeki iki sıra basamakta oturuyor. Bora, elindeki tabak takımını kızın kucasına uzatıyor. Sonra da bir şey söylemeden yokuş yukarı hızlı hızlı yürüyor. Tam sokağı dönecekken kulağına incecik, şarkı gibi bir söz çalınıyor: “*Teşekkürler prens!*”

Fatih ERDOĞAN

3.14. Prens Olmayan Masal Kitabı Metninin Çözümlemesi

1. Kesit

Prens Olmayan Masal Kitabı, içi içe geçmiş iki anlatıdan oluşmaktadır. Öyküde iki anlatı arasında yer yer geçişler bulunmaktadır. Öyküyü oluşturan genel anlatı, başkahramanın Bora olduğu anlatıdır. Öykünün başkahramanı Bora, bir masal kitabı okumaktadır. Bu masal kitabının da başkahramanı bir prensesdir. Prensese, bir adada kötü kalpli korsanlar tarafından esir edilmiştir. Metnin ilk kesitindeki oyunculaşmaya bakılacak olursa öykünün başkahramanı Bora ile ilgili olarak ayrıntılı betimleme yapılmamıştır. İlk kesitte, daha çok masal kitabındaki kahraman olan prensesle ilgili ayrıntılara yer verilmiştir. Prensese, adada korsanlar tarafından esir edilmiştir ve çaresiz bir durumdadır.

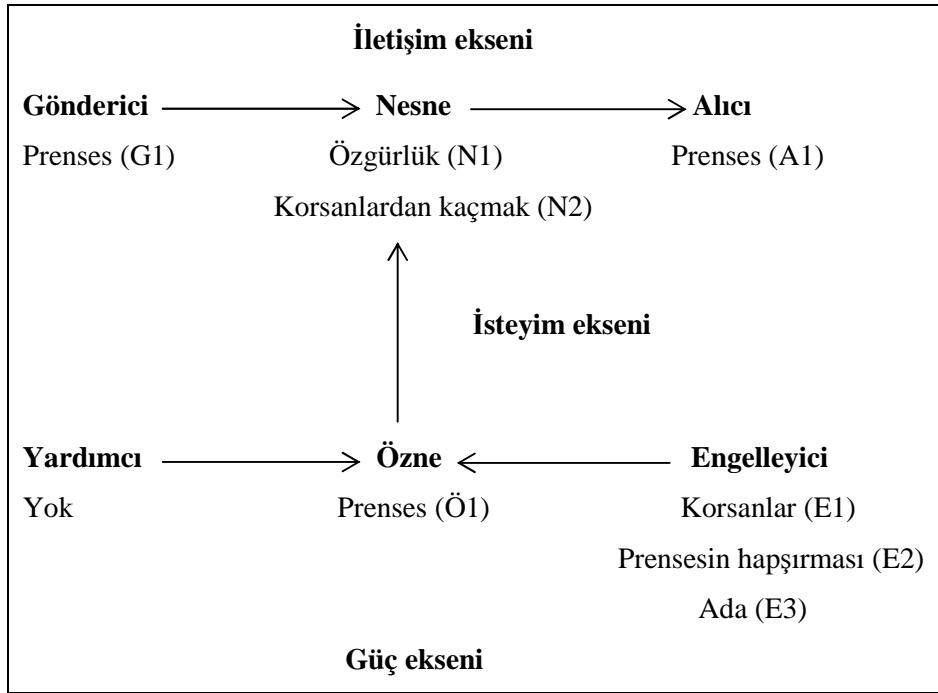
Prensesin yanı sıra metnin ilk kesitinde yer verilen diğer kahramanlar, prensesi alıkoyan korsanlardır. Bu korsanlar kötü kalpli, acımasız, yaşlı ve yorgun insanlardır. Kesitte korsanlar, prensesi esir tuttıkları için engelleyici eyleyen konumundadırlar.

Metnin ilk kesiti ve tüm kesitleri, sınırsız bakış açısı olarak da ifade edilen sıfır odaklayımla yazılmıştır. Sıfır odaklayımda kullanılan anlatıcı tipi, her şeyi bilen ve gören dışöyküsel anlatıcı tipidir. Bu odaklayım türünde ve buna bağlı olarak kullanılan dışöyküsel anlatıcı tipinde anlatıcı, üçüncü tekil kişi adlı “o”yu kullanır. Bu anlatıcı, anlatı kahramanları ile ilgili her şeyi; kahramanların düşüncelerini, niyetlerini bilir (Günay 2007: 142; Kıran 2007: 144).

Metnin ilk kesitindeki olay, ada uzamında geçmektedir. Özne konumunda olan prenses, adada saklandığı mağarada korsanlar tarafından yakalanmıştır. Metinde yer verilen uzamla ilgili bilinen tek şey bir ada olduğudur. Bunun dışında uzam ile ilgili ayrıntıya yer verilmemiştir. Birinci kesitte, anlatı zamanını gösteren herhangi bir zamansal belirteç yer almamaktadır. Dolayısıyla öykünün birinci kesitinin hangi zamansal aralığı kapsadığı bilinmemektedir.

Metnin ilk kesiti, ayrışimsal durum sözcüğüyle başlamıştır. Prenses (Ö1), adada korsanlar tarafından yakalanmış ve esir edilmiştir. Özne (Ö1), değer nesnesi olan özgürlükten yoksundur ve korsanlardan kaçmayı istemektedir (Ö1 $\cup$ N1, N2). Engelleyici eyleyen olan korsanlar (E1), prensesi esir almışlardır. Prenses (Ö1), mağarada hapsirince (E2) korsanlar tarafından yeri tespit edilmiştir. Ayrıca prensesin (Ö1) adada bulunması, korsanlardan kaçmasını ve prensesin (Ö1) özgürlüğüne kavuşmasını engellemiştir. Kesitin sonuç durumunda prenses (Ö1), korsanların elinden kaçamamıştır. Metnin birinci kesiti ayrışimsal durum sözcüğüyle sonlanmaktadır (Ö1 $\cup$ N1, N2). Bu bilgilerin ışığında kesitin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.33: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

2. Kesit

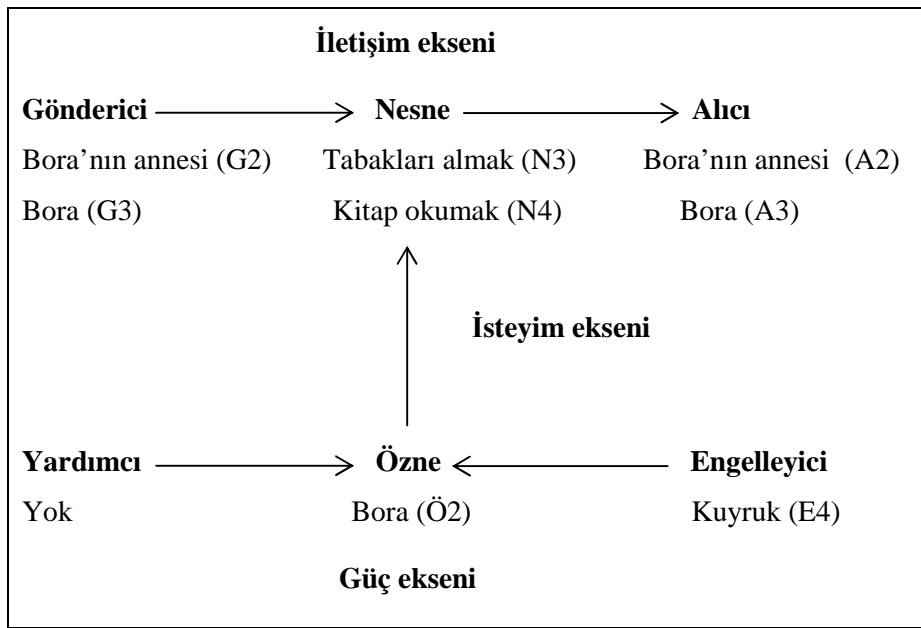
Metnin ikinci kesitinde anlatının öznesi, öykünün başkahramanı olan Bora'dır. Kesitte belirtildiğine göre Bora (Ö2), kitap okumayı seven bir çocuktur. Bora'nın (Ö2) yaşı ve fiziksel özellikleri ile ilgili bir bilgi verilmemiştir. Metnin ikinci kesitinde Bora'nın (Ö2) yanı sıra metne annesi de dâhil olmuştur. Bora'nın annesi (G2), metnin ikinci kesitinde gönderici eyleyen konumundadır. Kesitte, gazete kuponlarını biriktirmesi dışında Bora'nın annesi hakkında başka bilgiye yer verilmemiştir.

Metnin bu kesiti, ev ve gazete dağıtım bürosu uzamlarında geçmektedir. Metnin ilk kesitinde olduğu gibi ikinci kesitinde de herhangi bir zamansal belirteç yer almamaktadır.

Bu kesitin başlangıç durumunda gönderici eyleyen konumunda olan Bora'nın annesi (G1), Bora'dan gazete kuponlarını götürüp karşılığında tabak almasını istemiştir. Bora (Ö2), öğleden sonra havuza gitmek için annesinden izin isteyecektir. Bu sebeple annesini kızdırmak istememektedir. İkinci kesitte Bora'nın (Ö2) değer nesnesi tabakları almaktır (N3). Bora (Ö2), tabakları almak için gazete dağıtım bürosuna gider. Bunun yanında Bora'nın (Ö1) bir başka değer nesnesi de kitap okumaktır (N4). Bora (Ö2), masal kitabında prensesin başına gelecekleri merak etmektedir. Bunun için de masal kitabını

yanına alarak gazete dağıtım bürosunun yolunu tutmuştur. Bora (Ö2), dağıtım bürosuna geldiğinde uzun bir kuyruk olduğunu görür. Kuyruğun olması (E4) özne için engelleyici eyleyendir. Metnin ikinci kesitinin sonuç durumunda özne kuyrukta beklemek engelleyici eyleyeni ile karşılaştığı için değer nesnesine ulaşamaz (Ö2 ∪ N3). Fakat Bora (Ö2), kuyrukta beklerken kitap okumak değer nesnesine kavuşmuştur (Ö2 ∩ N4). Bu bilgiler ışığında metnin ikinci kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolaştırılabilir:

Tablo 3.34: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

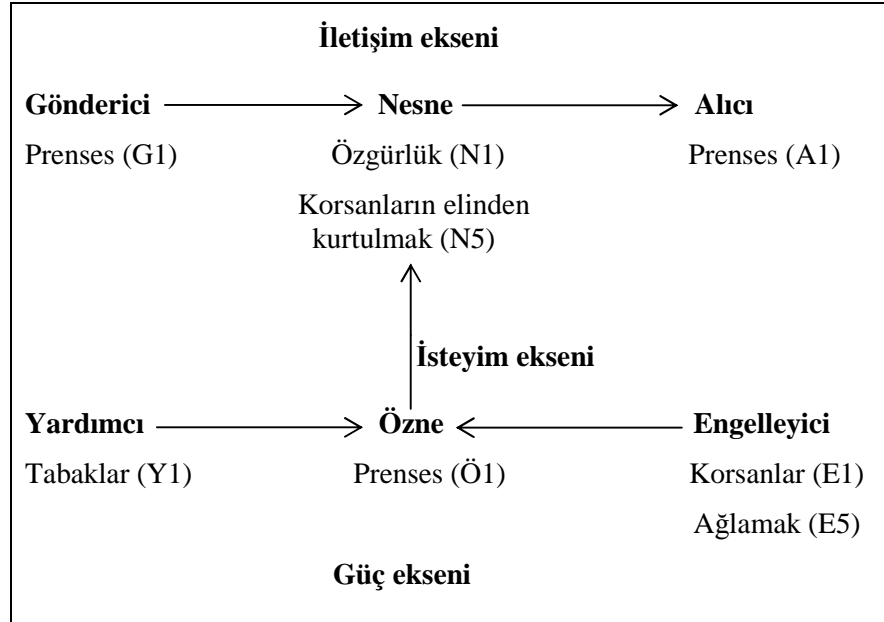
3. Kesit

Metnin üçüncü kesitinde iki anlatı eş süremlili gelişim göstermektedir. Öyküde Prensesin özne durumunda olduğu anlatı ve öykünün başkahramanı Bora'nın özne olduğu anlatı birbirine paralel şekilde ilerlemektedir. Prensesin özne konumunda olduğu anlatıya prenses (Ö1) ve korsanların (E1) dışında yeni bir kahraman dâhil olmamıştır. Prenses (Ö1), üçüncü kesitte de ada uzamındadır ve korsanlara (E1) esirdir. Kesitte, anlatı zamanını gösteren herhangi bir belirteç yer almamaktadır. Dolayısıyla üçüncü kesitte anlatının hangi zaman aralığını kapsadığı bilinmemektedir.

Metnin üçüncü kesiti ayrışimsal durum sözcüğüyle başlamaktadır (Ö1 ∪ N1, N5). Prenses (Ö1), adada korsanlara (E1) esirdir. Fakat adadan nasıl kurtulabileceğinin planlarını yapmaktadır. Üçüncü kesitte prensesin (Ö1) değer nesnelere, korsanların elinden kurtulup (N5) özgürlüğüne kavuşmaktadır (N1). Bunun için çareler aramaya başlar. İlk

ağlar fakat prenses ağlayınca korsanların reisinin talimatıyla güzel bir tokat yer. Ağlamak (E5), prenses (Ö1) için engelleyici eyleyendir. Çünkü prensesin (Ö1) ağlaması, korsanların onu dövmesine sebep olmuştur. Kesitin ilerleyen bölümlerinde odadaki tabaklar (Y1), prensesin (Ö1) dikkatini çekmiştir. Prens (Ö1), kurtuluşunda tabakların nasıl bir rol oynayacağını düşünmüştür. Üçüncü kesitte prensesin esir tutulduğu odadaki masanın üzerinde bulunan tabaklar (Y1), yardımcı eyleyen konumundadır. Fakat prensesin tabaklarla ne yapacağı dördüncü kesitte yer almaktadır. Metnin üçüncü kesiti ayrışimsal durum sözcüyle sonlanmaktadır (Ö1 $\cup$ N1, N5). Bu bilgiler ışığında prensesin bakış açısından metnin üçüncü kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolaştırılabilir:

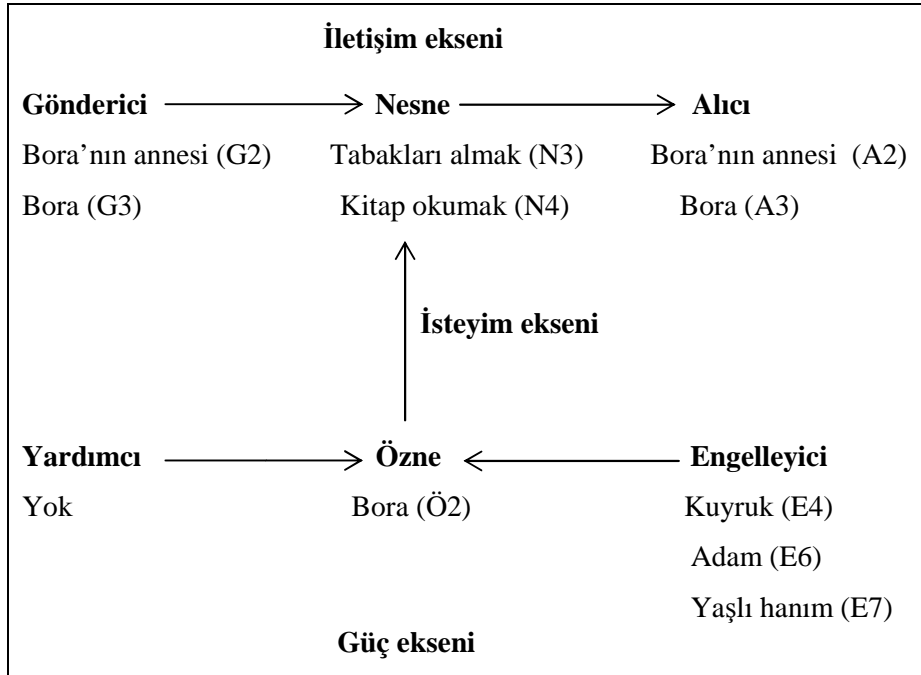
Tablo 3.35: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Üçüncü Kesitinin Prens Açısından Eyleyenler Örnekçesi

Metnin üçüncü kesitinde Bora'ya (Ö2) ek olarak anlatıya; tabak, ansiklopedi vb. şeyler almak için kuyrukta bekleyen adam (E6) ve yaşlı bir hanım (E7) dâhil olmuştur. Kesitte adamla (E6) ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiştir fakat adamın sürekli Bora'ya (Ö2) bir şeyler sorması, Bora'nın kitabı okumasına engel olmaktadır. Adam (E6), metnin üçüncü kesitinde engelleyici eyleyen konumundadır. Anlatıya dâhil olan yaşlı hanım (E7) ise sıra beklemeden tabak, ansiklopedi vb. almak istemektedir. Yaşlı hanımın (E7) sıraya girmediğini gören kuyruktaki insanlar, bu duruma itiraz etmişlerdir. Yaşlı hanım (E7), kuyruğa girmek istemediği için engelleyici eyleyen konumundadır.

Metnin üçüncü kesiti ayrışimsal durum sözcüsiyle başlamaktadır ($\ddot{O}2 \cup N3$). Bora ($\ddot{O}2$), kuyrukta beklemektedir fakat sıra hâlâ kendisine gelmemiştir. Bora ($\ddot{O}2$), kitabını okumak istemektedir ($N4$). Ancak kuyrukta bekleyen adamın soruları ve yaşlı hanım yüzünden çıkan tartışma, kitabını okumasına engel olmaktadır. Bu engelleyici eyleyenlere rağmen Bora ($\ddot{O}2$), kitabından başını kaldırmamıştır. Metnin üçüncü kesitinin sonuç durumunda Bora ($\ddot{O}2$), tabakları almak için sırada beklemeye devam etmektedir ($\ddot{O}2 \cup N3$). Bora ($\ddot{O}2$), üçüncü kesitin başlangıç durumunda olduğu gibi sırada beklerken masal kitabını okumaya devam eder ($\ddot{O}2 \cap N4$). Bu bilgiler ışığında metnin üçüncü kesitinin eyleyenler örnekçesi Bora'nın ($\ddot{O}2$) bakış açısıyla şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.36: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metnin Üçüncü Kesitinin Bora Açısından Eyleyenler Örnekçesi

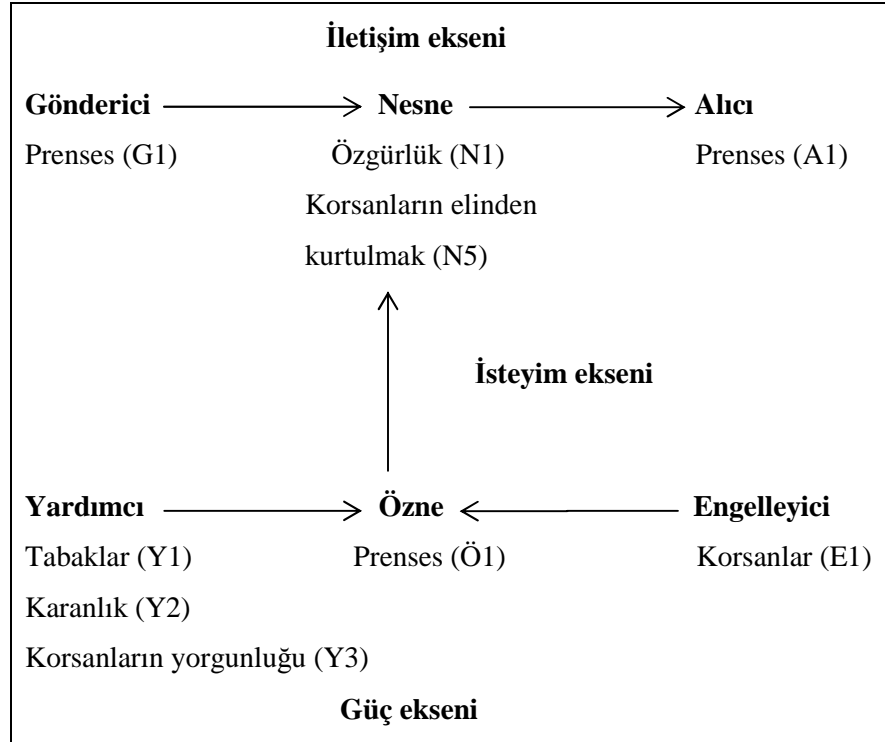
4. Kesit

Metnin dördüncü kesitinde masala herhangi bir kahraman dâhil olmamıştır. Prenses ($\ddot{O}1$), korsanların elinden kurtulmayı ($N5$) ve özgürlüğüne kavuşmayı ($N1$) istemektedir. Masalın başkahramanı ($\ddot{O}1$), adadan kaçmak için çareler düşünür. Kesitinin başlangıç durumunda özne ($\ddot{O}1$), hâlâ ada uzamında esir tutulmaktadır. Bu kesitte yer alan “Korsanlar hemen dışarı çıkıyorlar. Karanlıkta kimse görünmüyor.” cümleleri, anlatının dördüncü kesitindeki zamansallaşmanın akşam vakitlerini kapsadığını göstermektedir.

Dördüncü kesit, ayrışimsal durum sözcüğüyle başlamaktadır. Prenses (Ö1), esir olduğu için değer nesnelere yoksundur (Ö1 $\cup$ N1, N5). Bu aşamada prensesin aklına bir fikir gelir. Masanın üzerinde duran tabakları (Y1) alır ve karanlığa doğru savurmaya başlar. Tabaklar (Y1), prenses (Ö1) için yardımcı eyleyen konumundadır. Bu esnada havanın karanlık olması, korsanların tabakların nereden atıldığını görmesine engel olmaktadır. Karanlık (Y2), kaçma eylemini yerine getirmede özneye (Ö1) yardımcı olmuştur. Zaten yorgun olan korsanlar (E1), tabak sağanağı altında kalınca bir tarafta serilip uykuya dalarlar. Korsanların yorgunluğu (Y3) da kesitte öznenin kaçışına yardımcı olmuştur. Dördüncü kesitin sonuç durumunda özne (Ö1), korsanların elinden kurtulmuştur (Ö1 $\cap$ N5) fakat hâlâ ada uzamındadır. Bu durumda öznenin özgürlük (N1) değer nesnesine kavuştuğu söylenemez (Ö1 $\cup$ N1). Bu bilgiler ışığında metnin dördüncü kesitinin eyleyenler örneği prensesin bakış açısıyla şu şekilde tablolandırılabilir:

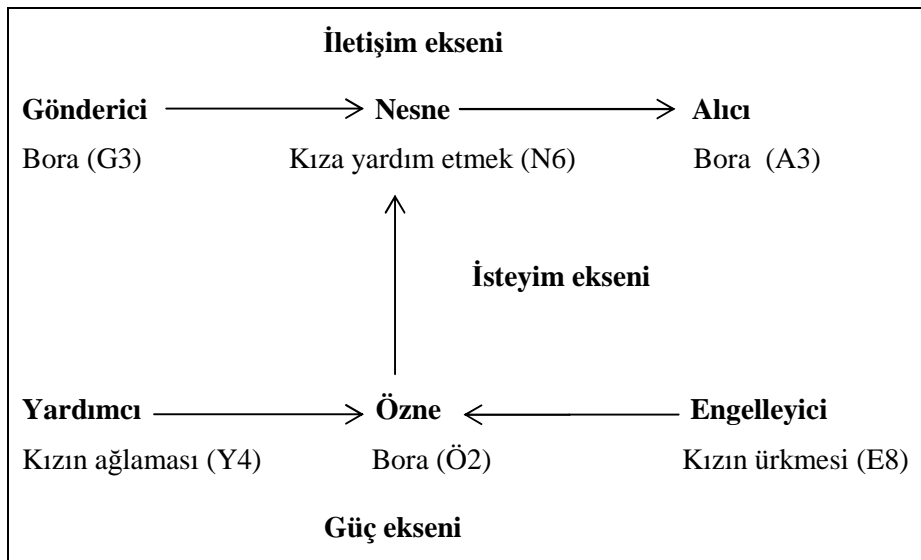
Tablo 3.37: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Dördüncü Kesitinin Prenses Açısından Eyleyenler Örneği

Dördüncü kesitin başlangıç durumunda Bora (Ö2), kuyrukta kitabını okumaya devam etmektedir. Bu kesitte anlatıya küçük bir kız dâhil olmuştur. Bu kız, gazeteden aldığı tabakları elinden düşürmüş ve tabakların hepsi kırılmıştır. Küçük kız, kırdığı tabakların yerine yenilerinin verilmeyeceğini anlayınca ağlayarak uzaklaşır. Kızın hüngür

hüngür ağlaması (Y4), Bora'nın (Ö2) dikkatini çekmiştir. Bora (Ö2), küçük kıza yardım etmek istemiştir (N6) ve kuyruktan çıkıp kıza "Prenses!" diye seslenmiştir. Bora'nın (Ö2) çağrısını duyan kız, şaşkınlıkla dönüp bakmış, sonra da ürkerek uzaklaşmıştır. Kızın ürkmesi (E8), Bora'nın kıza yardım etmesine engel olmuştur. Kesitin sonuç durumu, Bora (Ö2) kıza yardım edemediği için ayrışimsal durum sözcüğüyle bitmiştir ($\text{Ö2} \cup \text{N6}$). Metnin dördüncü kesitinin eyleyenler örnekçesi Bora'nın bakış açısından şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.38: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Dördüncü Kesitinin Bora Açısından Eyleyenler Örnekçesi

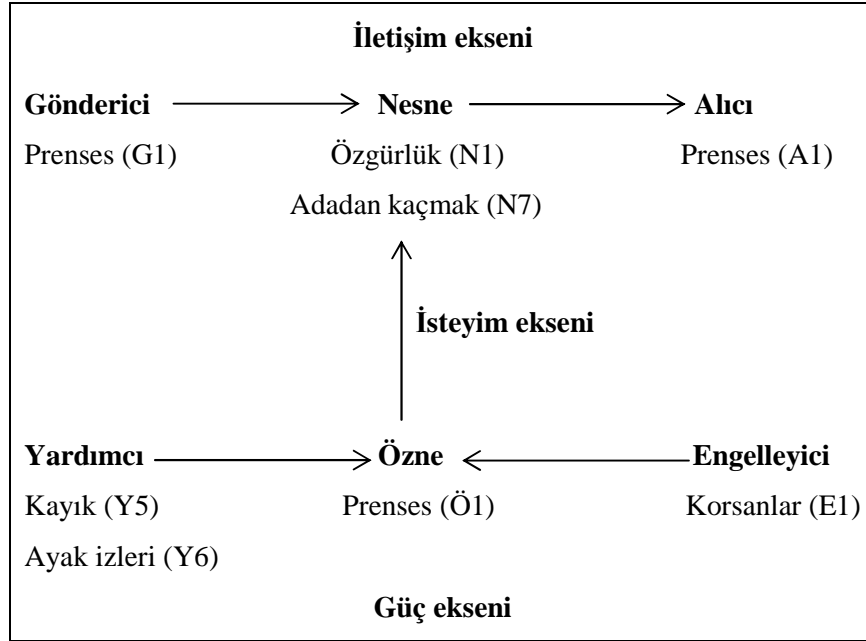
5. Kesit

Metnin son kesitinde prenses (Ö1), korsanların elinden kaçmıştır. Fakat korsanlara tekrar yakalanmamak için adadan uzaklaşmalıdır. Bu kesitte anlatıya dahil olan yeni kahraman yoktur. Prenses (Ö1), beşinci kesitte öncelikle ada kapsayan uzamının içerdiği sahil uzamında, sonrasında adadan kaçarken deniz uzamında yer almıştır. Metnin sonuç durumunda ise prenses (Ö1), babasının ülkesine varmıştır. Prensesin son kesitte içinde bulunduğu tüm uzamlar açık uzam niteliği taşımaktadır. Açık uzamlar; ev, köşk, mağara kapalı uzamlarından ziyade kıy, deniz, ada, orman vb. uzamlardır. Metnin son kesitinde zamansal olarak bir dönüşüm geçirilmiştir. Prenses (Ö1), korsanlardan kaçtığı anda akşam saatleridir ve hava karanlıktır. Ertesi gün korsanlar uyandığında prensesi aramaya çıkmışlardır. Prenses (Ö1), korsanların (E1) adadan uzaklaşmasını yarım gün kadar beklemiştir. Sonrasında yapılan deniz yolculuğunun ne kadarlık bir süreyi kapsadığı

metinde belirtilmemiştir. Kesitin sonuç durumunda prensesin bulunmasının kırk gün kırk gece kutlandığına yer verilmiştir.

Beşinci kesitte prensesin (Ö1) değer nesnelere adadan kaçıp (N7) özgürlüğüne kavuşmaktadır (N1). Prensесin adadan kaçabilmesi için bir kayığa (Y5) ihtiyacı vardır. Kayık (Y5), özne için yardımcı eyleyen konumundadır. Prensес (Ö1), kayığı kuytu bir yere gizlemiştir ve korsanların yanılması için kumsalda ayak izlerini (Y6) bırakmıştır. Korsanlar (E1) sabah uyandıklarında kayığı bulamayınca teknelerine atlayıp prensesin (Ö1) peşine düşmüşlerdir. Prensес (Ö1), yarım gün bekledikten sonra kayığa binip adadan uzaklaşmış (N7) ve özgürlüğüne kavuşmuştur (N1). Metnin beşinci kesiti, özne (Ö1) değer nesnelere kavuştuğu için bağlamsal durum sözcüğüyle sonlanmıştır (Ö1 → N1, N7). Bu bilgiler ışığında metnin beşinci kesitinin eyleyenler örnekçesi prensesin bakış açısıyla şu şekilde tablolandırılabilir:

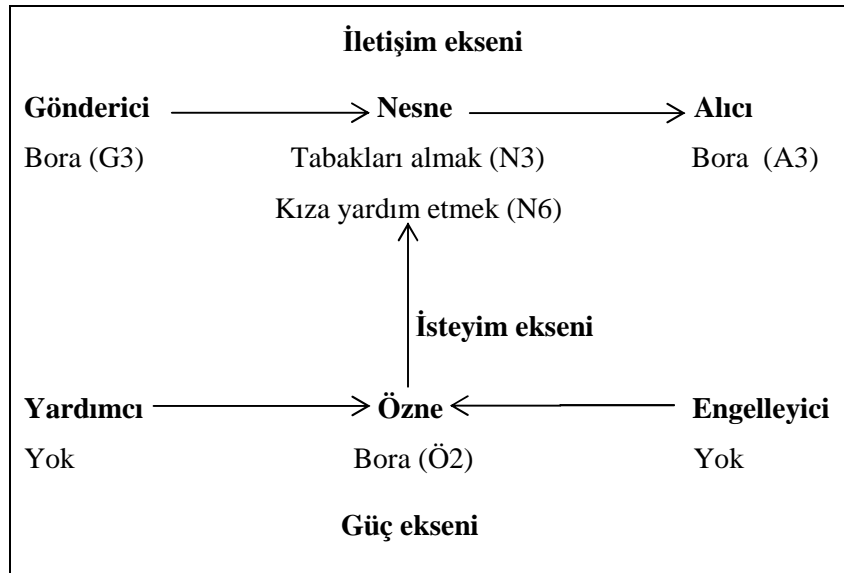
Tablo 3.39: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Beşinci Kesitinin Prensес Açısından Eyleyenler Örnekçesi

Metnin son kesitinde kıza yardım edemeyen Bora (Ö2), yeni baştan kuyruğa girip beklemeye başlamıştır. Son kesitte anlatıya dâhil olan yeni kahramanlar yoktur. Metinde zamansal olarak bir dönüşüm yoktur. Uzamsal olarak ise Bora (Ö2), tabakları aldıktan sonra gazete dağıtım bürosundan çıkıp sokakta bekleyen küçük kızın yanına gelmiştir.

Metnin son kesitinde Bora (Ö2), kuyrukta masal kitabını bitirir ve kuponları verip tabakları alır (Ö2 $\cap$ N3). Son kesitte Bora'nın değer nesnelereinden biri de küçük kıza yardım etmektir (N6). Bora gazete dağıtım bürosundan çıktıktan sonra tabakları küçük kıza verir. Metnin giriş bölümünde, tabakları alması için Bora'yı gönderen kişi Bora'nın annesi (G2) olduğu için metin ayrışimsal durum sözcüğüyle sona ermiştir (Ö2 $\cup$ N3). Çünkü Bora (Ö2), tabakları annesi yerine başkasına vermiştir. Bunun yanında Bora (Ö2), kıza yardım etmek (N6) değer nesnesine ulaşmıştır (Ö2 $\cap$ N6). Bu bilgiler ışığında metnin son kesitinin eyleyenler örnekçesi Bora'nın (Ö2) bakış açısıyla şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.40: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Beşinci Kesitinin Bora Açısından Eyleyenler Örnekçesi

Anlatı İzlenesi

Anlatı izlenesi, bir edim sözcüğünün bir durum sözcüğünü etkileyerek yeni bir durum sözcüğüne dönüştürme sürecidir. Anlatı izlenesinde sırasıyla başlangıç durumu, gerçekleştirim durumu ve sonuç durumu içerisinde özne ve nesne kavramları bağlaşım ya da ayrışım ilişkisi içerisindedirler (Uçan 2006: 100). Bu izlenec, “sözleşme ya da eyletim, edinç (yetilendirici sınama), edim (sonuçlandırıcı sınama) ve yaptırım (onurlandırıcı sınama)” olmak üzere dört temel aşamada gerçekleşmektedir (Kıran 2007: 304-306). Söz konusu aşamaların ilk ikisinde gönderen ve özne, diğer ikisinde de özne ve nesne etkileşim halindedir.

Prensi Olmayan Masal Kitabı metninde eş süremler iki anlatı bulunmaktadır. Bu sebeple her anlatı için ayrı anlatı izlenesi yapılması gerekmektedir. Uçan (2006: 100;

2008: 134), bir anlatıda ana anlatı izlencesinin yanında, alt anlatı izlencelerinin de bulunabileceğini belirtir. Öykünün başkahramanı Bora (Ö2) olduğu için Bora'nın edimleri ve dönüşümleri ana anlatı izlencesini oluşturmaktadır. Bunun yanında prensesin (Ö1) başkahraman olduğu masal kitabı için de farklı bir alt anlatı izlencesi çizilmelidir.

Sözleşme ya da eyletim aşamasında gönderici, özneyi belli bir amaç doğrultusunda koşullandırır ve edimle ilgili bilgilendirir. Bu aşamada gönderici ile kahraman arasında sözleşme yapılır. Eyletim aşaması bir “yaptırma” edimidir (Kıran 2007: 305). Bora'nın başkahraman olduğu genel anlatının sözleşme ya da eyletim aşamasında, gönderici eyleyen konumunda olan Bora'nın annesi (G2), özneyi (Ö2) gazete dağıtım bürosundan kupon karşılığında tabak almaya göndermiştir. Bora tabakları almaya gitmiştir çünkü öğleden sonra havuza gitmek için annesinden izin isteyecektir. Böylelikle gönderici ile kahraman arasında göndericiden habersiz bir sözleşme yapılmıştır.

Edinç aşaması, kahramanın (Özne) eyleme geçebilmek için gereksinim duyduğu yetenekleri kazandığı aşamadır. Bu aşamada özne, yapmak zorunda olmak, yapmayı istemek, yapabilmek ve yapmayı bilmek kipliklerini yerine getirir. Metinde Bora'yı gerçekleştirici edimi yapması için koşullandıran annesidir. Bora (Ö2), gönderici kahraman konumunda olan annesinin (G2) isteğini yapmak zorundadır (yapmak zorunda olmak). Aynı zamanda Bora (Ö2), öğleden sonra havuza gitmek için annesinden izin istemelidir. Annesinin izin vermesi de Bora'nın (Ö2) tabakları almasıdır. Bu sebeple Bora (Ö2), tabakları almak istemektedir. Bora (Ö2), gazete dağıtım bürosunda, aldığı tabakları kıran kıza yardım etmek istemiştir (yapmayı istemek). Özne (Ö2), tabakları almak için uzunca bir süre kuyrukta beklemiştir (yapabilmek, yapmayı bilmek).

Edim aşamasında gerekli kipsel edinçten yararlanan kahraman (özne), eylemi yerine getirir. Bu aşamada öznenin isteği, bilgisi ve gücü birleşerek yapılması gereken eylemi gerçekleştirmesini sağlar. Metinde Bora (Ö2), uzunca bir süre kuyrukta bekledikten sonra değer nesnesi olan tabaklara (N3) kavuşur. Bu aşamadan sonra öznenin değer nesnesi değişikliğe uğrar. Bora'nın yeni değer nesnesi kıza yardım etmektir (N6). Bora gazete dağıtım bürosundan aldığı tabakları küçük kıza verir ve bu değer nesnesine de kavuşur. Fakat anlatının başlangıç durumunda Bora (Ö2), annesiyle (G2) yaptığı sözleşmeye uymamış; annesine tabakları götürmemiştir.

Tanıma ve yaptırım aşamasında gönderici, kahramanın gerçekleştirdiği eylemlerin doğruluğunu değerlendirip, yapılan sözleşme uyarınca kahramanı ödüllendirir (Uçan,

2008: 198; Kıran, 2007: 306). Metinde Bora (Ö2), annesinin verdiği görevi yerine getirememiştir fakat gönderici eyleyenin özneye uyguladığı yaptırım öyküde yer almamıştır. Bunun yanın sıra Bora (Ö2), küçük kıza yardım ettiği için mutlu olmuştur. Küçük kız da “Teşekkürler prens!” diyerek Bora’yı (Ö2) ödüllendirmiştir. Metnin genel anlatı izlencesi şu şekilde tablolastırılabilir:

Tablo 3.41: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Genel Anlatı İzlencesi

Prensi Olmayan Masal Kitabı			
Başlangıç Durumu	Dönüşüm		Bitiş Durumu
Eyletim	Yetilendirici Deneyim: Edinç	Sonuçlandırıcı Deneyim: Edim	Onurlandırıcı Deneyim: Tanınma ve Yaptırım
Gönderici eyleyen konumunda olan annesinin Bora’dan gazete kuponlarını götürüp karşılığında tabak almasını istemesi.	Annesinin isteğiyle Bora’nın tabakları almak zorunda olması (yapmak zorunda olmak). Havuza gitmeyi istediği için Bora’nın tabakları almaya gitmeyi istemesi. Bora’nın tabakları kırılan kıza yardım etmek istemesi (yapmayı istemek). Bora’nın kuyrukta bekleyip tabakları alması (yapabilmek ve yapmayı bilmek).	Bora’nın gazete dağıtım bürosundan aldığı tabakları kıza yardım etmek için ona vermesi. Özne, tabakları annesine götüremediği için başlangıç durumundaki gönderici (anne) ile yapılan sözleşmeye uymamıştır.	Tabakları küçük kıza verdiği için Boranın mutlu olması. Küçük kızın yardımından dolayı Bora’ya “Teşekkürler prens!” diyerek özneyi onurlandırması.

Masalın sözleşme ya da eyletim aşamasında başkahraman prenses (Ö1) aynı zamanda gönderici eyleyen konumundadır. Prens (Ö1), korsanların elinde esirdir ve özgürlüğüne kavuşmayı istemektedir (N1). Gönderici eyleyen öznenin kendisi olduğu için anlatıda yaptırma eyleminden ziyade yapmayı istemek söz konusudur.

Edinç aşamasında prensesin (Ö1) eyleme geçebilmesi için çeşitli kiplikleri kazanması gerekmektedir. Bu kiplikler; yapmak zorunda olmak, yapmayı istemek, yapabilmek ve yapmayı bilmek kiplikleridir. Prens (Ö1), korsanların elinden kurtulup

adadan kaçmak istemektedir (yapmayı istemek). Bunun sonucunda adadan nasıl kaçabileceğinin çarelerini aramıştır. Özne (Ö1), kaçmak için tabak, karanlık, kayık yardımcı eyleyenlerinden faydalanmıştır (yapmayı bilmek). Prenses (Ö1), korsanlardan akıllı ve genç olduğu için adadan kaçabilmesinin önünde engel kalmamıştır (yapabilmek).

Edinç aşamasında kipsel edinçlerle donanan prenses (Ö1), edim aşamasında dönüştürücü edimi yerine getirerek özgürlük (N1) değer nesnesine kavuşmuştur. Bu aşamada öznenin isteği, akıllı, bilgisi ve gücü birleşerek dönüştürücü edimi yerine getirmesine yardımcı olmuştur. Prenses (Ö1), adadan kaçıp babasının ülkesine ulaşmıştır.

Tanıma ve yaptırım aşamasında Özne (Ö1), değer nesnesi olan özgürlüğe (N1) kavuşmuştur. Adadan kaçan prensesin (Ö1), babasının ülkesine varmasıyla ülkede kırk gün kırk gece şenlik yapılmıştır. Bu bilgiler ışığında alt anlatı izlencesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.42: Prensi Olmayan Masal Kitabı Metninin Alt Anlatı İzlencesi

Prensi Olmayan Masal Kitabı			
Başlangıç Durumu	Dönüşüm		Bitiş Durumu
Eyletim	Yetilendirici Deneyim: Edinç	Sonuçlandırıcı Deneyim: Edim	Onurlandırıcı Deneyim: Tanınma ve Yaptırım
Aynı zamanda gönderici konumunda bulunan prensesin özgürlüğüne kavuşmak istemesi.	Prensesin adadan kaçmak istemesi (yapmayı istemek). Prensesin adadan kaçmak için çareler araması (yapmayı bilmek). Prensesin özgürlüğüne kavuşmak için düşündüğü çareleri uygulamaya koyması (yapabilmek).	Prensesin dönüştürücü edimi yerine getirerek korsanların elinden kaçıp babasının ülkesine varması.	Prensesin başlangıçtaki eksikliğini giderilmesi, özgürlüğüne kavuşması. Kayıp prensesin bulunmasının şerefine babasının ülkesinde kırk gün kırk gece şenlik yapılması.

3.15. Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Kesitlere Ayrılması

1. Kesit

Şehirlerden birinde harika bir sabah doğdu hayata. Güneş ışıdı. Kuşlar cıvıladı. Ben de günaydın dedim sabaha ve anneme: “Günaydın sabah, günaydın kuşlar, günaydın anne!”

Çok sevindi annem, kuşlara ve sabaha kendisiyle birlikte “günaydın” dememe. O sırada onun kocaman yüreğindeki kuş cıvıltılarını da duydum. Ve bunu gözlerindeki ışıktan gördüm. Bakışlarından aldığım güçle geri kalan uykumu gökyüzüne salıverdim.

Sonra da hazırlanmaya başladım; çünkü ben okulumu bekliyordum. Eminim okulum da beni bekliyordu. “Hoşça kal anne!” dedim yanaklarından öperek “Hoşça kal!”

Okul yolu düz gidermiş. Ama benimki biraz sağa sola kıvrılıyor. Olsun! Sonunda nasıl olsa ben de varıyorum okuluma. Ellerim cebimde, dudaklarımda bir okul şarkısı. Bir de adımlarımı hoplayarak, sekerek atıyorum. Her zıplayışımında sırtımdaki çantam da benimle zıplıyor. Çantamın içinden gelen birbirine çarpan kalem sesleri, dilimdeki okul arkadaşına da eşlik ediyor.

“Bir gün okula giderken

Her şeye dikkat ederken”

2. Kesit

Az sonra köşeyi döneceğim. Şu mavi boyalı, panjurlu evi geçince de... Ayaklarım köşeyi dönerken gönlümde köşeyi dönecek mi acaba? Bilmiyorum. İçimde bir heyecan var. Tıpkı şeker gibi... Çok neşeli, çok güzel ve çabuk biten. Merak ediyorum. Acaba yine kitap kuşum uçacak mı? Beklemek lazım. Öyle uçmuyor her zaman kitap kuşum. Ama gözlerim yine de iki katlı ahşap evde.

“Uç uç kitap kuşum!

Annem seni güzelce kaplayacak.

Uç uç kitap kuşum!

Seni görünce yüreğim hoplayacak.

Uç uç kitap kuşum!”

Evet, köşeyi döndüm. İşte yine pencerede, güler yüzlü yazar teyze. Penceresinin kanatlarını tıpkı kuş gibi iki yana açivermiş. Kendisi de pencerenin ortasına ay gibi geçivermiş.

Onu görür görmez dilimde tutturduğum şarkımı unutuverdim. Hatta kalemlerimin tıkırtısını bile duyamaz oldum. İçimdeki coşkular, sesime; ümidim, ellerime yansıdı.

İki elimi birden sallayarak:

– Günaydın yazar teyze, dedim. Günaydın! Sanırım o da beni bekliyormuş. Gözlerinin içi gülüverdi beni görünce.

– Asıl sana günaydın ufaklık, günaydın, dedi.

– Niye, dedim. Gülümsedi. Sonra da elleriyle arkasında sakladığı, yeni çıkan masal kitabını pencereden atıverdi. Kanatlandı kitap ve içinde masallar. Kanatlandı. Kuş oldu, elime doğru uçuverdi.

Başım yukarda, seyre daldım kitap kuşumun uçuşunu. Pencereden ellerime süzülüştünü hayran hayran izlerken: “İyi ki de yazıyorsun bizim için yazar teyze, iyi ki de...” dedim içimden. Ne zaman yeni bir kitabı çıksa, pencerede dört gözle yollarımı gözlerdi. Yazılarıyla, masallarıyla iyiyi söyler, güzeli överdi. Anlattığı masallarla çocukların gönül dünyasına girerdi. Kitap kuşumun avuçlarına konmasına çok az kalmıştı.

3. Kesit

İşte ne olduysa o sırada oldu! Kitap kuşum ellerime konmadan tekrar havalanıverdi; çünkü mavi bir kuş, kitap kuşumu kapmıştı. Ellerim bomboş, göklere açık kalıverdi. Tam da kitap kuşuma kavuşacakken...

Ardından olanca gücümle bağırdım kuşa:

– Hey, getir onu buraya! Kitap okumak, masal dinlemek, hayal kurmak senin neyine? Sen göklerde uçarken kanatlarını açmış gezerken kitap okumadan da hayal kurabilirsin, dedim. Ya biz çocuklar olur muyuz kitapsız, olur muyuz masalsız?

Ama beni dinlemedi. Usulca göklere süzülüverdi. Ellerim bomboş, gözlerimde yaş, kalakaldım oracıkta. Sonra boş ellerimi dualarla doldurdum:

– Lütfen Allah’ım, onu bana geri getirsin, lütfen!

Yazar teyze de bu duaya “Âmin” dedi. Sonra da bana:

– Üzülme sen, dedi. Kıyamam ben senin gözyaşlarına, üzülme! Eminim o kuş, kitabı geri getirecek!

İkimizin de göklerde gözü kaldı. Bulutlar, kuşlar ardı ardına birbirini kovaladı. Hızlı uçan, yavaş uçan; büyük kuşlar, küçük kuşlar... Göklerde kuş bayramı vardı sanki. Ama bizim mavi kuş pek ortalıklarda görünmüyordu. Bayram ziyareti için kime gittiyse... Ama biz hâlâ göklere bakıyorduk. Yazar teyzeyle bakışınca da: “Ümit işte! Bir ümit.” diyorduk gözlerimizle.

4. Kesit

Az sonra kitap kuşumu kapam kuş, gökyüzünde tekrar beliriverdi. Ardından da ağzını açıp kitap kuşumu salıverdi.

Süzüldü büyük bir nazla iki kanadını açarak uçan kitap kuşum. Sonra da, yavaşça avuçlarıma konuverdi. Yazar teyzenin gözlerinin tam içine gülümseyerek baktım:

– Nereden bildin, kitabımı geri getireceğini, dedim.

O da saçlarımı okşayarak

– Çünkü o kitapta hiçbir şeyin izinsiz alınmaması gerektiğini anlatan bir masal vardı, dedi.

Nurefşan ÇAĞLAROĞLU

3.16. Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Çözümlemesi

1. Kesit

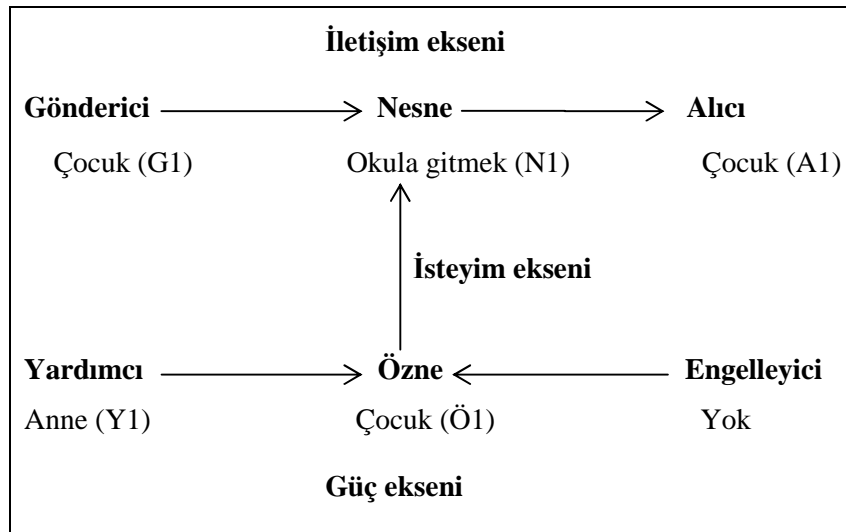
Metnin ilk kesiti benöyküsel anlatıcı dilinin kullandığı cümlelerle başlamaktadır. Metin, başkahramanın bakış açısıyla yazılmıştır. İlk kesitte ve metnin tamamında bakış açısı olarak iç odaklayım kullanılmıştır. Bir anlatı, iç odaklayım bakış açısıyla yazıldığı zaman anlatı ve betimlemeler bir kişinin bakış açısına göreler. Yazar bu kişinin duygularını, izlenimlerini ve düşüncelerini belirtir (Günay 2007: 143). Kitap Kuşum Uçuverdi metninde anlatıcı ve başkahraman çocuktur (Ö1). Metinde anlatıcı kahramanın ismine yer verilmemiştir. Fakat “Sonra da hazırlanmaya başladım; çünkü ben okulumu bekliyordum. Eminim okulum da beni bekliyordu.” cümleleri, başkahramanın okul çağında bir çocuk (Ö1) olduğunu göstermektedir. Metnin ilk kesitinin girişinde “Şehirlerden birinde harika bir sabah doğdu hayata. Güneş ışıdı. Kuşlar cıvıladı.” cümleleri, öykü zamanının sabah saatlerini kapsadığını göstermektedir. Anlatının ilk kesiti ev ve okul yolu

uzamında geçmektedir. Ev uzamı içeri, okula gidilen yol ise dışarı uzamıdır. Başkahraman çocuk (Ö1), ilk kesitte güzel, cıvıl cıvıl ve mutlu bir güne uyanmıştır. Okula gitmek için hazırlık yapıp evden çıkmıştır.

Metnin ilk kesitinde çocuğa (Ö1) ek olarak yer alan diğer kahraman da annesidir. Çocuğun annesi (Y1), sabahleyin onunla birlikte uyanmış, çocuğunu okula uğurlamıştır. Çocuğun annesi (Y1), metnin ilk kesitinde çocuğuna yardımcı olan, mutlu, kocaman bir yüreğe sahip biri olarak betimlenmektedir. Annenin (Y1) bu özellikleri, onu metinde yardımcı eyleyen yapmaktadır.

Metnin başlangıç durumu, ayrışimsal durum sözcüğüyle başlamaktadır. Başkahraman çocuk mutlu, cıvıl cıvıl güzel bir güne uyanmıştır. Annesiyle vedalaştıktan sonra okula gitmek için yola çıkmıştır. Metnin ilk kesitinde çocuğun değer nesnesi okula gitmektir (N1). Metinde aynı zamanda okula gitmeyi çok isteyen de çocuğun kendisidir. Bu da çocuğu (Ö1) metnin ilk kesitinde gönderici eyleyen (G1) yapmaktadır. İlk kesitin başlangıç durumunda çocuk (Ö1), değer nesnesi okula gitmekten ayrıdır (Ö1 $\cup$ N1). Çocuk okula gitmek için gerekli edimi yerine getirir ve yola çıkar. Fakat kesitin sonuç durumu çocuğun yolculuğunun devam ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla çocuk (Ö1), birinci kesitin sonuç durumunda değer nesnesi olan okula gitmek eylemini sonuçlandıramamıştır. Metnin ilk kesiti ayrışimsal durum sözcüğüyle bitmektedir (Ö1 $\cup$ N1). Bu bilgiler ışığında metnin birinci kesitin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.43: Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Birinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

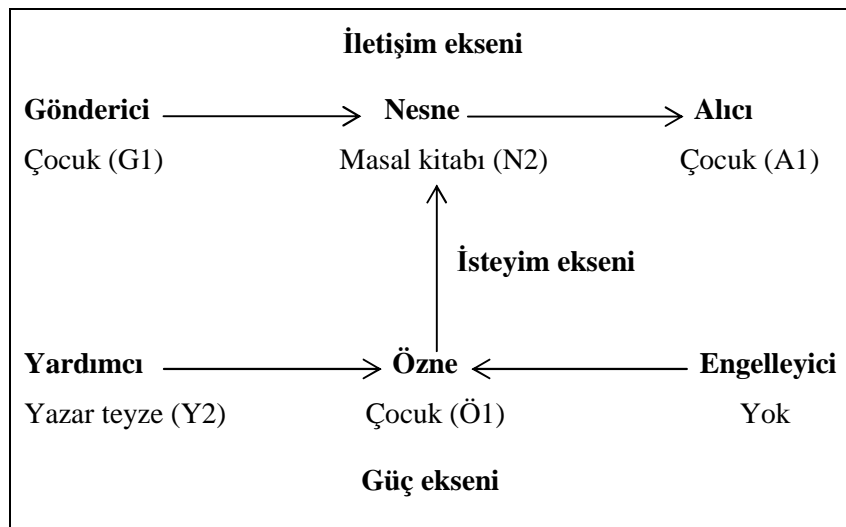

2. Kesit

Metnin ikinci kesitinde zamansal olarak herhangi bir değişim yoktur. Çocuk (Ö1), okula gitmek (N1) için yoluna devam etmektedir. Kesitte uzamsal olarak da bir değişim yoktur. Okula gidilen yol uzamı metnin ikinci kesitinde de yer almaktadır. Metnin ikinci kesitinde anlatıya yeni bir kahraman dâhil olmuştur. Bu kahraman, yazar teyzedir (Y2). Yazar teyze (Y1), güler yüzlü biri olarak betimlenmiştir. Metnin ikinci kesitinde yer alan “Acaba yine kitap kuşum uçacak mı? Beklemek lazım.” cümlesi ikinci kesitte okula gitmek değer nesnesinin (N1) yerini masal kitabı değer nesnesinin (N2) aldığını göstermektedir. Çocuk (Ö1), yazar teyzeyi görünce değer nesnesi olan okula gitmeyi unutmuştur.

Anlatının ikinci kesitinin başlangıç durumunda çocuk (Ö1), masal kitabı (N2) değer nesnesinden ayrıdır. Kesit ayrışimsal durum sözcüsiyle başlamaktadır (Ö1 $\cup$ N2). Fakat kesitin ilerleyen bölümlerinde yardımcı eyleyen konumundaki yazar teyze (Y2), yeni çıkan masal kitabını (N2) pencereden çocuğa (Ö1) atmıştır. Yazar teyze (Y2) aynı zamanda masallarında, kitaplarında hep iyiyi, güzeli anlatmaktadır. Bu açıdan da çocuk için yardımcı eyleyendir. Kesitin sonuç durumunda kitabın gökyüzünden bir kuş gibi süzülüşü devam etmektedir fakat ikinci kesitte çocuk kitaba ulaşabilmiş değildir. Metnin ikinci kesitinin sonuç durumu ayrışimsal durum sözcüsiyle bitmektedir (Ö1 $\cup$ N2). Bu bilgiler ışığında metnin ikinci kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolastırılabilir.

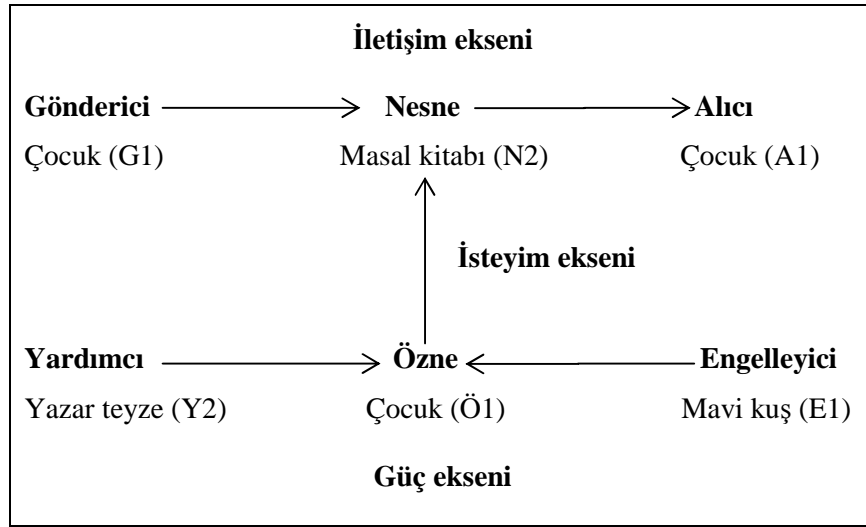
Tablo 3.44: Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin İkinci Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

3. Kesit

Metnin üçüncü kesitinde zamansal olarak bir dönüşüm yoktur. Uzamsal olarak da çocuk (Ö1) hâlâ yazar teyzenin evinin önündedir ve masal kitabının süzülüşünü seyretmektedir. Anlatıya üçüncü kesitte yeni bir kahraman dâhil olmuştur. Bu kahraman mavi bir kuştur. Metnin ikinci kesiti ayrışimsal durum sözcüğüyle başlamıştır. Çocuk (Ö1), değer nesnesinden ayrıdır (Ö1 ∪ N2). Sonrasında çocuk (Ö1), tam da değer nesnesi olan masal kitabına (N2) ulaşacağı sırada mavi bir kuş (E1) masal kitabını kapıp havalandırılmıştır. Çocuk (Ö1), değer nesnesi olan masal kitabına (N2) ulaşamamıştır. Yazar teyze de çocuğa “Üzülme sen. Kıyamam ben senin gözyaşlarına, üzülme! Eminim o kuş, kitabı geri getirecek!” diyerek onu teskin etmiştir. Metnin üçüncü kesiti ayrışimsal durum sözcüğüyle noktalanmıştır (Ö1 ∪ N2). Mavi kuş (E1), masal kitabını (N2) kapıp götürdüğü için başkahraman çocuk (Ö1) gözü yaşlı ve üzgündür. Bu bilgiler ışığında metnin üçüncü kesitinin eyleyenler örneği şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.45: Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Üçüncü Kesitinin Eyleyenler Örneği

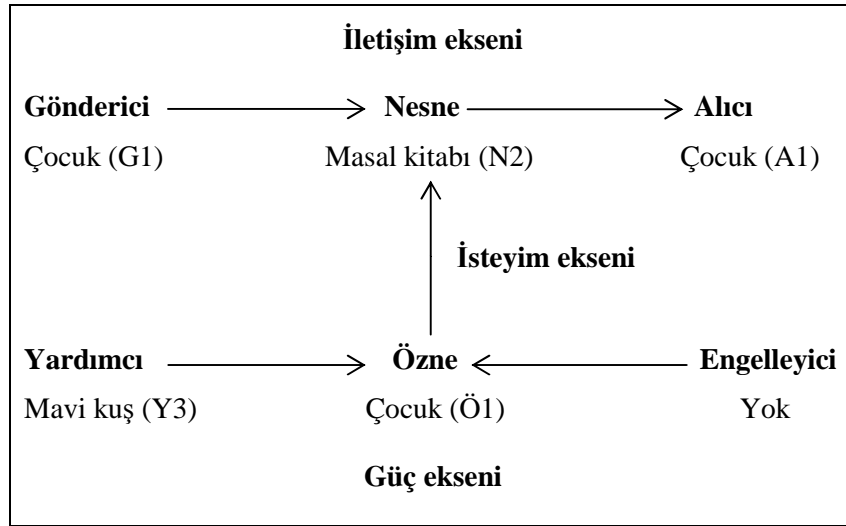

4. Kesit

Metnin son kesitinde zamansal ve uzamsal olarak bir dönüşüm yoktur. Başkahraman çocuk (Ö1), değer nesnesinden ayrıdır ve bekleyiş içindedir. Metnin üçüncü kesitinde engelleyici kahraman durumunda olan mavi kuş (E1), metnin son kesitinde yardımcı eyleyene dönüşmüştür. Mavi kuş (Y3), kitabı geri getirip kitabın asıl sahibi olan çocuğa (Ö1) vermiştir. Çocuk (Ö1), son kesitin giriş durumunda değer nesnesinden ayrıdır. Kesit, ayrışimsal durum sözcüğüyle başlamaktadır (Ö1 ∪ N2). Kesitin ilerleyen bölümünde kuş,

masal kitabını çocuğa geri getirmiştir. Kuşun kitabı geri getirmesini yazar teyze “Çünkü o kitapta hiçbir şeyin izinsiz alınmaması gerektiğini anlatan bir masal vardı” şeklinde açıklamaktadır. Üçüncü kesitte engelleyici eyleyen konumunda bulunan mavi kuş (E1) metnin son kesitinde masal kitabını okuduğu için bir dönüşüm geçirmiş, yardımcı eyleyene (Y3) dönüşmüştür. Metnin son kesiti, bağlamsal durum sözcüğüyle tamamlanmaktadır (Ö1 → N2). Bu bilgiler ışığında metnin dördüncü kesitinin eyleyenler örnekçesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.46: Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Dördüncü Kesitinin Eyleyenler Örnekçesi

Anlatı İzlenesi

Her anlatıda bir anlatı izlenesi vardır. Bu izleneceler durum ve edim sözcüklerinden oluşur (Uçan 2008: 133-134). İstek ekseninde özne, değer nesnenin peşine düşer. Anlatının başlangıç durumunda özne ve nesne bağlaşım ya da ayrışım durumunda olabilirler. Sonrasında edim sözcüklerinin kullanımına göre eyleyenler dönüşüm geçirirler. Anlatının sonuç durumunda gerçekleştirilen dönüşüme göre özne ile nesne bağlaşım ya da ayrışım durumunda olabilirler.

Anlatı izlenesi, metindeki durum ve dönüşüm ilişkilerini gösteren programdır. Anlatı, başlangıç durumu, gerçekleşim durumu ve sonuç durumundan oluşmak üzere aşamalı bir şekilde bölümlenir (Uçan 2006: 100). Anlatı izlenesi (Aİ), “eyletim, edim, edim ve yaptırım” olmak üzere dört temel aşamada gerçekleşir. İlk ikisinde gönderen ve özne, diğer ikisinde de özne ve nesne etkileşim halindedir.

Kitap Kuşum Uçuverdi metninde başlangıç durumunda özne ile nesne ayrışım durumundadır (Ö1 $\cup$ N1, N2). Metnin sonuç durumunda ise özne gerekli dönüşümü geçirmiş, değer nesnesine kavuşmuştur. Öykü, bağlaşımsal durum sözcesiyle sonlanmaktadır (Ö1 $\cap$ N2).

Anlatı izlencesinin ilk aşaması olan sözleşme ya da eyletim aşamasında bir yaptırma eylemi vardır. Bu bölümde gönderici ile özne arasında sözleşme yapılır (Kıran 2007: 305). Kitap Kuşum Uçuverdi metninde özne (Ö1), aynı zamanda gönderici eyleyen (G1) konumunda olduğu için burada yaptırma eyleminden ziyade yapmayı istemek eylemi öne çıkmaktadır.

Anlatı izlencesinin ikinci aşaması eding aşamasıdır. Bu aşamada özne, eyleme geçebilmek için gerekli yetenekleri kazanır. Bu yetenekler yapmak zorunda olmak, yapmayı istemek, yapabilmek (güç) ve yapmayı bilmektir (bilgi). Kitap Kuşum Uçuverdi metninde özne aynı zamanda gönderici eyleyendir. Özne (Ö1), değer nesnelere ulaşmayı kendi istemiştir. Bu yüzden metinde yapmak zorunda olmak kipliğinden ziyade yapmayı istemek kipliği bulunmaktadır. Anlatıda öznenin değer nesnesine kavuşması kendi elinde değildir. Değer nesne olan masal kitabı (N2), engelleyici eyleyen mavi kuş (E1) tarafından alıkonulmuştur. Kitabı geri alabilmek öznenin yerine getirebileceği bir eylem değildir. Kuş, kitabı kendi isteğiyle getirmediği için öznenin kitabı alması mümkün değildir. Bu durumda metinde yapabilmek kipliği de yoktur. Anlatıda yardımcı eyleyen konumundaki yazar teyze (Y2), özneye (Ö1) sabırla beklemesini, kuşun kitabı geri getireceğini söylemiştir. Çocuk (Ö1), yardımcı eyleyenden dönüştürücü edim için gerekli bilgiyi almıştır.

Edim, anlatı izlencesinin (Aİ) üçüncü aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamada bir durum sözcesinden başka bir durum sözcesine geçilir. Öznenin isteği, bilgisi ve gücü birleşir ve özne, dönüştürücü edimlere girer (Kıran 2007: 306). Kitap Kuşum Uçuverdi metninde özne (Ö1) için dönüştürücü edimi dördüncü kesite kadar engelleyici eyleyen konumundaki mavi kuş (E1) yerine getirmiştir. Mavi kuş, engelleyici eyleyen (E1) konumundan dönüşüm geçirerek yardımcı eyleyen (Y3) konumuna geçmiştir. Mavi kuş (Y3) kitaptaki masalı okumuştur. Masalda başkasına ait hiçbir şeyin izinsiz alınmaması gerektiği belirtilmektedir. Bu yüzden maviş kuş (Y3), kitabı çocuğa geri getirmiştir. Çocuk (Ö1), metnin sonuç durumunda değer nesnesi masal kitabına (N2) kavuşmuştur.

Anlatı izlencesinin son bölümünü tanıma ve yaptırım oluşturur. Bu aşamada gönderici, kahramanın gerçekleştirdiği eylemlerin doğruluğunu değerlendirip, yapılan sözleşme uyarınca kahramanı ödüllendirir. Kahramanın (özne), eylemleri gerçekleştirememesi durumunda gönderici tarafından cezalandırılır (Uçan 2008: 198; Kıran, 2007: 306). Metinde gönderici kahraman (G1) öznenin kendisidir. Öznenin değer nesnesi de masal kitabına sahip olmaktır (N2). Metnin bitiş durumunda özne (Ö1), değer nesnesine kavuşmuştur. Çocuk (Ö1) için masal kitabına sahip olmak (N2) aynı zamanda ödüllendirir. Bu durum aşağıdaki tabloda şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 3.47: Kitap Kuşum Uçuverdi Metninin Anlatı İzlencesi

Kitap Kuşum Uçuverdi			
Başlangıç Durumu	Dönüşüm		Bitiş Durumu
Sözleşme ya da Eyletim	Yetilendirici Deneyim: Edinç	Sonuçlandırıcı Deneyim: Edim	Onurlandırıcı Deneyim: Tanınma ve Yaptırım
Aynı zamanda gönderici konumunda olan çocuğun okula gitmeyi istemesi. Bu yüzden sevinç ve heyecan içinde olması. Çocuğun yazar teyzenin yeni masal kitabını okumayı merakla beklemesi.	Öznenin yazar teyzenin yeni masal kitabını beklemesi ve kitabı okumak istemesi (yapmayı istemek) . Yardımcı eyleyen yazar teyzenin özneye kitabın geri geleceğini söylemesi ve beklemesini tavsiye etmesi (bilgi) .	Mavi kuşun masal kitabını özneye geri getirmesi.	Öznenin masal kitabına sahip olması.

Araştırmada, 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan sekiz adet öykü Greimas tarafından ortaya konan göstergebilimsel çözümleme modeli kullanılarak çözümlenmiştir. Greimas'ın inceleme yöntemi, üç aşamadan oluşmaktadır: söylem çözümlemesi, anlatı çözümlemesi ve mantıksal-anlamsal yapı çözümlemesi. Araştırma konusunun kapsamını söylem çözümlemesi ve anlatı çözümlemesi oluşturmaktadır. Öykülerin derin yapısı incelemeye tabii tutulmamıştır. Öyküler, ilkin söylemsel açıdan çözümlenmiştir. Söylem çözümlemesinin ilk aşamasını, metnin anlam kavşaklarını belirleme, diğer bir ifadeyle

kesitleme oluşturmaktadır. Bu sebeple her öykü; mantıksal, zamansal, uzamsal açıdan kesitlere ayrılmıştır.

Söylem çözümlemesinin ikinci aşamasında ise öykülerdeki oyunculaşma, zamansallaşma, uzamsallaşma incelenmiştir. Uzam, zaman ve kişi, öykünün temel öğelerini oluşturmaktadır (Yücel 1979: 11). Bu öğeler, anlatılarda kahramanların eylemlerinde önemli rol oynamışlardır. Eskici öyküsünde Hasan için Filistin, yabancılaşmayı temsil eder ve bu uzam, kahramanın dönüşümü üzerinde önemli etkide bulunur. İstanbul Liseli Küçük Hasan öyküsünde Çanakkale uzamı, savaşı temsil etmektedir. Küçük Hasan'ın asker olabilmesi için Çanakkale'ye cepheye gitmesi gerekmektedir. Süpermen İstanbul'a Düştü metninde ise İstanbul uzamı, Süpermen'in olağanüstü eylemlerini yapmasına engel olmaktadır. Çocuk ile Geyik öyküsünde de Eskimo köyü, Ronny'nin canının sıkılmasına sebep olmuş anlatı temel bir eksiklikle başlamıştır.

Söylem çözümlemesinde önemli yer tutan bir başka öge de zamansallaşmadır. Anlatıda kurmaca zaman aracılığıyla gerçek zamana göndermeler yapılır. Bu da anlatının inandırıcılığına büyük etki etmektedir. İncelenen öyküler arasında İstanbul Liseli Küçük Hasan, zamansal olarak Çanakkale Savaşı'nın yapıldığı dönemde geçmektedir. Bunun yanında savaşın gerçekte yaşanmış olması ve sonuçlarının toplum belleğinde yer etmesi anlatının okur üzerindeki etkisini de arttırmaktadır.

Göstergebilimsel çözümlemenin ikinci aşamasını anlatı çözümlemesi oluşturmaktadır. Bu aşamada, daha önce kesitlere ayrılan öyküler, Greimas'ın eyleyenler örnekçesi kullanılarak çözümlemeye tabii tutulmuştur. Öykülerin her kesiti için birer eyleyenler örnekçesi oluşturulmuştur. Oluşturulan örnekçelerle, eyleyenler arasındaki ilişki; güç, isteyim ve iletişim ekseninde saptanmıştır.

Kesitlere ayrılan sekiz öykü, Greimas'ın eyleyenler örnekçesi yöntemiyle çözümlendikten sonra oluşturulan anlatı izlenceleriyle eyleyenlerin anlatı boyunca içinde bulunduğu durum, geçirdiği dönüşümler belirlenmiştir. Öykülerin anlatı izlencelerinde eyleyenlerin yetilendirici, sonuçlandırıcı ve onurlandırıcı sına çerçevesinde sahip oldukları kiplikler belirlenmiştir.

Sekiz öykünün söylemsel ve anlatsal çözümlemesi yapıldıktan sonra öykülerin anlatı izlencelerinin aşamaları birlikte değerlendirilerek tüm öykülerde yer alan ortak yapılar belirlenmiştir. Buna göre başlangıç durumunda, öznenin bir gönderici tarafından

koşullandırılmasıyla eyleme yöneldiği öyküler; Eskici, Çocuk ile Geyik ve Prensi Olmayan Masal Kitabı'dır. Eskici öyküsünde, özne durumunda olan Hasan'ın İstanbul'dan Filistin'e gönderilmesi bir yaptırma edimini karşılamaktadır. Çocuk ile Geyik metninde, özneyi (Ronny) eyleme yönelten gönderici eyleyen annesidir. Gönderici, özneyi temel eksikliği can sıkıntısını gidermesi için dışarı uzamına yollamıştır. Prensi Olmayan Masal kitabı öyküsünde ise gönderici eyleyen Bora'nın annesidir. Annesi Bora'yı tabakları alması için gazete dağıtım bürosuna göndermiştir.

Anlatı izlencesinin ikinci aşaması olan edinç aşamasında öyküler arasında ortak yapıların bulunduğu saptanmıştır. Tüm öykülerde, öznenin eylemi yerine getirmesinde "yapmayı istemek" kipliğinin ortak olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında dönüştürücü eylemi yapabilmek için öznelerin tümünün "yapmayı bilmek (bilgi)" kipliğini kazandığı gözlenmiştir. Sadece Eskici, Ömür Boyu Mutluluk ve Prensi olmayan masal kitabı öykülerinde özneyi eyleme yöneltenin "yapmak zorunda olmak" kipliği olduğu saptanmıştır. Süpermen İstanbul'a Düştü, Eskici ve Kitap Kuşum Uçuverdi öykülerinin özneleri ise "yapabilmek (güç)" kipliğini kazanamamıştır.

Çözümlemeler sonucunda, anlatı izlencesinin üçüncü aşamasını oluşturan edim aşamasının Eskici hariç tüm öykülerde yerine getirildiği gözlenmiştir. Eskici öyküsünde edimin yerine yetirilememesinin sebebi öznenin "yapabilmek" kipsel edincini kazanamamasıdır. Anlatı izlencesinin son aşaması olan tanıma ve yaptırım aşaması; Süpermen İstanbul'a Düştü, Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması ve Eskici adlı metinler hariç diğer tüm öykülerde onurlandırıcı deneyimin yer aldığı araştırma sonunda elde edilmiştir. Bu bilgiler ışığında incelenen sekiz öykünün genel anlatı izlencesi şu şekilde tablolandırılabilir:

Tablo 3.48: Greimas'ın Eyleyenler Örnekçesi Yöntemiyle Çözömlenen Öykülerin Genel Anlatı İzlenesi

Öyküler	Anlatı İzlenesinin Aşamaları						
	Başlangıç Durumu	Dönüşüm				Sonuçlandırıcı Deneyim: Edim	Bitiş Durumu
	Sözleşme ya da Eyletim	Yetilendirici Deneyim: Edinç					
Yapmak zorunda olmak		Yapmayı istemek	Yapabilmek (Güç)	Yapmayı bilmek (Bilgi)		Onurlandırıcı Deneyim: Tanınma ve Yaptırım	
İstanbul Liseli Küçük Hasan			x	x	x	x	x
Ömür Boyu Mutluluk		x	x	x	x	x	x
Eskici	x	x	x		x		
Süpermen İstanbul'a Düştü			x		x	x	
Çocuk ile Geyik	x		x	x	x	x	x
Kitap Kuşum Uçuverdi			x		x	x	x
Prensi Olmayan Masal Kitabı	x	x	x	x	x	x	x
Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması			x	x	x	x	
Toplam	3	3	8	5	8	7	5

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, bulgu ve yorumlara dayalı olarak elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlara dair önerilere yer verilmiştir.

4.1. Sonuçlar

Bu araştırmada, 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okutulan 6. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan sekiz adet öykü, tarama modeli kullanılarak belirlenmiştir. Sonrasında bu öyküler, A. J. Greimas'ın eyleyenler örnekçesi yöntemiyle göstergebilimsel çözümlemeye tabii tutulmuştur.

Araştırmada, Greimas'ın eyleyenler örnekçesinin kullanılmasının nedeni bu modelin pek çok anlatıya uygulanabilir dilbilimsel bir kuramın parçası olmasıdır. Söz konusu göstergebilimsel çözümleme modeli, metni çeşitli anlam düzeylerine ayırarak inceler. Bu çözümleme süreci, okuyucunun metni anlamlandırmasına, metin içindeki eyleyen, oyuncu, zaman, uzam vb. öğelerin birbiriyle ilişkilerinin saptanmasına olanak tanımaktadır. Bu çözümleme süreciyle okuyucu, metni anlamlandırıp çözümlerken aynı zamanda metnin yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunur ve anlamın yeniden üretilmesinde başat rol oynar. Ünlü yazar Umberto Eco'nun "Bir roman yorum üreten bir makinedir." sözü yalnız roman için değil anlatısal özellikler taşıyan metinlerin tümü için geçerlidir (Eco 1985; Akt. Kıran: 2007: 15). Metnin yazarı, yazınsal ürünün yazılması aşamasında bir kurgu ortaya koyar fakat okuyucu, okuma sürecinde metnin anlamını kendi üretir. Okuyucunun böyle bir edim içinde olması, anlatının her okunmada yeniden üretilmesine, farklı bir yüzünün görülmesine imkân tanır.

Göstergebilimsel bir çözümleme olan eyleyenler modelinin araştırmaya konu olarak seçilmesinde yeni öğretim programında Türkçe öğretiminin öğrenci merkezli bir yapıya dönüşmesi etkilidir. Yeni Türkçe öğretim sisteminde daha önceki yıllarda kullanan ezber dayalı, öğretmen merkezli yaklaşım terk edilmiş; yerine öğrencinin bilgiyi üretmede fikirleri ve çalışmalarlarıyla katkıda bulunduğu bir yaklaşım seçilmiştir. Bu araştırma, Türkçe öğretiminde önemli yere sahip olan okuma metinlerinin seçimi ve buna bağlı olarak

öğrenci çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin hazırlanmasında göstergebilimsel çözümleme yöntemlerinden de yararlanılabileceğini kanıtlar niteliktedir. Araştırmada elde edilen bulgulara bağlı olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Belirlenen öykülerin tümü, öncelikle söylemsel düzeyde çözümlenmiştir. Öyküler, kesitlere ayrıldıktan sonra söylem çözümlemesinin ikinci aşamasına geçilmiş; öykülerde yer alan oyuncular, zaman, uzam figürler ve izleksel roller belirlenmiştir. “İstanbul Liseli Küçük Hasan” öyküsünde İstanbul ve Çanakkale uzamları dikkat çekmektedir. Öyküde İstanbul uzamı, savaşın olmadığı yeri temsil ederken Çanakkale uzamı, savaşı temsil etmektedir. “Eskici” metninde de uzam öyküde önemli yer kaplamaktadır. Öykünün öznesi Hasan için İstanbul, bildiği dil olan Türkçeyi temsil ederken Filistin ise yabancılığı, Arapçayı temsil etmektedir. “Çocuk ile Geyik” metninde, özne konumundaki başkahraman Ronny için Grönland’daki Eskimo köyü öznenin temel eksikliği olan can sıkıntısının kaynağıdır. “Süpermen İstanbul’a Düştü” öyküsünde ise İstanbul uzamı, Süpermen’in başına gelen felaketlerin kaynağıdır.

“İstanbul Liseli Küçük Hasan” adlı öyküde, zamanın öykünün anlam yapısına etkisi büyüktür. Çanakkale Savaşı’nın toplum belleğinde yer tutması ve öykü zamanının Birinci Dünya Savaşı yıllarında geçmesi, okuyucuda öykünün kurmaca olduğu algısını zayıflatması bakımından önemlidir.

2. Belirlenen sekiz öykü, söylemsel düzeyde çözümlendikten sonra anlatısal düzeyde çözümleme işlemine geçilmiştir. Öykülerin her kesitinde, eyleyenlerin içinde bulunduğu durum ve eyleyenler arasındaki ilişkiler belirlenmiştir. İncelenen kesitlerin her birinin sonuna eyleyenler örnekçesi tablo halinde eklenmiştir. Araştırma sonucunda, Greimas tarafından anlatısal düzeyin çözümlemesinde kullanılan eyleyenler örnekçesinin incelenen sekiz öykünün tümüne uygulanabildiği belirlenmiştir.

3. Anlatı çözümlemesinin ikinci aşamasında her öykü için anlatı izlencesi oluşturulmuştur. Oluşturulan izlencelerde, öykünün başlangıç ve sonuç durumları ve bu durumlar arasında eyleyenlerin gerçekleştirdiği edimler açıklanmıştır. Fakat “Prensi Olmayan Masal Kitabı” adlı öyküde iç içe geçmiş iki anlatı bulunması sebebiyle bu öyküde, genel anlatı izlencesinin yanında bir de alt anlatı izlencesi hazırlanmıştır.

4. Tüm öyküler için genel bir anlatı izlencesi tablosu çizilmiştir. Bu izlencede, öykülerin anlatı izlencelerinin tamamı yer almıştır. Ulaşılan sonuçta, öykülerin tümünde bir başlangıç durumu olduğu; öykülerin temel bir eksiklikle başladığı ve özne konumunda

olan eyleyenin bu temel eksikliği gidermek için eyleme geçtiği saptanmıştır. Anlatı izlencelerinin edinç aşamasında “yapmayı istemek” ve “yapmayı bilmek” kipliklerinin tüm öykülerde yer aldığı; bu açıdan öyküler arasında ortak noktaların bulunduğu saptanmıştır.

Anlatı izlencelerinin edinç aşamasında kiplikleri kazanan özne konumundaki eyleyenlerin Eskici öyküsü hariç tüm öykülerde dönüştürücü edimi yerine getirdiği belirlenmiştir. “İstanbul Liseli Küçük Hasan” öyküsünde dönüştürücü özne olan Küçük Hasan (Ö3) değer nesnesine ulaşarak şehit olmuştur. “Çocuk ile Geyik” öyküsünde ise özne durumunda olan Ronny (Ö1), değer nesnesine ulaşarak dönüştürücü edimini tamamlamıştır. “Ömür Boyu Mutluluk” öyküsünde kan bağışlayan genç (Ö1), değer nesnesine ulaşmıştır. “Eskici” metninde özne, dönüştürücü edimi tamamlayamamış; öykü, ayrışimsal durum sözcüğüyle sonlanmıştır. “Süpermen İstanbul’a Düştü” adlı öyküde, özne durumunda olan Süpermen (Ö1), yardımcı eyleyenlerin yardımıyla dönüştürücü edimi yerine getirebilmiştir. “Kitap Kuşum Uçuverdi” metninde öznenin değer nesnesine ulaşmasını sağlayan şey, daha önce engelleyici konumunda olan karşıt-öznenin (E1) dönüşüm geçirerek yardımcı eyleyen (Y3) olmasıdır. “Prensi Olmayan Masal Kitabı” adlı öyküde özne (Ö2), değer nesnesine ulaşmış fakat öykünün son kesitinde öznenin değer nesnesi değişikliğe uğradığı için öykü, farklı bir şekilde sona ermiştir. Metnin öznesi Bora (Ö2), tabakları kırılan küçük kıza yardım etmek için değer nesnesi olan tabakları kıza hediye etmiştir. “Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması” metninde özne (Ö1), gerekli kiplikleri kazanarak dönüştürücü edimi gerçekleştirmiştir.

Anlatı izlencesinin onurlandırıcı deneyimini oluşturan tanıma ve yaptırım aşamasında ise “Eskici, Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması ve Süpermen İstanbul’a Düştü” öykülerinde bulunmamaktadır. “Eskici” metninde özne, dönüştürücü edimi gerçekleştiremediği için tanıma ve yaptırım aşaması bulunmamaktadır. Bu metnin sonuç durumunda Hasan’ın (Ö1) temel eksikliğini giderilemediği saptanmıştır. “Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması” ve “Süpermen İstanbul’a Düştü” öykülerinde tanıma ve yaptırım aşamasının bulunmamasının nedeni ise bu öykülerin başlangıç durumlarında gönderici eyleyen ile özne arasında sözleşme yapılmamasıdır. “İstanbul Liseli Küçük Hasan” ve “Ömür Boyu Mutluluk” öykülerinde başlangıç durumunda gönderici ile sözleşme yapılmamasına rağmen, öznenin gerçekleştirdiği dönüştürücü edim sonucunda metin onurlandırıcı deneyimle sonlanmıştır.

5. Araştırmaya konu olan sekiz öyküde odaklayım ve anlatıcı tipleri de incelenmiştir. İncelenen öyküler arasında “İstanbul Liseli Küçük Hasan, Ömür Boyu Mutluluk, Eskici, Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması, Prensi Olmayan Masal Kitabı, Çocuk ile Geyik ve Süpermen İstanbul’a Düştü” metinlerinin tanrı bakışı olarak da adlandırılan sıfır odaklayımla yazıldığı belirlenmiştir. Sıfır odaklayım, anlatıcının her şeyi bildiği her şeyi gördüğü ve her yerde bulunduğu durumlarda kullanılan bakış açısıdır (Günay 2007: 141). Bu odaklayım türüyle yazılan söz konusu yedi öyküde, her şeyi bilen ve gören anlatıcı tipi olan dışöyküsel anlatıcı tipi kullanılmıştır. “Kitap Kuşum Uçuverdi” öyküsü ise başkahramanın gözünden okuyucuya aktarılmıştır. İç odaklayım bakış açısıyla yazılan metinde benöyküsel anlatıcı tipi kullanılmıştır.

4.2. Öneriler

Araştırmada elde edilen sonuçlara bağlı olarak şu önerilerde bulunulabilir:

1. Türkçe ders kitabı hazırlayıcıları tarafından seçilen okuma metinleri ve öğrenci çalışma kitabına konan etkinlikler, göstergebilimsel metin çözümleme yöntemleri dikkate alınarak hazırlanabilir. Söz konusu metinlerin söylem çözümlemesi, anlatı çözümlemesi ve temel yapı çözümlemesi yapılarak bu metinlerin öğrenci düzeyine uygunluğu, anlam yapısı ve iletileri kuramsal bir şekilde belirlenebilir.

2. İlköğretimde okuma metinlerinin göstergebilimsel yöntemler ışığında işlenebilmesi için öğrencilerden ziyade öğretmenlerinin göstergebilimsel okuma yöntemine hâkim olması gerekmektedir. Ülkemizde yazınsal edebiyat ürünlerini Greimas'ın göstergebilimsel çözümleme yöntemini kullanarak inceleyen pek çok dilbilimci bulunmaktadır. Bu konuda çalışmalar yapmış göstergebilimciler tarafından Türkçe öğretmenlerine yönelik göstergebilimsel metin okuma seminerleri düzenlenerek öğretmenler kuram hakkında bilgilendirilebilir.

3. Sınıf içi metin okuma ve anlama çalışmalarında göstergebilimsel metin çözümlemesi yapılabilir. Öğretmenin metin işlerken göstergebilimsel çözümleme yöntemine yönelik sorular sorması, sınıf içinde öğrenciyi daha etkili kılacak, onun metinden anlam çıkarmasını, çıkardığı anlamı sorgulamasını ve metne dair değerlendirmelerde bulunmasını sağlayacaktır. Yazınsal ürünlerin göstergebilimsel açıdan çözümlenmesi yaratıcı süreci tetikleyecek, öğrenciler de metnin anlamlandırılmasında ve yeniden üretiminde etkin rol oynayacaklardır.

4. Türkçe öğretimi programına okuyucunun metni dilbilimsel yöntemler ışığında çözümlemesini sağlayacak “okur öncelikli metin çözümlemesi” önerilebilir. Bu okuma yöntemi öğrencinin metin hakkında fikir yürütmesine olanak tanıyacağı için okuma becerisinin gelişimine olumlu etkide bulunacaktır.

5. Sınıf içinde yapılan metni anlama çalışmalarında, eyleyenler örnekçesi kullanılarak metnin olay örgüsünün şemalaştırılması, anlatı izlencesiyle okunan metnin anlamları üzerinde öğrencilerin düşündürülmesi sağlanabilir.

6. Bilindiği üzere göstergebilimsel çözümleme yöntemini dil ve edebiyat dışı alanlara da uygulayan araştırmalar mevcuttur. Bu sebeple göstergebilimsel çözümleme yöntemini, Türkçe dersi dışındaki pek çok disipline uygulayan ve bu uygulamaları eğitimle ilişkilendiren araştırmaların yapılması mümkündür.

KAYNAKÇA

- Adalı, Oya. *Anlamak ve Anlatmak*, 3. Baskı, Pan Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Akerson, Fatma Erkman. *Göstergebilime Giriş*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2005.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- Aktulum, Kubilay. "Göstergebilim", *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 7, 2004, 1- 13.
- Akyol, Hayati. *Türkçe Öğretim Yöntemleri*, 1. Baskı, Kök Yayıncılık, Ankara 2006.
- Atan, Nurhayat. "Tilki İle Yılan Metninin Göstergebilimsel Çözümlemesi", *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, 2008, s. 221-245.
- Aygün Aykut Aydın. *Film Anlatısında Özne Sorunu: Kurtlar Vadisi Irak Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2008, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aysever, R. Levent. "Dil Felsefesinin Geleceğine Bir Bakış", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, 2003, 127-140.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*, 8. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları 528, Ankara 2007.
- Barthes, Roland. *Göstergebilimsel Serüven* (çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat) , 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.
- Baştürk, Mehmet. *Dil Edinim Kuramları ve Türkçenin Ana Dili Olarak Edinimi*, Pegema Yayıncılık, Ankara 2004.
- Bayav Deniz. *Resimde Göstergebilim, Çocuk Resimlerinin Göstergebilimsel Çözümlemesi* (İlköğretim 8. sınıf), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2006, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bayrav, Süheyla. *Dilbilimsel Edebiyat Eleştirisi*, Multilingual Yayınları, İstanbul 1999.
- Benveniste, Emile. *Genel Dilbilim Sorunları* (çev. Erdim Öztokat), Yapı Kredi Yayınları 1995.
- Binatlı Büyükkurt, Güzin. *Anadili Öğretiminde Çağdaş Eğilimler*, Odtü, Ankara 1993.
- Cemiloğlu, Mustafa. *Türkçe Öğretimi*, Alfa/ Aktüel Kitabevi, Bursa 2001.

- Chomsky, Noam. *Dil ve Zihin* (çev. Ahmet Kocaman), Ayraç Yayınları, Ankara 2001.
- Civelek Kamil. Le Clézio'nun "Göçmen Yıldız" Adlı Romanında Göstergebilimsel Kişi Çözümlemesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2007, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Comrie, Bernard. *Dil Evrensellikleri ve Dilbilim Tipolojisi* (çev. İsmail Ulutaş), Hece Yayınları, İstanbul 2005.
- Culler, Jonathan. *Yazın Kuramı* (çev. Hakan Gür), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.
- Çebi, Murat Sadullah. "Siyasal Reklam Filmlerinde 'Öteki'nin İnşası", *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, 2007, 96-121.
- Çetinkaya, Zeynep. "'Gökçen Kız Çeşmesi' Adlı Çocuk Öyküsünün Greimas'ın Eyleyenler Modeline Göre İncelenmesi", *Milli Eğitim*, Sayı: 192, 2011, 135-145.
- Çöğürçü Neslihan, Göstergebilimsel Yöntemle Stringberd'in Matmazel Julie Oyununun Metin İncelemesi ve Sahne Yorumu, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Demirel, Özcan. *Türkçe Öğretimi*, PegemA Yayıncılık, Ankara 2002.
- Demir Sezgin, İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarındaki Öykülerin Metin Dilbilimsel Yöntemlerle İncelenmesi ve Bu Metinlerin Öğrencilerin Anlama Düzeylerine Etkisi (Malatya İli Örneği), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2008, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Demir Sedat. Göstergebilim, Umberto Eco ve Yapıtları Bağlamında Göstergebilime Katkıları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2009, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Demir, Tufan. *Türkçe Dil Bilgisi*, 2. Baskı, Kurmay Kitap Yayın Dağıtım, Ankara 2006.
- Dicle Esra. Haldun Taner'in Benzetmecî Oyunları Üzerine Göstergebilimsel Bir Çözümleme, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2004, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Dicle, Esra. "Günün Adamı Üzerine Göstergebilimsel Bir İnceleme", *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 21, 2006, 7-25.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul 2005.
- Fry, Ron. *Kitap Nasıl Okunur* (çev. Feride Kurtulmuş), Timaş Yayınları, İstanbul 2000.

- Günay, Doğan. *Metin Bilgisi*, Üçüncü Baskı, Multilingual Yayınları, İstanbul 2007.
- Günay, Doğan. *Göstergebilim Yazıları*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2002.
- Günay, Doğan. “ Görsel Okuryazarlık ve İmgenin Anlamlandırılması”, *Art-E Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2008, 1-29.
- Göçer, Ali. *Türkçe Öğretimi*, Öncü Kitap, Ankara 2007.
- Greimas, A. Julien. *Kusur Konusunda* (çev. Ayşe Kıran), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.
- Guiraud, Pierre. *Göstergebilim* (çev. Mehmet Yalçın), 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1994.
- Huber, Emel. *Dilbilime Giriş*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2008.
- İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Ders Kitabı, Koza Yayınları, Ankara 2009.
- İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Ders Kitabı, 4. Baskı, MEB Devlet Kitapları, İstanbul 2009.
- İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı, Koza Yayınları, Ankara 2007.
- İlköğretim Türkçe 6. Sınıf Öğretmen Kılavuz Kitabı, 4. Baskı, MEB Devlet Kitapları, İstanbul 2009.
- İşeri, Kamil. “Ömer Seyfettin’in Yüz Akı Öyküsünün Göstergebilimsel Çözümlemesi”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 3, 2008, 117-139.
- İşeri, Kamil. “ “Yolcu ile Yılan” Adlı Masalın Göstergebilimsel Çözümlemesi”, *Ana Dili Dergisi*, Sayı: 18, 2000, 12-18.
- İşgüven, Mine Mutlu. “Charles Sanders Peirce’ün Göstergebilimdeki Yeri, Önemi; Nesne, Gösterge ve Yorumlanandan Oluşan Üçlü Küme Kuramının Ana Hatları Üzerine Bir İnceleme” *Dil Dergisi*, Sayı: 42, 1996, 15-21.
- İşgüven, Mine Mutlu. “Charles Sanders Peirce’ün Göstergebiliminin Ana Hatları (II)” *Dil Dergisi*, Sayı: 48, 1996, 5-18.
- İşgüven, Mine Mutlu. “Charles Sanders Peirce’ün Göstergebiliminin Ana Hatları (III)” *Dil Dergisi*, Sayı: 49, 1996, 5-15.

- Karabulut, Ferhat. “Bir Gösteren Olarak Beden ve Dili: Göstergebilim Çerçevesinde Göç Romanı ve Dede Korkut Hikâyeleri’nin İncelenmesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli*, Sayı: 48, 2008, 69-90.
- Katilius-Boydston, Marvin. “The Semiotics of A. J. Greimas: An Introduction” *Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences*. Volume: 36, No: 3, 1990.
- Kıran Ayşe (Eziler). “Semioloji ve Semiyotik”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 1987, 47-67.
- Kıran Zeynel; Ayşe (Eziler) Kıran. *Yazınsal Okuma Süreçleri*, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2007.
- Kıran Zeynel; Ayşe (Eziler) Kıran. *Dilbilime Giriş*, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara 2006.
- Korkmaz, Zeynep. *Grammer Terimleri Sözlüğü*, 3. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 575, Ankara 2007.
- Krikman, Avro. “On The Similarity And Distinguishability Of Humour And Figurative Speech”, *Trames*, Cilt:13, Sayı: 1, 2009, 14-40.
- Kula, Onur Bilge; Cemal Sakallı. “Göstergebilimsel Yaklaşım Yazınsal Alanda Ne Denli İşlevselleşebilir?”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 1, 2005, 21-26.
- Kuzu, Tülay. “Greimas’ın Eyleyenler Modeli’nin, Bir Durum-Kesit Öyküsündeki İşlerliğine İlişkin Göstergebilimsel Çözümleme Denemesi”, *Dil Dergisi*, Sayı: 124, 2004, 34-52.
- Mert, Necati. *Öykü yazmak*, Hece Yayınları, Ankara 2006.
- Moran, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 16. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.
- Öz, Feyzi. *Uygulamalı Türkçe Öğretimi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2006.
- Özbay, Murat. *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II*, Öncü Kitap, Ankara 2007.
- Özbay, Murat. *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri I*, Öncü Kitap, Ankara 2006.
- Özçam, Çimen. “‘İhtiyar Çilingir’ Hikâyesinin Metin Merkezli Dilbilimsel Eleştirisi”, *Türk Dili*, Sayı: 631, 2004, 54-58.
- Özdemir, Emin. *Eleştirel Okuma*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995.

- Özdemir, Emin. *Yazın Türleri*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995.
- Öztoğat, Nedret Tanyolaç. *Yazınsal Metin Çözümlemesinde Kuramsal Yaklaşımlar*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2005.
- Özünlü, Ünsal. *Edebiyatta Dil Kullanımları*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2001.
- Parsa, Seyide; Alev Fatoş Parsa. *Göstergebilim Çözümlemeleri*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 2004.
- Perrot, Jean; *Dilbilim*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Propp, Vladimir. *Masalın Biçimbilimi* (çev. Mehmet Rifat – Sema Rifat), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- Rifat, Mehmet. *Göstergebilimin Abc'si*, Say Yayınları, İstanbul 2009.
- Rifat, Mehmet. *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları: 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*, 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- Rifat, Mehmet. *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 2. Temel Metinler*, 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.
- Rifat, Mehmet. *Homo Semioticus ve Genel Göstergebilim Sorunları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.
- Saussure, Ferdinand De. *Genel Dilbilim Dersleri* (çev. Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul 2001.
- Sinan, Ahmet Turan; Sezgin Demir. "Göstergebilimsel Yöntemler Işığında Deniz Bank Reklamının Okunması" *Turkish Studies*, Cilt: 5, Sayı:2, 2010, 1314-1332.
- Sinan, Ahmet Turan; Sezgin Demir. "Metin Dilbilimsel Yöntemler Işığında Tahsin Yücel'in 'Ayna' Adlı Öyküsünün Okunması" *Turkish Studies*, Cilt: 4, Sayı:3, 2009, 1956-1974.
- Soydan, Murat. "Yavuz Turgul'un Gönül Yarası Filminin Greimas'ın Eyleyensel Örnekçesine Göre Çözümlemesi", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 18, 2007, 1-15.
- Taş Çiğdem. "Bir İstanbul Masalı" Televizyon Dizisinin Anlatı Çizgesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- TDK. *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005.

- Tökel, Dursun Ali. “Sevdâkâr Şah ile Gülenaz Sultan Hikayesi: Yapısal Açından Bir İnceleme” *Turkish Studies*, Cilt: 2, Sayı:4, 2007, 783-794.
- Tura, Sebahat Sansa. “Dilbilimin Dil Öğretimindeki Yeri”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 379-380, 1983, 8-17.
- Tüfekçi, Elif. “Yapısalcı Yöntem ve Uygulama Alanları”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 17, 2004, 50-66.
- Uçan, Hilmi. *Dilbilim, Göstergibilim ve Edebiyat Eğitimi*, Hece Yayınları, Ankara 2008.
- Uçan, Hilmi. *Dilbilim, Yazınsal Eleştiri ve Göstergibilim*, 2. Baskı, Hece Yayınları, Ankara 2006.
- Ulusavaş Pınar. Kişilerarası İletişimde Eyleyenler İlişkisi Öğretmen, Öğrenci ve Veli İlişkileri Açısından Değerlendirme, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Uluyağcı, Canan. “Simge Kavramı ve Bir Film Çözümlemesi: Karşılama”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2007, 217-224.
- Uzun Ertuğrul. Hukukun Göstergibilimsel Analizi, (Yayımlanmamış Doktora tezi), 2006, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Wellek, Rene; Austin Warren. *Yazın Kuramı* (çev. Yurdanur Salman – Suat Karantay), Adam Yayınları, İstanbul 2001.
- Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2007.
- Varışoğlu, Mehmet Celal. ““Öl ve Ol” Fikri Çerçevesinde Hüsn ü Aşk Kahramanı Aşk’ın Kendisini Bulma ve Tanıma Süreci”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2007, 24-35.
- Yaylagül, Özen. “Elif Şafak’ın “Aşk”ı Üzerine Göstergibilimsel Bir Çözümleme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 10, 2010, 624-648.
- Yengin Deniz. “Yüzüklerin Efendisi” Üçlemesinin Filmsel Anlatı Çözümlemesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldız, Cemal. *Türkçe Öğretiminde Alternatif Yöntemler*, Anı Yayıncılık, Ankara 2003.

Yücel, Tahsin. *Eleştiri Kuramları*, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Yücel, Tahsin. *Yapısalcılık*, 2. Baskı, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Yücel, Tahsin. *Göstergeler*, 2. Baskı, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2006.

Yücel, Tahsin. *Söylemlerin İçinden*, Yapı Kredi Yayınları, Ankara 1998.

Yücel, Tahsin. *Göstergebilim, Dilbilim ve Türkçe*, Dil Derneği Yayınları, Ankara 1991, 106- 111.

Yücel, Tahsin. *Anlatı Yerlemleri: Kişi/ Süre/ Uzam*, Ada Yayınları, 1979.